STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 10208

GEZAMLTE SHRIFTN

Abraham Reisen

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם רייזען

געזאמלטע שריפטן

פארלאג „פרייהייט“

ניו יארק, 1928

Copyright, 1928
by the
FREIHEIT PUBLISHING ASS'N, Inc.

צוועלפטער באנד:

בונטע ערצעהלונגען.

פונטע ערצעהלונגען.

די לעצטע שיף.

ביים ברעג פון אסטענד זיינען געשטאנען א מענגע פון פיעלע הונדערטער פאסאזשירען, וואס האבען געווארט אויף דער שיף, וואס האט געדארפט אנקומען פון דאווער.

„די לעצטע שיף! — אזוי האט יעדער געגלויבט, און דער דאזיגער אויסרוף האט געשראקען און האט אבגעקלונגען אין מאנכע אויערען ווי די ל ע צ ט ע ש ע ה!

און דעמאלט פערלירען מענשען זייערע בעציהונגען איינער צום צווייטען. אויב די לעצטע שיף, מוז יעדער דער ערשטער אריין. און דער געדרענג און געשטוים איז געווען קריעגעריש. אין די אויגען האט ביי יעדען געצאנקט א בייז פייערל, דאס איינציגע פייערל פון מענשליכען אויג זאנסט וואלטען די אוי־גען אודאי אויסגעלאשען געווען...

די לעצטע שיף — מוז מען דער ע ר ש ט ע ר אריין!

און די וואס וועלען בלייבען?

ווער וועמען איז דאס אין דער דאזיגער מינוט פון משוגעת און שרעק, — אנגעגאנגען?

וואס א מינוט וואקסט די מענגע אלץ מעהר און מעהר. דער זייגער איז ערשט אכט פריהמארגען און דאס שיף דארף אנקומען צ ע ה ן.

אבער עס איז די לעצטע שיף!

אט האט שוין אויסגעבראכען א קריעג צווישען צוויי. יעדער וויל שטעהן פאראוים. איינע איז א פרוי, איןביידע הענד האלט זי שווערע פעק, דער צווייטער איז א הויכער מאן מיט א קליין

פעקעלע און ער וויל אבשטויסען די פרוי. ער וויל זיין דער ערשטער.

די לעצטע שיף!...

קיינער מאכט איהם אפילו קיין בעמערקונג ניט...

נאר אט דערהערט זיך א פערצווייפעלטער אויסרוף:

מערי טשימבריק!

ווער עס רופט זעהט מען ניט. נאר דער רוף קלינגט אזוי הערצרייסענד, אז מען פערגעסט אן דער לעצטער שיף...

מערי טשימבריק...

וואס קלינגט עס אזוי פערצווייפעלט?

איז דען מערי טשימבריק דער סימבאל פון דער גאנצער מענשהייט און דערפאר שרעקט עס אזוי?

— מע־ר־י טשים־ב־רי־יקקק! — קלינגט עס איבער די גרויסע מענגע.

און עס ווערט טויט שטיל.

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב! — קלינגט עס פער־צווייפעלטער!

און באלד בעוויזט זיך אין דער הויך א פרוי אין מיטעלע יאהרען. זי שטעהט מיט א בלאס געזיכט, גרויסע דערשראקענע אויגען און שרייט:

— מערי טשימבריק, רוף זיך אב!

שטיל!

— מערי טשימבריק! רוף זיך אב, הויב אויף דיין הוט און וויז, אז דו ביזט דא.

און די גאנצע מענגע האט גלייך פערגעסען אן די לעצטע שיף. אלע זיינען פול געווארען נאר מיט איין געדאנק און איין געפיהל: ביי א מוטער איז אין דער מענגע פערלארען געווארען א קינד און דאס קינד הייסט מערי טשימבריק.

טויזענדער מענשען האבען באלד ערפאהרען אז עס איז דא א מענש אויף דער וועלט מיט'ן נאמען מערי טשימבריק, וואס

איז פערלארען געגאנגען און אלע האבען מיט'ן גאנצען הארצען געוואלט עס געפינען.

— מערי טשימבריק, רוף זיך אב!

און באלד איז געווארען א בעוועגונג, פון א צווייטען עק, וואו די מענגע איז געשטאנען, האט זיך וואס געטראגען פאר־ווערטס. א מאן האט געהאלטען הויך איבער זיין קאפ א צעהן־יעהריג־קינד, און די מענגע האט זי מיט ליעבע בליקען בעגריסט.

און אט איז שוין דאס קינד אין דער מוטער'ס ארעמס.

דאס פובליקום האט ווי פון זיך אליין אויסגעשריען מיט א פרייד:

— הורריי! — מערי טשימבריק!

און אלע אויגען האבען העל אויפגעפלאמט: מערי טשימ־בריק!...

* * *

און אז די לעצטע שיף איז שוין געגאנגען איהר וועג אי־בער'ן ים, זיינען נאך פיעל פאסאזשירען געווען אונטער'ן איינ־דרוק פון דער עראייגניס און מאנכע האבען רוהיג און פער־נגינט געשמייכעלט.

אבער אז די לעצטע שיף איז אנגעקומען צו דער יבשה און מען האט די נאכריכטען פון קריעג דערהערט, ווענען די טויזענ־דע געפאלענע אין שלאכט, איז דאס הארץ צוריק פערשטיינערט געווארען.

אך, ווער ווער ועצט איצט ארויפגעהן אין דער הויך און אויס־שרייען:

— מענשהייט, וואו ביזטו? רוף זיך אב...

מערי טשימבריק האט מען געפונען, אבער די מענשהייט,
די מענשהייט...

מענשהייט רוף זיך אב, ווי מערי טשימבריק!
רוף זיך אב! עס איז די לעצטע שיף!...

אסט־ענד (בעלגיען) אויגוסט 1914.

דאס בילד.

1.

אונגעריכט און אונעוווראָרטעט איז אראָבגעפאלען דער בע־פעהל פון דער הויך ערגעץ, אָדער ארויפגעדרונגען פון א פינסטע־רען תהום, וואו די שווארצע כחות פון לאנד האָבען זייער געצעלט געמאכט — אונגעריכט איז דער בעפעהל אראָבגעפאלען, אז די אידען מוזען אין פערלויף פון פיער־און־צוואנציג שעה פער־לאָזען דאס שטעדטעל און געהן וואוהין זיי ווילען, בלויז ווייטער פון תהום, וואו דער הייליגער קריעג קומט פאָר.

אָנפאנגס האָט מען זיך בלויז דערשראָקען, ווי נאָכ'ן קלאפּ פון א דונער, זיך אומגעקוקט און דערזעהן, אז אלע הייזער שטע־הען אויף אָן אָרט; הייסט עס אז דער דונער האָט ניט געשאדט. די זון האָט געשיינט און א גרופּע קליינע קינדער האָבען זיך רוהיג געשפּיעלט ביי די זייטען פון גאס.

— עס איז א ליגען! — האָבען אידען געטרייסט איינע די אנדערע.

— עס קען ניט זיין! — האָבען זיי געריבען די הענט מיט בטחון אין די דערשראָקענע הערצער...

אבער באלד האָט דער דונער ווידער געקנאלט:

— וואס ווארט איהר, אידען? איהר ווילט מען זאָל אייך מיט גוואלד פון די הייזער ארויסשלעפּען?

און גלייך האָט זיך אָנגעהויבען דער פּלאָנטער. בעלי־בתים — וואס זייערע אור־אור עלטערען האָבען זייערע היימען פאר זיי איינגעאָרדענט, האָבען זיך פּלוצלונג דערפיהלט ווי וואנדערענדע בעטלער, אויף זייער האָב און גוטס האָבען זיי גע־

קוקט ווי אויף עפּעס פּרעמדס און האָבען מאנכע חפצים ניט דערקענט. דער רב האָט, אנשטאָט דעם ש״ס איינצופּאקען, זיך גענומען פאר אן אלטער זשופּעצע, וואָס איז געהאנגען אויף דער וואנט... די רבי׳צין האָט זיך גענומען פאר א פּענדעל, וואו זי קאָכט פיש אלע פרייטאג...

און דער פּערמעגליכער בעל־הבית, ישראל אפרת האָט זיך געשטעלט אין מיטען פון זיין שעהנעם אלט־מאָדישען מעבליר־טען זאל, בעטראכט די ווייכע קאנאפּע, אויף וועלכער ער פּלעגט אזוי ליעב האָבען נאָך מיטאָג זיך אויסצוציהען מיט א ספר אין דער האנד און אריינפאלענדיג אין האלבען דרימעל, חלומ׳ען פון אלטע און שפּעטערע צייטען...

מיט גוואלד האָט ער פון איהר אָבגעריסען זיינע טריעבע בליקען, אנגעפילט מיט האָס און פלוך צו דער „ממשלת זדון״, צו די בייזע כחות, וואָס צווינגען איהם אָהן „א פּאָר וואָס״ זיין אויסגעוואָרעמטע היים צו פערלאָזען און האָט בעשלאָסען הויך אויפ׳ן קול:

— גאָר ניט מיט צו נעהמען!

— לגמרי גאָר ניט? האָט די דערשראָקענע ווייב איבער־געפרעגט.

— לגמרי גאָר ניט! — האָט ער מיט געדריקטע פויסטען געענטפערט.

און ער האָט דאָס הויז איבערגעלאָזט אָפען פאר יעדער חיה און בהמה, וואָס זיינען געבליבען אין שטאָדט...

2.

די ערשטע חיה וואָס איז אריין צו ישראל׳ן אין הויז איז געווען דער צוויי־פיסיגער אנופרי, לויט די אינסטינקטען א פוקס, לויט׳ן גלויבען א קאָטאָליק... אריינגעהענדיג אין זאל, וואָס ער האָט עס ביז אהער קיינמאָל ניט געוואגט און ווען ער

פלעגט דארפען האבען צו ישראל'ן וועגען געשעפט, פלעגט ער בלייבען שטעהן אין קיך. — ארייננגעהענדיג אין זאל האט ער זיך איבערגע'צלם'ט און בערוהיגענדיג זיך פון גרויסען גליק, וואס איהם שטעהט דא פאר — צו ווערען דער אייגענטהימער, כאטש אויף א געוויסער צייט, פון דעם דאזיגען הויז, האט ער גענומען מאכען פלענער.

ער האט געפיהרט מיט די הענט איבער די מעבעל, איבער די שפיגלען און זיך ענדליך אבגעשטעלט ביי דעם גרויסען אל־מער מיט די צוויי גלעזערנע טהירען, פון וואנען עס האבען ארויסגעקוקט אזוינע מאדנע, גרויסע און שווערע ביכער...

— וואס טהוט מען דערמיט? — האט ער שטיל גע־טראכט און געדרעהט זיינע לאנגע, שפיציגע וואנסעס.

ער האט אויפגעעפענט א טהירעל פון אלמער און פאר ניי־גירדע ארויסגענומען א מסכתא. דאס איז געווען די מסכתא „גטין". די אלטע אותיות האבען איהם אנגעקוקט מיט פער־אכטונג און שטאלץ. ער האט א בלעטער געטהאן און זיך אבגע־שטעלט ביי יענע דפים, וואו עס דערצעהלט זיך פון טיטוס הרשע און פון חורבן ירושלים און פון ישוע הנוצרי. א אונבעוואוסטער באנגליכער געפיהל האט איהם ארומגענומען:

— מאדנע ביכער ביי די זשידעס! — האט ער געמורמעלט אויף זיין לשון און האט דאס לאנגע בוך צוריק ארייננעשטעלט אין אלמער...

נאכדעם איז ער ארומגעגאנגען איבער ישראל'ס זאל און בעטראכט די בילדער. איין בילד האט צוגעצויגען זיין אויפ־מערקזאמקייט. דאס איז געווען א פאטאגראפיע פון זעקס־און־דרייסיג רבנים, וואס זיינען שוין געשטארבען. אלע אין שטריימ־לעך און מיט אפענע ברייטע קעלנער ביי די אפענע העלזער. אנופרי האט זיך צולאכט: אזוי פיעל ראבינ'ס!

באלד אבער האט ער בעמערקט ווי איין ראבין, דער מיי־טעלסטער, קוקט אויף איהם מיט אזוינע אויגען, אז אנופרי האט

זיך דערשראָקען. ער האָט בעטראַכט דאָס פּנים פון אַ צווייטען און אַ דריטען ראַבין אויפ'ן בילד און אַלע האָבען דיזעלבע שטרענגע דורכדרינגליכע אויגען. און מיט אַמאָל האָט ער דער־זעהן, ווי די אַלע אויגען פון דער גאַנצער חברה רבנים קוקען אויף איהם, און וואו ער ווענדעט זיך ווענדען זיך צו איהם זייערע אויגען. אַזוי פיעל אויגען.

און אנופרי האָט מיט שרעק אומגעקעהרט דאָס בילד אויף דער וואַנט און זיך אַבגעווענדעט.

אָבער אומזיסט — די אַלע בליקען פון די רבנים אויפ'ן בילד האָבען איהם נאָכגעקוקט. און וואָס ער האָט גענומען אין דער האַנט איז גלייך פערוואַנדעלט געוואָרען אין אויגען:

מיט שרעק האָט ער פערלאָזען דעם זאַל און איז אריינגע־לאָפען אין קיך... זיין בליק איז געפאַלען אויף אַ קופּערנער פאַן... די פאַן איז איהם געפעלען געוואָרען, ער האָט זי אַראָב־גענומען און בעטראַכט. זי האָט געבלאַנקט און אינוועניג האָט אנופרי דערזעהן זיין פּנים. אָבער באַלד האָט ער אויף דעם דעק פון פאַן דערזעהן דיזעלבע אויגען. זיי האָבען געקוקט אויף איהם און פערפאָלגט מיט זייערע בליקען...

אַ דערשראָקענער און אַ פערווירטער איז ער ארויסגעלאָפען אין דרויסען.

דאָרט האָט שוין אויף איהם געוואַרט זיין ווייב, אַ רויט־האָריגע גויע.

— נו, ווען וועלען מיר איבערציהען ?... האָט זי געפרעגט.

אנופרי האָט מורא געהאַט פאַר איהר צו ענדערען זיין בעשלוס, און ער האָט אַ שטאַמעל געטהאָן:

— מיר וועלען נאָך זעהן... מיר האָבען נאָך צייט... אפשר וועט דער איד נאָך צוריק קומען...

און אַנשטאַט אריינצוציהען זיך, איז אנופרי אַלע פאַרנאַכט פערבייגעגאַנגען ישראל'ס הויז, אריינגעקוקט אינוועניג און ניט געוואַגט אריינצוגעהן: עס האָבען איהם פערפאָלגט צעהנדליגער

פאר אויגען פון דעם בילד: שטרענגע, בייזע און דראהענדע...
און צלמ'נדיג זיך פלעגט ער מורמלען:
— ניין. איך האב מורא... ישראל וועט קומען צוריק... איך האב מורא... ער וועט קומען צוריק...

ענדליך איז ישראל געקומען צוריק. ווי איבערראשט איז ער געווארען, אז דאס הויז האט ער געטראפען אין דערזעלבער ארדנונג, ווי ער האט עס געלאזען...

ער האט אבער באלד בעמערקט דאס איבערגעקעהרטע בילד אויפ'ן וואנט. ער האט זיך שטארק גע'חדוש'ט.

— ווער האט עס געקאנט טהאן?

ער האט דאס בילד אומגעקעהרט אויף דער רעכטער זייט. און אויף איהם האבען אראבגעקוקט זעקס־און־דרייסיג פאר אויגען, ליכטיגע, גרויסע און פול מיט נביאות אויף גוטע צייטען.

דער אָפּיציער.

א גרופּע אידיש נאַציאָנאַל און סאָציאַליסטיש געשטימטע יונגע לייט זיינען געזעסען אין א קליינער קאַפּע הויז און האָבען זיך געהאַמפּערט וועגען אידישע רעכטלאָזיגקייט אין געוויסע לענדער. ענדליך זיינען זיי ארויפגעקומען אויף דער טעמע וועגען אידען אין מיליטער.

דאַן האָט זיך איינער, א בעקאַנטער דיכטער, אַנגערופען.

— זאָגט אייך, מיינע פריינד וואָס איהר ווילט, אבער נאָך א אידישען אָפּיציער האָב איך געבענקט נאָך אלס קליינער אינגעל אין מיין קליין־געבורטס־שטעדטעלע. איך געדענק, אז אמאָל איז געקומען אהיים אין שטעדטעלע אויף „אָטפּוסק" שואל דעם קצב'ס זוהן אלס אן אונטער־אָפּיציער, צו מיין פרייד איז דעמאָלט ניט געווען קיין גרעניץ. איך האָב זיך, געדענק איך, ניט געקענט איינהאַלטען, און האָטש ער איז געווען אונזערער א שכן, בין איך ניט אָהן שרעק צו איהם צוגעגאַנגען און קוים ארויסגעשטאַמעלט:

— ברוך, אידישע אָפּיציערען זיינען אויך פאַראַן?

און ברוך, א שעהנער געזונטער, הויכגעבויטער יונגערמאַן, האָט מיר פריינדליך א ציה געטהאַן פאַר'ן אויער און געענטפערט מיט א שמייכעלע.

— ניין, מיין ליעבער, א איד טאָר ניט זיין קיין אָפּיציער...

— און א פעלדפעבעל? האָב איך, שוין דרייסטער ווערענדיג ווייעדער געפרעגט.

— א פעלדפעבעל? — האָט ברוך איבערגעפרעגט און פערקנייטשט זיין שטערען... א פעלדפעבעל איז יאָ ערגיץ דאָ, אבער שוין גאָר אן אלטער, פון די אמאָליגע.

דעמאָלט האָב איך זיך צופריעדענגעשטעלט מיט דעם דאָ־זיגען אונטעראָפיציער, וואָס א דאנק דעם אויף אייגענע הוצאות געגעהטענע שינעל, וואָס ער האָט געטראָגען פון אָפיצערסקען געוואנט, האָט ער מיר פערשאַפט אן אילוזיע פון א אידישען אָפיציער.

איך געדענק, אז אין חדר האָב איך זיך מיט איהם בע־ריהמט.

— ברוך דעם קצב'ס זוהן איז געוואָרען אן אָפיציער, ער וואוינט ביי אונז אין גאַס.

מאנכע אינגלעך האָבען מיר געגלויבט און מקנא געווען, אָבער די נישט פערגינער האָבען די זאַך אויסגעפאָרשט און האָ־בען ערפאהרען, אז ער איז בלויז אן אונטער אָפיציער.

האָב איך דעמאָלט איהם פערטיידיגט:

— ער אליין איז טאַקי אן אונטער־אָפיצער, אבער ער קען זיין אן אָפיציער אויך.

און נאָך מעהר צוהיצענדיג זיך, האָב איך אויסגעשאָסען:

— א אידישער פעלדפעבעל איז אויך ערגיץ דאָ... און כדי צו מאכען אויף די חברים אינגלעך דעם איינדרוק שטארקער, האָב איך צוגעלעגט:

— א פעלדפעבעל איז גרעסער ווי אן אָפיציער...

מאנכע אינגלעך האָבען דערויף מיט מיר איינגעשטימט. איינער זאָגאר פון זיי האָט געוואָלט אויפווייזען, אז א פעלד־פעבעל איז אזוי אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק... א פּאָר אבער פון זיי האָבען געהאט קענטניס מעהר ידיעה און האָבען נישט נאָכגעגעבען:

— א פעלדפעבעל איז גאָרנישט מיט גאָרנישט, א פעלד־פעבעל איז פּונקט ווי א סאָטסקי, האָט איינער בעשטימט ווי אן אויטאָריטעט אין דאנגען.

האָט מיר שוין פערדראָסען, וואָס דער דאָזיגער חברה־מאן

געהט מיר דא צו נישט מאכען מיין איינציגען פעלדפעבעל און איך האב איהם גוט אויסגעזידעלט:

— ביזט א גראבער יונג... א סטאטסקי האט נישט קיין עפּאלעטען און א פעלדפעבעל טראגט אפילו א סאבליע.

האט אבער דער איינגעשפּארטער אינגעל אלץ נישט נאכגעגעבען און ער האט מיר אויפגעוויזען, אז א סאבליע איז נאך נישט דער עיקר, ווארים דער מיראוואיסודיא איז דאך גוויס גרעסער ווי א פעלדפעבעל און פון דעסטוועגען טראגט ער ניט קיין עפּאלאטען און ניט קיין סאבליע און ער געהט אין געוועהנליכע קליידער, ווי אלע מענשען...

נאכדעם אבער האב איך געמאכט א פשרה, אז א פעלדפעבעל איז פונקט אזוי גרויס ווי אן אוריאדניק. דערויף האבען זיך אלע אינגלעך געאייניגט.

און מיר האבען אלע זיך געפיהלט געהויבען וואס העטהעט ערגיץ אין א שטאדט געפינט זיך א איד א פעלדפעבעל און גויים נעהמען פאר איהם אראב די היטעל און ווען ער זאל נאר ווען קען ער טהאן מיט אידען די גרעסטע טובות.

א קלייניגקייט — א פעלדפעבעל!..

יאהרען זיינען פערגאנגען. די געדאנקען זיינען, א דאנק דער דעמאלסדיגער רעוואלוציאנערער ריכטונג — געווארען פרייערע, ראדיקאלערע. דאס אידישע געפיהל איז אבער אלץ נישט שוואכער געווארען. אלס מענש האסטו די גאנצע מיליטעריש געזינדעל פערהאסט און פערדאמט, אלס איד האסטו בעדויערט, וואס א איד קען אפילו קיין יעפרייטאר נישט ווערען און ביזט געוועזען שטאלץ וואס אין מאנכען פאלק געפינט זיך חאטש א אידישער קאפעלמייסטער, וואס טראגט א „סאבליע“, עפּאלעטען און עטליכע גויים מוזיקאנטען גיעבען איהם אב טשעסט....

און האסט זיך געשראקען, אז טאמער קומט היינט־מארגען ארויס

אַז אוקאַז אויך אידישע קאַפּעלמייסטערס אַבצוזאַגען... עס איז געווען אַ צייט פון גזירות אויף אידען...

נאָך שפּעטער בין איך ראַדיקאַלער געוואָרען. און טאַקי דערפאַר האָב איך געמוזט פערלאָזען מיין לאַנד און אַרומטריי־בען זיך אין דער פרעמד. איך האָב שוין דאַן געהאַט אַ שטיקעל נאָמען אַלס דיכטער, און אַז איך בין אָנגעקומען אין אַ שטאָדט אין גאַליציען האָט די אידישע יוגענד מיך פריינדליך עמפּפאַנ־גען און האָט זאָגאַר פאַר מיין כבוד ווענען געמאַכט אַ שטיקעל ליטעראַרישען אָבענד.

שפּעטער האָב איך מיך בעזעצט אין קראַקוי. געפיהלט האָב איך מיך דאָרטען גענוג איינזאַם, די אידישע יונגע לייט זיינען פון איין זייט געווען שטאַרק אַסימילירט, פון דער צווייטער זייט צו חסידיש. די מיידלעך מיט די שעהנע שוואַרצע אידישע אויגען האָבען גערעדט פּויליש און איך האָב דערפאַר מיט זיי געפיהרט אַ שטיקעל ברוגז. עס איז מיר ענדליך אפילו געלונגען, צו בעקענען זיך מיט אַ אידיש־מיידעל, וואָס האָט אויך אידיש גערעדט, אָבער שפּעטער האָט זי זיך געכאַפּט, אַז דאָס אידיש רעדען פערדאַרבט איהר דעם פּוילישען אַקצענט און אַזוי ווי זי קומט אַריין אין דער געזעלשאַפט פון פּוילישע שריפטשטעלער און קינסטלער, קען זי פאַר מיר נישט אָפּפערן איהר פּוילישען אַקצענט. „אויב איך וויל פּויליש — איז מיט׳ן גרעסטען כבוד“.

איך האָב מיך פון דאָזיגען כבוד ענטזאָגט. עס זיינען דערפאַר ביי מיר אַריבערגעגאַנגען אָבענדען אין טיעפער איינ־זאַמקייט.

אַ גליק וואָס די דאָזיגע שטאָדט האָט פערמעגט גאַנץ פיינע קאַפע הייזער און אַ פּאָר קאַבאַרעטען. ביי פיעלע טיש־לעך פלעגען זיצען מיינע בעקאַנטע, וועלכע, לויט איך האָב פערשטאַנען, וואָלטען גליקליך געווען מיט מיר צו פערברוינגען אַ ביסעל, זיי זיינען אַלע געווען העכסט קולטורעלע מענשען און האָבען פערשטאַנען דעם ווערטה פון פּאָעזיע. אָבער די

קעלנערס זיינען געווען אלע פּאליאקען, און די דאָזיגע קעלנער וואָלטען ווירקליך געקוקט קרום אויף די אידיש־שפּרעכענדע טישלעך.

דערפאר האָב איך דאָרט ענדליך אָנגעהויבען בעזוכען אַזוי־נע פלעצער וואו עס קומען לויטער קריסטען.

און איינמאָל האָט פּאסירט מיט מיר דער פאָלגענדער עפּיזאָד:

זיצענדיג אזוי אין א ווינקעל טישעל, נישט ווייט פון קליי־נעם דאמען־אָרקעסטער, און בעטראכטענדיג די געסט פון דער קאבארעט, האָב איך בעמערקט, ווי ביי א רונדען טיש אין דער צווייטער זייט, אבער פּונקט געגען איבער מיין טישעל וואו איך בין געזעסען אליין — זיצען צוויי יונגע אָפיציערען מיט א דאַ־מע. נישט ווילענדיג האָב איך אלע ווײַלע מיינע בליקען גע־ווענדעט צו יענעם טישעל. און ווייל איך האָב זיכער געוואוסט, אַז עס איז א סך גלייכער און זיכערער אהין נית צוקוקען, האָב איך בשום אופן נישט געקענט זיך בעהערשען. געקוקט האָב איך אויף זיי מיט א מין פערראכטונג, ווייל, ווי געזאָגט, אין יענער צייט (און אפשר אויך היינט) האָב איך אָפיציערען בעטראכט ווי אַן אָנשיקעניש אויף דער מענשהייט. ניט געוואָלט קיינמאָל גלויבען, אַז צווישען זיי געפינען זיך מענשען מיט העכערע אי־דעאלען, מיט הומאנע געפיהלען, מיט א פערשטענדניס פאר קונסט, פּאָעזיע, ליטעראטור.

אבער באלד האָב איך בעמערקט, ווי איינער פון די צוויי אָפיציערען קוקט אויף מיר צוריק. זיין בליק האָט מיך דער־שראקען. איך האָב זיך מיט אלע כחות איינגעהאלטען נישט צו קוקען מעהר אויף זיי. וואָס געהען זיי מיר אָן. אפילו זייער דאמע, וועלכע איז דוקא זעהר סימפּאטיש פון ווייטען, א זעל־טענע בלאָנדינקע, מיט בלאָהע אויגען, אפילו די דאמע אינטע־רעסירט מיך אויך ניט. אבער איך האָב דאָך ווידער מיינע בליקען, שוין בגנבה, געווענדעט צו זייער טישעל. און נאָך עטליכע

מאָל איבערקוקען זיך, בעמערק איך ווי איין אָפיציער קוקט זיך איבער מיט דעם צווייטען און אויך דער צווייטער קוקט שוין אויף מיר.

און באלד זעה איך ווי אויך די דאמע שטעלט אָן אויף מיר איהר לאָרענט און בעטראכט מיך.

אָנגעהערט האָב איך מיך פערשיעדענע מעשיות, ווי אזוי אָפיציערען בעגעהען זיך שטרענג מיט ציוויל־מענשען, ווען די לעצטע וואגען צו ווארפען א בליק אויף זייערע א דאמע. אין מיין זכרון איז מיר ארויפגעשוואומען אלערליי אונגליקען, וואָס זיינען דערפון ארויסגעקומען. און ווענדיג אויסווייכען אָן אינצידענט אין א פרעמדער שטאָדט, האָב איך אָנקלינגענדיג אין גלאָז גענומען רופען דעם קעלנער:

מען דארף זיך ראטעווען וואָס גיכער — בעשליעס איך.

אבער איך קען מיך נאָך אלץ נישט בעהערשען, און ווארף ווידער א בליק צו יענעם טישעל.

איין אָפיציער, פיהל איך, איז שטארק אויפגערעגט, ער האמפערט זיך עפּעס מיט'ן צווייטען. איך בין זיכער אז גלאט ווען איך זיך פון דער דאָזיגער געשיכטע נישט ארויסדרעהען. איך קלינג שטארקער. וואָס גיכער בעצאָהלען און ענטלויפען.

אבער איין קוק אהין מוז איך נאָך געבען: איך וויל זעהן ווי האלט עס מיט מיר.

און לויט דער שטימונג ביי יענעם טישעל איז פאר מיר נישט פרעהליך. איך מערק ווי איין אָפיציער, דער יונגערער און דוקא אויפ'ן קוק ניט קיין בייזער, הויבט זיך פון אָרט און וויל זיך לאָזען צו מיין טישל. איך קלינג אין גלאָז שטארקער.

דער קעלנער קומט צו. איך הויב אָן צו צאָהלען און ווארף ווידער א בליק אהין צו מיינע שונאים. אפשר וועלען זיי איצט איינזעהן, אז איך האָב קיין שלעכטס נישט געמיינט.

אָבער דאָרט ביי יענעם טישעל העד איך קומט פאר א גאנ־צער סכסוך. איינער, דער יונגערער אָפיציער וויל דוקא זיך אויפ־

שטעלען און דער צווייטער האלט איהם איין. אויך די דאמע בערוהיגט איהם.

— א קערל א ביסעל! — טראכט איך און הויב זיך שוין פון ארט.

אבער ווי נאר איך שטעל זיך אויף, דערזעה איך ווי דער יונגערער אפיציער לאזט זיך גלייך צו מיר, קלינגענדיג אין גאנג מיט'ן שווערד און שפארען.

יענעם מאמענט וועל איך קיינמאל ניט פערגעסען. איך האב געפיהלט אז אויף מיין קאפ ווערען מיר פאר שרעק גראה די האר...

אט שטעהט ער שוין נעבען מיר.

— מיין הערר! שטאמעל איך ארויס...

— ענטשולדיגען זי... ענטפערט ער מיר — זינד זי ניכט הערר....

און רופט אן מיין נאמען.

מיין שרעק וואקסט. ער ווייסט שוין ווי אזוי מען רופט מיך. איך רעכען אנפאנגס צו פערלייקענען, אבער איידער איך בעשליעס עס, מורמעל איך ארויס....

— יא...

אוןווארט אויף א שטראף אויף א גרויס אונגליק... די קאטאסטראפע איז נאהענט.

דער אפיציער אבער איז דוקא רוהיג. ער שמייכעלט גאנץ פריינדליך און פרעגט מיך, צי מעג ער זיך ערלויבען מיך צורו־פען דארט צום טישעל... ער וויל מיר פארשטעלען פאר דער דאמע...

הם... צום טישעל... פאר דער דאמע... ער געהט פון מיר חוזק מאכען. איך פיהל מיך העכסט בעלעדיגט... אבער איך בע־הערש מיך. איך ווארף א בליק אויף די דאמע. איהר מילדער בליק געווארפען אויף מיר פון צוויי בלאהע אויגען, בערוהיגט מיך אביסעל, אבער נאך גישט אין גאנצען.

אבער ענדליך ערקלערט מיר דער אפיציער.

— דאס איזט אייערע איינע פערעהרערין! איך האב אייערע א פאר ליעדער איבערגעזעצט. זי איז גאנץ ענטציקט.

איך פיהל מיך ווי אין א חלום. איז דאס מעגליך? הייסט עס, אז די צוויי אפיציערען זיינען גאר אידען. און נישט נאר אידען. נאר איינער לעזט און איבערזעצט אידישע ליעדער...

איך האב מיך אוועקגעזעצט נעבען זייער טישעל. דער אפיציער האט מיך פארגעשטעלט פאר זיין חבר און די דאמע. אז איך האב מיך א ביסעל בערוהיגט, האב איך איהם געפרעגט:

— ווי אזוי קענט איהר מיך?

— א, איך האב דאס פערגעניגען געהאט צו הערען אייך פארטראגען אין לעמבערג. איך בין נאך דאן קיין אפיציער געוועזען.

און נאכדעם האט ער ארויסגענומען פון זיין טאש א לאנג פערשריבענע פאפיער אין קורצע ציילען און האט מיר פארגעלעזען מיינע צוויי ליעדער אין דער דייטשער איבערזעצונג.

די דאמע מיט די בלאהע אויגען האט זיי שטארק געריהמט. איך בין דוקא ניט געוועזען ענטציקט. סיי דער אויסוואהל, סיי די איבערזעצונג איז געוועזען נישט געלונגען.

אבער איך האב זיי נישט קריטיקירט. מיין גאט, ווי אזוי קענסטו קריטיקירען אן אפיציער. מעג ער זיין אפילו דיינער א ברודער!

און אויף אזא אופן, מיינע פריינד, — האט דער דיכטער פערענדיגט, איז מיין אידעאל פערווירקליכט געווארען נאך מעהר ווי איך האב מיך אין מיין קינדהייט פארגעשטעלט. אמת, דאס האט מיט מיר פאסירט אין דער פרעמד. אין מיין אייגען לאנד, איך מיין אין דעם לאנד, וואו איך בין געבוירען געווארען וואלט די דאזיגע געשיכטע מיט צוויי אפיציערען זיך אנדערש אויסגעלאזט. הא, ווי מיינט א י ה ר?...

און דער דיכטער האט א ביטערן שמייכעל געטהאן...

די געפּלאַצטע סטרונע.

מיין פריינד, דער ליעבהאָבער פון פיעדעל־שפּיעלען, האָט מיר ניט לאַנג בעגעגענט און נאָך דער ערשטער בעגריסונג האָב איך, איהם וועלענדיג אַנטהאָן א נחת רוח, געפרעגט:

— נו, וואָס מאַכט עפּעס אייער פיעדעל?

דאָס מאָל האָט ער אנשטאַט א שמייכעל צו טהאָן, ווי זיין שטייגער פלעגט זיין, ווען איך פלעג איהם וועגען זיין פיעדעל פרעגען — דאָס מאָל האָט ער אנשטאַט א שמייכעל — א זיפץ געטהאָן.

איך האָב מיך פערוואונדערט און זאָגאר מיט אונרוהיג־קייט געפרעגט:

— האָט עפּעס וואָס פּאַסירט מיט אייער פיעדעל?

מיין פריינד האָט מיך בערוהיגט:

— אַ, ניין. מיין פיעדעל איז ווי געוועזן, אבער איך האָב צרות פון די סטרונעס.

איך בין נאָך מעהר נייגיעריג געוואָרען און געפרעגט:

— וואָס פאַר א צרות?...

דאַן האָט מיין פריינד מיר פאָלגענדעס ערצעהלט:

— סטרונעס, דאַרפט איהר וויסען, קומען אַז פון דייטש־לאַנד. איך פלעג זיי דאָ שטענדיג קויפען ביי העררן פישער אין זיין געשעפט פון שפּיעל־אינסטרומענטען. הערר פישער איז אַן עלטערער מענש וועלכער איז געקומען אהער פון דייטשלאַנד מיט צעהנדליגער יאָהרען צוריק. איך פלעג מיט איהם, כדי צו פערשאַפען איהם פערגניגען, רעדען דייטש, כאָטש קיין גרויסער „דייטש" בין איך ניט. ער האָט אבער מיין דייטש רעדען אָפּגעשעצט און איז מיט מיר געוועזן אינטים בעפריינדעט, האָט

מיך בעהאנ־עלט, נישט ווי א קונד, נאר ווי אן איינגענעם מענש און פלעגט מיר אלע מאל מאכען קאמפלימענטען: „זי שפרעכען היבש דייטש"... און דערביי פלעגט ער זיך קלאגען אויף די געבוירענע דייטשישע קינדער אין אמעריקא, וועלכע שעמען זיך מיט דער שענער דייטשער שפראכע.

א דאנק אט די נאהענטקייט מיט איהם, פלעג איך ביי איהם קריגען די בעסטע סטרונעס. אנגעצויגען זיי אויף מיין פיעדעל, פלעג איך אויסשפיעלען די שעהנסטע אריעס און „ליעדער" פון די דייטשע קאמפאזיטארס. זעלטען ווען א סטרונע פלעגט מיר פלאצען ביים שפיעלען. שטארק און פעסט זיינען זיי געווען און אויב איך פלעג יא אפט זיי קויפען, איז נאר א דאנק דעם, וואס, ווי איהר ווייסט, שפיעל איך זעהר אפט און די סטרונעס ווערען נאטירליכערהייט אויסגעשפיעלט.

זייט אבער דער קריג האט זיך אנגעהויבען האב איך גענומען בעמערקען, ווי די סטרונעס, וואס איך קויף ביי הערן פישער, זיינען נישט ווי וואס אמאל; איבערהויפט האלטען זיי זיך זעהר זעהר שוואך און זייערע קניפּען בינדען זיך שנעל אפ און רוקען זיך ארויס פון יענעם פלאץ פון פיעדעל, וואו זיי זיינען צוגעבונדען. איך האב נישט געהאט דאך א לענגערע צייט קיין דרייסטקייט צו מאכען פארווירפע הערן פישער. איינמאל אבער האב איך זיך נישט איינגעהאלטען און געווענדט זיך צו איהם:

— וויסען זיי, הערר פישער, אז די סטרונעס זיינען ניט דאס וואס א מאל...

הערר פישער האט זיך ווי פערשעמט און געשוויגען. דאס האט מיר פערשטארקט דעם פערדאכט און איך האב שוין אביסעל דרייסטער זיך געווענדט:

— וואהרשיינליך קומען זיי איצט ניט פון דייטשלאנד...

דער הערר פישער האט נאך א טיעפערן זיפץ געענטפערט:

— זי אירען זיך, מיין הערר, די סטרונעס קומען ווי איר־

מער פון דייטשלאַנד, עס קומט מיר אָן שווער. אבער איך בע־קום זיי.

— אָבער זיי זיינען פּאַרט ניט די זעלבע, וואָס אַמאָל...— בין איך פעסט געשטאַנען ביי מיין מיינונג.

הערר פישער האָט אַ זיפץ געטהאָן און צוגעשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ:

— יאָ, דאָס גיב איך צו...

און נאָך אַ קורצער פּויזע האָט ער מיר ערקלערט:

— איהר ווייסט, מיין הערר, אַז די סטרונעס האָבען ביי׳ן ענדע אַ קניפּעל. דער דאָזיגער קניפּעל קען מיט די הענד נישט געמאַכט ווערען. די סטרונע איז גליטשיג און עס איז אונמעגליך זיי ביי דער ענדע מיט די הענד צו פערפעסטיגען. דערצו האָט מען גענוצט די צייהן. ביי דער ארבייט זיינען געווען די שעהנסטע און געזינדסטע זיהן פון דייטשלאַנד. מיט זייערע יונגע צייהן פלעגען זיי דעם דאָזיגען קניפּעל אַזוי פערפעסטיגען, אַז די דייטשע סטרונע איז געווען די שטאַרקסטע פון אַלע סטרונעס... נון, מיין הערר, איז געקומען דער קריעג און האָט אַלע יונגע לייט פון זייער היימען אוועקגענומען; וואו ליעגען זיי איצט ניט פערזעעט? אויף די פראַנצויזישע, בוקאָווינער, בעלגישע, טערקישע, אָסט פּרייסישע און אנדערע פעלדער.. ביי די סטרונעס ארבייטען איצט אַלטע לייטע. די האָבען נישט קיין צייהן... פערקניפּען די ענדע פון דער סטרונע מוזען זיי מיט די הענד און אַמאָל מיט זייערע דזיאַנסעס. דערפאַר איז איצט די דייטשע סטרונע אַזוי שוואַך... דערפאַר פּלאַצט זי אַזוי...

אבער איך גענאַר אייך נישט. גאָט בעוואַהר, די סטרונעס זיינען עכט דייטשישע... זיי זיינען בלויז געמאַכט פון אַלטע לייט, וואָס האָבען נישט קיין צייהן, ווייל די דייטשע יוגענד איז צום קריעג אוועק...

אויסהערענדיג די דאָזיגע ערקלערונג האָט מיך אָנגעהויבען

צו שוידערן, און ווען איך שפּיעל איצט אויף די שוואך־אנ־
געצויגענע סטרונעס, שטעלט זיך מיר פאר דאס דייטשע פּאק
פון לויטער אלטער לייט, און באלד דערזעה איך פאר די אויגען
די רעשטלאך פון די איבעריגע פעלקער, אלטע, אהן צייהן און
אהן קראפט און שפּיעלענדיג אויף מיין פּיעדעל א טרויעריגען
ניגון און די סטרונעס פלאצען, דאכט זיך מיר, אז דאס פלאצען
די סטרונעס פון דער מענשהייט, וועלכע האלטען זיך אין איין
אויסשלאכטען און די יונגסטע זיהן, די מוזיק פון לעבען, האט
זי אוועקגעשיקט צום טויט און איבערגעלאזט בלויז די אלטע,
די מאכטלאזע...

און עס פלאצט א סטרונע נאך א סטרונע...

.1915

די פיער העלדען.

זיי זיינען פאר זייער העלדישקייט נישט דעקארירט גע־וואָרען, אבער יעדער האָט צוגעגעבען, אז זיי זיינען די גרעסטע העלדען פון דער ארמעע, וועלכע איז בעשטאַנען פון פיער מיליאָן.

פון פיער מיליאָנען סאָלדאטען, זיינען זיי די שטארקסטע, די העלדישסטע געווען.

זיי האָבען נישט פערנארט קיין פיינד אין געפאנגענשאפט, זיי האָבען נישט פערכאפט קיין קאַנאָנען, האָבען נישט אויס־גע־פאָרשט וואו געפינט זיך דעם שונא'ס א טייל פון דער ארמעע אז מען זאָל א דאנק דעם איהם בעפאַלען און איהם פערניכ־טען; זיי האָבען נישט גערעטעט דעם קאפיטאן זייערען, דעם רעגימענטס־פיהרער; זיי האָבען נישט געאָפערט זייער לעבען צו רעטען די פאָהן, וועלכע איז שיער־שיער נישט אריינגעפאַלען צום שונא.

ניין! די אלע העלדישקייטען האָבען זיי נישט בעוויזען.

און דאָך, ווען מען האָט זיי געפיהרט פארביי די רייהען פון זייערע ברידער, די סאָלדאטען, האָט זיי יעדער אָנגעקוקט מיט שטילער און אינערליכער בעוואונדערונג און האָט זיי מקנא געווען.

און נישט נאָר זיי זיינען נישט דעקארירט געווען — פער־קעהרט, זייערע קליידער זיינען געווען פון ארעסטאנטען — די קליידער פון שאנדע. די קאָפּ געראזירט און ערוואַרטעט האָט זיי די שטראָף פון טויט.

אבער אלע האָבען געוואוסט, אז זיי זיינען העלדען!

אָפילו די וואָס האָבען זיי געאורטהיילט, די גענעראלען

פון קריעגס־געריכט. אפילו דער קעניג אליין, וואס האט געמוזט אונטערשרייבען זייער אורטהייל, האט שטיל און טיעף אין הארצען ביי זיך געטראכט:

— העלדען!

זיי האבען זיך ענטזאגט צו נעהמען אנטייל אין קריעג.

— מיר זיינען געגען קריג! האבען די פיער די גאנצע צייט גע'טענה'ט.

און די אלע האבען זיי אין הארצען גערעכט געגעבען. די פיער מיליאן סאלדאטען פון דער זעלבער ארמעע, צו וועלכער בלויז די פיער האבען נישט געוואלט געהערען, האבען אויך ניט געוואלט קיין קריעג; פיעלע פון זיי האבען געהאט געליעבטע צווישען די פעלקער, מיט וועלכע מען הייסט זיי זיך שלאגען. פיעלע האבען גאר גערעכענט פאהרען אין יענע לענדער אייך וועלכע זיי געהען איצט צו בעצווינגען, און דארט געניסען גליק און פרייד... אבער זיי זיינען געווען שוואך און ווייניג מוט גע־האט דאס צו דערצעהלען און פון אלע פיער מיליאן סאלדאטען וועלכע זיינען געווען שטום ווי די שאף, האבען זיך אויסגע־טענה'ט בלויז די פיער:

— מיר ווילען ניט קיין קריעג! און מיר ווילען נישט העל־פען אייך!

און די אבטיילונג סאלדאטען, וואס האבען זיי בעגראבען, האבען שטענדיג די ערד אויף די פרישע קברים פון די אמת'ע העלדען, אלע ווילע זיך ארומגעקוקט און אין זייערע בליקען איז געלעגען בעוואונדערונג:

— דאס זיינען געווען פיער העלדען!

און געהענדיג צוריק שווייגענדיג האט יעדער געטראכט:

— פאר וואס זיינען מיר אזוינע העלדען ניט געווען?

און דער איינער, וואס האט געהאט אויף זיין ברוסט א קרייץ, אלס בעלוינונג פאר זיין העלדישקייט, האט איהם אנ־געקוקט און זיך פערשעמט...

— יענע — האט ער געטראכט — זיינען גרעסערע העל־
דען געווען!
אויף זיינע קברים וועט מען נישט שטעלען קיין קרייץ.
אפשר שפעטער, ווען די מענשהייט וועט זיך ערוואכען...
דערווייל זיינען געווען בלויז פיער העלדען —
פון פיעלע מיליאנען!
געבענשט זאלען זיין זייערע נעמען אויף אייביג...
אבער זייערע נעמען האט מען נישט אנגעגעבען — די
נאכריכט איז געווען קורץ:
פיער האבען זיך ענטזאגט!
וועלען מיר זיי רופען:
די פיער העלדען!

1915

ביים סמרוזש.

אין שטאדט האט מען גערעדט וועגען א פאגראם. דער הערר קאצאוסקי, אן אייגענטהימער פון א הויז, האט נאך עטליכע נעכט טראכטען, וואו בעהאלט מען זיך אין פאל, אז עס וועט טאקע אויסברעכען א פאגראם? — ענדליך גליקליך א שמייכעל געטהאן:

— ביי'ם סטרוזש!

און זייענדיג שטארק איבערראשט פון דעם דאזיגען איינפאל, האט ער פערגעסען אן זיינע אסימילאציאנס־אידעען און האט אויף אידיש פאר זיך אויסגערופען:

— גרויסארטיג, ווי איך בין א איד!

ער האט זיך אבער דערשראקען פאר דער דאזיגער פראזע און האט, זיך אומקוקענדיג אויף אלע פיער זייטען, נאך העכער אויסגעשריען:

— „אטליטשנא, יעי באגו!“

זיין סטרוזש האט געוואוינט אין א קליין שטיבעל, וואס איז געווען עקסטרא פאר איהם אויסגעבויט. אין דעם דאזיגען שטיבעלע איז דער הערר קאצאוסקי קיינמאל ניט געווען. אז ער דארף ווען עפעס האבען דעם סטרוזש, קלאפט ער איהם אן אין פענסטער און יענער געהט גלייך ארויס.

נאך דער דאזיגער גליקליכער אידעע האט הערר קאצאווסקי בעשלאסען אריינצוגעהן אין שטיבעלע און בעטראכטען עס.

ער האט אפילו אין אנפאנג געזוכט אן אויסרייד. גלאט אריינגעהן צום סטרוזש פערברענגען פאסט ניט פאר א בעל־הבית. נאר ניט געפינענדיג קיין שום אורזאכע, האט ער זיך בערוהיגט, אז פערקערט, ווי באלד ער דארף האבען יענעם'ם

לאסקע, איז טאקי בעסער אריינגעהן אזוי צו איהם, זאָל ער זעהן, וואָס פאר א גוטען בעל־הבית ער האָט, און זאָל ער איהם אין אן עת־צרה פערטיידיגען פון גוי'שע הענד.

אז קאַצאָווסקי איז אריין צום סטרוזש, איז דער לעצטער, א נידריגער דארער ערל מיט א פערלאָזענער באָרד, געזעסען ביי א הילצערנעם טיש און געזופט עפּעס פון א קריגעל מיט א הילצערנעם לעפעל. דערזעהענדיג פאר זיך דעם בעל הבית, איז דער סטרוזש ווי מבולבל געוואָרען, האָט זיך גיך אויפגעשטעלט, געכאפּט ווישען די וואָנסעם, און אין גרויס פערלעגענהייט אויסגערופען:

— דזיען דאָברי, פּאַנאָטשעק...

נאָר דער ה' קאַצאָווסקי האָט ניט געהערט. איהם איז ניט געפעלען געוואָרען, וואָס דער סטרוזש עסט אין א היטעל, פּונקט ווי א איד... וואָס פאר בעשיצער קען ער זיין?...

— וואָס עסטו עפּעס אין א היטעל? — האָט ער איהם געפרעגט.

— א, פּשעפּראשאם, פּאַניע! — האָט דער סטרוזש דערשראָקענערהייט אראָבגעכאפּט דאָס היטעל און געהאלטען אין האנד...

נאָכדעם האָט ה' קאַצאָווסקי בעמערקט, אז דער סטרוזש זיינער טראָגט א באָרד און דאָס פעראידישט א ביסעל זיין פּנים.

— פאר וואָס גאָלסטו זיך ניט? — האָט ער איהם געפרעגט.

— דער ראזיר־מעסער איז טעמפּ געוואָרען, — האָט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געענטפערט.

דער ה' קאַצאָווסקי האָט איהם געוואָלט פּאָרלייגען עטליכע קאָפּיקעס אויף געהן אָבגאָלען זיך, נאָר ער האָט ניט געוואוסט, אויף וואָס פאר אַנ'אופן. ענדליך איז איהם געלונגען צו זאָגען:

— נא, איך שענק דיר א גריוונע און געה גאָל זיך אָב.

דער סטרוזש האט זיך א ווארף געטהאן צו קאצאווסקי'ן, געכאפט זיין האנד און געוואלט זי מיט בעגייסטערונג א קוש טהאן. נאר קאצאווסקי האט זיך ניט געלאזען. ער האט איהם דערלאנגט א זילבערנע גריוונע.

— איבער היינט זאלסטו זיך טאקע אבגאלען.

— זיכער — האט דער סטרוזש אויסגעשריען.

קאצאווסקי האט גענומען בעטראכטען די שטיבעל. ער האט געזוכט די איקאנע און סתם הייליגע בילדער. נאר אויסער איין אלט פערמעקט בילד, וואס איז געהאנגען אויף דער פעררויי־בערטער וואנד, האט ער ניט געזעהן.

„גאר ווי א אידיש־שטיבעל!" האט קאצאווסקי געטראכט און האט געצווייפעלט אין דעם שויץ, וואס ער קען דא בעקומען.

— דו ביזט גאר ניט קיין פרומער... האט ער גע'מסור'ט מיט א שמייכעלע : — ביי דיר איז ניטא קיין איקאנעס...

— אט הענגט דאך! — האט דער סטרוזש אנגעוויזען אויף דעם אלטען בילד.

— ס'איז גאר ניט קענטיג... אלט, אבגעריבען...

— מען האט געדארפט קויפען א פאר בילדער, — האט דער סטרוזש געזיפצט, — נאר ס'איז ניטא פון וואנען...

— נו, איך וועל דיר געבען א רובעל און קויף איין אלע הייליגע בילדער...

דער סטרוזש האט זיך ווידער א ווארף געטהאן צו קאצאווסקי'ן, און דא האט שוין ניט געלונגען קאצאווסקי'ן די האנד ארויסצורייסען. דער סטרוזש האט זי שטייף געהאלטען און בעדעקט מיט פלאמענדע קושען.

— נאר זאלסט דאס געלד ניט פער'שכור'ען! האט קאצאווסקי געווארענט...

— חלילה! — האט דער סטרוזש זיך בעליידיגט. אט באלד געה איך און גאל זיך אפ און קויף די הייליגע בילדער.

אז קאצאווסקי איז אויף מארגען אריין צום סטרוזש, איז קעגען איהם ארוים דער לעצטער אן אבגעראזירטער, און האט געהאט אן אמת גוי'שען פנים, פון וועלכען קאצאווסקי האט גע־שעפּט פיעל נחת... נאך מעהר איז ער צופריעדען געווען פון די הייליגע בילדער, מיט וועלכע עס איז געווען אויסגעהאנגען א האלבע וואנד.

— דאס האסטו אלץ פאר איין רובעל אנגעקויפט? — האט ער געפרעגט.

— עס איז נאך געבליבען א גריוונע אויף א ביסעל בראנפען... האט דער סטרוזש ווי פערשולדיגט געשמייכעלט, און אין א ווייל ארום האט ער צוגעגעבען:

— די דאזיגע זאכען זיינען איצטער זעהר וואלוועל...

קאצאווסקי האט אבער ניט געהערט. ער האט גאר געקוקט אויף דער וואנד מיט די הייליגע בילדער און געטראכט:

— איצטער איז גוט!

אין א ווייל ארום האט ער זיך עפּעס דערמאהנט און זיך געווענדט מיט א שמייכעלע צום סטרוזש:

— און א לעמפּעלע פאר דער איקאנע פאר וואס צינדסטו ניט אן?... ביזט — חי—חי—חי—גאר ניט קיין פרומער.

— איך וועל א לעמפּעלע אויך אנצינדען! — האט דער סטרוזש ווי פערוואונדערט געענטפערט — כאטש א לעמפּעלע, פאנטשעק, איז אין מיטען וואך ניט קיין חוב... ווי ווער עס וויל...

— נישקשה, צינד אן! — האט קאצאווסקי געראטהען: יעדער דארף היטען זיין אמונה...

— דאס איז אמת... האט דער סטרוזש בעשטעטיגט, און האט אויפגעהויבען די אויגען זיינע אויף קאצאווסקי'ן מיט א בעהאלטענעם חשד.

קאצאווסקי האט געקוקט און מאדנע געשמייכעלט...

דורך א שפּאַלט.

דער צירק, וואָס האָט זיך אָבגעשטעלט אין שטאָדט, האָט חיים'קען, א 12־יעהריגען תלמוד־תורה אינגעל קיין רוה ניט געגעבען... ער איז אלע מאָל קיין גרויסער מתמיד ניט, אלע מאָל איז זיין קאָפּ ניט ביים לערנען, נאָר דער גוטער יאָהר ווייס איהם וואו, און ער כאַפּט נישט איין מאָל ביים לערנען פון קאַפּריזנעם מלמד א חלק פאר זיין ניט וויסען וואו מען האלט. דער צירק אָבער האָט אין גאַנצען איהם ווי מבולבל געמאַכט און די קלעפּ פון רבי'ן האָבען זיך פערגרעסערט אויף א היבשען פּראָצענט. נאָר אפילו צו די קלעפּ גופא הערט ער זיך אויך ניט צו; בשעת דער רבי שלאָגט איהם, ווייס ער אויך ניט, וואו דער רבי האלט, צו ביי'ן רוקען, צו ביים באַק, צו ביים קאָפּ. אויך דאַמאָלס, ביי די קלעפּ, זיינען זיינע אלע געדאַנקען וועגען צירק...

וואָס איז אזוינס א צירק, ווייס ער ניט. אינגלעך, וועלכע האָט געלונגען זיך אריינצוגנב'ענען אויף א רגע אהין, דערצעהלען זיך אַן חדושים. מילא, קוליען זיך איז ביי איהם נישט פון די גרויסע זאכען: „חייקעל הונד" קען זיך אויך קונציג קוליען, אבער אויסער קוליען זיך ווייזט מען דאָרט אזוינע קונצען, וואָס די האָר שטעלען זיך קאַפּויר. זאָל זיין, אז דאָס איז אפילו, ווי די אינגלעך ערקלעהרען דאָס, „טומאן"! נו, אז טומאן איז וואָס? ווערט שוין דען קלענער דער אינטערעס? אדרבא, ווייל דאָס איז „טומאן", ווילט זיך חיים'קען נאָך שטאַרקער אָנקוקען עס.

ווי אזוי אבער קוקט מען עס אָן? ווי אזוי כאַפּט מען זיך אריין אינוויייניג, כאָטש אויף איין רגע. נאָר עפּיס זעהן, עפּיס א שלינג טהאָן מיט'ן אויג!

ווענען א בילעט צו קויפען, איז גאר ניטא וואס צו קלערען. דער וואלוועלסטער בילעט אויף „גאלעריע" קאסט א גאנצער פערציגער. ווען ס'וואלט קאסטען א פיערער, קען ער נאך אמאל האבען א האפנונג צו גנב'ענען ביי דער מאמען; אמת, זי וואלט נאכדעם געוויינט. די האר זיך געריסען, און צוויי טעג נאכדעם וואלט זי אומגעגאנגען מיט א פערבונדענער באק פון צאהנוועה־טאג... אבער צוליעב קריגען א בילעט אין צירק, וואלט ער עס געטהאן: אז ער האט אמאל גע'גנב'עט א פיערער צו זעהן „מכירת יוסף" איז דען בילכער געווען?... א גאנצען פערציגער אבער, מיט אמאל, פערמעגט קיינמאל ניט די מאמע, סיידען ערב־פסח, ווען זי ברענגט א האלבען רובעל פון „קאמיטעט"; בינדט זי עס אבער איין אין קאפ־טיכעל און שלאפט שוין דערמיט ביז מארגען פריה...

בלייבט נאר א צווייטער מיטעל: אריינ'גנב'ענען זיך. — איז ערשטענס חיים'קע א שרעקעדיגער: ווי ער קומט צו נאָהענט צום „אריינגאנג", הויבען זיך אן זיינע דינע פיסלעך צו שאקלען, ווי דעם רבי'ם הענד נאכדעם, ווי זיי האבען עטליכע קלעפ געגעבען, און דער אטהעם פערכאפט איהם, פונקט ווי אין טייך זומער, ווען חברה „קונדסים" טונקען איהם אב... און צווייטענס, האט ער שוין געפרופט דאס אויך — צוויי מאל: איינמאל איז ער שוין געווען נעבען „טהיר־פארהאנג" און א צווייטען מאל שיער־שיער הינטער'ן פארהאנג, און ביידע מאל האט ער געלייזט עטליכע קלעפ פון צווייערליי הענד: פון דעם קאסיר'ס און פון דעם גאראדאוואי'ס, אז איהם איז פינסטער געווארען אין די אויגען און ער האט גאר ניט געזעהען...

דרעהט זיך חיים'קע ארום נעבען צירק. אומעטיג איז אפילו ניט, די גאנצע הילצערנע געביידע איז ווי בעלאגערט פון א גע־דיכטער מאסע; חברים פעהלען אויך ניט; די גאנצע „תלמוד־תורה" איז דא, דערצו שפיעלט מוזיק. אין אן אנדער צייט וואלט דאס אליין פאר חיים'קען געווען, בפרט, אז די מוזיק איז

נאָך אַ „וואָיענע", מיט אַ פּויק, וואָס ער האָט דאָס זעהר ליעב. אבער דאָס אַלעס איז פערגלייך מיט דעם, וואָס עס טהוט זיך איצווייניג, איז אזוי קליין, אז חיים קען זיך ניט צופרידען שטעלען, און ווי אַ פער'סם'טער לויפט ער אום ארום די הילצער־נע וואנד פון צירק און זוכט אַ שפּאַלט...

און זוכענדיג עטליכע אבענדען, איבערטאַפּענדיג יעדעס ברעטעל פון צירק, האָט חיים'קע ענדליך געפונען אַ קליין שפּעל־טעלע אין אַ ברעט. אבער עס האָט געהאַט צוויי מעלות: ערש־טענס, האָט עס זיך געפונען אין יענער זייט, וואו קיינער געהט ניט, אזוי, אז חיים'קע איז געוועזן זיכער מיט זיין „פּאָזיציע". אז קיינער וועט זי פון איהם ניט אוועקנעמען, און צווייטנס איז דער שפּאַלט אין דער נידער געוועזן און חיים'קע האָט געקענט בעקוועם זיצען אויף די קניע.

ענטציקט פון דעם געפינס, האָט חיים'קע די ערשטע מינו־טען גאָר פערגעסען אַז צירק. דער שפּאַלט, וואָס האָט נאָר גע־דאַרפט דיענען אַלס מיטעל, צו זעהן וואָס אין צירק קומט פּאָר, איז ביי איהם עפּיס ווי אליין דער ציעל געוואָרען, ער האָט גע־פונען און איז שוין גליקליך! באַלד אבער האָט ער זיך דער־מאָנט, אַז דער עיקר איז טאַקי דער צירק און ער האָט גענומען אריינקוקען אינווייניג און זעהן, וואָס עס קומט פּאָר אין צירק.

און חיים'קע האָט גלייך דערזעהן אַז „אַקטיאַרקע", אַנגע־טהאָן אין אַ קורץ קליידעל, בענעהט מיט פינקעלדיגע בריליאַנ־טען, מיט נאַקעטע הענד און אַ נאַקעטער ברוסט. נע־בען איהר אַז „אַקטיאָר" אַנגעטהאָן ווי אַן אָפיציר, טאַקע ווי אַן אמת'ער אָפיציר מיט אַ סאַבליע אויף דער זייט, און זייביידע ראַנגלען זיך... זי לאָזט און לאָזט זיך ניט „בייקומען": אבער דער אָפיציר הויבט זי אויף אין דער הויך (אַ געזונטער אָפיציר! טראַכט חיים'קע) לאָזט זי אראָב צוריק אויף אַ בע־

מעל, וואס שטעהט אין א ווינקעלע און ווערט מיט איהר „גוטע פריינד“ און הויבט זי אן שטארק צו קושען...

— וואס איז דאס פאר א קונץ! — טראכט זיך חיים'קע— שקצים מיט שיקסעס קושען זיך דאך אויך...

נאר מסתמא וועלען די צוויי באלד ווייזען א שעהנערען קונץ. און חיים'קע ווארט, וואס אייגענטליך פאר א קונץ וועלען זיי ווייזען. ער ווארט א פאר מינוט, אבער אויסער א ראנגלענים צווישען זיי ביידען זעהט ער ניט. באלד ווערט דער אינטערעס נאך קלענער, דער אפיציר שטעהט אויף, נאך איהם זי, און געהען איינע נאך די אנדערע ארויס.

— שעהנע קונצען! — לאכט חיים'קע און האט שוין חרטה אויף די מיה, וואס האט איהם געקאסט צו זוכען אזוי לאנג א שפאלט.

פון דעסטוועגען, אויף מארגען, אז די אינגלעך אויפ'ן תלמוד־תורה הויף האבען גענומען שמועסען מיט ברענענדע אויגעלעך וועגען צירק, האט זיך חיים'קע ניט געקענט איינהאלטען און האט מיט א שטאלצען קול אויסגערופען:

— איך האב נעכטען אלץ געזעהן!

— וואו האסטו געזעהן? — האבען די אינגלעך מיט א אומגלויביגען טאן, אבער ניט אהן קנאה, געפרעגט.

— איך האב געפונען א שפאלט... איך האב געזעהן...

— וואס האסטו געזעהן? עפעס שעהנע קונצען? דערצעהל! — האבען די אינגלעך איינע נאך די אנדערע גענומען בעטען.

— ניין! דערצעהלען קען איך ניט.

— פאר וואס? — פרעגט איינער פערוואונדערט.

— ווייל ער האט גארניט געזעהן, — ענטפערט לאבענדיג א צווייטער.

— ער „פוצט“ א מה, וויצעלט זיך א דריטער.

— איך האב יא געזעהן... — פערזיכערט חיים׳קע, רויט ווערענדיג.

— טו דערצעהל...

— איך שעהם מיך...

די אינגלעך האבען זיך צולאכט און חיימקע איז רויט געווארען...

און ער האט א לאנגע צייט ניט דערצעהלט, וואס ער האט געזעהן בלויז הינטער די קוליסען פון צירק, מיינענדיג, אז דאס איז געווען די אמת׳ע פארשטעלונג...

אין בריסטאָל.

(מאָנאָלאָג)

זינט עס האָט זיך אויסגעבויט די קאפע בריסטאָל, קאָכט ממש וואַרשוי, און פרעג וואָס, פרעג ווען! אָט בין איך נעכטען ביינאַכט מיט „מיינער" דאָרט גע־ווען... וואָס זאָל איך טהאָן? א יונגער מאַן, ערשט א יאָהר נאָך דער חתונה, זי וויל האָבען פערגעניגען, — האָב פערגע־ניגען — קום אין בריסטאָל! כאָטש פערמעגען פערמעג איך עס דאָך ניט — פון די 50 רובעל שכירות, וואָס איך נעהם ביי מיין פעמפיק, איז דאַנקען גאָט, אַז מען לעבט זיך דורך מיט עסען און א בגד און ניט מיט בריסטאָל, נאָר מילא גאַרנישט, עס איז היינט אזא וועלט, אַז אלץ טהוט מען איבער'ן כח; בין איך געגאַנגען אין בריסטאָל.

געגאַנגען אין בריסטאָל! רעדען רעדט זיך עס גאַנץ גרינג. אבער ביז וואַנען מיינע איז פאַרטיג געוואָרען מיט איהר טואַ־לעט, איז ניט אזוי גרינג געווען. זי איז שוין דאַכט זיך פאַרטיג. אָנגעטהאָן דאָס בעסטע קלייד, פערקאַמט זיך „סעצעסיע" — „קום שוין!" שריי איך און זי — גאַרנישט, טשעפעט אָן. וואָס עס געפינט זיך נאָר אין אַלמער. — „קום שוין!" שריי איך ווייטער: „גענוג דיר צו פוצען זיך"... „בריסטאָל, נאַרעלע" ענטפערט זי. — „פשששש..." לאַך איך: וואָס איז מיר בריס־טאָל"... „שיסער מיינער! — לאַכט זי צוריק... — פאַמעלעך!" מילא בקיצור, עס האָט געדויערט צוויי שעה אויפ'ן זייגער, איך בין אייך אויף נאמנות ניט מגזם — ביז זי איז פאַרטיג גע־וואָרען. אמת, זי האָט אויסגעזעהן ווי א בת־מלכה — עס איז

געוועזן א נחת א קוק צו טהאָן אויף איהר. „מיט אזא פלונית׳טע — האָב איך געקלעהרט — מעג מען ניט נאָר געהן אין בריס־טאָל נאָר אפילו צום גובערנאַטאר אויף א באָל“. מילא, בקיצור — מיר זיינען אוועקגעגאַנגען.

צוגעגאַנגען צום בריסטאָל, מוז איך אייך זאָגען, האָט מיר א קלאַפּ געטהאָן אין הארצען און איך בין געוואָרען פערצי־טערט. און איהר דאַרפט וויסען, אז קיין טרום בין איך ניט. איך האָב שוין פיער יאָהר דעם קייזער געדיענט, געטראָגען דעם פריקאַז צו די גרעסטע אָפיצירען, געוועזען אויף א צארסקע מאַנעוורע, און איצטער איז א סברא, אז מען וועט דאַרפען וויע־דער געהן שיסען, עם האַלט דערביי... פון דעסטוועגען — גאָר־נישט. וואָס איז די מורא?... ביי דער טהיר פון בריסטאָל בין איך אָבער א טויטער געבליבען. קאַרעטען איינע נאָך די אנדערע פליהען צו ביז צו דער סאַמע טהיר, ס׳שפּרינגען ארויס מאַנאַר־כעס, פּריצים, גראַפען!... היינט די עלעקטריע ביי די זייטען, ליכטיג ווי ביי טאָג, און ביי די טהירען שטעהען די שווייצאַרעס, אנגעטהאָן אין גאָלד און אין זילבער, עפענען יעדערען און פער־מאַכען נאָך יעדערען די טהיר — עס קעהרט די וועלט. אין מי־טען דערינען וועט אריינקומען אזא מין אידעל ווי איך... די מעשה איז דאָך אזוי, וואָס זאָל מען זיך נאַרען? ווער בין איך? אַז ארימער פריקאַזשיטשיקעל...

— נו, וואָס האָסטו זיך אָבגעשטעלט? — פרעגט מיך מיי־נע, זעהענדיג ווי איך בין שטעהן געבליבען.

— וואַרט, לאָז מיך אָבכאַפּען דעם אָטהעם! — ענטפער איך. — איך קען דאָך ניט אריינגעהן אין בריסטאָל און סאָפּען ווי א גאַנז.

— נו, כאַפּ דעם אָטהעם — ערלויבט זי מיר, און איך זעה, ווי זי אליין איז אויך שטאַרק צורודערט; אפנים, זי איז אויך ניט קיין גרויסע גבור׳טע. זי שרעקט זיך אויך.

מיר שטעהען אזוי ביי דער טהיר און כאַפּען דעם אָטהעם

און קוקען דערווייל אויף די, וואס געהען אריין און אויף די, וואס געהען ארויס, און איך האב ניט קיין העזה א ריהר טהאן די טהיר.

— ווייסט, ביילקעלע, וואס איך וואלט דיר געזאגט ? — ווענד איך מיר מיט א גוטינקען שמייכעלע צו מיינער....

— וואס ? — פרעגט זי מיר.

— לאמיר געהן אהיים... פאלג מיר !.. וואס ועלען מיר דא טהאן ?

— געה שוין, געה ! — וויל זי ניט. — נארעלע, — מאכט זי מיר מוטה, — וואס האסטו מורא, קום אריין !

מילא, וואס זאל איך אייך זאגען, אז איך האב בכח געהאט צו עפענען די טהיר, בין איך דער גרעסטער גבור אין דער וועלט, מעהר גבור ווי נאפאלעאן. כ׳לעבען, לאמיר זיך ניט נארען, יוען האב איך געהאט די געלעגענהייט צו אריינגעהן אין אזא ארט !

מילא, אריינגעגאנגען. אין די אויגען האט מיר געגעבען א בליאסק צעהנדלינער לאמפען, ליכטיג ווי בייטאג. איך פיהל, ווי דער קאפ פערדרעהט זיך מיר און אט־אט פאל איך אנידער. איך זוך אן ארט צוצושפארען זיך — אלע טישלעך ביז איינעם פערנומען, כאטש נעהם און שריי חי וקים... איך לאז זיך געהן, זי נאך מיר, זוכען א טישעל, און איך פיהל, ווי טויזענד אויגען לעכערען מיר די פלייצע ! און אפשר האט זיך מיר געדאכט. עס קען זיין, אז קיינער האט גאר ניט געקוקט. בקצור, קוים מיט צרות געפונען גאר ביים עק, ערגעץ נעבען די קליידער, א קליין טישעלע, מיט איין שטוהל אבער. שלעכט ! וואס טהוט מען ? איך זאל זיך זעצען — פאסט ניט: דאמען־עהרע ! אין דער היים אפילו קוק איך דערויף ניט, אבער אין בריסטאל קען מען ניט זיין קיין חזיר... פערקעהרט, איך זאל לאזען איהר זיך זעצען — איז עפעס אויך ניט פאסיג: די דאמע זיצט און דער „הערר“ שטעהט, ווי א באק... איך בין אזוי צוטומעלט געווארען, אז איך האב ניט געוואוסט, אויף וואסער וועלט איך בין, איהר

קענט איך פאַרשטעלען, אז אויפ׳ן באַלקאָן האָב איך געזוכט א שטוהל... געהויבען די אויגען און געזוכט, ווי איך בין א איד!... מילא, „מיינער“ בין איך ניט מקנא געוועזען, זי איז געשטאַנען ווי א גלאָמפּ און האָט געקוקט ווי א האָהן אין בני־אדם. איך האָב פערשטאַנען, אז זי האָט חרטה אויף איהר גאַנצען אויפ־טהו. עס האָט זיך מיר געוואָלט זאָגען איהר: „אהא, ווערסט ווייטער וועלען געהן אין בריסטאָל?!“ נאָר איך האָב ממש אויף איהר רחמנות געהאַט. מילא, בקצור, מיר זיינען געשטאַ־נען ביידע, אזוי ווי די בעק, אודאי צעהן מינוט, אויב ניט מעהר, ביז נעבען אונז איז לעדיג געוואָרען א טישעל. דאַנקען גאָט, מיר זיצען שוין. דערמאָן איך זיך אין מיטען, אז איך זיץ אין אויבער־בגד און אין הוט, וויים איך ניט, צי וועט מען דער־פון לאַכען צי ניט. א קוק טהאָן אויף לייט, זעהן ווי זיי טהוען — האָב איך פשוט מורא. מיר דאַכט זיך, אז עס זיצען סאַמע בע־רען... פונדעסטוועגען שטאַרק איך מיך און וואָרף א בליק אויפ׳ן עולם, און דערזעה גאָט צו דאַנקען א יונגען מאַן, וואָס זיצט קע־גענאיבער אין א צילינדער, בין איך שוין אביסעל רוהיגער גע־וואָרען. אמת, איך האָב געקלעהרט, אפשר אין א צילינדער פּאַסט יאָ, און אין א קאַפּעלוש ניט. נאָר מילא, קיין סכנות שטעקט שוין ניט; כאָטש הייס איז מיר, אז ממש דער שווייס רינט טראָפּענווייז, א קליינינקייט — פון דער בעלייכטונג אליין קען זיין ווארים אין גרעסטען פראָסט. נאָר מילא, די הייסקייט בין איך שוין מוחל, אבי געקראָגען א שטיקעל אָרט, וואו דעם קאָפּ אנצושפּאַרען.

„מיינע“ איז שוין אויך אביסעל צו זיך געקומען. איך האָב געזעהן, ווי זי קוקט שוין אביסעל זיכערער און שמייכעלט:

— א, וואָס דאָ טהוט זיך, ווי רייך!

עס פערשטעהט זיך, אז איך בין אויך נתפעל פון אלץ, נאָר איך מאַך מיר קאַלט און בין מבטל:

— עט, וואָס זעהסטו דאָ אזוינס?

מילא בקצור, מיר זיצען אָב נאָך צעהן מינוט און מיר ווייסען ניט, וואָס צו טהאָן. די קעלנערס, ווי גראַפען, לויפען אום פון איין טיש צום צווייטען, פרעגען פונאַנדער ביי די געסט, וואָס ווילען זיי; דערלאַנגען אַלץ, און צו אונז שמעקט מען אפילו ניט. וואָס איז דאָס? דאָס איז דאָך עפּעס א בעליידיגונג. פון וואַנען ווייסטו, קעלנער, ווער איך בין, און וויפיעל שכירות איך נעהם? אָנגעטהאָן, גאָט צו דאַנקען, דאַכט זיך. בין איך ניט ערגער ווי לייט, דער אויבער־בגד אַליין קאָסט 40 רובעל, דער סורדוט אויך אַזוי פיעל, פאַר דעם קאַפּעלוש האָב איך אויף סכות אָבגעצאָהלט פיער קערבלעך — דאַכט זיך אָרענטליך. ווער רעדט, מיין מאַדאַם איז דאָך אויסגעפּוצט אין עסיג און אין האָניג! בקצור, איך בין שטאַרק אין כעס. און אַז איך בין אין כעס, אַזאַ נאַטור האָב איך, קוק איך אויף קיין זאַך ניט. קלעהר איך, איך וועל צורופען א קעלנער, עס מעג זיך עקען די וועלט. געטראַכט און געטהאָן: עס געהט פערביי איילענדיג א קעלנער מיט א צעטעל, איך רוף איהם — „פּראַשע פּאַניע". „פּראַשע פּאַניע", ווייס איך אפילו, פּאַסט ניט צו זאָגען צו א קעלנער. וואָרים ווער איז ער? א משרת... נאָר זיי געהען אַזוי רייך געקליידט, אַז רופען זיי פּראָסט איז פּשוט א מורא. נאָר מיין „פּראַשע פּאַניע" העלפט אויך ניט. ער לויפט אַוועק אין אַנדערען עק, און געה כאַפּ איהם... אַז זיי פליהען, זאָג איך אייך, ווי די שדים. מילא, נאָכדעם בין איך דערגאַנגען, אַז איך האָב אומזיסט זיך מאוס געמאַכט, ווייל יעדערע דריי־פיער טישלעך, צי פינף (איך קען דען דאָס אויסרעכענען?) האָבען א בעזונדער קעלנער, און איך האָב אַלע קעלנערס איבערגערופען און „מיין קעלנער" גראָד פערזעהן... בקצור, מיין קעלנער איז צו מיר אַליין צוגעגאַנגען — איהר וואָלט זעהן א קעלנער — א מאָנאַרכע! א פּאָר וואָנסען האָט ער, קען מען מיט זיי פערבינדען דעם גרעסטען פּאַק! ער איז צוגעגאַנגען, בין איך א טויטער געבליבען, א מת. געפרעגט וואָס מיר ווילען האָט

ער אזוי עדעל, אז איך בין צו זיך געקומען און האָב זיך געהאַל־טען אַן עצה מיט מיינער:

— וואָס זאָל מען נעהמען? קאַווע, צי טהעע?

— נעהם וואָס דו ווילסט! — האָט זי מיר געענטפערט.

— גיעך בענדזיע קאַווע! — האָט איך ארויסגערערט, און איידער איך האָב צייט געהאַט זיך אומצוקוקען, איז שוין דער קעלנער ניט געוואָרען.

בקצור, אין אַ פּאָר מינוט ארום האָט מען אונז געבראַכט אויף אַ זילבערנעם טעצעלע צוויי גלעזער קאַווע מיט צוויי גלע־זער קאַלטע וואַסער. וואָס טהוט מען מיט די קאַלטע וואַסער— האָב איך ניט געוואוסט, ווי איך ווייס ניט וואָס מען טהוט צום סדר מיט דער זרועה. איך בין אַ שטיקעל עם־הארץ אין די זאַ־כען. איך קלעהר און קלעהר און קען ניט דערקלעהרען, צי גיט מען אַ זופּ קאַווע און אַ טרונק וואַסער, צי טרינקט מען אויס פריהער די גאַנצע קאַווע און נאָכדעם די גאַנצע וואַסער, אָדער פערקעהרט?

— אפשר ווייסטו וואָס מען טהוט מיט די וואַסער? — האָב איך שוין מיינער געפרעגט.

נאָר מיינע איז נעבעך רויט געוואָרען און האָט געדריקט מיט די פּלייצעס: — „מילא, לאָמיר טרינקען די קאַווע און נאָכדעם די וואַסער!" — האָב איך זיך פערלאָזען אויף גאָט'ס בערראַט און גענומען טרינקען. געטרונקען האָב איך איידעל מיט דרך־ארץ: אַ זופּ און אוועקגעשטעלט די גלאָז צוריק אויפ'ן טע־צעלע. אבטרינקענדיג אזוי אַ פערטעל גלאָז, בין איך אינגאַנצען צו זיך געקומען, מיינע אויך. און מיר האָבען גענומען קוקען טאַ־קע ווי עס געהער צו זיין. בקצור, איך קוק אזוי צו אלע טיש־לעך, און דערזעה איין בעקאַנטען, דעם אנדערען און דעם דריי־טען, און דוקא פּשוט'ע אידען, פריקאַזשטשיקעס, ווי איך, שטאַרבען נעבעך פאַר אַ גראָשען. „ע", קלער איך, „וואָס האָסטו מורא געהאַט?" און איך ווער ביי זיך שטייף, פונקט ווי אין

דער חיים. חיים איז מיר אויפ'ן שעהנסטען אופן, ביז איך מיר מישב און הויב אן אויסטהאן דעם בגד, האט זיך צו מיר געגע־בען א כאפ עפעס א שייגעצעל פון א יאהר 13—14, און האט גלייך צוגענומען און איהם אוועקגעטראגען ערגעץ העט ווייט. די מעשה האט מיר שוין שטארק הנאה געטהאן, עס איז פונ־דעסטוועגען א כבוד — עס איז דאך פארט בריסטאל, מען קען דאך דאס ניט לייקענען... מורא האב איך אבער געהאט, א קשיא אויף א מעשה: אפשר וועט מען נאך פערביימען דעם בגד... איך האב אמאל געהאט אזא מעשה, און דוקא אין טהעאטער, אמת ניט אין ווארשוי. נאר דאס איז אלץ גארנישט. איך טרינק אויס די גלאז קאווע און הויב אן בעטראכטען דעם עולם נעהנטער, איך גיב א קוק: וועה איז מיר — אנטקעגען מיר זיצט מיין בעל־הבית! איך בין געווארען טויט: א קלייניגקייט, ער קען נאך מיינען, אז איך שטעל איהם בדלות.

— קום אהיים, ביילקע — האב איך גענומען שלעפען מיינע.

— וואס איז, וואס איילסטו זיך? — זאגט זי אונצופרי־דען.

וואס אייל איך זיך, זאג איך איהר ניט. איהר מיינט, עס איז גוט צו בעווייזען זיך פאר א פחדן פאר א ווייב, בפרט נאך פאר א יונג ווייבעל; עס ווילט זיך ניט. בקצור, קוים מיט צרות — זי געהט. וויל איך אבצאהלען — ניטא דער קעלנער מיינער — פערפאלען געווארען. שלעכט, וואס טהוט מען? זוכען איהם מיט די אויגען האב איך מורא, אז דער בעל־הבית זאל מיך ניט דערזעהן, — איך זיץ ממש אין געהאקטע וואונדען און היט זיך, ניט א ריהר צו טהאן. איך האלט דעם קאפ צו דער וואנד און היים איהר, אז זי זאל אבשטעלען דעם קעלנער און איך וועל שוין בעצאהלען. זאגט זי, אז זי קאן איהם ניט, זי האט זיך אין איהם גאר ניט איינגעקוקט פריהער. א ביטערע מעשה! מילא, איך מאך הארץ און קעהר אב דעם קאפ און זוך אליין

און ציטער, דער בעל־הבית מיינער זאָל מיך ניט דערזעהן. אַ קליי־גיגקייט! אומגליקליך קען איך ווערען! בקיצור, דער קעלנער איז דורכגעגאַנגען און איך האָב איהם בעצאָהלט 40 קאָפּיקעס פאַר צוויי גלאָז קאַווע... פאַר די וואַסער רעכענט מען ניט, און אַ גריוועניע האָב איך איהם געגעבען „נאַ טשאַי“, און איך וויל שוין אַנטלויפען. איז ניטאָ דער שיינגעצעל, וואָס האָט צוגענו־מען דעם בגד... געפעלט אייך אַן עסק! און דאָ זיצט דער בעל־הבית און אָט נאָך אַ האָר דערזעהט ער מיך. אַ קליינינגקייט— דער בעלהבית טרעפט דעם פּריקאַזטשיק אין בריסטאָל! קוים מיט צרות געפונען דעם שיינגעצעל. ער האָט מיך גאַנץ פיין אָנ־געטהאָן דעם בגד, האָב איך איהם אַריינגערוקט אויך אַ גריווניע „נאַ־טשאַי“ און זיך אַרויסגעכאַפּט ווי פון תפיסה און האָב גע־דאַנקט גאָט וואָס מיין בעל־הבית האָט מיך ניט דערזעהן... אַ קליינינגקייט! דער פּריקאַזטשיק מיט איהם אין איין פּלאַץ און נאָך וואו? — אין בריסטאָל: אונגליקליך וואָלט איך געוואָ־רען!...

דער מילכיגער משאַלענט.

חשה איז אמאָל געווען א שענע בעל־הבית'טע אין קלעמענקע: קיין גביר'טע, אפילו קיין נגידה איז זי קיינמאָל ניט געווען נאָר קיין אָרימע אויך ניט: איהר מאַן חיים בערעס איז געווען א הענדלער פון כל התבואות: פון ווייץ, קאָרען, האָבער, גערשטען גריקע, באָב און אַרבעס און אַמאָל אויך פון טרוקענע יאַגעדעס און שוועמליך: אין שטעדטעל פלעגט מען זאָגען: חיים בערעס וויל איינגעהמען די גאַנצע וועלט... צי פלעגט ער פערדיענען צי ניט, האָט ער קיינמאָל ניט געוואוסט. אז מען פלעגט איהם פרעגען: וואָס מאכט איהר ר' חיים? ווי געהט עס אייך?" פלעגט ער נאָר ענטפערען: עט, א דאַנק גאָט — עס רודעלט זיך. און דאָס „רודלען זיך" איז א גוטער סימן, אז מען איז תקיף אין מעמד.

און אָט דאמאָלס בשעת עס האָט זיך גערודעלט איז חשה געווען „א שעהנע בעל־הבית'טע: דעם ערשטען חלק פלייש פלעגט גט אין יאַטקע בעקומען חשה: און אז זי פלעגט אמאָל קיין צייט ניט האבען צו קומען דאנערשטאג אין יאַטקע פלעגט די קצב'טע איהר אליין ברענגען אין שטוב אריין, וואָס ניט יעדער בעל־הבית'טע איז זוכה דערצו, ווי די קצב'טע פלעגט אליין זאָגען:

— מאָגט איהר מיר גלויבען, חשינקע, אז חוץ פייגע־לאה'ן טראָג איך אין שטוב קיינעם ניט קיין פלייש, ניט דערלעבען וועט ביי מיר זעלדע ריבה'ס צי חייטשע וועלוועלס, איך זאָל זיי אין שטוב אריינטראָגען.

און חשה'ן פלעגט עס זעהר הנאה טהון, וואָס מעחר נישט ווי פייגע־לאה'ן או זאיהר טראָגט מען אין שטוב אריין. א שפאס פייגע־לאה! די ערשטע גבירה'טע אין שטעדטעל!

אויסער דעם איז חשה'ן געווען צו דערקענען פאר א „שע־נע בעל־הבית'טע אין „צדקה". „א שפאס איהר צדקה! פלעגען די שטעדטילשע שטענדיגע גבאי'טעס ריהמען — קלענסטע נדבה איז ביי איהר א קאפיקע! א גראשען — חלילה! וועט זי קיינמאל ניט געבען. אין צדקה שטעהט זי שוין העכער פאר דער גביר'טע פייגע־לאה'ן — יענע איז טאקי איין אמת'ע חזיר, אונזערע רעד זאלען זיך ניט דערגעהן...

און אזוי האט זיך חשה געפיהרט איהר גאנצען לעבען, אזוי לאנג עס האט זיך ביי איהר מאן חיים בערעס „געררודעלט".

אבער „רודלען זיך" קען אויך ניט אייביג.

ר' חיים האט זיך פלוצים צוגעשטעלט און „אנגעזעטצט"...

אבער אין קלעמענקע זעטצט מען ניט אן ווי אין די גרויסע שטעדט, וואו דער אנזעצער זאמעלט צונויף א פאר הונדערט טויזענד רובעל, מעלדעט באנקראט, רוקט זיך אב א פאר חדשים אין די מרחקים און נאכהער קומט ער צוריק און זענד רובעל, מען מעלדעט באנקראט, מען רוקט זיך אב א פאר טאקי אנגעזעטצט, שטעלען זיך קען מען שוין קיינמאל ניט...

אז ר' חיים בערעס וואלט מיט צעהן יאהר צוריק מאכען א חשבון וואלט דאמאלס אויך דער „סך הכל" ניט ווייזען בע־סער ווי אין דער צייט, ווען ער האט געמעלדעט באנקראט, נאר דערויף האט ער קיינמאל קיין צייט ניט געהאט און האט שטענ־דיג געקלערט, עס רודעלט זיך זאל זיך רודלען... אי וואס: שפע־טער, נאכדעם — עס וועט דאך מוזען פלאצען די זייפענבולבע! — עט!

און מיט דעם דאזיגען „עט" האט ר' חיים „געצויגען גאנצע צעהן יאהר, און אז דער „עט" האט אבער אנגעהויבען דערעסען ווערען ר' חיים'ס קאפ, וועלכער פלעגט שטענדיג געהן ווי מען זאגט „חאראראם" פון לייהען און צאהלען, האט ער אויך מיט דעמזעלבען „עט" זיך מישב געווען אז: עט וואס ווערט דערפון? מען מוז! פריהער, שפעטער...

און אויף מאָרגען האָט קלעמענקע געקאַכט:

— וואָס זאָגט איהר? ר' חיים בערעס, אזא „תקיף אין מעמד", אזא שאַרפער הענדלער, אזא ספּעקוליאַנט, האָט אָנגע־זעטצט.

— איך האָב פריהער געוואוסט, אז אזוי וועט זיין.

— קען מען היינטיגע צייטען געבען געלד אויף פּראָצענט?

— די בעסטע זאַך — אין דער אייגענער קעשענע.

און ביז וואנען אין קלעמענקע האָט זיך ניט געטראָפען קיין אינטערעסאַנטערע נייעס, האָט דער עולם אַלץ געשמועסט וועגען חיים בערעס און וועגען דער געוועזענער שענער בעל־הבית'טע חשה'ן.

נאָר אין קלעמענקע מאַכען זיך אָפּט נייעסען; אין גיכען האָט זיך געטראָפען א מחלוקת וועגען שוחטים: קלעמענקע האָט פערוואָלט א דריטען שוחט, און א דאַנק דעם דריטען שוחט, וועלכען מען האָט אַראָבגעבראַכט פון דער ווייט, איז ר' חיים בע־רעס „אָנזעטצ" פערגעסען געוואָרען; נאָר דאָס הייסט ניט, אז מען האָט איהם ווייטער אָנגעהויבען „געטרויען", ניין! קיין בטוח וועט אין קלעמענקע אָן אָנזעטצער קיינמאָל ניט ווערען, אפילו די קצב'טע וועט א פונט פלייש ניט באָרגען. פערגעסען הייסט: מען האָט איהם אויפגעהערט צו געטרויען און אויפגע־הערט צו רעדען וועגען איהם, און ר' חיים בערעס האָט זיך אָנ־געהויבען צעהלען צווישען אַלע איבעריגע געפאַלענע בעל־בתים אין קלעמענקע.

אודאי איז עס א גרויסער „בראָך" אז די „ערשטע" בעל־בתים ווערען די לעצטע, נאָר חיים האָט עס ניט אזוי שטאַרק געפיהלט, דעם כבוד אין בית־המדרש האָט ער אפילו ניט געָ־האָט ווי אמאָל, אָבער דאָך „די שטאָט" אין מזרח איז געבליבען דיזעלבע, ניט ווייט פון רב, און א „מזרח וואַנד" יידען און דעם רב'ס א שכן וועט דער גבאי, ווי ער זאָל ניט זיין קיין גראָבער יונג, ווי ער זאָל זיך ניט וועלען רייצען מיט א געוועזענעם שע־

נעם בעל־הבית, וועט ער דאך קיין העצה ניט האבען אויפרו־פען רביעי, צי, זאל דער אויבערשטער אויסהיטען — איינס פאר אחרון. דעם זעלביגען שלישי פלעגט ר' חיים נאכ'ן אנזעץ אויך בעקומען. אמת, ניט אזוי אפט ווי אמאל!

פיהלען האט שטארק געפיהלט איהר בראך חשה: זי, חשה. די ערשטע בעל־הבית'טע אין צדקה, אין יאטקע, אין גאס, איז געביך אזוי געפאלען געווארען, אז זי פלעגט שטילערהייט וויי־נען.

און פאר וואס זאל ניט וויינען?

אמאל, אז די צוויי שטאדט גבאי'טעס, ביילע־גיטע מיט חנה־לאה'ן פלעגען געהן איבער דער שטאדט, פלעגט מען צום ערש־טען אריין צו איהר, און זי פלעגט זיי ערשטענס בעטען זיצען מיט א ברייטען מויל, ווי עס פאסט פאר א געהויבענער בעל־הבית'טע; צווייטענס פלעגט זי מיט נאך א ברייטערען מויל פרעגען: פאר ווען מען געהט מען דאס? און אז די גבאי'טעס פלעגען זי אברופען אין א ווינקעל און איינרוימען איהר אין אויער: „פאר יענקיל דעם מלמד; וואס ווייסט איהר: זיי זיצען שוין אכט טאג אהן ברויט!..." פלעגט זי דאמאלס ווי א ציטער טהאן, מען זאל זעהן וואס פאר א גוט הארץ זי האט און אלץ מיט ברייטקייט. אויפמאכען דעם קאמאד און ארויסנעהמען פון דארט א גאנצען פינפקאפעקענעם, און די ווייבער פלעגען בליי־בען ווי פערשטארט און איינע פלעגט זיך אנרופען:

— מסתמא, אז איך האב געזאגט מען זאל אריינגעהן פריהער צו חשה'ן, האב איך געוואוסט וואס איך רעד.

און דערנאך פלעגט זי אנהויבען א ווינשעווען:

— דער אויבערשטער זאל העלפען...

פון דאס אלץ פלעגט חשה וואקסען פאר נחת און גדולה. היינט — אוים כבוד. אז זי דערזעהט דורכ'ן פענסטער די גבאי'טעס בעהאלט זי זיך און הייסט די קינדער זיי זאלען זאגען: „ניטא די מאמען אין דער היים"... און אפטמאל איז

איהר פערשפּאַרט צו בעהאַלטען זיך: די גבאי׳טעס ווייכען אויס אין גאַנצען איהר הויז: צו חשה׳ן דער אַמאָליגער ערשטער בעל־הבית׳טע אין קלעמענקע געהט מען ניט אריין נאָך א נדבה! און ביי אזעלכע פעלע וויינט זי ווי יום כפּור צו נעילה...

נאָר נאָך מעהר ווערט פערגאָסען איהר בלוט ווי וואסער, ווי זי דריקט זיך אליין אויס, אין יאַטקע. האָטש זי נעהמט שטענדיג פאַר מזומנים, ווייל באָרגען, ווייסט זי ווערט מען איהר שוין ניט, נאָר דאָס „אויפנעהמען זי" איז ניט וואָס אמאָל, דער חלק איז גאָר איין אנדערער, שוין לאַנג אז מען האָט איהר קיין שטיקעל „ריפּ" ניט דערלעגט, קיין פעטען ביין, פון וועלכען דער טשאָלענט איז אזוי געראָטען. נאָר עס געהט ניט אין דעם ביין: חשה איז אפילו אין די גוטע יאָהרען קיין „פרעסערין" ניט געווען, די געפאלענקייט — אָט וואָס איהר פערדריסט, אָט אויף וואָס זי וויינט !...

פון ברענגען אהיים דעם חלק פלייש רעדט מען שוין ניט ! אז חשה זאָל איצט אפילו צעהן דאָנערשטאָגען ניט קומען אין יאַטקע ווערט איהר די קצב׳טע אין שטוב ניט אריינטראָגען. האָטש אין די „גוטע צייטען" האָט די קצב׳טע אויך פון איהר ניט געלעבט, ניט גליקליך געוואָרען, נאָר דאַמאָלס איז עפּעס אנדערש געווען, דאַמאָלט איז אין שטעדטיל חשה געווען א גאַנצע סדרה, אבער איצטער פאַר וואָס קומט איהר טראָגען נאָך אהיים דעם חלק פלייש ?

און עס האָט זיך טאַקע געטראָפען, אז חשה האָט זיך איין מאָל איינגעשפּאַרט און ניט געוואָלט געהן אין יאַטקע, וואו איהר בלוט ווע־ט פערגאָסען...

— פון וואָס־זשע וועסטו מאַכען שבת ? האָט איהר חיים געפרעגט.

— און פון פונט פלייש וואָס איך וועל נעהמען, מיינסטו, קען מען מאַכען שבת ? האָט חשה זיך געקלאָגט, אלץ איין שוואַרץ יאָהר ! עס וועט זיין רעבט א מילכיגער שבת !

חיים'ען איז אפילו דער פּלאַן ניט געפעלען, נאָר וואָס זאָל מען טהאָן, אז עס זיינען פּארט אויסגעגאנגען אמאָליגע יאָהרען און ניט ווילענדיג האָט ער געזאָגט:

— מילא, זאָל זיין א מילכיגער שבת! ווערסט ביי מיר אלץ פּועל'ן! עס איז אפילו ניט אזוי שען!

— קיינער וועט אונז ניט קוקען אין טאָפּ, — האָט חשה איהם געטרייסט.

דער מילכיגער טשאָלענט, וואָס חשה האָט דעם ערשטען מאָל אין לעבען געשטעלט, האָט געראָטען... די קארטאָפּעל מיט פּוטער זיינען געוועזן איינגעפּרעגעלט, און דער ריח האָט זיך גע־הערט שבת ביי'ם טיש ווי פון די בעסטע געבראָטענס.

— גאַנץ גוט! האָט חיים געלויבט.

— דער זכות פון שבת! — האָט חשה דערקלערט.

און חשה, די ניט לאַנג געוועזענע שעהנע בעל־הבית'טע, וואָס איהרע טשאָלענטען האָבען געהאט א שם אין גאַס, איז גע־ווען צופריעדען פון דעם ערשטען מילכיגען טשאָלענט! עס איז א וואונדער, אבער ווי געזאָגט, איז חשה קיין פרעסערין ניט גע־ווען.... בשעת חשה פלעגט אין די גוטע יאָהרען מאַכען גוטע טשאָלענטען מיט'ן שענעם חלק פליייש, מיט דעם פעטען קוגעל איז דאָס אויך געווען ניט דערפאר, ווייל זי איז א פרעסער'ן, חלילה! די ליטווישע ווייבער האַלטען ווייניג פון דער אכילה. דעמאָלט איז דאָס אויך געווען לכבוד שבת, אבער אז דערזעלבער טעם האָט דער מילכיגער טשאָלענט, די קארטאָפּעל מיט פּוטער, וואָס קאָסטען אזוי ביליג און צוליעב וואָס זי דאַרף ניט געהן שווארצען די אויגען אין יאַטקע, וואו אמאָל פלעגט זי נעהמען דעם בעסטען „חלק פליייש" און היינט קען זי מעהר ניט נעהמען ווי איין פונט, — היינט פאר וואָס זאָל זי ניט זיין צופריעדען און דאנקען גאָט?!

און אזוי האָט חשה א גאנצען האלב יאָהר געמאכט מילכי־

גע שבתים, און די קינדער און אפילו חיים אליין פלעגען זיך ניט קענען אבלויבען פון דעם זיסען טעם פון דעם מילכיגען טשאָלענט.

נאָר איין מאָל האָט זיך מיט'ן טשאָלענט געטראָפען א גרויס אונגליק, און חשה האָט זיך פערשאָלטען איהר לעבען.

ביי חשה'ן אליין איז קאליע געוואָרען דער אויווען, ער האָט געדאַרפט האָבען א קליינעם רעמאָנט, וועלכער האָט געדאַרפט קאָסטען ניט מעהר ווי פינף גילדען; פערשטעהט זיך, אין די גוטע יאָהרען, ד. ה. בשעת עס האָט זיך „געררודעלט“, וואָלט חשה גלייך רופען א „מוליער“ און וואָלט עס פעררריכט. אבער איצטער, אז עס איז זעלטען פאַרהאַן א גראָשען אין שטוב, קען מען זיך זומערצייט בעגעהן אָהן איין אויווען: וואַרימעס קאָכט מען אויף אויפ'ן פריפעטשיק און טשאָלענט „רוקט מען“ ביי א שכנה.

צייט ביי חשה'ן איז קאליע געוואָרען דער אויווען „פער־רוקט זי איהר טשאָלענט ביי עטיל לייזער'ס, אויך אפילו ניט קיין נגידת'טע, נאָר אן אויווען האָט זי גראָד א גוטען, אלע שכנים פרעגלען ביי איהר אויף יום טוב “יאַדערליך” און נאָך אזעלכע מיני יום־טוב'דיגע כבודים, וואָס ניט יעדער אויווען טויג דערויף, די גאָסיגע ווייבער קענען זיך פון דעם אויווען ניט אבלויבען: ערשטענס איז ער די גרויס ווי א „פעלד“, אין צווייטענס האָלט ער „היטץ“. וועגען עטיל'ס אויווען דערצעהלט מען זיך אַן אין גאַס חדושים: איין מאָל בשעת עס איז געווען דער גרויסער עכוב־הקריאה און מען האָט זיך אין בית־המדרש געשלאָגען ביז פאַר נאַכט, אז טשאָלענט האָט מען געגעסען, בשעת מען האָט געדאַרפט עסען שלש־סעודות, און ביי אלעמען איז פון די טשאָלענטען „אש“ געוואָרען, ד. ה. קאָלט ווי אייז. און יעדע פרוי האָט געשאָלטען דעם גבאי פון בית־המדרש, אז פון איהם זאָל ווערען וואָס עס איז געוואָרען פון „טשאָלענט“,

אפילו דאמאלס, איהר פערשטעהט, אין אזא עת־צרה, זיינען די טשאָלענטען. וואָס זיינען געשטאַנען ביי עטלען אין אויווען, געווען הײם ווי פייער און פון עטילס טשאָלענטען וועגען האָט מען זיך נאָך געקענט שלאָגען אין בית־מדרש ביז נאָך מעריב, וואָלט אויך קיין בייז ניט געווען. נאָך א מעשה דערצעהלט מען וועגען עטיל'ס אויווען, אז איין מאָל האָט דער אויווען געהאַל־טען אזא היטץ, אז איין שכנה'ס א טשאָלענט האָט „געקאָכט", די שכנה איז געווען אויסער זיך פון שמחה: דער טשאָלענט איז אזוי הײם!... נאָר די שמחה האָט איהר געקאָסט געזונט געזונד: נאָך א שכנה איז דערביי געשטאַנען און זעהענדיג ווי דער טשאָלענט קאָכט אזוי, האָט זי א פּאַטש געטהאָן מיט די הענד און האָט א געשריי געטהאָן:

— אַ קויל איז מיר! איהר האָט א „שאלה".

— ווי הייסט? איז יענע געבליבען א טויטע.

— וואָס, איהר מאַכט זיך צום נאַר? אָדער איהר זענט א גויה? איהר זעהט ניט אז אייער טשאָלענט „קאָכט" אזוי ווי מען וואָלט איהם ערשט היינט פּעררוקט. לויפט גיכער צום רב און פרעגט.

נאָך א פּאָר שכנות, וועלכע זיינען אויך געקומען נאָך זייע־רע טשאָלענטען האָבען פּאַדטאַקעוועט און דערצעהלט א מעשה, ווי אזוי ביי חייענע שרה'ס איז אזוי אמאָל טרייף געוואָרען א טשאָלענט: ער האָט זעהר געקאָכט.

די שכנה, צו וועלכער דער טשאָלענט האָט געהערט, איז געביך ניט טויט ניט לעבעדיג אוועקגעלאָפען צום רב: נאָר א דאנק דעם רב'ס ליעבשאפט צום שבת, האָט ער זיך געסטארעט ווי ווייט מעגליך איז כשר מאכען, און גראָבלענדיג זיך א היבשע צייט אין „שאלות ותשובות" האָט ער דעם טשאָלענט כשר גע־מאכט.

אָט ביי דער עטלען האָט חשה די לעצטע צייט איהרע מילכיגע טשאָלענטען גערוקט, און אויך דאָ האָט איהר דאָס

גרויסע אומגליק געטראָפֿען און זי האָט אַ פֿערשטערטען שבת געהאט; איהר שטיקעל שטאָלץ, וואָס איז נאָך געבליבען פון די פֿאָריגע גוטע יאָהרען איז אין גאַנצען צובראָכען געוואָרען. און זי, חשה די ערשטע בעל־הבית'טע אין גאס, איז אזוי גע־פֿאלען געווען, אז אפילו פריידע־שלמה'ס, די אָרימסטע פרוי אין גאס, האָט איהר בעדויערט:

— אָט וואָס פון אַ מענשען ווערט! אַ מוסר אראָבצונעה־מען, ס'טייטש! חשה זאָל פֿערשטערען אזוי שבת און אָבקומען מיט מילכיגע קארטאָפֿלעס...

דערגאַנגען זיך איז מען צוליעב אַ יונגע ווייבעל, וועלכע איז ערשט אראָב פון קעסט און וועלכע איז נאָך ניט געווען געניט אין עטיל'ס אויווען און אין אלע טשאָלענט טעפּ, וואָס זענען דאָרטען געשטאַנען און זי האָט פֿערביטען איהר טשאָלענט אויף חשה'ס. בכלל זיינען אלע טשאָלענט טעפּ עהנליך איינער צום אנדערען, גלייך פֿערשמאָלצען, און מבדיל זיין אין איין אויווען פון אַ טאָפּ, דאַרף מען זיין אַ גרויסע בריה. און די יונגע ווייבעל וועלכע איז נאָך ניט געווען קלאָר אין די טעפּ, האָט ארויסגענומען חשה'ס טשאָלענט און אוועקגעטראָ־גען אהיים, אנשטאָט איהרען. אין דער היים האָט זי אויפגעהויבען דעם דעקיל און געוואָלט זעהן צי עס איז גע־ראָטען, צי ליגט דער קוגעל אין גאנצען צי זיינען ווייך גע־וואָרען די ביינער און נאָך אזעלכע בעטראַכטונגען. אבער ווי גרויס איז געווען איהר וואונדער, אז אנשטאָט וואָס זי האָט פֿערקאָכט רעטשקענע קאשע, האָט זי דערזעהן קארטאָפֿעל און פון קוגעל או זפלייש איז קיין זכר ניט געווען.

אין אַ האלבע שעה ארום האָט די גאנצע גאס געקאָכט פון דעם נייעם: אַ מילכיגער טשאָלענט!...

ביי חשה'ן איז געווען אַ פֿערשטערטער שבת. זי האָט זיך לכתחילה געוואָלט אבוואַרפֿען פון טשאָלענט, נאָר דערמיט האָט זי נאָך ערגער געמאַכט — די ווייבער פון גאס האָבען זיך גע־

טרייסט אז עס טרעפט אזוינע אונגליקען, מען פערשטעהט אז זי, חשה, האט ניט געמיינט צונעהמען דעם פליישיגען און לאַזען דעם מילכיגען, ווייל אלע ווייסען, אז זי איז א טייערע אידענע און מען געדענקט נאך די אמאליגע צדקה איהרע, די אמאליגע שבתים, אבער, די אלע נחמות האבען נאך איהר מעהר געשניטען דאס הארץ, און זי האט ביטער געוויינט.

— דו ביזט עס ווערט! — האט זי חיים געשטראפט אנשטאט צו טרייסטען — מיט ארימקייט דארף מען זיך ניט שעמען, ווארים וואס מען שעמט זיך מעהר איז אלץ קענטיגער די ארימקייט, וואלסטו מאכען שבת ווי אלע ווייבער מיט א שטיקעל פלייש, ניט שעמען זיך געהן אין יאטקע, וואלסטו ניט האבען אזא פערשטערטען שבת.

חשה האט ניט געענטפערט, זי האט נאר שטיל געוויינט, ביי'ם „טייטש־חומש", ס'איז גראד געווען שבת חזון.

— גוט נאך וואס איך האב אין די גוטע יאהרען געקויפט א טייטש־חומש! דאנקט זי גאט און נעהמט זיך געשמאק צו לייענען און נאך געשמאקער צו וויינען!

מיין חבר.

ער איז געווען אליין אין דער וועלט — אויסער מיך אלס חבר האט ער קיינעם נישט געהאט. מיט מיר איז ער אבער אויך נישט זיכער געווען. איך האב אויסער איהם אויך אנדערע פריינד געהאט. ער איז געווען אויף זיי אייפערזיכטיג, אבער ער האט זיי קיינעם נישט בעליידיגט מיט א ווארט.

ער פלעגט מיר אמאל זאגען: ווען איך שטארב, בלייבט מיין געדעכעניש בלויז אין אייער קאפ. און אז איהר וועט שטארבען, בלייבט שוין גאר קיין זכר נישט פון מיר.

נאך דעם פלעגט ער מאדנע שמייכלען, בלייבען שטיל א ווייל און, אויסשטעלענדיג די אויגען אויף מיר, צוגעבען:

— דאס איז שרעקליך, אמת?

אמאל פלעגט ער צווייפלען, אויב אפילו איך וועל זיין אנדענקען האלטען אין מיין קאפ, און דערפאר פלעגט ער מיר געבען אפט ביכער מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען...

די אויפשריפטען פלעגט ער שרייבען מיט גוטער טינט, טיעף אייגגעקריצט די ווערטער אין פאפיר אריין. איך האב עס דייטליך געמערקט.

נאכהער האט ער אויך דערין אנגעהויבען צו צווייפלען: ווי לאנג קען לעבען א בוך!

האט ער זיך אנגעהויבען פאר דאס לעצטע געלד פאטאגראפירען און פון יעדער פאזע מיר א פארטרעט געשענקט מיט'ן אויפשריפט: צום אייביגען אנדענקען!

אפט פלעגט ער מיך רעווידירען:

— וואו האסטו מיינע פאטאגראפיעס?

דערביי פלעגט ער אויסזעהן שטרענג און פארשעמט.

און ווען איך פלעג איהם ווייזען זיי אין דער בעסטער ארדנונג, פלעגט ער זיך אביסעל בערוהיגען און פלעגט מורמלען:

— היט ז י י !

איינמאל האט ער מיך פלוצים געפרעגט:

— ווי לאנג, דענקסטו, קען לעבען א בוים?

— א בוים? — האב איך איבערגעפרעגט, פערוואונדערט פון זיין פראגע, — איך בין קיין באטאניקער נישט...

— א דעמב, למשל, א גרויסער דעמב? — האט ער ווייטער געפרעגט און געקוקט אויף מיר מאדנע.

— א דעמב?... א דעמב קען לעבען א יאהר טויזענד... — האב איך איהם סתם א זאג געטהאן.

— טויזענד יאהר? — האט ער זיך אנגעחאפט און זיינע אויגען האבען געשטראהלט. — אויב אזוי...

— איז וואס? — האב איך מיך געוואונדערט.

ער האט מיר אבער נישט ערקלערט.

אין א וואך ארום האבען מיר ביידע געשפאצירט אין וואלד. ער איז געגאנגען פאראויס שטום און בעקוקט די ביימער.

— איך וואלט געוועזן א בעלן אנצוקוקען א דעמב...

— קיין דעמבעם זעהען זיך עפעס נישט... — האב איך בעמערקט.

— קום, העלף מיר זוכען א דעמב... — האט ער זיך ווי געבעטען.

מיר זיינען געגאנגען אלץ ווייטער אין וואלד. ענדליך האט ער אויסגעשריען ווילד פאר שמחה:

— אט איז א דעמב!

— יא, דאס זעהט אויס א דעמב! — האב איך מסכם געווען.

ער האָט דעם בוים בעטראַכט פון אַלע זייטען, ארומגענומען מיטביידע הענד דעם דיקען שטאַם און זיך אָנגעלעהנט פער־טראַכט און באַלד האָט ער ארויסגענומען אַ קליין מעסערל פון טאַש.

— וואָס ווילסטו טאָן?

ער האָט מאָדנע געשמייכעלט און געענטפערט:

— איך וויל דאָ אויסקריצען מיין נאָמען...

און טיעף אין בוים האָט ער יעדען אות פון זיין נאָמען איינגעשניטען.

נאָכדעם האָט ער אָבגעווישט דעם שוויים פון שטערן, וואָס די ארבייט האָט ביי איהם ארויסגערופען, און זיך געווענדט צו מיר:

— מיינסטו ווירקליך, אַז דער דעמב קען לעבען טויזענד יאָהר?

— אויב אַ דונער וועט איהם נישט איינשלאָגען... — האָב איך קורץ געענטפערט.

זיין געזיכט איז געוואָרען בלאַס ווי קרייד, און ער האָט קוים געקענט אויסריידען:

— קום!

מיר האָבען פערלאָזען דעם בוים און זיינען געגאַנגען שוויי־גענדיג איבער'ן אַלטען געדיכטען וואַלד, וועלכער האָט מרה־שחורה'דיג גערוישט.

אין אַ פּאָר וואָכען ארום האָט ער מיר ווידער געבראַכט אַ בילד מיט'ן אַלטען אויפשריפט:

צום אייביגען אָנדענקען!

די בעגעגעניש.

דעם יונגענמאן ב. האט מען מיר פארגעשטעלט אלם א מוסטער פון א זעלטענעם עהרליכען און גוט־ערצויגענעם מענשען. איך האב מיך שטארק פעראינטערעסירט מיט איהם. איך האב בעשלאסען מיט איהם חבר צו ווערען.

איך האב איהם בעטראכט פון קאפ ביז די פים און האב בעמערקט, אז ער איז ווירקליך א זעהר נאבעלער מאן. איבערהויפט זיינען מיר געפעלען געווארען זיינע רויטע בעקעלעך און דער גלאטער נישט געקנייטשטער שטערן.

אזא מענשען האב איך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפמערקזאמקייט. איך האב ארויסגענומען מיין פארטסיגאר און האב איהם געוואלט מכבד זיין מיט א פאפיראס.

— דאנקע! — האט ער העפליך זיך פערנייגט — איך רויכער נישט. און גלייך נאכדעם האט ער ארויסגענומען א פושקעלע פון טאש, אויפגעעפענט און פון דארט ארויסגענומען א קליינע מיענטע קייקעלע און אריינגעלעגט עס אין זיין מויל. איך האב פערשעמט ארויסגענומען א סיגארעטעל פאר מיר אליין, פערדרויבערט און נישט געוואוסט וואס צו ריידען.

מיר זיינען פארביי א קאפע־הויז. מ ר האט זיך געוואלט ארויסווייזען מיין אויפגעלעגטקייט צום נייעם חבר. איך האב איהם איינגעלאדען אריינצוגעהן.

— מיט פערגניגען! — האט ער איינגעשטימט.

מיר האבען זיך געזעצט ביי א טישעל.

עס איז צוגעגאנגען א קעלנער.

— צוויי קאפע! — האב איך בעשטעלט.

— ניין! ניין! — האט ער זיך אנגעכאפט — פאר מיר מילך! מילך!

איך האב געטרונקען מיין קאפע, ער האט געטרונקען זיין מילך...

קעגענאיבער האב איך בעמערקט א שעהנע פרוי. איך האב איהם געמאכט אויפמערקזאם...

— זעהט, וועלכע אויגען!

ער האט טרוקען בעמערקט:

— צו וואס איז דאס קוקען? עס איז נאר אן עגמת־נפש און ס'קאסט געזונד...

און מיין נאבעלער נייער בעקאנטער האט אפילו נישט געוואלט אויפהויבען דעם קאפ אין יענער זייט, וואו די דאמע איז געזעסען.

נאכ'ן אבטרינקען, איך — מיין קאפע און ער — זיין מילך, האב איך געבעטען ביים קעלנער א ציימונג פאר מיר און פאר'ן הערר ב.

— אך, איהר רעכענט דען דא לאנג צו זיצען? — האט ער זיך געכאפט, אויפשטעלענדיג זיך. איך וואלט שוין וועלען געהן.

— ווארום? דא איז דאך גאנץ אנגענעהם צו זיצען, — האב איך איהם געוואלט פערהאלטען.

— עס איז אומגעזונד, זעהר שעדליך אין אזעלכע פלעצער לאנג צו זיצען: די לופט איז דא זעהר פערדארבען...

איך האב נישט געהאט קיין ברירה און האב בעצאהלט פאר מיין קאפע און זיין מילך און בין ארויס מיט איהם אויפ'ן גאס.

— וואלט איהר נישט געווען א בעלן אמאל אריינצוגעהן דא אין „אילוזיאן“? דא ווייזט מען זעהר שעהנע בילדער,— האב איך פארגעלעגט מיין נייעם בעקאנטען.

— אך, וואס רעדט איהר! — האט ער זיך ווי דערשרא־

קען — איהר ווילט מיר קאַליע מאַכען די אויגען... די ראָזינע בילדער זיינען זעהר שעדליך פאַר דער ראיה...

— וואוהין דען וואָלט איהר איצט געוועז א בעלן? — האָב איך איהם געפרעגט.

— איצט?... ער האָט ארויסגעכאַפּט זיין זייגערל, וואָס איז געלעגען איינגעוויקעלט אין א רימענעם בייטעלע, עס אויפ־געעפענט און בעטראַכטענדיג גענוי די צייט, האָט ער ווי דער־שראָקען אויסגערופען:

— שוין האַלב צעהן... פּונקט צעהן געה איך שלאָפען... ווילט איהר, פּעטערקע, לאַנג לעבען, — האָט ער מיר ארויפגע־לעגט זיין האַנד אויפ'ן פּלייצע, — זאָלט איהר שטענדיג געהן צעהן א זייגער שלאָפען...

איך האָב אַנגעקוקט מיין נייעם בעקאַנטען: זיינע רויטע בעקעלעך האָבען ווי געבליהט, נאָר אין די אויגען איז געלעגען די קעלט פון טויט... עס האָט מיך א שוידער געטהאָן.

— ענטשולדיגט, — האָב איך איהם בעמערקט — איך האָב מיך עפּעס דערמאָהנט... און דערלאַנגענדיג איהם שנעל די האַנד, האָב איך זיך פלינק אַבגעטראָגען, און בין געפלויגען ווי איינער אנטלויפט פון דעם טויט...

איך בין אוועק צוריק אין קאַפע־הויז, געהייסען דערלאַנ־גען א שווארצע קאַפּע, פערררויכערט א ציגאַר, גענומען א פּאָר אילוסטרירטע צייטונגען און שפּעטער אביסעל האָב איך זיך צוגערוקט צו דער שעהנער דאַמע און האָב מיט איהר געפּלוי־דערט ביז צוועלף א זייגער...

און די גאַנצע יענע נאַכט האָב איך געהאַט דאָס געפיהל ווי איך וואָלט זיך געראַטעוועט פון עפּעס א מאוסען טויט, און האָב געטהאָן אַלערליי סגולות, צו וואַכען און לעבען...

א, געבענטשט זאָל זיין דאָס לעבען!...

בלעטער.

1.

פ ר י ה ל י נ ג. דער וועכטער פון שטאָדט־גאַרטען זיצט ביים טויער און בעטראכט די ביימער. זיין אויג קען זיך זאַט נישט אנקוקען.

די ביימער שטעהען פערצירט אין טויזענדער גרינע בלע־טער און קוקען מיט שטאָלץ ארויף צו דער ליכטיגער זון, ווי זיי וואָלטען ריידען: נא זעה, מיר האָבען זיך קענען דיר נישט וואס צו שעמען!

דער וועכטער פערלאָזט דאס בענקעל, אויף וועלכען ער זיצט, און נעהט זיך דורך די אַלעען. ער פערדרייסט דעם קאָפּ אין דער הויך און זיין אויג ווערט אָנגעגאָסען מיט א ליעב־שאפט צום גאַרטען: ער וואלט וועלען די אלע ביימער און בלע־טער ארומנעהמען אזוי ווי א קינד און זאָגען: איך האָב אייך ליעב!

ער הויבט אויף די הענד און וויל אברייסען א צווייגעלע. נאָר ער האָט חרטה:

— אזעלכע שעהנע בלעטלעך! מען דאַרף זיי נישט רייסען, א רחמנות!...

2.

ה ע ר ב ס ט. א קאַלטער ווינד בלאָזט און רייסט אומ־דערבארימליך די פערגעלטע בלעטער פון די ביימער; זיי פאַלען איינס נאָך דעם צווייטען אויף דער פייכטער ערד און בעטען אוים די אַלעען.

איבער די אלעען געהט אום דער וועכטער מיט א בעזים. זיין בליק איז פינסטער און צארנדיג...

ער קעהרט זיי צונויף אין איין קופע, בלייבט שטעהן ווי פערטראכט און ברומט ארויס:

— וואס טהוט מען מיט זיי? פערפלוכטע בלעטער!...

די בעטלערין.

זי אליין, די בעטלערין, האט געקענט טהאָן מיט איהר פּנים, וואָס זי האט געוואָלט: פערקרימען איהם מיט א געבעט, אויסגלאָצען די אויגען מיט דער גרעסטער פערצווייפלונג, און אויב מען דארף נויטיג — קען זי גיסען מיט טרעהרען אויך... אבער דאָס אַנדערהאלבען־יעהריג קינד אויף די הענד איז א לאָ־יוצלח, טויג גאָר נישט צו דער ארבייט. א ממזר א קינד דאָס איז: ליגט ביי איהר אויף די הענד און לאַכט...

אמת, דאָס קינד איז נישט שולדיג. עס איז זעהר א שעהנער זומערדיגער טאָג. גאַנצע סנאָפּעס שטראַהלען פאלען אויפ'ן קינדס פּנימעל. עס געפעלט איהם שטארק די ווארימקייט, די ליכטיגקייט... ער טאנצט ממש פאר נחת אין דער בעטלערינס הענד...

— א שמחה אויפ'ן ממזר! — בייזערט זי זיך און גיט איהם א קניפּ...

אבער דאָס קינד זאָל זיך האָטש א קרים טאָן!.. אָט איז דורכגעפאָהרען א טראַמוויי: דער טראַמוויי קלינגט, קלינגט, און דאָס קינד הירזשעט פאר גליק...

— עס זעהט גאָר נישט אויס וויאַנ'אָרים קינד! — עסט זיך די בעטלערין...

און אין הארצען טראַכט זי, אז עס פעהלט איהם טאַקי גאָרנישט... זיין מאַמע, ביי וועמען זי באָרגט דאָס קינד אויף עטליכע שעה, קיכעלט עס און פּיעשטשעט עס...

— אויסקרענקען זאָל זי דאָס געלד, וואָס איך גיב איהר פאר איהם! — שעלט זי פאר כעס, ווען דאָס קינד צולאַכט זיך פּ.. עפּעס א זאַך, וואָס געפעלט איהם אויף דער גאַס...

זי האָט אמאָל געהאט אן אייגען קינד, — דערמאָהנט זי זיך, — דאָס איז געווען טאקי א גאָלד: שטענדיג האָט עס גע־ווײנט און געקרימט זיך, ווער עס פלעגט דורכגעהן, פלעגט דורכ־גענומען ווערען פאר רחמנות. זי פלעגט מאכען גאָלד מיט איהם: נעהמט עס נעבעך און שטאַרבט אָב...

און ביי דער דאָזיגער ערינערונג צעווײנט זי זיך מיט אמת'ע טרעהרען: דאָס פרעמדע קינד קוקט זי אָן פער'חדוש'ט און ווייס נישט, וואָס זאָל דאָס בעטייטען. אבער איהרע טרעה־רען האלטען נישט לאנג זיין אויפמערקזאמקייט: עס איז דורכ־געפאָהרען א גרויסער וואָגען, געשפאנט אין צוויי פערד. דאָס קינד ווערט מלא שמחה, שפרינגט ארום אין דער בעטלערינס העמד און רייסט זיך צו די צוויי גרויסע, שווארצע פערד...

דער איינציגער.

די גאנצע גאס, וועלכע הייסט אלט־מינסקער, בעשטעהט פון צוויי לאנגע ציילען, מיט קליינע, אלטע נידעריגע הייזלעך. נאר אין סאמע עק שטעהט א גרויס, שעהן און שטענדיג נייע הויז, און אויסזעהן זעהט אוים דאס דאזיגע הויז ווי דער פונדאמענט פון די אלע קליינע הייזלעך, חאטש עס שטעהט א ביסעל אבגערוקט פון די איבעריגע הייזלעך, ווי עס וואלט מורא האבען אין מגע ומשא צו קומען מיט זיי. אין די קליינע הייזלעך וואוינען קליינע ארימע מענשלעך: חיימ׳לעך, חיענעלעך, לייבעלעך און נאך אזעלכע נעמען, וואס האבען זיך צומישט אין איין נאמען „קבצנ ם", אדער אביונים, אדער „ארימע יודען". אין גרויסען הויז וואוינט א מענש, טאקי א מענש, וואס הייסט מיכל זאוועלס. און אזוי הייסט ער טאקי: מיכל זאוועלס, א נאמען וואס קען נישט פערמישט ווערען מיט די איבעריגע נעמען פון גאס. מיכל זאוועלס איז מיכל זאוועלס און נישט קיין אנדערער!

מיכל זאוועלס איז א איד א גביר, און אזוי ווי זיין הויז שיידט זיך אונטער פון די אלע הייזלעך אין גאס מיט איהרע שעהנע פענסטער, אזוי שיידט זיך אונטער מיכל זאוועלס מיט זיינע צוויי גרויסע בייזע, אבער שעהנע שווארצע קלארע אויגען, וואס זיינען, דאכט זיך, שטענדיג ווי אויסגעווישט, ווי די גרויסע שויבען פון זיינע פענסטער, און קוקען דרייסט, מוטיג און קלאר אויף דער גאס און אויף דער גאנצער וועלט. און אזוי ווי עס שיידען זיך אונטער די ריינע געפארבטע וועגד פון זיין הויז פון די איבריגע הייזלעך אין גאס, אזוי שיידען זיך אונטער

מיכל זאוועלם בגדים, וועלכע זיינען ריין און ניי און שטארס פון די אנדערע ארימע קליידער.

אין גאס דרעהען זיך שטענדיג ארום די מענשען פון די קליינע הייזעלעך. דאס הייסט, מען געהט אין גאס. ווער עס געהט, איז קיינעמס עסק נישט. וואס מאכט עס אוים? צי חיים געהט, צי לייבע געהט, צי חיענע געהט? אבער אז אין דעזעלבער גאס געהט דורך מיכל זאוועלם, בעקומט שוין די גאס גאר אנ׳אנדער פנים. דאס הייסט שוין: מיכל זאוועלם געהט. און זאלען אלע איינוואוינער מיט זייערע קינדער פון זייערע הייזלעך ארויסגעהן אויפ׳ן גאס, און זאל אין דערזעלבער צייט דורכגעהן מיכל זאוועלם, וועט ער נישט פערמישען זיך אין דער מחנה: ער וועט זיין צווישען די אלע דער איינציגער, און א יעדער וועט איבערגעבען דעם צווייטען: מיכל זאוועלם געהט!

און די אלע פון גאס וועלען זיך ווי פערלירען, נישט קענטיג זיין. זעהן וועט זיך נאר די גרויסע פיגור פון מיכל זאוועלם: הערען וועלען זיך נאר די פעסטע זיכערע טריט ז י י נ ע...

די ערפינדערין.

אז איך לעז אין היסטאריע די פיעלע טרויעריגע פאקטען ווי ביטער עס האבען געענדיגט די יעניגע, וואס האבען זיך גע־אפפערט פאר דער וויסענשאפט, פאר זייערע נייע ערפינדונגען, דערמאהן איך זיך נאך אן א טרויעריגען פאקט, נאך אן א קרבן, און פאר מיינע אויגען שווימט ארום דאס טרויעריגע גע־שטאלט פון אסתר־חשה׳ן.

אסתר חשה איז ניט געווען קיין געלעהרענטע, זי האט אפילו שרייבען אידיש ניט געקענט, זי האט קוים די צאינה וראינה דורכגעקראכען און אויך דאס מיט פיעל גרייזען, און מעהרער האט זיך געהערט איהר וויינענדיגער נגון, ווי ווערטער, און דאך איז די דאזיגע אונגעלעהרענטע פרוי שיעור ניט געפא־לען פאר א קרבן אויפ׳ן מזבח פון דער וויסענשא[illegible] און שיעור ניט געלאזען נאך זיך פיער קליינע יתומים.

בלויז פיער וואכען האט זי געהאט פערגעניגען פון איהר ערפינדונג, האט עס געהאלטען בסוד סודות און יעדען דא־נערשטאג, ווען זי אליין פלעגט זיך בענוצען מיט איהר ער־פינדונג, פלעגט זי ליעבליך שמייכלען.

— אז זיי וואלטען דאס וויסען!

און א פרעהליכע פלעגט זי זיך נעהמען צו איהר ערפינ־דונג! די געבאקענע קארטאפעל אבצושיילען, גוט צורייבען און דורך א רעשעטע דורכקוועטשען די שיטערע שטאף פון די קאר־טאפעל און ארייגלייגען עס נאכהער אין מולטער טייג און גוט אויסמישען עס, און איהר דארע ברוסט פלעגט ווערען לענגער און ברייטער, אז זי פלעגט בעמערקען, ווי איהר ערפינדונג ווירקט, דאס טייג הויבט זיך העכער און העכער: עס וועט נאך

אין אויוועז ביי'ן באקען מעהר נאך צוואוואקסען — עס וועט זיין חלה אויף חדושים.

אויף מארגען פריה פלעגט זיך נאך מעהר נחת האבען: די קידוש־חלות זיינען אויסגעוואקסען ווי בערג און זיינען קלאהר ווי די זון.

— דאנקען גאט — פלעגט זי מיט א זיסען שמייכעל פאר זיך רעדען, איבערטאפּענדיג יעדע חלה. — קיין פלייש, ברוך השם, איז ניטא קיין סך, זאל האטש זיין געראטענע חלה, א גאנצע וואך דארט מען און מען קווארט.

נאר נישט לאנג האט זי געקענט איינהאלטען דעם סוד! איינמאל אין א פרייטאג פריה איז אריין איהר נאהנטע שכנה פעשע טביה'ס, לייען די פאמעלע.

זי האט גראד דאמאלס ארויסגענומען די חלה פון אויבען, פעשע אלס א נאהנטע שכנה האט גענומען אין האנד א חלה און מיט גרויס מבינות בעטראכט.

— ביי דיר איז דאך עפעס זעהר געראטענע חלה; פיעל הייוועז נעהמסטו?

— ניט קיין סך, — האט אסתר חשה שמייכלענדיג גע־ענטפערט.

— איך נעהם — זאגט פעשע — אלע וואך פאר א גריוונע הייוועז און עס וואקסט אויך ניט אזוי שעהן! די רבי'צין זאל געזונד זיין, גיט א מאן הייוועז — זי קלאגט זיך אלע, אז עס איז ניטא פון וואנען צו לעבען — די גאנצע שכירות דעם רב'ס איז די טקסא אויצ הייוועז.

— זעהסט דאך! איך נעהם נאר לפנים וועגען א לויט הייוועז, אליין געה איך ניט, איך שיק מיין ביילינקען.

— אליהו הנביא געהט אריין אין דיינע טייג! — האט פעשע געלאכט — ווי זאגט מען עפעס: פון על חטא ווערט מען ניט פעט. איך גלויב ניט, אז פון א לויט הייוועז זאל אזוי שעהן וואקסען די חלה.

דא האט זיך שוין אסתר חשה ניט געקענט איינהאלטען און האט איהר דערצעהלט פון איהר ערפינדונג:

— דו באק נאר אפ א צעהנדליג קארטאפעל, צורייב זיי און קוועטש עס אויס א בער א רעשעטע און לעג עס אריין אין מולטער טייג, וועט די חלה וואקסען בעסער, ווי אויף הייוועןl לפנים וועגען זאלסטו נעהמען פאר צוויי קאפיקעס, עס פאסט דאך ניט, די רבי'צין קאן נאך פערשטעהן.

— וואס איך הער !... האט זיך פעשע געוואונדערט. דאס איז דאך א וואוילע זאך, כ'לעבען. איך טהו עס פון היינט אן.

— דו זאלסט עס קיינעם ניט דערצעהלען: די רבי'צין וועט זיך דערוויסען וועט זי מייקערען, קעהרען די וועלט.

— איך האב עפעס א סך סודות דיינע דערצעהלט ? — האט פעשע ווי בעלייריגט זיך — ביי מיר איז א סוד ווי אין אן אייזערנעם קאסטען.

און אויף איבער אכטאג דאנערשטאג האט זיך פעשע בע־נוצט מיט אסתר חשה'ס ערפינדונג — הייוועו האט זי נאר גע־נומען פאר צוויי קאפיקעס — דאס איבעריגע האט זי געמאכט מיט קארטאפעל, ווי אסתר חשה האט איהר געלערנט.

די חלות זיינען ארויס געראטען.

און חאטש פעשע האט צוגעזאגט, אז דער סוד וועט זיין ווי אין אן אייזערנעם קאסטען, האט זי איהם אויפגעעפענט אין א פאר וואכען ארום פאר איהר א נאהנטע שכנה, און יענע האט עס אויך, פערשטעהט זיך, ניט לאנג געהאלטען אין איהר אייזער־נעם קאסטען, אין א חודש ארום האבען די גאנצע גאס ווייבער גע־וואוסט פון דער ערפינדונג און האבען געבאקט זייערע חלות אויף קארטאפעל־הייוועו.

די רבי'צין האט אנגעהויבען צו בעמערקען, אז די לעצטע וואכען לייזט זי עפעס ווייניגער פאר הייוועו. זי האט עס דער־צעהלט דעם רב.

— דו זעה מאך וועגען דעם א חקירה ודרישה (די רבי'צין

האט זיך טאקע אזוי אויסגעדריקט, ווייל רייבענדיג זיך שטענ־דיג צווישען מורי הוראות פלעגט זי רעדען מ ט זייער סטיל...) דו האסט עפעס אנדערע הכנסות אויסער די הייוועז? דו ווערסט דען לעבען פון די שמורה מעהל וואס א צעהנדליג חסידים קוי־פען ביי דיר פסח; צי פון א דין תורה, וואס די קצבים האבען מיט'ן חוכר? די גאנצע הכנסה אונזערע איז די הייוועז און דאס טהוט זיך מיט פאלשקייט. די קרעמער מוזען אודאי בגנבה ברענגען הייוועז פון שטאדט און פערקויפען.

דער רב האט געפאלגט די רבי'צין און האט געהייסען ישראל דעם שמש מאכען א שטרענגען אביסק אין די קרא־מען, צי פערקויפען נישט די קרעמער קיין פרעמדען הייוועז.

ישראל שמש האט זיך טאקי גענומען צו דעם אביסק מיט גרויס קוראזש. נאך מעהר ווי א משומד איין אקציזניק פלעגט זוכען בראנפען אין די אמאליגע שענקען אהן א פאטענט. נאך זיין מיה איז געוועזן אומזיסט, די קרעמער האבען זיך שטארק בעליידיגט, וואס מען איז זיי חושד אין אזא מיאוסע מעשה: אונטערשלאגען דעם רב פרנסה, בפרט, אז עס איז פארהאן א בפירוש'ער איסור.

די שמש'טע האט אויך ניט געשוויגען: די רבי'צין מיט איהר זענען געווען איין גוף און איין נשמה און דער שמש'טעס אונטערזוכונג איז געוועזן מיט מעהר רעזולטאט, עס האט זיך דערגאנגען די גאנצע פאלסיפיקאציע מיט די קארטאפעל, וואס אסתר חשה האט ערפונדען.

— און דו ווערסט אזא חצופה שווייגען! — האט די רבי־צין געטופעט מיט די פיס, — זי וועט אויסלערנען אלע ווייבער ווי צו מאכען הייוועז פון קארטאפעל און מ"ר וועלען בלייבען אהן ברויט?... און ביי דיר איז דאס גוט אזוי? אזא רב ביזטו?

דער רב וואס איז געוועזן בטבע א רוהיגער מענש איז אויך אין כעס געווארען פאר אזא מעשה רע. און נאך ווער?

אנ'אשה, וואס, שטיינס געזאגט, מעהר, פון דריי שטיקלעך מצוות האט זי ניט, און מיט דער מצוה פון חלה זינדיגט זי.

ער האט גלייך געשיקט רופען אסתר חשה'ן.

אסתר חשה, פערשטעהט זיך, האט זיך שטארק דער־שראקען: וואס קען זי דער רב דארפען? פון די גרויסע בעלי־הבית'טעס אין שטעדטיל איז זי נישט געווען — איהר מאן איז א מלמד — א גאנצע וואך זיצט ער און קנעלט מיט די קינדער און אין קהל מישט ער זיך קיינמאל נישט — אבער אז דער רב רופט מוז מען געהן.

— אט איז זי, די חצופה! — איז אויף איהר די רביצין אנגעפאלען.

אויפ'ן געשריי איז אריין דער רב.

— זאג מיר, דו טאכטער, — האט דער רב אנגעהויבען מיט א בייזען טאן, — דו האסט דאס אבגעקלעהרט די „המצאה" מיט די קארטאפעל?

— איך... — האט אסתר חשה קוים ארויסגערעדט.

— דו ווילסט מיר זעצען אהן ברויט, דו! דו לערענסט אוים אלע ווייבער ווי צו מאכען הייוועז און איך לייז ניט פאר הייוועג, פון וואנען זשע וועל איך לעבען?... דו ווייסט אז דו האסט עובר געווען אויף אן איסור, עס איז בפירוש אן איסור הן צו ברענגען פון פרעמדע ערטער הייוועז, הן צו קויפען אין קראמען הייוועז, הן צו מאכען אליין הייוועז, פערשטעהסט?

— איך האב ניט געוואוסט, רבי, — האט זי געבעטען מחילה, איך בין אן ארימע פרוי, איך האב גערעכענט, אז איך פערשפאר איין קאפיקע אלע וואך איז דאס ביי מיר א גאנצער אייגענס, אז מען טאר דאס ניט האב איך נישט געוואוסט!

— און ביי מיר איז דאס נישט קיין אייגענס? — האט זיך דער רב צושריען (ווייל די רבי'צין איז געשטאנען קעגען איהם און האט איהם אונטערגעהעצט, געוואונקען מיט די אויגען, ווי זי וואלט זאגען: גיעב!...) — דו ווייסט, חצופה, אז דו

האָסט גע׳גזל׳ט קדושה געלד און דערפאַר פּלענט אמאָליגע צייַ־טען קומען סקילה... און היינט קומט...

— אוי רבי׳נקע שעלט זיך ניט! — האָט זיך די אָרימע פרוי אָנגעהויבען בעטען, גלויבענדיג אַז די קללה וואָס געהט אַרויס פון רב׳ס כשרה׳ן מויל וועט גלייך מקוים ווערען.

נאָר דער רב, געהעצט פון דער רבי׳צין האָט געענדיגט —

— און היינט שטאַרבט מען בידי שמים... ווייל...

נאָר דאָ האָט דער רב אויפגעהערט צו רעדען. ער האָט דער־זעהן די אסתר חשה׳ס געזיכט איז געל געוואָרען ווי וואַקס און קוים וואָס זי האָט זיך געהאַלטען אויף די פיס. נאָר איהרע ליפּען האָבען שטיל געשטאַמעלט:

— זייט מוחל רבי׳נקע, זייט מוחל!

— נו, מוחל. מוחל... — האָט דער רב אביסעלע ווייכער ווע־רענדיג געשטאַמעלט און געקוקט אויף דער רבי׳צין ווי ער וואָלט זיך געשראָקען.

— אַרויס, חצופה! — האָט די רבי׳צין געליאַרעמט, ביי איהר ווערסטו אַלץ פּועל׳ן — א רב! אַזא יאָהר אויף מיינע שונאים! איך, די רבי׳צין, בין דיר נישט מוחל...

— מוחל, מוחל, — האָט דער רב צוגעהענדיג נאָהענט צו אסתר חשה׳ן אין דער שטיל געשעפּטשעט...

אַז אסתר חשה איז אַרויסגעגאַנגען פון רב׳ס שטוב האָט זיך איהר די גאַנצע גאַס מיט די הייזער געדרעהט, איהר האָט זיך געדאַכט, אַז זי וועט מאָרגען שטאַרבען. זי וואָלט א היים ניט געקענט דערגעהן, ווען זי וואָלט זיך ניט געטרייסט אין איהר שרעק. אַז דער רב האָט איהר צום סוף געזאָגט אויף געוויס: מוחל, מוחל...

דער פראָליטאַריער אויף דער פרישער לופט.

אויף דער גאַס, איבערהויפּט אויף דער בערזע, איז זרח, אַן ארבייטער פון א יאָהר אכטצעהן, געווען א קעמפּפער, אין דער היים, בייט טאַטען־מאַמען, איבערהויפּט ביי דער מאַמען, איז זרח געווען א שוואך קינד, מ ט א „שוואך־הארץ", מיט א טרוּ־קענעם הוסט און מיט נאָך אזוינע מעלות. עס פערשטעהט זיך, אז זרח פלעגט ניט מיט חשק אויסהערען, ווען די מאַמע פלעגט נעהמען בעדויערען זיין „געזונד", און ער פלעגט שטענדיג לאַ־כען פון איהר, וואָס זי זעהט איהם צו, פּונקט ווי ער וואָלט גע־ווען א בורזשוי'ס א קינד.

— ניטאָ קיין צייט אויף אזעלכע נארישקייטען! — פלעגט ער שטענדיג איהר אָבהאַקען, ווען זי פלעגט זיך נעהמען איהם מוסר'ן, וואָס ער עסט ווייניג, שלאָפט ווייניג און הוסט אזוי.

און די מאַמע פלעגט מיט א זיפץ איהם אָבלאָזען, שאָ־קלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי גערעדט:

— אי זוהן זוהן, וועסט זיך עפּעס אָנמאַכען.

און עס זאָל צו קיין שאַנד ניט זיין — גערעכט איז גע־ווען די מאַמע — די לעצטער צייט האָט זרח אליין זיך אָנגע־הויבען קלאָגען, אז די ברוסט טהוט איהם עפּעס וועה, ניטאָ קיין כח! — געוועהנליך האָט ער עס געמאַלדען מיט א וויצעלע, א סך וועהטאָגען פערלייקענט, אָבער די מאַמע האָט גלייך דער־פיהלט, אז זרח איז א חולה, און האָט איהם מיט געוואַלד אָ־וועקגעפיהרט צום דאָקטאָר.

דער דאָקטאָר האָט איהם ארומגעקוקט און געזאָגט, אז קיין רעצעפּטען דאַרף ער ניט, ער מוז נאָר האָבען פרישע לופט און

דערצו טרינקען א סך מילך און אויפהערען ארבייטען אויף א קורצע צייט.

ניט ארבייטען איז א שווערער לאו, נאר מיט חסד: דער טאטע, אויך אן ארבייטער, וועט איהם, ווי עס איז, אויסהאלטען די צייטען זענען אפילו שווערע, נאר עס איז דען א תירוץ? א קינד! אבער וואס טהוט מען מיט פרישע לופט? וואו נעהמט מען זי, אז אין דער גאס, וואו זיי וואהנען, איז אזוי ענג, — ניטא קיין בוימעל, קיין גרעזעל, קיין בלימעל.

האבען אפילו לייט געזאגט, אז ער זאל געהן אפט אין שטאדט גארטען. גוט וואלט עס געווען — איז אבער דער גאר־טען זעהר ווייט פון זייער דירה, וועט ער דארפען זיך צוויי — דריי מאל שלעפען צוריק א היים, עסען און נעכטיגען אין סאד קען מען דאך ניט, — וועט איהם מעהר אבקומען געזונד, ווי עס וועט איהם צוקומען, און אגב איז א סברא אז ווי באלד דער „סאד" געפינט זיך אין שטאדט גופא, א ז די לופט דארט אויך ניט פויגעלדיג. שטויב איז דארטען אויך גענוג. ווארען ווער געהט ניט היינטיגע צייטען שפאצירען אין גארטען?

האט די מאמע א זאג געטהון, האלב אין שפאס, האלב אין ערנסט: זאל ער פאהרען אויף א דאטשע! האבען זיך אנ־פאנגם אין שטוב אלע איבערגעשראקען ... א דאטשע איז צו א רייכער ביסען, ווער ווייס, צי וועלען זיי עס קענען אויספיהרען. אבער, אז די מאמע האט זיך געהאלטען עצות מיט ווייבער, צווישען וועלכע איינע האט זיך געפונען א שטיקעל נגידה, האט איהר די לעצטע ערקלעהרט, אז די דאטשע איז גאר ניט אזוי טהייער, ווי דער עולם מיינט.

— באשר רייכע וואהנען דארטען — האט זי איהר ער־קלעהרט — דאכט זיך שוין, אז דאס איז זעהר טהייער, ווארום וואס איז, אייגענטליך, א דאטשע? א דארף!...

און דערגעהענדיג נענוי, וואס א דאטשע איז אזוינס, האט

די מאמע זיך איינגעשפארט, אז זרח זאָל פֿאָהרען אויף א דאַטשע.

— סך־הכּל איז דאָרטען בלויז די דירה טהייערער. אָבער אזוי זאגט מען, איז אַלץ איינס ווי אין שטאדט, און מילך איז נאָך וועלוועלער.

זרח האָט זיך אפילו אנפאנגס געקווייקעלט: סטייטש! ער אויף א דאַטשע! וואס וועלען „חברים" זאגען! און בכלל האָט ער קיין צייט ניט, אז סך־הכּל מוז ער נאָך היינט געהן אויף דער בערזע, ער האָט דאָרט אַזאַ נויטיגע פערזאמלונג. עס האָט אָבער ניט געהאָלפען. אין דעם פּרט איז די מאמע אַן עקשן'טע. זי האָט איהם געמאכט אזוי שווער אויפ'ן הארצען, אז זרח'ן האָט זיך געדאכט, אז איהם איז זעהר ווייניג געבליבען צו לעבען און ראטעווען קען איהם נאָר די דאַטשע.

און ער איז אוועקגעפאהרען.

די דאַטשע איז געווען א מייל פון שטאדט ביי א באהן־סטאנציע. געקומען איז ער אהין מיט אַן עלטערער שוועסטער, וועלכע האָט איהם געדונגען א דירה — א קליין צימערעל, ביי א דאָרטיגען פויער, פאר 5 רובעל א חדש. די ערשטע מינוטען האָט ער פערגעסען, ווער ער איז, און וואס ער איז געווען ביז אהער, און האָט נאָר געמורמעלט אין איין קול: „אי ווי גוט! אי ווי גוט! ...

נאָכדעם, ווי די שוועסטער האָט איהם בעשטעלט, וואו צו עסען און טרינקען, איז זי אוועק געפאהרען.

זרח איז געבליבען אליין...

אויף מארגען איז ער אויפגעשטאנען גאנץ פריה. ער האָט אָבגעטרינקען די פּאָרציע מילך און איז ארוים אין וואלד. אין וואלד איז נאָך קיינער פון די דאַטשניקעס ניט געווען. די פויגעלעך, ווי זיי וואלטען וועלען זיך בענוצען דערמיט, וואס די דאַטשניקעס זענען נאָך אין די הייזער, האָבען זיך צור־

זונגען אויף אלערליי שטימען. זרח האָט פּעררייסען דעם קאָפּ צו די בוימער און געקוקט, פון וואַנען נעהמט זיך דאָס אזא מין מוזיק... דאָס ערשטע מאָל אין לעבען הערט ער פויגעלעך זינגען.

„זיי זיינען טאקי שעהן!" האָט ער מודה געווען און פאַר צופרידענהייט האָט ער אליין אָנגעהויבען צו זינגען די „שבועה".

— אָבער דער פּראָלעטאַריאַט איז אין שטאָדט! — איז איהם פּלוצים דורכגעפלויגען אין קאָפּ, זינגענדיג די „שבועה". און דער וואַלד, און די פויגעלעך האָבען ביי איהם דעם חן פערלאָרען.

אַ זייגער עלף איז דער וואַלד אַלץ בעזעצטער געוואָרען מיט מענשען; די בוימער זיינען בעהאַנגען געוואָרען מיט האַמאַקען, אין וועלכע עס האָבען זיך געוויעגט דיקע, זאַטע דאַמען.

זרח האָט געקוקט אויף דאָס נייע בילד און עפּעס ניט פערשטאַנען. די בורזשאַזיע האָט ער נאָר גיקענט פון דער בראָשורע; אין לעבען האָט ער זי זעלטען געזעהן.

שפּעטער אָבער האָט ער זיך גלייך געכאַפּט, אז דאָס איז דאָך די בורזשאַזיע, די אמת'ע בורזשאַזיע, געגען וועלכע ער מיט זיינע חברים קעמפּפען.... אָט שטעהט ער קעגען זיי פּנים אל פּנים... אָט זעהט ער זיי אין לייוועגטינע בעטלעך, זאַטע, מיט צופריעדענע פּנים'ער.

ווי קומט ער אהער?

ער האָט זיך געשעהמט פאַר זיך אַליין.

ער האָט זיך געלאָזען ארויס פון וואַלד.

און דער וועג האָט זיך געצויגען דורך שעהנע זומער־וואָהנונגען, ביי די זומער הייזלעך זענען געשטאַנען רוהיגע בחורים, מיידלעך מיט לאַבעדיגע פּנים'ער און האָבען געשפּיעלט אין קראָקעט.

נעבען איין זומער־וואָהנונג האָט ער זיך אָבגעשטעלט, ניט וויסענדיג צוליעב וואָס. ער האָט זיך בעגעגענט מיט בליר־

קען פון קראַקעט־שפּיעלער, וועלכע האָבען אויסגעדריקט פער־וואונדערונג און א ביסעל מורא.

ער האָט זייערע בליקען ניט געקענט פערטראַגען, און איז אוועק ווייטער, בעגעגענדיג אַלץ די זעלבע מענשען.

אַט דאָס, הייסט עס, זענען זיי! — האָט ער געטראַכט.

ער האָט זיך דערמאָהנט אָן דער שטאָדט, אָן זיינע „חברים" אָן דער שווערער ארבייט; א געפיהל פון האס צו די, וואס ער האָט דאָ ערשט געזעהן, מיט א רחמנות־געפיהל צו די וואס ער האָט פערלאָזען, האָט זיך צונויפגעמישט ביי איהם אין הארצען. און עס האָט איהם שרעקליך וועה געטהון.

מעהר פון אַלץ האָט איהם געקרענקט, וואס זיי שעהמען זיך גאָר ניט, האָבען גאָר קיין ברעקעל מורא ניט. מילא, איז ער געקומען טרינקען מילך און שעפּען אביסעל לופט, ער זאָל כח האָבען ווייטער צו ארבייטען. אבער געזונטע.... ווי שעהמען זיי זיך דאָס ניט אזוי צו לעבען?...

איהם האָט זיך פערוואַלט פאַר עמיצען אויסריידען דאָס הארץ, נאָר ער האָט קיינעם ניט — דער איינציגער פּראָלעטאַ־ריער אויף דער דאַטשע..

און א שווער געפיהל האָט געדריקט זיין הארץ...

די שפּיוזערין.

לאה, א יונג מיידעל, מיט בליהענדע באקען און מיט שוואר־צע קארשען־אויגען איז אויפגעשטאנען פון איהר שמאל בעטעל, און האט זיך א ווארף געטהאן צום איינציגען פענסטער וואס האט זיך געפונען אין א קליין צימערעל. די העלע זון, וואס האט שוין בעגאסען דאס צימערעל מיט שטראהלען האט זי דערשראקען.

— שוין אודאי צעהן דער זייגער, שוין ווידער פערשפע־טיגט, — האט זי די הענד געבראכען.

— ער איז אוועקגעגאנגען ! — האט זי מיט כעס פאר זיך געברומט, מיינענדיג דעם טאטען, וואס זיצט שוין עטליכע יאהר אהן א געשעפט.

און דערמאהנענדיג זיך אן טאטענס לאגע, אן דעם, ווי עס איז ניטא קיין אויסגאנג פון דער ארימקייט, האט זי די הענד אראבגעלאזען און האט געקוקט שטאר אין פענסטער אריין ווי זי וואלט וועלען דערזעהן עפּעס אין דער ווייטעניש אן אויס־גאנג... שטעהענדיג אזוי פערטראכט, האט זי זיך פלוצים דער־מאנט, אז נעכטען האט זי זיך געלעגט אהן א גראשען אין קעשע־נע, און אז די קרעמערין האט נאך עהערגעכטען אבגעזאגט צו בארגען, און אז היינט איז אין שטוב גאר נישטא... פוסט !...

זי האט זיך פערצווייפעלט גענומען אנטהאן און האט ווי געקרעכצט ביי יעדער בעוועגונג.

— אבער וואוהין איז ער אוועקגעגאנגען? — איז זי אלץ מעהר אין כעס אריינגעקומען, וואס דער טאטע איז ניטא, איהר האט זיך געדאכט אז ער איז מיט א כ״ון אוועק און איבערגע־לאזען דאס גאנצע אומגליק פאר איהר אליין.

זי האט בעטראכט דאס צימערעל און איהר איז נאך ערגער

געווארען אויפ'ן הארצען. דער דורכגאנג איז געווען פערשטעלט מיט א „געמאכטעס בעט" וואס איז בעשטאנען פון צוויי קאסטנס אויף וועלכע עס זענען געלעגען די צוויי טהירלעך פון צימערעל, דא שלאפען די צוויי בר־דערלעך, און אלע ביי דער נאכט פאר'ן שלאף נעהמט מען אראב די טהירלעך צו מאכען פון זיי א בעט.

לאה פרובט זיך נעהמען די טהירלעך און אויפהענגען זיי צוריק, נאר פאר כעס איז זי אבגעשוואכט, און עס בלייבט ביי איהר צו ווארטען אויפ'ן טאטען.

אבער אויסער דעם האט זי נאך אנדערע ארבייט — אומעטום איז אנגעשטעלט: אויפ'ן פענסטער שטעהען עטליכע גלעזער ניט קיין געוואשענע, געפעס מיט פערטריקענטע גרויפען, עס ליגען א העפט פערגאסען מיט טינט, צובראכענע שרייבפעדערס, א בילד אין א צובראכענער ראהם; אויפ'ן טיש ליגען ביכער אהן טאוולען און מיט טאוולען. צוויי ביכער ליגען אונטער'ן טיש און ווייזען אויס ווי דערשאסענע פויגעל... לאה קוקט מיט שרעק אויף די ווילדע אונארדענונג און ווייס ניט צו וואס זי זאל זיך פריהער האפען... און באלד דארף זי שוין געהן צו דער ארבייט!

— גוואלד, גאט מיינער! — ברומט זי, מעהר פאר אלץ רייצען זי די צוויי טהירלעך, וואס ליגען רוהיג אויף די קאסטענס, און פאר כעס גיט זי זיי א שטופ מיט די פיס.

נאר דער קלאפ זייערער צורייצט זי נאך מעהר. זי פאלט אהן כחות אויף איהר געלעגער און קרעכצט פאר וועהטאג: וואו א'ז ער אוועק?

זי פיהלט אז זי איז אומזיסט אין כעס אויפ'ן ארימען טאטען, וואס איז גאט די נשמה שולדיג און וואס קען איהר דא גארנישט העלפען, נאר זי וויל האבען קעגען זיך א מענשען צו טהיילען זיך מיט'ן אומגליק, זי קען עס אליין ניט פערטראגען. זי איז נאך יונג, זי וויל נאך אזוי לעבען, אויפ'ן גאס איז אזוי ליכטיג, אזוי גוט... מען זאל האבען א ביסעל געלד און א מאר־

מען אין שטוב, אז מען זאָל ניט דאַרפן האַרעווען אויף אַ געזינדעל, קען מען דאָך אַזוי גליקליך זיין...

— וואו איז ער, וואו איז ער?

זי דערהערט טריט אויף די טרעפּ און זי ווערט רוהיגער. ער געהט שוין אפשר.

עס עפענט זיך די טהיר און עס געהט אריין אַ פרוי מיט צוויי גרויסע בלעכען מילך אין די הענד.

— מילך דאַרפט איהר? — פרעגט זי סאַפּענדיג,

— מילך? — פרעגט איבער לאה און דערמאָהנט זיך אז זי האָט קיין גראָשען ניט.

— גוטע מילך! נעהמט פריילין, אַ קוואַרט — אכט גראָשען.

— ניין! איך דאַרף ניט, איך דאַרף ניט! — ענטפערט לאה ווי בייז, וואס זי קען ניט קויפען...

איהר פאַלט איין צו באַרגען אַ קוואַרט מילך, נאָר איידער זי קלויבט זיך צו עס אַרויסריידען, רוקט זיך שוין די אידענע אַרויס!

דאס ברענגט זיך נאָך מעהר אריין אין כעס, און זי לאָזט אַרויס איהר גאַנץ גאַל אויפ׳ן טאַטען, וואָס ער איז נאָך אַלץ ניטאָ.

— פערדיענט ניט אַ גראָשען... טהוט גאַרניט, ער וואַרט נאָר אויף מיינע אכט רובעל אַ חדש פון געהעריי... וואָס טראַכט ער זיך, רבונו של עולם?!

ברומענדיג אַזוי פאַר כעס, דערהערט זי טריט, זי הערט אַ בעקענטען הוסטען פאַר׳ן טהיר און דער כעס געהט איהר אָב.

— ער געהט!

עס קומט אריין אַ נידעריג־געבויגען אידעל אין אַ צובויגענעם הוט, אין אַ קראַגען אָהן אַ האַלדזטוך מיט אַ פּאַפּיראָס אין מויל, ער רויכערט מיט גרויס אַפּעטיט און לאָזענדיג שטיקער רויך פון מויל, זאָגט ער שוואַך, מיט פּאַטערליכער ליעבשאַפט:

— דו האסט נאך, מיין טאכטער, גארניט צוגערוימט? פארוואס, מיין טאכטער?

— זעהסט דאך, אז ניט — ענטפערט זי טרוקען.

— שא, מיין קינד, וואס ביזט דו אין כעס, איך טהו דאך דיר דערפאר גארניט.

לאה'ן דריקט דאס הארץ פאר רחמנות אויפ'ן טאטען. זי גיט א קוק אויף זיין ארימען אויסזעהן, אויף זיינע טיעף איינ־געגראבענע אויגען און טראכט:

— וואס פון א מענשען קען ווערען, ווי שטאלץ ער איז א מאל געווען.

זי בעמיהט זיך צו שמייכלען און ענטפערט:

— איך בין גארניט אין כעס, העלף מיר אויפהענגען די טירלעך....

דער טאטע בויגט זיך איין און הויבט די טהירלעך. לאה זעהט, ווי ער שטרענגט זיך אן מיט זיינע לעצטע קרעפטען, ווי ער ווערט רויט און בלאס... זי קען עס ניט צוזעהן און זי האט חרטה וואס זי האט אויף איהם געוואַרט.

— לאז טאטע, איך וועל אליין נעהמען!

— געה שוין, געה! — ענטפערט דער טאטע פערשעהמט — אויך א געשעפט די טהירלעך אויפצוהענגען.

ער הויבט אויף איין טהירעל און וויל זי אויפהענגען אויף די זאווסעס נאר דאס טהירעל וויעגט זיך אין זיינע הענד. ער פערליערט די כחות... אט אט פאלט דאס טהירעל...

— אי! — גיט לאה א געשריי, — עפעס מאדנע הענד האסטו... האסט מיך שיער דער'הרג'עט...

— וועה איז מיר, לאה'נקע, ניט געטראפען, הא? טהוט וועה, זאג, מיין טאכטער.... אוי, וועה איז מיר.

— אך, וואס וויל ער פון מיר האבען"? — וויינט לאה'ס הארץ — זי קען דעם טאטענס געפאלענעם טהאן. — זיין שוואכ־קייט ניט פערטראגען.

— נייז, עס טהוט ניט וועה! בעמיהט זי זיך צו שמייכלען.

גאַר דער טאַטע קרעכצט אליין: אז אַך און וועה איז מיר... איך האָב זיך גאַרניט ארומגעזעהן, ווי אזוי עס איז געפאלען.

דעם טאַטענס קרעכצען און זיין שרעקעדיגער טאָן טהוען לאה'ן מעהר וועה ווי דער קלאַפּ פון דער טהיר, פערקרימענדיג ווילד איהר שעהן־יונגען פּנים, לאָזט זי ארויס ווי דורך די צייה־נער!

— אָבער, טאַטענקע, האָב רחמנות אויף מיר, לאָז מיך צו רוה, עס טהוט מיר ניט וועה...

— ביזט אין כעס מיין טאָכטער, — טענה'ט דער טאַטע. ווי פערשולדיגט — ביזט טאַקי גערעכט. איך ווייס גאַרניט, ווי אזוי דאָס איז געפאלען. זיי מוחל, לאה'נקע, — ענדיגט ער מיט א געבראָכענער שטים.

לאה געהט ארויס פון געדולד:

— ס'ארא מאָדנער מענש דו ביזט! — שרייט זי אויס. איך ווייס דאָך, אז דו ביזט ניט שולדיג.

דער טאַטע ווערט שטיל, ער שטעהט אין מיטען צימערל, גלעט פערצווייפעלט דאָס בערדיל און ווייס ניט, צו וואס צו חאַפּען זיך. ער האָט חרטה, וואָס ער איז גאָר געקומען פון גאס. בעסער וואָלט ער זיך אומשלעפּען נאָך עטליכע גאסען, — וואָס האָט ער זיך געאיילט? ער איז דאָך אזוי איבעריג...

איהם ווילט זיך אָבער פאָרט ניט זיין איבעריג און פאסענ־דיג זיך מוטה ווענדעט ער זיך ווידער צו דער טאָכטער:

— נו, העלף מיר, מיין טאָכטער, וועלען מיר שוין ביידע אויפהענגען די טהירלעך.

זיי נעהמען אָהן ווערטער די טהירלעך און סאָפּענדיג הענ־גען זיי זיי אויף.

— ביזט, מיין טאָכטער, א בריה! — קען ער זיך ניט איינ־האלטען ניט אויסצודריקען איהר זיין פאטערליך געפיהל, זיין ליעבשאפט צו איהר.

נאָר לאה׳ן, זי ווייסט אַליין ניט פאר וואָס, שטעכען די ווערטער, זיי שניידען איהר דאָס הארץ, זי קען זיי ניט פערטראָגען. דעם פאָטער׳ס ווייכקייט, וואָס שטאמט פון זיין געפאַלענקייט, רופט ביי איהר ארויס א געפיהל פון רחמנות פערמישט מיט פעראכטונג.

— וואָס פון א מענשען קען ווערען? — קלאָגט שטיל איהר הארץ, און די הענד לאָזען זיך אראָב און זי ווייס ניט צו וואָס זיך צו נעהמען.

— ער וואָלט אוועקגעאנגען, וואָלט איך צוגעקליבען און געגאַנגען ארבייטען, — טראכט זי.

זי דערמאָנט זיך אבער, אז ער האָט ניט געגעסען און אין שטוב איז גאָר גישט ניטאָ.

דאָך פרעגט זי ווי ניט ווילענדיג:

— ווילסט שוין עסען, הא, טאטע?

— עסען? הא? — פרעגט דער טאטע איבער, ווי ער וואָלט זיך דערשראָקען פאר אזא פראגע — עסען? ניין! עס איז נאָך פריה!

— איך וויל נאָך אויך ניט עסען! — זאָגט זי ארויס פעסט. איך וועל שוין עסען ביי דער ארבייט.

— אודאי! — זאָגט דער טאטע און זיין שטימע צי׳טערט.

— און וואו איז חיים׳קע מיט לייזערקען? — פרעגט זי.

— שפּיעלען זיך אויפ׳ן הויף...

—לאָזען זיי זיך שפּיעלען — ענטפערט לאה און קעהרט זיך אום צום פענסטער, ווי זי וואָלט וועלען בעווייזען דער ליכטיגער זון איהר טרעהר, וואָס האָט זיך איהר אין אויג געשטעלט..

דער געהער.

אין דעם פּעקעל, וואָס איין העלפט הענגט איהם איבער די פּלייצעס און די אנדערע העלפט — איבער'ן ברוסט, געפינען זיך: גאָפּלען, מעסער, קעמעלעך, בערשטעלעך, קנעפּעלעך, בייטעלעך און נאָך אזעלכע מיני סחורות.

און אזוי געהט ער פון איין קאפע אין דער צווייטער, פון איין רעסטאָראן אין דעם צווייטען, און ביי יעדען טישעל צולייגט ער זיין סחורה די געסט, וואָס זיצען דאָרט און רופט מיט א קול וואָס קלינגט אי מיט א בקשה אי מיט א פראגע צוזאמען:

— א קליין גוט מעסעריל! ?

— א קליין בערשטעלע! ?

— א שעהן בייטעלע! ?

דער שלעכטער מענש, וואָס זיינע אויגען און זיין הארץ איז אין גאנצען אין דער אכילה, ענטפערט ניט און קוקט איהם אפילו ניט אָן. אָנפאנגס פלעגט איהם אזא אונאָנגענעהמער קבלת פּנים זעהר אויפרעגען, אָבער ביסלעכווייז האָט ער זיך דערצו צוגעוועהנט.

דער ניט־שלעכטער מענש קוקט אריין אין דעם פּעקעל, טהוט פריהער א זופּ פון'ם גלאָז, וואָס שטעהט פאר איהם אויפ'ן טיש, אָדער ער פערזוכט א שטיק עוף פון טעלער — דאָס ווענדט זיך, זעלבסט־פערשטענדליך. וואו דער ניט־שלעכטער מענש געפינט זיך דאמאָלסט, צי אין א קאפע, צי אין א רעסטאָראן, אָדער אין א שענק — דאן ערשט ענטפערט ער קורץ און טרוקען:

— איך דארף גאָרנישט!

דער גוטער מענש הויבט אויף די אויגען צו'ם געהער. בעֿ־מערקט זיין געקנייטשטען שטערן, זיינע איינגעשרומפענע, איינגעפאלענע באקען, די בלויע פאסען אונטער זיינע אויגען, ווארפט א בליק אויף דעם צופליקטען זומער־רעקעל, וואס דער געהער טראגט ווינטער־צייט, — און ער זאגט געריהרט:

— גלויבט מיר, אז איך דארף גארנישט...

— א שעהן גוט מעסעריל — 30 קאפיקעס...

און דער גוטער מענש ענטפערט מיט נאך א ווייכערע שטי־מע:

— גלויבט מיר, ליעבער איד, אז איך דארף גארנישט.

אבער דער אמת־גוטער מענש, וועלכען מען דארף לאנג ארומזוכען אין אלע קאפעען, רעסטאראנען און שענקען, ענט־פערט:

— אנו, ווייזט עפעס אהער א שעהן גוט קעמעלע, אבער ביליג.

— א, געזונד און שטארק זאל ער זיין! — ער וועט שוין זיכער עפעס געבען צו לייזען.

און דער געהער עפענט זיין פעקיל, פאקט אויס, און לעגט אויס אלע זארטען קעמעלעך, וואס ער האט נאר: ווייסע, שווארצע, גרויסע, קליינע, שיטערע און געדיכטע. און דער אמת־גוטער מענש פרעגט:

— וואס קאסט, למשל, אזא מין קעמעלע?...

דאמאלס הויבט אן דעם געהערם הארץ שטארק צו קלא־פען, ער וויים ניט וואס צו טהאן, וויפיעל צו זאגען; ער וואלט וועלען פערדיענען אן דעם קעמעלע 7 קאפיקעס, ער וואלט זיך אבער בעת הדחק געלאזט בענוגענען מיט 2 קאפיקעס ריוח. אבער נעח און טרעף, וואס פאר א מין קונה דאס איז — א נאר

אדער אַ קלוגער, אַ גוטער אָדער אַ שלעכטער, אַ רייכער אָדער אַן אָרימער? דער געהער ווערט צומישט און גיט פּלוצים אַ זאָג:

— 25 קאָפּיקעס! — דערהערענדיג דעם פּרייז וואָס זיין מויל האָט אַרויסגעזאָגט, ווערט ער אליין דערשראָקען און ניעט צו:

— גלויבט מיר, הערר לעבען — אַז עס איז גאָרניט טייער...

דער אמת־גוטער מענש אָבער, וואָס געהט געבען פּעוּדיענען אַן אָרימען געהער, ווערט שטאַרק אָנגעברוגז׳ט: ווי האָט מען דאָס אַ חוצפּה אויסצובעטען 25 קאָפּיקעס פאַר אַזאַ קעמעלע!

— וויפיעל דען וועט דער הערר געבען? — פרעגט דער געהער ענטמוטהיגט.

דער אמת־גוטער מענש איז פערטהאַן מיט׳ן גאַנצען לייב און לעבען אין טעלער מיט׳ן געבראָטענעם, ער איז שרעקליך אַ ן כעס אויפ׳ן געהער, וואָס האָט די העזה געהאַט אַזוי פיעל אויסצובעטען — און שווייגט...

— 15 קאָפּיקעס! — בעט זיך דער געהער.

אָבער דער ניעדריגער פּרייז געפעלט נאָך אַלץ ניט דעם אמת־גוטען מענשען, ער שווייגט ווייטער, 15 קאָפּיקעס איז נאָך אויך צופיעל.

— 12 קאָפּיקעס — לאָזט ווייטער אַראָב דער געהער, ער וויל כאָטש פערדיענען ווענינסטענס 2 קאָפּיקעס.

דאָס מאָל מאַכט שוין דער אמת־גוטער מענש אויף דאָס מויל און זאָגט:

— 10 קאָפּיקעס, גאַנץ גענוג!

— נעהמט עס, הערר לעבען!

און דער געהער לאָזט זיך ווייטער פון איין קאַפע אין דער צווייטער און פון איין רעסטאָראַן אין דעם צווייטען, אָבער זעהר זעלטען געפינען זיך אַזעלכע גוטע מענשעלעך, וואָס זאָלען קוי־

פען פון א געהער א קעמעלע פאר גאנצע 10 קאפיקעס...

און א לאנגע צייט דארף דער ארימער געהער איהם זוכען, זעהר א לאנגע צייט, און עס ווערט איהם מיאוס דאס לעבען, די וועלט, און אלע מענשען. אלעס ערגערט איהם, רעגט איהם אויף. און ער שילט אלעס, אלעמען און זיך אליין, און ער וואלט וועלען טהאן עפעס אזא מין זאך, אז די גאנצע וועלט זאל זיך ארומזעהן, ווי שלעכט און פערדארבען זי איז, אז אלע זאלען זאלען פיהלען ווי אכזר'יש זיי בעגעהען זיך מיט זייערע מיט־מענשען...

אבער וואס קען אזא ארימער געהער ווי ער, אבטהאן דער וועלט?

ער קען בלויז אויפהערען צו זארגען פאר די בעזוכער פון די קאפעען און רעסטאראנען, און זיי מעהר ניט צושטעלען זיינע סחורות... זאלען די שלעכטע מענשען וויסען ווי אזוי זיך מיט איהם צו בעגעהן... זאלען זיי זעהן איין טאג, צוויי, דריי — ניטא מעהר דער הויכער און דער דארער, מיט די קנייטשען אויפ'ן שטערן, מיט די בלויע פאסען אונטער די אויגען און מיט די צוויי פעקלעך אויף זיינע איינגעבויגענע פלייצעס, איינגעפאלענער ברוסט!...

אבער ניין! דאס טאר ער פאר קיין פאל ניט טהאן. זיין פרוי, זיינע קינדערלעך זיינען בלייכע, בארפעסע, הונגעריגע קינדערלעך, וואס ווארטען אויף איהם א גאנצען טאג...

ניין! ער וועט ווייטער געהן: היינט, מארגען און איבער־מארגען! — זיין גאנצעס לעבען וועט ער אזוי געהן.

און ער הויבט זיך אויף און געהט...

די לעצטע האפנונג.

— אז איך זאל וועלען, קאן איך אריינגעהן צו חיים שווארצמאן, וואלט ער מיר געווים געליהען עטליכע רובעל, — ער איז מיינער א גוטער בעקענטער, ער וואלט מיר געווים, געווים געליהען, ער איז אן איידעלער מאן...

אזוי פלעגט לייזער שטענדיג זאגען אין שטוב, ווען עם פלעגט אויסקומען זעהר ענג, ווען דער קאלטער ווינטער פלעגט זיך פלוצים אונטעררוקען און עם איז קיין האלץ ניט געוועז; ווען עם פלעגט א פסח קומען און עם איז אויך קיין מצה ניט געוועז, ווען עם פלעגט א קינד קראנק ווערען און עם איז אויך קיין דאקטאר ניט געוועזן...

ווען ער פלעגט דאס זאגען, פלעגט ער ניט קוקען די שטור־ביגע אין פנים אריין. עם האט זיך געדאכט, אז דאס רעדט ער צו זיין בארד, אויף וועלכער ער פלעגט דאמאלס קוקען מיט ישוב הדעת און מיט דרך־ארץ. נאר זיין בארד האט דאס שוין פון איהם עטליכע מאל געהערט און פלעגט ניט נתפעל ווערען פון זיין זיכערען טאן. עם האט אויסגעוויזען, אז די בארד האט זיך שוין פון זיין רייכען גביר. זיין בעקענטען, לאנג מיאש געוועזן.

אנדערש אבער האט עם געווירקט אויף לייזער'ס ווייב, חנה, — זי פלעגט אז זיינע ווערטער זיך אנחאפען, ווי איי־נער וואס טרינקט זיך, אן א שטרוי, און פלעגט יעדעס מאל איהם דערויף ענטפערען:

— דו קענסט נאר רעדען, טהאן קענסטו גאר נישט —

האלסטו טאקע אמאָל אריינגעהן צו איהם! אט נעהם, טהו אָן די שבת'דיגע קאפּאָטע און געה אריין.

— ער וואָלט געווים, געווים געליהען! פלעגט לייזער אלץ טענה'ן זיינם: מיר זיינען אמאָל חברים געווען. ער וואָלט מיר דערקענט!... א חדוש, צי וואָלט ער מיך דערקענט! פלעגט שוין לייזער העכערן דעם טאָן און אָנהויבען מיט אן אנדער ניגון — ווי לאנג, אז מ ר האָבען זיך ניט געזעהן, מיינסטו?... עס וועט זיין סך־הכל א...

— טאָ לעג טאקי ניט אָב און געה שוין אריין, — פלעגט דאָס ווייב איהם ניט לאָזען ענדיגען זיינע זכרונות: מען פאלט דאָך שוין פאר א גראָשען.

—ער וואָלט געווים געליהען! — פלעגט לייזער, אנשטאָט צו ענטפערן חנה'ן, אלץ רעדען צו זיין באָרד...

עס האָט אויסגעוויזען, אז דער געדאנק, אז ער וואָלט איהם געווים געליהען, איז איהם טייערער ווי דאָס געלד, און ער האָט די ליעבע האָפנונג ניט געוואָלט אזוי גיך פערשווענדען פאר עטליכע רובל.

— „זאָל זיך וואלגערן א האָפנונג!" — פלעגט ער ווי בעשליעסען אין געדאנק.

— נו, איז וואָס? דו געהסט, צי ניט? — פלעגט דאָס ווייב טרייבען איהם.

— לייהען וואָלט ער געווים געליהען, — טענה'ט ער אלץ זיינם: נאָר איך וויל ניט געהן, איך האָב נאָך צייט! אפשר וועלען מיר זיך איצטער ארו סדרעהן אָהן איהם... גאָט וועט העלפען...

— רעדט און רעדט, און ווי עס קומט צו טהאָן איז גאָר נישט — אוי, שלים־מזל, שלים־מזל, וואָס וועט זיין פון דיר?... געשאָקעלט חנה מיט'ן קאָפּ און איהר געקנייטשט פנים ווערט געקנייטשער און איהרע פערלאָשענע אויגען ווערען פערלאָשענער...

נאָר לייזער'ן פלעגט עס ניט ארען: זי איז א אידענע!

קען ניט פערשטעהן, וואס א האפענונג בעטייט!... וואס ווען זיין שוין די פעולה, אז ער וועט געהן צום בעקענטען און לייהען די עטליכע רובעל?... זיי וועלען גלייך צעשלאגען ווערען און ער וועט בלייבען אהן געלד און אהן א האפנונג... און אז עס וועט ווידער קומען זעהר אן ענגע צייט — (ווייניג ענגע צייטען האט ער!) וואס וועט ער דאמאלס טהאן?... אהן א שטיקעל האפנונג אפילו בלייבען?... משוגע קען מען ווערען:

— לייהען אבער וואלט ער געוויס געליהען! — ענדיגט ער הויך זיינע מחשבות, און שמייכעלט.

נאר דאס ווייב ענטפערט איהם שוין ניט דאמאלס. זי ווערט ברוגז.

— א נארישע אידענע, זי פערשטעהט גאר נישט, גאר נישט — לגמרי גאר נישט... לאכט ער אין געדאנק.

*

* *

אזוי זיינען פערבייגעפלויגען פיעלע יאהרען. און די פיעלע יאהרען זיינען פיעל קאלטע ווינטער'ס געווען, ווינטער'ס אהן האלץ, אהן ווארעמע־בגדים, אהן גאנצע שיך... אין די פיעלע יאהרען זיינען פיעל פסח'ס געווען, וואס האבען מצה געפאדערט, אין די פיעל יאהרען זיינען פיעל מאל די קינדערלעך קראנק גע־ווען און האבען א דאקטאר געפאדערט. און עס איז ניט געווען פאר וואס צו רופען; אין די פיעלע יאהרען זיינען א דריי קינדער געשטארבען און עס איז ניט געווען פאר וואס אין קאלטע קברים'לעך זיי אריינלעגען, ווייל קברים'לעך פאר קינדער קאס־טען אויך געלד — אליץ האט געטראפען אין די פיעלע יאהרען, און לייזער האט זיך געשטארקט און צו זיין בעקענטען גביר אליץ ניט געגאנגען. ער האט נאר אין יעדער ענגער צייט גע־טענה'ט: — לייהען וואלט ער געוויס געליהען, נאר איך וויל נאך ניט אריינגעהן... זאל נאך זיין... עס וועט צוניץ קומען אן אנדערש מאל...

לייזער, ביי וועלכען דער בייזער שונא — דאס לעבען, האט אלץ אוועקגערויבט, האט ניט געקענט אזוי גיך אונטערגעבען זיך מיט זיין לעצטער נחמה, מיט דער האפנונג, און ביז דעם לעצטען טראפען בלוט האט ער זיך פערטהיידיגט פון שונא׳ס נעגיל....

*

* *

די לעצטע צייט אבער האט דער שונא איהם מיט שטורם גענומען, און לייזער׳ן איז ענג געווארען, אז ער האט זיך ניט געקענט א קעהר טהאן, עס האט זיך דער ווינטער אנגערוקט, א קינד איז קראנק געווארען, דאס אייוועלע איז איינגעפאלען, א בעט האט זיך צעבראכען, זיינע שטיוועל האבען שוין מעהר קיין לאטעס ניט געוואלט צונעהמען, פון דער טהיר איז די קליאמקע ארויסגעפאלען און פערלארען געווארען, און די טהיר איז אפען געוועזען און א ווינד, א בייזער ווינד האט אין שטיבעל אריינגע־בלאזען... עס האט אויסגעוויזען, אז די נויט, די אלטע מאוסע מכשפה, האט איהם אנגענומען מיט איהרע דארע, קאלטע הענד, און האט איהם געוואלט דערשטיקען, און ער האט זיך געריסען פון איהרע ארעמס, און רייסענדיג זיך אזוי, האט ער בעשלאסען צו געהן צו זיין בעקענטען:

— איך געה צו חיים שווארצמאן לייהען עטליכע רובל,— האט ער געמעלדעט אין שטוב.

נאר אין זיין שטים האט שוין ניט געקלונגען יענע זיכער־קייט, אז ער וועט געווים לייהען, איהם האט זיך געדאכט, אז עפעס איז דורכ׳ן טהיר ארויסגעפלויגען, דאס איז די האפנונג ארויס — זיין איינציג לעצטע האפנונג...

די פאבריק.

איצטער בין איך שוין א גרויסער דערוואקסענער מענש, אדער, ווי איך פלעג עס אין מיין קינדהייט רופען — „א איד"... איך האב שוין א שטיק וועלט געזעהן, אין וועלכען עס געפינען זיך גרויסע רוישענדע שטעדט, מיט א סך הויכע שטיינערנע הייזער און מיט א סך נידעריגע שטיינערנע מענשען... אפילו דעם גרויסען ים, וואס רוישט אזוי און שרעקט דעם שוואכען קליינעם מענשעל, וואס קוקט איהם אן מיט זיינע צוויי קליינע אויגען און קען זיין ענדע ניט כאפען, — אפילו אט דעם פחדיגען ים האב איך שוין אויך געזעהן.

נאר ניט די גרויסע רוישענדע שטעדט, נאר ניט דער גרויסער פחד'יגער ים, האבען מיר געגעבען דאס, וואס איך האב ביי זיי געזוכט. גרויס זיינען די שטעדט, וואס איך האב געזעהן, נאך גרעסער איז דער ים; אבער דאס, וואס איך האב געזוכט, האב איך ביי זיי ניט געפונען; און ווען איך וויל האבען דאס, וואס איך האב געזוכט, מוז איך זיך אוועקלעגען פארנאכט, ווען די זון פערגעהט, אויף מיין בעטעל, אין ענגען צימער'ל, פערמאכען די אויגען און קלערען, און טראכטען, און חלום'ען...

און דאן שוועבט ארויס פאר מיינע אויגען אנ'אנדער וועלט— די קינדהייט־וועלט!

און קליין פיהל איך מיר דאמאלס, און קליין איז דאס וועלטעל, וואס שוועבט פאר מיינע אויגען, ווען איך ליג פאר נאכט אין בעטעל, נאכדעם ווי די זון פערגעהט, ווען איך פיהל מיר מיעד און דערשלאגען פון דעם גרויסען לאנגען רוישענדיגען טאג, אין דער גרויסער רוישענדיגער שטאדט...

*

*   *

איצטער בין איך שוין א גרויסער, דערוואקסענער מענש, אמאָל בין איך א קליין אינגעלע געוועזן און מיין וועלט איז געוועזן דאָס קליינע שטעדטעלע מיט די זעקס קליינע שמאָלע געסלעך, וואָס האָבען זיך געצו גען, ווי שווארצע שטענגעס, — מיט דעם טייכעלע, הינטער א שמאָל קליין געסעלע, וואו מיר פלעגען זיך זומער באָדען.

פלעגט זיך אמאָל טרעפען, אז לויפענדיג אזוי צום טייכעלע פלעגט עמיצענס א טאַטע אונז בעגעגנען און אונז א רוף טהאָן מיט א בייזער: וואוהין? פלעגען מיר זיך מאכען „כאלו לא ידע“, און פלעגען זיך ניט אָבשטעלען. אי וואָס? שפּעטער וועט מען שמייסען, מילא! וואָס נאָכדעם וועט זיין, האָבען מיר ניט געזאָרגט. מיר זיינען נאָך ניט געוועזן אזוי קלוג און „געזעצט“, ווי די „גרויסע“ און מיר האָבען קיין מורא ניט געהאט פאר שפּעטער...

ס'איז ווינטער געווען. מיר אינגלעך זיינען געזעסען אין חדר און האָבען געלערנט „מרובה“. דער פּרק איז געוועזן צו ערנסט און צו שווער פאר אונזערע לייכטזיניגע קעפּלעך און אונז איז כלל נישט אָנגעגאנגען, ווי פיעל דארף דער גנב בעצאָהלען: צי ד' וה' אָדער תשלומי כפל; פון אונזערט וועגען האט מען דעם גנב געקענט אין גאנצען שענקען. בכלל, האָבען מ״ר נישט פערשטאַנען, וואָס בעטייט עס? איינער אַן אָרימאַן, וואָס האט ניט וואָס צו עסען (אַנדערש, וואָלט ער ניט גע־גנב'עט) גנב'ט א שעפּעלע, טראָגט עס אוים'ן פּלייטשע, דאָס שעפּסעלע מעקעט אזוי טרויריג, — איננאנצען א אינגעלשע מעשה, קומען צו געהען תנאים און חכמים, אזעלכע „גרויסע“ אידען, און מאכען דערפון א גאנצען וועזען, קריגען זיך אזוי

שטארק, אזש זיי ברענגען אריין אונזער רבין אין כעס, און ער שלאָגט אונז מיט די גראָבע רוקענס פון דער גמרא...

וואו איז דער יושר?...

און יענעם טאָג האָבען מיר גראָד געלערנט יענעם בע־וואוסטען „עמוד“, וואָס האָט בלויז עטליכע שורות „גמרא“ און וואו דאָס איבעריגע איז רש“י און „תוספות“, אזוי אז דער „עמוד“ מיט די עטליכע שורות גמרא ווייזט אויס, ווי עפּעס א קליין אינזעל פערטרונקען צווישען צוויי גרויסע ימים, און מיר דוכט זיך, אז מיר שטעהען אויפ׳ן אינזעל און ציטערן, און אונ־זער רבי, דער קאַפּיטאַן וויל אונז איבערפיהרען די צוויי גרויסע ימים, וויל זיין א העלד, נאָר ער קען ניט און ער שרייט און שילט און, ערגער פאַר אַלץ, ער שלאָגט...

נאָר אָט עפענט זיך אויף די טהיר און עס לויפט פריהער אריין א ווייסע פארע אין חדר, נאָכדעם פאַלט אריין בער׳ל דער שמיד, א חדר־אינגעלס א טאַטע. ער קומט געוואָהר ווע־רען, וואָס מאַכט זיין יאַסקע, און גלאַט א ביסעל שמועסען מיט א אידען א „תלמיד חכם“ — מיט׳ן רבין.

— שלום עליכם, רבי! ציהט דער שמיד אויס דעם רבין זיין גראָבע פערהאָרעוועטע האנד.

— עליכם שלום! — ענטפערט דער בייזער רבי און סטאַ־רעט זיך צו שמייכלען, נאָר דאָס קומט איהם זעהר שווער אָן.

— זיצט ר׳ בער! — נו, שקצים, — ווענדעט זיך דער רבי צו אונז, — זיצט רוהיג א ווייל,ע, קוקט איבער דער תוספות דערווייל, און איך וועל אביסעל שמועסען מיט ר׳ בער׳ן.

מיר קוקען זיך אַלע איין אין דעם גרויסען ים תוספות, נאָר אונזערע אויערן זיינען אָנגעשטרענגט צו הערען עפּעס נייעס, וואָס בער דער שמיד האָט געבראַכט. ווייל בער דער שמיד ברענגט שטענדיג א סך נייעס, ווען ער קומט.

— א וועלטעלע געוואָרען, א גרויל, א גרויל! — הויבט אָן דער שמיד.

— דהיינו, ר' בער? — ווערט נייגיריג דער רבי און שטעלט אָן די אוירען צו הערען עפּעס אינטערעסאַנטעס.

— א גרויל, א גרויל! — האַלט זיך אַלץ דער שמיד ביים וואונדערען — נו, א וועלטעלע!

—אדרבא וואָס אזינס!... — טרייבט דער רבי.

— א גרויל, א גרויל!

מיר קוקען אין תוספות און וואַרטען מיט דער גרעסטער אונגעדולד אויפ'ן „גרויל", וואָס ר' בער דער שמיד וועט מסתמא באַלד דייטליכער ערקלעהרען.

— א קליין שטעדטעלע, — הויבט אָן דער שמיד, — מישטיינס געזאָגט, זעקס געסלעך מיט א מאַרק, די גוי'עשע געסלעך איז דאָך ניטאָ וואָס צו רעכנען איהר פערשטעהט?... אין אַזא שטעדטעלע זאָל מען געהן שטעלען א פאַבריק... א פאַבריק! א גרויל!

„א פאַבריק!" — גיב איך א קלאַפּ א חבר מיט'ן פוס.

— אין תוספות קוק! — גיט א געשריי דער רבי.

— אזוי גאָר! — ווענדעט זיך דער רבי צום שמיד. — א פאַבריק דאָ אין שטעדטעל; צי משוגע?

— א פאַבריק פון שוועבעלעך.

„פון שוועבעלעך!" — גיב איך ווידער א קלאַפּ א חבר מיט'ן פוס.

— דו קוקסט אין תוספות, צי ניט, גראָבער יונג דו. שרייט אויס דער רבי נאָך העכער און נעהמט מיך אָן פאַר'ן אויער און דרעהט א „שלשלת"...

— אזוי גאָר פון שוועבעלעך! וואָס איך הער! — וואונדערט זיך דער רבי און גלאָצט אויס די אויגען.

— יאָ, יאָ, ביי אונז אין שטעדטעלע שטעלט מען א פאַבריק פון שוועבעלעך.

— משוגע, פשוט משוגע, — לאַכט דער רבי, וויפיעל שוועבעלעך דאַרף האָבען אונזער שטעדטעל? לאָמיר אפילו רע־

כענען א מאה פעקלעך א וואָך... לוינט דאָס דען?... פשוט משוגע...

רעכענט אייך, — גיט דער שמיד קאַטעגאָריש צו פער־שטעהן, אז א פאַבריק מאכט זיך ניט נאָר פאַר א שטעדטעל אליין. די שוועבעלעך קענען אַנגעהן אומעטום אין דער גאַנ־צער וועלט. איהר פערשטעהט... למשל באריסאָווער שוועבע־לעך! באריסאָווער שוועבעלעך זיינען א שם־דבר. מען מאכט דאָרט גאָלדענע געשעפטען.

— אויב אזוי — זאָגט דער רבי פערקרימענדיג דאָס פנים — אויב אזוי איז עפּעס אַנדערש, שיקט זיך דאָס! ווער מען מאכען, קען געמאָלט זיין, פיינע געשעפטען?

— וואָס פרעגט איהר! גליקליך וועט ער ווערען! — שטעלט פאָר דעם שמיד פאַרן רבי'ן גרויסע גליקען .

— ווער מאכט די פאַבריק? — פרעגט דער רבי.

— עפּעס א גרויסער גביר פון מינסק; האָט א מטמון גאָלד און זוכט געשעפט.

— און וואו שטעלט ער די פאַבריק? — פרעגט דער רבי ווייטער.

—אין אָרט האָט ער א גאָלדענעם, ביים טייכעל, א זעל־טענער פּלאַץ.

— ביים טייכעל! — רייסט זיך ארויס ביי אונז חדר־אינגלעך ווי אין איין קול א געשריי, און מיר קוקען זיך אלע איבער.

—אין תוספות קוקט! — שרייבט דער רבי, — פּויערים, ליידאַקעס.

— ביים טייכעל! — קלאַפּ איך מיין חבר הינטערן טיש מיט'ן פוס, און מיין האַרץ ווערט איבערפול מיט עפּעס מאָדנע גליקען, און פאַר מיינע אויגען מאָלען זיך פאַנטאַסטישע בילדער, און איך וויל פאַלען צו די פיס בערע דעם שמיד און וויינען פאַר איהם און בעטען איהם תחנונים:

— רב בערע, האָט רחמנות, זאָגט מיט אַז אמת, טאַקי ביים טייכעל מאכט מען די פאַבריק?... טאַקי ביים טייכעל?... און מיר גלויבט זיך דאָס גליק ניט...

נאָך פסח איז די פאַבריק פערטיג געוואָרען. מיר חדר־אינגלעך זיינען געקומען צו לויפען אָנקוקען זי. איהר אויס־זעהן האָט אונז געשראָקען. די הויכע קוימענס האָבען פון דער וויטענס אַזוי בייז געקוקט און האָבען אויסגעזעהן, ווי זיי וואָלטען וועלען חרוב מאכען דאָס גאַנצע שטיק פעלד, וואָס גע־פינט זיך אַרום.

— אַ סאַרא הויכע קוימענס! — האָט יאשקע, אַ חדר אינגעל, פון וויטען אָנגעוויזען.

— ווי עס הודיעט! — האָט אַ צווייטער אינגעל ווי מיט שרעק אַרויסגעזאָגט.

— קומט נעהנטער! וואָס האָבען מיר מורא? — האָט זיך איינער געמוטהיגט.

— טאַקי, וואָס האָבען מיר מורא? — האָבען מיר זיך אַלע געפּאַסט מוטה — קומט!

מיר זיינען צוגעגאַנגען נעהנטער און האָבען זיך אַוועק־געשטעלט ביים טייכעל. דאָס וואַסערל האָט שטיל און טרויעריג געראַשט און מיר האָט זיך געדאַכט, אַז עס וויינט... עס האָט מיר אויסגעוויזען אַז דאָס טייכעלע האָט מורא פאַר דער גרוי־סער פאַבריק...

און ניט נאָר אויף מיר אַליין האָט דאָס טייכעלע אַזאַ איינ־דרוק געמאַכט, אַלע חדר אינגלעך האָבען, אַנשטאָט צו קוקען אויף דער פאַבריק, זיך איין וואַסער איינגעקוקט און איינער האָט זיך צוזעפּצט:

— מוטנע וואַסער געוואָרען!

— טאַקי! — האָט אַ צווייטער טרויעריג מודה געווען.

— דאס איז פון רויך פון די קוימענס...

— א רחמנות אויף דעם טייבעלע, — האט א אינגעלע בלומר'שט לאבענדיג געזאגט.

— משוגענער! — האבען מיר פון איהם אנגעהויבען צו לאכען, די הערצעלעך אבער אינווייניג האבען אונז געק־עמט און עס האט זיך געוואלט וויינען...

*

* *

„ספירה" האט זיך געענדיגט: עס איז געווען א הייסער טאג און לערנענדיג מיט'ן בייזען רבין האבען מיר א גאנצען טאג גע־קוקט אין פענסטער צו זעהן, וואו האלט שוין דער שאטען פון די הייזער, ווען וועט שוין די זון אויף אונז רחמנות האבען און ווער זיך איבערפעקלען ערגעץ וויים הינטער די הייזער, כדי דער רבי זאל אונז שוין לאזען פריי...

און אט איז שוין די גאנצע גאס „שאטען" געווארען. דער פאסטוך האט שוין די טשערעדע געטריעבען און דער רבי האט אונז פריי געלאזט.

— באדען זיך! — האבען מיר אין איין קול אויסגעשריען און זיך געלאזט אראב פון געסעל, צום טייכעל.

— הערסט ווי עס פייפט! — האט, געהענדיג, איין חבר ווי בעזארגט אויסגערופען, צוהערענדיג זיך ווי פון ווייטען פייפט די פאבריק.

— זאל פייפען! וועט זיין פרעהליכער זיך צו באדען, — האט א צווייטער געזאגט.

— טאקי! — האבען מיר מיטגעשטימט, ווי מיר וואל־טען וועלען זיך אליין אבנארען.

נאר וואס נעהנטער מיר זיינען געקומען צום טייכעל, אלץ

מעהר האבען מיר זיך געשראָקען, עפּעס האָט אונז דאָס האַרץ פאַרגעזאָגט טרויעריגעס...

איך האָב זיך געלאָזען לויפען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ווי איך וואָלט וועלען דערמיט צוגעבען מוט מיינע חברים. נאָר קומענדיג נאָהענט צום טייכעל בין איך געבליעבען שטעהן, ווי פערגליווערט.

— ניטאָ, ברידער, קיין טייכעל! צוריק! — האָב איך ווי מיט א געוויין אויסגעשריען.

— דזזזזז!! — האָבען די קוימענס געפּייפט.

— דזזזזזז!

די חדר אינגלעך זיינען נעהנטער צוגעקומען, האָבען איינגעבויגען די קעפּ אריינצוקוקען אין טייכעלע און מיר אַלע האָבען א לאַנגען זיפץ, ווי נאָך א געשטאָרבענעם, ארויסגעלאָזען.

— אוי! !

דאָס וואַסער האָט אויסגעזעהן ווי אין א טעלער פערבליעבענע קאַלט־געקעכטס, פערגליווערט. אויף דעם גליווערייי זיינען געווען אָנגעוואָרפען העלצעלעך, צובראָכענע קעסטעלעך און סתם מיסט. און אַלץ האָט געשמעקט מיט א מאָדנעם שטיקענדיגען גערוך.

מיר זיינען אַזוי געשטאַנען ווי פערשטיינערט א פּאָר מינוט, געקוקט מיט אראָבגעלאָזטע קעפּ, פּלוצים האָבען מיר דערהערט הינטער זיך א גראָבען קול הינטער אונז רעדען:

— וואָס טהוט איהר דאָ, הא?

— מיר האָבען זיך אומגעקוקט און האָבען דערזעהן א הויכען גראָבען בייכיגען אידען, מיט א פּליך אויפ'ן קאָפּ; ער איז געשטאַנען און געקוקט אויף אונז און געשמייכעלט. מיר האָבען ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן.

— וואָס טהוט איהר דאָ? הא? — האָט ער ווייטער געפרעגט.

— באַדען זיך ווילען מיר! — האָט זיך ביי איינעם ארויסגע־ריסען א געשרעה...

— חא־חא־חא! — באַדען זיך! — האָט זיך דער דיקער איד צולאכט — נו, וואָס־זשע ווארט איהר? חי־חי־חי!...

— אמאָל פלעגען מיר זיך דאָ באַדען, — האָט א צוויי־טער אינגעל, ווי דורך טרעהרען ארויסגעזאָגט. — אמאָל איז געווען ריינע וואסער...

— אמאָל! אמאָל! — האָט דער הויכער בייכיגער איד זיך לוסטיג געמאכט מיט אונז — אמאָל איז דען אויך א קונץ געווען צו באָדען זיך?... באָדט זיך איצטער... חא־חא־חא!

זיין לאכען האָט אונז ביז וועהטאָג גערייצט. און איינער פון אונז, בלאס ווי דער טויט, האָט א געשריי געטהאָן.

— א בראנד אין אייער פאבריק!...

און האָט זיך פונאַנדער געוויינט.

— חא־חא־חא! — האָט זיך דער בייכיגער־דיקער איד פונאנדער געלאכט, — א היים, שקצים!...

געהענדיג צוריק א היים, האָט מיר געקלונגען אין די אויערן דעם איד׳ס געלעכטער, דער „דזזזזזז" פון די קוימענס און דאָס אלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי שוועבעל אויף מיין הארץ.

— א בראנד אין דער פאבריק! — האָט דאָס אינגעל דעם גאנצען וועג געשאָלטען.

— דערשטיקט האָט זי דאָס טייכעלע! — האָט א צוויי־טער געזיפצט...

און לאנג האָבען מיר דאָס טייכעלע בעוויינט, און נאָך לענגער די פאבריק געשאָלטען...

דריי שונאים.

דריי אידען האב איך אינגעל־ווייז פיינד געהאט, געוועזן זיי א דם שונא. איינער פון זיי איז געוועזן חיים מרדכי דער שוחט, א איד מיט א לאנגע געדיכטע בארד, ווילד פערפלאנטערט און פערפלאכטען און מיט צוויי גרויסע מורא'דיגע אויגען, וועלכע האבען געהאט דעם זעלביגען גלאנץ פון זיין אנגעשארפטען חלף... און אז ער פלעגט קומען צו אונז אמאל קוילען דאס קעלבעלע, וואס אונזער בהמה פלעגט „געבוירען" און קאלטבלוטיג שארפען דעם חלף, דערצעהלענדיג אגב אורחא א מעשה, אז טרוקענע פעלכלעך זיינען געפאלען (ער האט געהאנדעלט מיט טרוקענע פעלכלעך), פלעגט זיך מיר וועלען בשעת־מעשה ארויסרייסען פון זיין גראבער האנד דעם חלף און אריינלאזען איהם אין הארצען. אויף אונזער קעלבעלע האב איך מעהר רחמנות געהאט, ווי אט אויף דעם גזלן, וואס מעהר אז טרוקענע פעלכלעך קויפען און קעלבער קוילען ווייסט ער ניט..

דער צווייטער, וועמען איך בין א שונא געוועזן, איז געוועזן גרונם דער בושעל — א גמרא מלמד, א איד מיט זעהר א לאנגען האלז, פאר וואס חדר אינגלעך האבען איהם בושעל גערופען. איך האב אפילו ביי איהם קיינמאל ניט געלערנט, נאר די חברים מיינע פלעגען זיך פון איהם אנדערצעהלען אזעלכע רציחות, וואס ער בעגעהט זיך מיט זיינע תלמידים, אז מיין יונג־בלוט פלעגט אן פגעקאכט ווערען און אז איך פלעג איהם אמאל זעהן אין בית מדרש בין מנחה למעריב, ווי ער שטעהט נעבען כיור און וואשט די הענד, גלאצט זיינע קליינע פייכטע אויגעלעך און מורמעלט אונדייטליכע ווערטער, פלעגט זיך מיר וועלען נוקם זיין זיך אן איהם פאר מיינע חברים...

נאָר די שנאה צו די ביידען איז געווען זעהר קליין קעגען דער שנאה, וואָס איך האָב געטראָגען טיעף אין מיין יונג האַר־צען צו אהרן חיים דעם וואוכערניק. דאָס איז געווען דאכט זיך אויפ׳ן קוק, אַן אָרעמער איד, אַן איינגעהויקערטער אין אַן אַלט צעריסענעם בגד, נאָר עס איז מיר געווען געגוג צו הערען איהם אמאָל טענה׳נדיג מיט מיין טאַטען:

— איך זאָג אייך ר׳ שלום (אזוי האָט מיין טאַטע געהייסען), אַז אנדערש וועט עס ניט געהן — אנדערש קען עס ניט זיין... דאָס איז מיר געווען גענוג, איך זאָל פיהלען צו איהם א טיעפע שנאה. אין זיין קול האָט געקלונגען אזוי פיעל בייזקייט, אזוי פיעל קאַלטקייט, אזוי פיעל אכזריות, אַז עס איז מיר פער־בליבען ווי ראָסט אויפ׳ן הארצען און אַז ער איז אוועקגעגאַנ־גען פון אונז, האָב איך זיך ניט געקאָנט איינהאַלטען און זיך געווענדט צום טאַטען:

— טאַטע, וואָס האָסטו מורא פאַר איהם, וואָס רעדסטו מיט איהם?...

— עס ווייל אונזער שטיבעלע אָבנעהמען!... האָט דער טאַטע האַלב לאַכענדיג, האַלב ערנסט געזאָגט.

— א מכה וועט ער אָבנעהמען! — האָב איך מיט בלוט פערלאָפענע אויגעלעך אויסגעשריגען, דריקענדיג די פויסטען— איך וועל איהם זעהן אין גאַס, וועל איך איהם מיט א שטיין פלעטען דעם מוח...

— און ס י ב י ר האָסטו פערגעסען? האָט דער טאַטע מיך געסטראַשעט... און אין דער מינוט בין איך אויף „סיביר" געווען מעהר אין כעס, ווי אויפ׳ן מיאוס׳ען וואוכערניק...

*

* *

און שטעלט זיך פאַר מיין ווערהטאָג, אַז אַן מיינע ערשטע צוויי שונאים האָב איך ווי עס איז דערלעבט א נקמה. דער

שוחט האָט שטארק אָנגעהויבען צו האנדלען מיט „טרוקענע פעלכלעך", איז געוואָרען א נגיד. דערוויילי האָט דעם חזנ'ס בחור זיך עקזאמינירט אויף שוחט און האָט אויסגעהאַלטען דעם עקזאַמען... און אזוי ווי דער פאָטער זיינער, דער חזן, האָט געהאט א גרויסען „צד", ווייל ער איז שוין עטליכע יאָהר הייזעריג געווען און מען האָט אויף איהם שטארק רחמנות געהאט, — האָט זיך דאָס שטעדטעל געלעגט, אז מען זאָל, אָנשטאָט חיים מרדכי'ן, וואָס האָט אָנגעקליבען א מטמון געלד פון די „טרוקענע פעלכלעך", מאכען פאר א שוחט דעם חזן'ס בחור. אי וואָס? א בחור טאָר נישט קוילען? טאָ זאָל מען איהם חתונה מאכען... עס איז אפילו א שווערע זאך געווען, קריגען אזוי גיך א שדוך הגון פאר'ן חזן'ס בחור, נאָר אז „שטאָדט" וויל איז ניטאָ קיין שוועהר, מען האָט דעם בחור חתונה געמאכט, נעגעבען איהם א ווייב, א חלף און געזאָגט איהם: קוילע...

אָט אזוי האָב איך דערלעבט נקמה אָן אַלטען שוחט. אמת, דער נייער איז אויך ניט געווען בעסער, ער האָט אויך געקוילעט, נאָר מיר האָט ער מיין כעס ניט אזוי אויפגעבראכט. ער פלעגט דאָך ניט אזוי קאַלטבלוטיג שארפען דעם חלף, ווי דער אַלטער. ער פלעגט דאַמאָלס זיין בלייך ווי ליינוואנד, די הענד פלעגען איהם ציטערן און מיר האָט זיך געדאכט, אז ער אליין האָט אויך רחמנות אויפ'ן קעלבעלע, נאָר וואָס זאָל ער טהאָן, אז מען האָט איהם פאָרט פאר א שוחט געמאכט...

א נקמה האָב איך אויך דערלעבט אויף גרונם דעם בושעל. עפּעס איינמאָל נאָך פסח האָט זיך אין שטעדטעל צעטראָגען א נייעס, אז גרונם דער מלמד האָט פערלאָרען זיין חדר. צו וועלכען בעל הבית ער קומט בעטען דאָס אינגעל זאָגט מען איהם אָב. מען איז מוחל די גמרא, די הארבע אויסרעדעניש אין „מרובה" מיט די קלעפּ און שמיץ: ניט מאך פאר א קאַליקע און ניט מאך פאר א רב...

און אז איך פלעג זיך אמאָל, זומער, ארייַנכאפּען צ־ין

בית־מדרש און פלעג איהם זעהן זיצענדיג ביי א ספר מיט אן אראבגעלאזענעם קאפ און אונטערברומענדיג א ווילד־אומעטיגען ניגונ'דעל פלעג איך טראכטען: גוט אזוי! ווייטער הרג'ע נישט קיין אינגלעך. טיעף אין הארצען אבער האב איך שוין אויף איהם רחמנות געקריגען. מיר האט זיך אפילו געוואלט אונטער־געהן צו איהם און טרייסטען איהם:

— נישקשה ר' גרונם, גאט לעבט! — נאר איך האב זיך געשעמט און אבגעקעהרט מיין פנים פון איהם.

קיין קויל האט בלויז ניט גענומען דעם וואוכערניק. פער־קעהרט, דער טאטע פלעגט אלץ קומען מיט נייעס, אז ער האט שוין נאך א אידען „אבגעשריבען", נאך א שטיבעל צוגע־רען... מיין כעס פלעגט ברענען, מיין יונג־הארץ האט רוהען ניט גומען, אז מיט דער צייט וועט דאס גאנצע שטעדטעל זיין ווע־רען. מיין יונג הארץ האט רוהען ניט געקאנט און איך פלעג אין דער שטיל גאט בעטען, אז ער זאל אויך דעם וואוכערניק ניט פער־געסען, עפעס אנשיקען אויף איהם א מפלה...

*

* *

דאס שטעדטעל האט זיך געוויעגט. עס איז עפעס געקומען צו פאהרען א מגיד, וואס קלינגט מיט זיינע דרשות אין דער גאנצער וועלט. עס זיינען געווען צעקלעפט „מודעות" אין אלע בתי־מדרשים און אידען האבען אבגעשטופט איינער דעם אנ־דערן און געקראכען צום טיר איבערלעזען װארט און װארט, וואס עס שטעהט געשריבען וועגען מגיד... מנחה צייט איז דער בית־המדרש געווען געפאקט. ממש דאס גאנצע שטעדטעל איז געקומען. דער בית־המדרש איז אפילו גענוג גרויס געווען און ווען יעדער וואלט זיך ניט געשטופט צום ארון־קודש, וואלט גע־ווען גענוג ארט פאר יעדען. האט זיך אבער יעדען געגלוסט האפען א קוק אויפ'ן מגיד, און איינער האט געשטויסען דעם צווייטען

און מיט די עלענבויגענס דורכגעשניטען א וועג, געהענטער צום מגיד.

און אט זעה איך, ווי דער מגיד רוקט זיך פון ווינקעל מזרח... וואו ער איז געזעסען די גאנצע צייט ביי'ן מנחה געבען רב. ער געהט ארויף, גיט א קוש דעם פרכת, גיט א גלעט די לאנגע שווארצע בארד, ווארפט זייגע צוויי שווארצע טיעפע אויגען אויפ'ן עולם און הויבט אן...

פון אנפאנג נעהמט ער א פסוק פון תנ"ך, פון ישעיהו. דער פסוק איז מיר בעקאנט און מיר איז א וואונדער, וואס ער טייטש אב יעדעם ווארט, ווער ווייסט עס ניט דעם טייטש?... שפעטער א ווייל ע נעמט ער א שטיקעל גמרא פון „בבא קמא", נאך שפעטער א פסוק פון חומש...

און פלוצים הער איך עפעס ווי ער בעריהרט א בעקאנטע פראגע, אן עניו, וואס אינטערעסירט מיך אזוי, וואס לאזט מיך ניט רוהען, וואס צעקאכט מיין יונג־בלוט, ער דרשנ'ט וועגען פראצענט...

— „אם כסף תלוה את עמי את העני!" — דונערט אויס דער מגיד; דער בית־מדרש, דאכט זיך מיר, ציטערט און פאלט באלד איין...

„אויב דו וועסט לייהען געלד דעם ארעמאן,
„זאלסטו א הם ניט דריקען,

„ניט דריקען זאלסטו איהם!"...

וואו איז ער, וואו איז ער, דער וואוכערניק? זאל ער הערען, זאל ער הערען! פרעהט זיך מיין הארץ און איך הויב אן איהם זוכען מיט די אויגען.

און אט זעה איך ווי ער שטעהט אין צווייטען זייט פון

מזרח, הערט יעדעס װאָרט און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ...

— אַ הא! טראַכט איך מיר — מען האָט ד ך געפּאַקט! װאָרט, װאָרט, דער מגיד װעט דיר געבען, װעסט װײטער װיסען!...

„און אויב ער װעט דיר דעם בגד פאַר אַ משכון געבען"— בײזערט זיך העכער דער מגיד און זײן שטימע קױקעלט זיך איבער'ן גאַנצען בית־המדרש — „זאָלסטו איהם, דעם אָרע־„מאַן, װי נאָר די זון פערגעהט, דעם בגד צוריק אומקעהרען... „און אז ער װעט ניט האָבען בײ נאַכט מיט װאָס זיך צו־„צודעקען, װעט ער װײנען צו מיר און איך װעל הערען, װײל איך „בין אַ דערבאַרעמדיגער גאָט!"

— און דו װאַרפסט אַרױס אידען פון שטיבער און גיסט זײ ניט אװעק צוריק! װילט זיך מיר אויסשרײען צום װאָוכער־ניק. נאָר דער מגיד שמ דט מיך צו צום אָרט און איך קאָן זיך ניט בעװעגען. ער רעדט הױך און בעגײסטערט װעגען דער מיאוס'ער מדה פון פּראָצענט נעמען, װעגען שטראָף אויף יענער װעלט: ער מאָלט אויס דעם גיהנם פאַר די פּראָצענטניקעס, שטעלט פאַר אַלערלײ ענוים קשים, — און איך קוק, קוק אויפ'ן װאָוכערניק, נעהם ניט אַראָב די אויגען פון מײן אהרן חײם'ן. איך ה ט זײן יעדע בעװעגונג, און אַ װאונדער איז מיר עפּעס, װאָס ער הערט גלײך מיט אַלע אידען: די זעלבע אָנגעשטרענגט־קײט, דאָס זעלבע זיפצעלע, אָבער ניט מעהר... װאו איז זײן שרעק?...

און אָט האָט דער מגיד געענדיגט. דער עולם רודערט. יע־דער װיל אַרױסגעבען זײנע התפעלות פון איהם, נאָר מיר געהט עס ניט אָן, איך לאָז זיך צו מײן װאָוכערניק, אַ קוק טהאָן, װאָס מאַכט ער, צי לעבט ער נאָך...

און אָט שטעהט ער נעבען אַ רעדעל אידען, װאָס זאָגען מבינות אויף דער דרשה. איך קוק איהם אַרײן אין די אויגען און װיל דאָרטען געפינען עפּעס אַ פערענדערונג, אַ חרטה, אַ טרױ־

ער — נאָר איך בעמערק עס ניט... מיין האַרץ פערגיסט זיך מיט בלוט...

— סטייטש, סטייטש! ווילט זיך מיר אויסשרייען, וואָס איז דאָס? וואָס בעדייט עס? נאָך אַזאַ דרשה, נאָך אַזאַ מוסר זאָל ער אַזוי רוהיג בלייבען?...

איך קאָן עס ניט פערשטעהן, מיין קליין מוח'ל בענעהמט עס ניט, איך רוק זיך צו נאָהנט צו איהם און איך דערהער ווי ער ווענדט זיך צו בערע פּעשעס, אַן אַלטער בעל־הבית און זאָגט מיט אַ שמייכעלע:

— וואָס זאָגט איהר וואָס פאַר אַ געפּערלטער מויל! הפלא ופלא! איך האָב געהאַט אַן אמת'ע תענוג צו הערען איהם!...

הייסט עס, אַז דער מגיד האָט ניט איהם גע'מוסר'ט. ער, דער וואָכערניק, מאַכט זיך ניט וויסענדיג. און מיין צאָרען האָט נעברענט און האָב לאַנג געזוכט אַ נקמה אַן איהם און ניט גע־פונען...

דער פראלעטארישער רעדאקטאר.

(א גאליציאנישע הומאָרעסקע)

אריין צו מיר אין צימער איז ער אונגעריכט. ער האט אין מיהר ניט אָנגעקלאפט; צי ער האט ניט געוואוסט, אז מען דארף אָנקלאפען, צי ער האט פון אזעלכע נארישקייטען ניט געהאלטען — גוטער יאהר ווייס איהם, אלענפאלס בין איך אויף איהם ניט בייז געווען — צו אזעלכע אונערווארטעטע בעזוכען בין איך שוין אין גאליציען געוואוינט געווען.

ער האט אויסגעזעהען א יאהר פיער־פינף־און־צוואנציג, פון מיטעלמעסיגען וואוקס, אָרים געקליידעט, אָבער דאך ווי אן אינטעליגענט, ווענינגסטענס ווי אן אינטעליגענט אין גאליציען, חאָטש קיין קראוואט האט ער ניט געטראגען, דערפאר אבער איז דער קראגען געווען גענוג שטייף, חאָטש ניט ווענינ ברודיג... די שיך זיינען געווען ניט נאָר ניט געפוצט, נאָר אפילו קויטיג. עס איז אבער געווען קענטיג, אז ניט געפוצט האט ער זיי בכיון, כדי די לאטעס זאלען ניט זיין אזוי בולט.

דערפאר אבער האבען זיינע טאשען פון ראָק, וועלכער איז געווען אָבגעשפּילעט, עדות געזאָגט, אז ער איז ניט נאָר אן אינטעליגענט, נאָר טאקע א גייסטיגער מענש: זיי זיינען געווען אָנגעפּאקט פול מיט פאפירען, אזוי, אז דער מאגערער בעזוכער מיינער האט אויסגעזעהען גאנץ דיק...

איך האב פערשטאנען, אז איך האב דאָ צו טהאָן מיט א קאָלעגע, ד. ה. מיט א שרייבער, אָדער עפּעס עהנליכעס, און איך האָב שוין גענומען זוכען מיטלען, ווי אזוי אויסגעלייזט ווערען פון איהם.

דאָס מאָל האָב איך מיך אבער טועה געווען. עס איז ניט

געוועזן קיין שרייבער, נאָר א סך, א סך העכער פון א שרייבער.

שטעלט זיך פאָר, אז דער דאָזיגער יונגערמאַן איז געוועזן א רעדאַקטאָר, און ניט נאָר א רעדאַקטאָר פון סתם א צייטונג'ל, נאָר טאַקע דער רעדאַקטאָר פון בעריהמטען פּראָלעטאַריש־נאַ־ציאָנאַל־ציוניסטישען זשורנאַל: „אונזערע פּאָדערונגען", וועל־כער א"ז שוין ערשיענען אין פערלויף פון צוויי יאָהר אין 7 נו־מערען און האָט אָנגעמאַכט צווישען די פּאַרטייען א גרויסען שטורם מיט זיינע שאַרפע אַרטיקלען און מיט זיין קריטיק געגען דער טאַקטיק פון די מאַרקסיסטען...

נאַטירליך, דאַס בין איך אַלץ דערגאַנגען נאָכדעם, ווי ער ער האָט עס מיר אַליין איבערגעגעבען...

— יאָ, יאָ! — האָט ער געענדיגט די ביאָגראַפיע פון זיין זשורנאַל. — עס קומט אויס געגוג צו קעמפּפען מיט דער פע־דער, אבער זיעגען וועלען מיר. די לעצטע נומער „אונזערע פּאָדערונגען" איז זיך פּאַנאַנדערגעגאַנגען אין דריי הונדערט פופציג עקזעמפּליאַרען... און די נומער, וועלכע איך געה איצט פערענדיגען, רעכענען מיר דרוקען אין פינף הונדערט עקזעמפּ־ליאַרען...

דערהערענדיג פון אַזאַ ערפאָלג פון „אונזערע פּאָדערונגען" האָב איך ש"ער־שיער ניט אַרויסגעכאַפּט זיך מיט א פּאָרשלאָג צו ווערען א מיטאַרבייטער. צום גליק האָט דער רעדאַקטאָר פון „אונזערע פּאָדערונגען" זיך קענטיג דערמאָנט אָן דעם וועגען וואָס ער איז געקומען און ער האָט פערכאַפּט:

— אָבער איין פעהלער האָט אונזער אָרגאַן. מיר האָבען די בעלעטריסטישע אבטיילונג איגנאָנצען פערנאַכלעסיגט. אין די עטליכע נומערן, וואָס זיינען ערשיענען, איז נאָך קיין איין ער־צעהלונג ניט געווען.

אלס בעלעטריסט אַליין, האָב איך זיך אָבגערופען:

— דאָס איז ווירקליך א גרויסער פעהלער. בעלעטריסטיק מוז פערנעהמען א וויכטיגען פּלאַץ אין א זשורנאַל.

— מיר ווייסען עס... האָט ער היציג זיך אָנגעכאַפּט... מיר האַלטען שטאַרק פון דער שעהנער ליטעראַטור. אין אונזערע קרייזלעך לעזען מיר זאָגאַר פאַר נאָך די „ד. סקוסיעס“ ערצעה־לונגען פון די גרעסטע אידישע שרייבער. ביז אהער איז אבער פאַר בעלעטריסטיק קיין פּלאַץ ניט געווען. דער קשאַנאָווער סטרייק פון די האָניג־גיסער האָט דעם גאַנצען פּלאַץ פערנומען. שטעלט זיך פאָר: פינף האָניג־גיסער האָבען צוויי יאָהר גע־סטרייקט און אין יעדער נומער האָט מען געמוזט אבגעבען בע־ריכטען וועגען דער שטימונג פון די ארבייטער און די בעלי־בתים. דער סטרייק איז געווען א פערביסענער פון ביידע צדדים, אָנגעפיהרט דעם סטרייק האָט טאקע אונזער פאַרטיי און אָט צוליעב דעם איז אין קיין פּלאַץ ניט געווען פאַר דער שעה־נער ליטעראַטור...

— נו, און איצט? — האָב איך געפרעגט.

— איצט — האָט ער געענטפערט — האַלט מען זיך שוין ביי אויסגלייכען. עס איז א סברא, אז אין דעם נומער זאָל קאָנען אריינגעהן א בעלעטריסטיש זאַכעלע, פון א 30—40 שורות... און טאָמער וועט זי זיין צו גרויס פאַר איין נומער, וועט מען זי טיילען אויף צוויי מאָל און מען וועט אונטען שרייבען: „פאָרטזעצונג קומט“...

ענדע קומט... האָב איך איהם פערריכט...

— איך מיין טאקע „ענדע קומט“... האָט ער זיך פער־שעהמט און איז רויט געוואָרען, פון וואָס ער איז געוואָרען א סך חנו׳דיגער...

— וואָלט איך טאקע וועלען — האָט ער פאָרטגעזעצט — אַז איהר זאָלט ספּעציעל פאַר אונז עפּעס אָנשרייבען א זאַכעלע. עפּעס אזוי, פערשטעהט איהר מיך פון ארבייטער לעבען, עפּעס אזוי — אָן אגיטאַציעלע... איהר פערשטעהט — עס זאָל דעם ארבייטער דורכנעהמען...

— איך וועל מיך פּלייסען! — האָב איך צוגעזאָגט...

— יא, יא! פלייסט זיך! — האט ער זיך געבעטען, ווי עס וואלט איהם געגאנגען אין לעבען... גלויבט מיר, איהר ווייסט גארניט וואס פאר א פובליקום מיר האבען... מען שלינגט יעדעס ווארט... מען שלינגט...

— אז עס איז נישא וואס צו עסען, שלינגט מען ווערטער— האב איך זיך געוויצעלט פאר'ן רעדאקטאר...

דער וויץ איז איהם געפעלען געווארען, איך האב קענטיג געטראפען אין פינטעל אריין. דער רעדאקטאר האט א זיפץ געטהאן, פערגלאצט די אויגען צום באלקען און האט זיך אנגערופען:

— דאס איז נים קיין וויץ — עס איז טאקע אן אמת — דער פראלעטאריאט אין גאליציען האט נים צו עסען... און דערפאר קעמפפען מיר טאקע.

— אלזא וועל איך אייך די זאך צושיקען, — האב איך ענדליך פערזיכערט. — גיט־זשע מיר דעם אדרעס פון דער רעדאקציע...

— דער אדרעס... דער אדרעס... האט ער געשטאמעלט... דער אדרעס... די רעדאקציע, פערשטעהט איהר מיך, האט נים קיין שטענדיגען אדרעס... וואו איך וואוין דארט איז דער אדרעס...

— נו, טא זאגט מיר, וואו איהר וואוינט...

— חי־חי־חי! — האט ער זיך חנו'דיג צולאכט... אט דאס איז טאקע די מעשה, וואס איך האב שוין א פאר וואכען קיין וואוינונג ניט...

— טא וואו־זשע געפינט זיך פארט די רעדאקציע? האב איך געפרעגט אביסעל פער'חדוש'ט...

— ביי מיר אין די קעשענעס... האט ער מיר מיט א זיסען אונבעזארגטען שמייכעלע אנגעוויזען אויף די אנגעפאקטע טאשען... עס קאן אבער זיין, אז די פארטיי זאל פאר מיר די טעג

קריגען ערגעץ א דירה... וועל איך אייך שוין געבען צו ווי־
סען...

און דערמיט איז, נאך דער בעלעטריסטישער בעשטע־
לונג, דער „פראלעטארישער רעדאקטאר” ארוים פון מיין צי־
מער, א פרעהליכער, א גליקליכער, וואס די קינפטיגע נומער
וועט האבען בעלעטריסטיק אויך...

וואלט נאר געווען א דירה!

דער נייער חסיד.

(א גאליציאנער בילד)

בעמערקט האָב איך ווין לאנג, אז דאָס בחור'ל מיט'ן שטאָר־צענדען נאָרגעל מיט דער משכיל'שער האלב ווייסע, האלב ברוי־נע מאנישקע, מיט דעם פשרה'דיגען האלב חסידישען, האלב דייטשישען קאפעליוש און איבערהויפּט מיט די פינקלענדיגע און דאָך קעלבערנע אויגען, — אז דאָס דאָזיגע בחור'ל פער־פאָלגט מיך אויף טריט און שריט. כ'האָב עס געמערקט און שטארק מורא געהאט. דאָס הארץ האָט מיר געזאָגט, אז דאָס בחור'ל וועט מיך פריהער אָדער שפּעטער „ארייננקריגען" און וועט פאר מיר אויסלעגען זיין גאנצע השכלה, פון וואָס עס אי־בעלט מיך שוין זייט איך בין דאָ אין גאליציען.

מיין היטען זיך, מיין פארזיכטיגקייט האָט מיר אבער נישט געהאָלפען. אין א שעהנעם מיטאָג, ווען איך בין געזעסען אין מיין צימער'ל און געהאלטען נעהמען זיך עפּעס שרייבען, האָט זיך מיין טהיר, וועלכע איז פריהער ניט אָנגעקלאפּט געוואָרען, זיך געעפענט און עס האָט זיך אריינגערוקט טאקע דאָס זעלבע בחור'ל.

„ניט פרעהליך!" האָב איך א טראכט געטהאָן און האָב גע־וואָלט שוין ארויסווייזען מיין ניט גאסט פריינדליכקייט. דער־זעהענדיג אבער זיין פערווירונג, זיין ניט וויסען וואוהין צו טהאָן די הענד, וואוהין צו קוקען און וואָס צו טהאָן, האָט מיך אביסעל גערירהט, מילא — האָב איך שלום געמאכט — לאָמיך איהם אויסהערען. אפשר וועט זיין אינטערעסאנט.

— זיצט, האָב איך מיך צו איהם שוין געווענדעט גאַנץ פריינדליך.

שטיינער האָבען זיך פון זיין הארצען אראָבגעקייקעלט. ניט אראָבנעהמענדיג זיין משכּילישען קאַפּעליושעל, נאָר אראָב־שאַרענדיג איהם צום פּאַטילניצע צו, האָט ער זיך אוועקגע־זעצט אויפ'ן בעט — חאָטש עס איז געשטאַנען א פּרייער שטוהל — און האָט אָנגעהויבען האַלב שטאַמלען, האַלב רעדען.

— איך בין אריין צו אייך.. הייסט עס געוואָלט האָב איך שוין לאַנג אריין, וואָרום צו וועמען זאָל מען אריין? איך געה אפילו אַלע טעג א ן ארבייטער פעראיין, איך בין א סאָציאַ־ליסט... נאָר ביי אייך, רעכען איך, קען מען עפּעס מעהר „דער־געהן"... חי־חי־חי....

זיין לאַכען איז געווען קעלבעריש, די אויגען האָבען פער־לאָרען דעם גלאַנץ און זיינען געוואָרען פייכט. איך האָב שוין הרטה געהאַט אויף מיין אויפטהו און האָב זיך געווענדעט צו איהם: — וואָס וועט איהר זאָגען?

— וואָס וועל איך זאָגען? הע־הע־הע... איך מיין! אייך דאַרף מען דען זאָגען? און אַליין ווייסט איהר ניט... און צוריק גערעדט האָב איך אייך טאַקע א סך צו זאָגען און איהר וועט דערפון מאַכען גאַנצע ביכער, אָט אַזוינע. (דערביי האָט ער אָנ־געוויזען אויף א פּאָר דיקע ביכער, וואָס זיינען געלעגען ביי מיר אויפ'ן טיש).

און איידער איך האָב מיך מכין געווען אויסצוהערען איהם, צו וואָס מען האָט געדאַרפט זיך פאַרבערייטען מיט גדולד, האָט ער ווייטער געשאַטען:

— איהר ווייסט דאָך, אז איך שטאַם פון חסידישע על־טערען. מיין טאַטע איז א סאַדיגערער חסיד, אויב איהר האָט א ידיעה אין סאַדיגערער חסידים, קענט איהר אייך שוין פאָר־שטעלען, ווי אַזוי איך בין ערצויגען געוואָרען! בפרט, אז מיר דאַכט, אז איהר האָט א ידיעה אין חסידות. איך האָב געלע־

זען א פּאָר זאַכען אייערע וועגען דעם. גאַנץ גוט!... ד. ה. אבי־סעל פעהלט דאָרט — דעם עיקר ווייסט איהר נאָך נישט. דאָס קען איך וויסען, הלואי וואָלט איך געהאַט אייער פעדער וואָלט איך בעסער ארויסגעגעבען, ווארום פערשטעהט איהר מיך — איך בין דעם חסידות א שונא, א דם שונא!... איהר אידעאַלי־זירט עס: דאָס טאָר מען נישט! מען טאָר נישט! די לעצטע צייט האָבען טאַקי די חסידים פעריסען די נעזער. א קליינינ־קייט: דער „העולם" האַלט אויך פון חסידיש. אמאָל, למשל, אויב איהר געדענקט דעם „השחר", פלעגט מען זיי דאָרט לייגען נייז אייזען אין דער ערד! און אזוי דאַרף זיין. נו, סמאָלענס־קין איז געווען א גרויסער פריידענקער. זיין „התועה בדרכי החיים" איז א גוואַלדיגע זאַך, א גוואַלדיגע זאַך, זאָג איך אייך. היינט שרייבט מען שוין נישט אזוי. צוריק געשמועסט שרייבט מען היינט אויך נישט שלעכט. דאָס הייסט, עס זיינען דאָ פער־שיעדענע שרייבער: איינער שרייבט גוט, איינער שרייבט, אז מען קען אין מויל נישט נעהמען, ווי אן אפיקומן. נאָר דאָס האָט נישט צו אונזער ענין. איך וויל אייך נאָר שילדערען די חסידים. וואָס הייסט אייגענטליך א חסיד? א חסיד הייסט א מאמין, ער גלויבט. בערעכענען, אנאַליזירען א זאַך, ווי מיר פריידענקער, למשל, דאָס נישט. אלץ שטעהט אויפ'ן גלויבען. דער רבי איז א בעל־מופת, בעוויזט נסים, היינט אז דער רבי זאָגט נאָך א שטיקעל תורה — עקט זיך די וועלט. פּרוביר דעם טאַטען בע־ווייזען אז נישט אזוי, קריגסטו אנשטאַט אן ענטפער פעטש! מיך האָבען נישט די פעטש געאַרט, איך קען פערטראָגען א פּאַטש, גאָט צו דאַנקען. אמת, איך קען געבען א פּאַטש אויך. נאָר א טאַטען צוריק וועל איך דאָך נישט געהן פּאַטשען! חאָטש צוריק געשמועסט, האַלט איך נישט פון כבוד אב. ס'איז אַן עפּעס איבערבלייבעניש פון אַלטע צייטען. וואָס הייסט? אז דו ביזט מיינער א טאַטע, דעריבער איז וואָס — טאָרסטו נישט זיין קיין שוטה, קיין ווילדער פאַנאַטיקער? מוז איך

דיר פאלגען ? ווי מיינט איהר ? איך האב טאקי געוואלט הע־
רען אייער מיינונג וועגען כבוד־אב. ס'איז א וויכטיגע פרא־
גע. איך אינטערעסיר מיך שטארק דערמיט... דער עיקר אבער
אינטערעסיר איך מיך מיט סאציאליזם: איך בין שוין פיערטער
יאהר א סאציאליסט... ד. ה. א סאציאל־דעמאקראט! טאקי
דא אין דער אידישער פארטיי! איהר קענט דאך מסתמא דעם
פיהרער פון דער אידישער פארטיי — גראסמאנען! אט דאס
איז א קאפ! ער קען גאנץ „קאפיטאל" אויף אויסווענינ! און
מיט אלע פירושים. ביי איהם האב איך טאקי „קאפיטאל" גע־
לעהרענט, א טיעפע זאך! אי וועה! אי וועה! וואס דארטען טהוט
זיך! א ים! און גראסמאן שווימט דארטען, ווי אן אמת'ער מאט־
ראז, ווי א מאטראז, זאג איך אייך. א קליינינקייט — זיין קאפ!
נו, ער האלט טאקי אויף די פארטיי, ווען ניט ער — וואלט זי
שוין לאנג צופאלען אויף ברעקלאך. דער עולם איז טאקי אין
איהם שטארק איינגעגליבט, ווי אין א גוטען אידען, און ער איז
טאקי זעהר גרויס! איהר האט איהם געדארפט הערען אמאל
רעדען, א רעדע האלטען אויף א פאלקס פערזאמלונג! ער צו־
קלאפט זיי אלע, דערהופט די ציוניסטען אויף פיץ־פיצעלעך.
ווי האלט איהר פון די ציוניסטען? איך האב טאקי געוואלט הע־
רען אייער מיינונג. איך בעט אייך זאגט מיר, וואס ווילען זיי,
זיי ווילען פאלעסטינא, גוט! איך, קען זיין, וויל אויך, נאר פון
ווערלען ביז האבען איזדאך עפעס א גרויסער חילוק... נאר גראס־
מאן ווייזט אויף, אז דאס איז גלאט א חלום, אן אוטאפיע...
ער האט אזא כח!... ס'איז געווען דא ניט לאנג פאר די וואה־
לען — ס'האט געזאלט זיין א גרויסע פאלקס־פערזאמלונג,
דאמאלסט איז געקומען אהער א ציוניסטישער רעדנער פון פשע־
מישל, ד"ר לאנדע, א הייסער ציוניסט, אויך א גוטער רעדנער.
א טאג פאר דער פערזאמלונג האט זיך גראדע דער ד"ר לאנדע
געטראפען מיט אונזער גראסמאן'ען. זיי האבען זיך א ביי־
סעל צושמועסט צווישען זיך. וואס ווייטער איז דער שמועס

אלץ שארפער געווארען. וואס זאל איך אייך זאגען, עס האט נישט געדויערט קיין צוויי שעה און ד"ר לאנדע איז געווארען אויס ציוניסט און א ז איבערגעגאנגען צו אונז, צו די סאציאל־דעמאקראטען. גראסמאן, הייסט עס, האט איהם איבערצייגט, אין איינע צוויי שעה! עס האט געקאכט די שטאדט! ווארום איהר דארפט וויסען, אז ד"ר לאנדע איז אויך נישט קיין אינ־געלע. נאר ווי קומט ער צו גראסמאנען'ען! איך זאג אייך, אז דער גראסמאן בעווייזט אין אגיטאציע ממש וואונדער... און דער עולם האלט טאקי פון איהם. שוין א סך חסידישע בחורים זענען אריבער צו איהם, די טאטעס, די חסידים, קעהרען וועלטען, מען פאהרט צום רבי'ן, דער רבי גיט עצות. נאר שריי חי־וקים.

— איך בין שוין — האט ער אויסגעלאזט — דאס פיערטע יאהר א סאציאליסט, א סאציאל־דעמאקראט, הייסט עס. דער עיקר אבער טהו איך טהעארעטיש און דיסקוטיר מיט חסידישע בחורים, מיט ציוניסטען... עס איז, נאטירליך, שווער זיי צו איבערצייגען, קיין גראסמאן בין איך ניט. איך האב ניט אזא כח, אבער ווירקען ווירק איך... מיר פעהלען נאך אביסעל ידיעות אין א טהייל סאציאליסטישע פראגען, נאר איך שטודיר. יעצט לערנען איך קאאוטסקי, אויך א גרויסער קאפ! נאר אז גראססמאן וועט עלטער ווערען וועט ער קאאוטסקי'ן איבערשטיי־גען. לייט ווילען אפילו האבען, אז אין דער נאציאנאלער פראגע איז גראסמאן טיעפער פאר קאאוטסקי'ן. ס'איז טאקי זעהר מעג־ליך... וויפעל איז איז דער זייגער? אכט! יא, דארף איך טאקי געהן אין פעראיין — ער האלט דארטען טאקי היינט א רע־דע. זיינע א רעדע! א קלייניגקייט: פעריל שיטען זיך פון מויל!...

אז ער האט שוין געהאלטען ביי'ן געהן, האב איך איהם א פראגע געטהון:

— אַבער א י ה ר זענט ניט קיין חסיד?
— א י ך? האָט ער אויף מיר אויסגעגלאַנצט די אויגען — איך בין שוין ווייט פון חסידות! איהר הערט דאָך פון מ י ר ווערטער!...

דער באהן־בילעט.

(א שמועס אין וואגאן.)

... איהר פאהרט מיט אבילעט? — א נארישקייט, א גרויסע נארישקייט: אלמאי זאל מען פאניען אנשטאפען מיט געלד? מען זאגט אפילו, אז פאליאקאוו האט אויך א חלק אין דער באהן, נאר וואס מיינט איהר איז פאליאקאוו! ער האט שוין אפילו לאנג פערגעסען, אז ער איז א איד... נאר מיר דאכט, אז מיט דער דאזיגער ליניע איז ער ניט קיין שותף... און אפשר יא. נאר אזוי צי אזוי, א בילעט נעהמען איז א נארישקייט. ס'איז ארויסגעווארפען געלד! איהר וועט זאגען יושר! אט פאהרען מיר שוין דריטע סטאנציע און מיר האבען נאך אלץ ניט וואו צו זיצען! צונויפגעשטיקט ווי גענז... קראנק זענען זיי געוועז צוטשעפען נאך א וואגאן, צי טאקי נאך צוויי... און גלאט וועמעס כחות איז צו בעצאהלען פאר א גאנצען בילעט? מילא איהר פאהרט אודאי איין מאל א'ן א שמיטה, קאנט איהר זיך פערגינגען צו קויפען א בילעט, אבער איך, פערשטעהט איהר מיך, בין א איד א סוחר, פאהר אכט מאל א יאהר נאך סחורה, און מיר וואלט מיין גאנצע קראם ניט אויסגעטראגען, איך זאל קויפען יעדעס מאל א בילעט. אז איך פאהר מיט'ן „קאנדוקטאר", מאך איך אויך ניט קיין גרויסע גליקען. אמאל טרעפט זיך, פאהר איך נאך א פעסעל הערינג, למשל, און איך זאל נעהמען א בילעט, וועל איך שוין מוזען ארויפציהען אויף יעדען הערינג א גראשען און אז איהר וואלט געקענט אונזערע קונים, וואלט איהר פערשטאנען, ווי אזוי דאס איז גוט: אונזערע קונדען וועלען אייך א יאהר ניט פערזוכען קיין שטיקעל הערינג און וועלען אבקומען מיט

א ציבעלע, אבי דער קרעמער זאָל ניט אויספּיהרען. אַזוינע מינים קונדען זענען דאָ אין שטעדטעל!

פאָהר איך מיר שטענדיג אָהן א בילעט. און הלואי ווייטער! אמת, די ערשטע צייט פלעגט מיר דאס הארץ קלאַפּען ווי ביי א גזלן, ווען איך פלעג אריינגעהן אין וואגאָן אָהן א בילעט. א קלייניגקייט: מען שפּיעלט זיך דאָ מיט פאָניען! צוריק גערעדט קומט על פּי זאקאָן דערפאַר ניט קיין גרויסער פּסק. על פּי זאַקאָן דאַרפען „זיי" בלויז אראָבוואַרפען ביי א סטאַנציע, און דאַרטען פרעגט דער נאַטשאַלניק־סטאַנציע א פּאַס, דעם נאָמען און מאַכט א פּראָטאָקאָל, אמאָל אז דו פערגעסט דעם פּאַס אין דער היים, צי דו האָסט גאר קיין פּאַס ניט, שיקט מען דיר אָב מיט'ן עטאָפּ, ס'איז אויך ניט קיין גרויס אומגליק... חאָטש ס'ווענדט זיך פאר וועמען... פאַר מיר למשל, וואָלט דאָס געווען א הריגה, מיין קראַם וואָלט איינגאַנצען חרוב געוואָרען. נאָר הלואי ווייטער, מיך האָט מען נאָך קיינמאָל ניט אראָבגעפיהרט: ווייל נאָך אַלע זאַכען בין איך פאַרזיכטיג. אמאָל, למשל, האָט זיך געטראָפען אז איך האָב ניט געהאַט קיין בילעט און ס'איז גראַד אריינגעקומען א „קאָנטראָליאָר" בין איך געפאַלען אויף א שכל און בין ארונטערגעקראָכען אונטער א באַנק און גלויבט מיר, אז דאָרטען איז גאר ניט אַזוי שלעכט — געראַמער ווי אין וואַגאָן. די גאַנצע זאַך איז, וואס אויך אונטער'ן באַנק ביזטו ניט זיכער, ווארום אז אַנדער קאָנטראָליאָר, א שונא ישראל למשל, הייסט זוכען אונטער'ן באַנק, דעמאָלט האָט מען גראַד ניט געזוכט: איך האָב געהאַט מזל. מען דאַרף צו אַלץ האָבען מזל... נאָר דאָס האָט מיר נאָר איינמאָל געטראָפען און יענע נסיעה האָלט איך פאַר דער בעסטער: עס האָט טאַקי ניט געקאָסט קיין גראָשען. דעם קאָנדוקטאָר גאָרנישט געגעבען... אַזוי אבער קאָסט דער קאָנדוקטאָר, קיין סך גיב איך איהם ניט — א צוויי גילדען! ס'איז גענוג פאַר איהם, מאַלט איך, אז ער האָט אַזוינע ווי איך אין די צעהנדליגער... דאָס רוב זענען די קאָנדוקטאָ־

רען ניט קיין שלעכטע: גיסט אוועק איהם די צוויי גילדען — זעהסטו. אז ער אז דיר א פריינד, חאטש א איד — זיי האבען יושר... מיינע קאנדוקטארען — אלע בעקאנטע — זענען שוין גאר פיינע גוים! אין גרונד גענומען, קומט דאך דעם קאנדוקטאר די צוויי גילדען! פונדעסטוועגען בעדאנקט ער: זאגט איך, וואס א הר ווילט דאס איז אן אוודעלקייט פון א גוי... מיט מיר איז איינער פון זיי א גוטער ברודער און גראד קומט מיר דאס רוב אויס מיט איהם צו פאהרען — ער ווייסט, ווי מען רופט מיך, קלאפט מיר שטענדיג איבער'ן פלייצע און רופט מיך: מאלאדיעץ לייבעל! ער האט טאקע פון מיר איבערגענומען א הבשע מטבע: שוין 15 יאהר, אז מען פאהרט אין שטאדט אריין נאך סחורה אכט מאל א יאהר! אמאל גיב איך איהם אויסער די צוויי גילדען א מתנה: א הערינגעל, א פאר זויערע אוגערקעס — מען קאן ניט זיין קיין חזיר... און ער איז טאקע ווערט... נאך אלע זאכען טהוט ער אידען טובות. עס קאסט פארט ביליגער, ס'איז דאך נאריש!... איין מאל נאר איז ער אויף מיר שיער ניט אין כעס געווארען... און ער וואלט געווען גערעכט. איך האב מיך אבער פערכאפט: ס'האט מיר אפילו געקאסט יענע נסיעה א שעהנע פאר גראשען און ווער איז אליין שולדיג — עפעס א נארישער איד איינער! אויפ'ן וואקזאל האט ער צווישען אונז געמאכט א מהומה: באשר עס פאהרט זעהר א בייזער „קאנטראליאר“ און מען מוז נעהמען בילעטען! איך האב אפילו לכתחלה געלאכט: וואס הייסט א קאנטראליאר: דער קאנדוקטאר וואלט אודאי גלייך צו וויסען געגעבן, האב איך אבער איהם בשום אופן ניט געפונען... מילא פערפאלען — מען מוז נעהמען א בילעט: אכט בלוטיגע גילדען! היינטיגע פרנסות! פערפאלען! גענומען א בילעט! איך נעה אריין אין וואגאן — ס'איז א מהומה, עס פאהרט, זאגט מען, זיבער א קאנטראליאר און יעדערער ווארענט דעם אנדערן: א בילעט, למען השם, אידען, האט בילעטען! נו, טראכט איך

מיך, אבי איך האָב! און מיין קאָנדוקטאָר זעה איך נים! דער צוג נעהמט זיך ריהרען, איך שטעה מיר אנגעשפּארט אָן פּענס־טער און טראכט פון די איבעריגע עטליכע גילדען און עס רייסט מיר אוים א שטיק הארץ: היינטיגע פּרנסות!... און גלאט כוז איך אייך זאָגען, בין איך נים געוועהנט געוועזן צו פאָהרען מיט א בילעט — געה היט ז ך מיט איהם! אלע ווײלע טאָפּ איך איהם אין קעשענע צי ליעגט ער, דער קאָפּ איז פערדרעהט, און צו א בילעט בין איך נים געוועהנט — איך קאָן איהם נאָך פער־ליערען.

אין א פערטיל שעה ארום, מיר זיינען שוין אָבגעפאָהרען א האלבע סטאַנציע, קומט צו דער קאָנדוקטאָר מיינער! וואו קאָנטראָלאָר, ווער קאָנטראָליאָר — אַן אויסגעטראַכטע מעשה! איך בין אזוי צוטומעלט געוואָרען, אַז איך האָב נים געוואוסט, וואָס צו טהאָן. דאָ הער איך, ווי דער קאָנדוקטאָר רופט זיך אָן: נו, לייבעל, וואָס שווייגסטו? היינט וואָס טהוט מען דאָ? — זאָל איך איהם געבען דעם בילעט, היינט וואָס וועט ער האָבען? ער קאָן נאָך פּאַראיבעל האָבען... מילא, איהר וועט דאָך פון מיר לאָבען — איך האָב ארויסגענומען צוויי גילדען און האָב איהם גענעבען. א ך האָב מיך, גלויבט מיר, געשעמט צו געבען איהם דעם בילעט... עס האָט פשוט נים געפּאסט!... שטענדיג פאָהרסטו אָהן א בילעט, מיט אמאָל ווערסטו פריש און געזונד און משוגע און גיסט איהם א בילעט... עס פערשטעהט זיך, עס האָט מיר געקאָסט די מעשה גענוג געזונד. איך בין פון דער דאָזיגער נסיעה בדלות געוואָרען. ארום און אָרום האָט זי מיר געקאָסט 12 גילדען, נאָר טהו, מאַך, א ך האָב נים געקאָנט מיט'ן קאָנדוקטאָר איינרייסען... עס האָט נים געפּאסט... און דער עיקר — איהר וועט גלויבען — איך האָב מיך פשוט גע־שעמט צו געבען איהם דעם בילעט...

די דריי טאקטען.

1.

ביז צוואנציג יאָהר איז חיים געווען א סטאָליער. נעאָר־בייט האָט ער ביי זיין בעל־הבית ראובן יוסלען פינף יאָהר, און קיין גרויסער מייסטער איז פון איהם ניט ארויסגעקומען. ער האָט געארבייט שטיל, פאַמעליך און אלץ אזוינע ארבייט, וואָס האָבען ניט געהאט אין פלוג קיין גרויסע ווערטה. א גאנצען טיש, א בעט, א טאָבורעט האָט ער קיינמאָל ניט אויסגעאָר־בייט, ער האָט נאָר געארבייט צו דער האנד: א פיסעל, א ווענד־טעל, א ברעטעל אָבגעהובעלט. און אז די גאנצע זאך פלעגט פארטיג ווערען, פלעגט חיים דאָרט זיין ארבייט ניט דערקע־נען, ניט געפינען. פערענדיגען זיין ארבייט פלעגט א צווייטער פועל, אָדער דער בעל־הבית, און חיים האָט קיינמאָל ניט גע־האט דאָס פערגעניגען און דעם שטאָלץ, וואָס א מייסטער האָט, ווען ער בעטראַכט זיין געענדיגטעס ווערק. ז י י ן ארבייט פלעגט פערשלונגען ווערען אין אנדערע, און חאָטש ער האָט אין ווערקשטאט א נוץ געבראכט, דאך האָט זיך איהם שטענדיג גע־דאכט, אז זיין ראָליע איז זעהר א קליינע און ער טהוט מיט זיין ארבייט גאָר נישט אויף, זי ווערט פערפאלען ניט בעמערקטער־הייד.

און דעריבער האָט חיים זיך ניט געפיהלט פאר א סטאָ־ליער אין פולען זינען פון ווארט און האָט די ארבייט ניט ליעב געהאט, און אז מען האָט איהם אָבגעגעבען פאר א סאָלדאט אויפ׳ן איין־און־צוואנציגסטען יאָהר, האָט ער אפילו אין „פריי־סוטססטווי" ניט געזאָגט אז ער איז א סטאָליער, כדי ער זאָל ניט דארפען אָנקומען אין „פלאָטניע", וואו ער וואָלט ווידער

גערארפט שפּיעלען די ניט־וויכטיגע ראָליע אין דער ארבייט און זיין ווי א פינפטע ראָד צום וואָגען.

אז ער איז אָנגעקומען אין דער דריטער ראָטע, און אז אין א פּאָר וואָכען ארום האָט דער פעלדפעבעל, ארייננעהענ־דיג אין קאזארמע געפרעגט: ווער איז א סטאָליער? איז חיים רויט און בלאָס געוואָרען און האָט שוואך אויסגערופען, ניט קענענדיג זיך איינהאלטען:

— איך!

דאן האָט דער פעלדפעבעל איהם ארויסגערופען פּאָראויס און איהם געזאָגט:

— וועסט האָבען אויף עטליכע טעג ארבייט. דער ראָטנער האָט געהייסען מאכען נייע ברעטלעך אויף די „נאָרעס", וואו יע־דען סאָלדאט'ס נאָמען זאָל זיין אויפגעשריבען. פערשטעהסט?

חיים האָט א קוק געטהאָן אויף די אלטע ברעטלעך, וואָס זיינען געווען צוגעשלאָגען אין דער הויך אויף די „נאָרעס" און האָט געפונען, אז די ארבייט איז זעהר א גרינגע און אז ער וועט עס מאכען.

אין דריי טעג זיינען אלע ברעטלעך פּארטיג געוואָרען, און חיים האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען געהאט דעם נחת צו זעהן זיינע אַן ארבייט וואָס האָט אליין פאר זיך א ווערטה, צו וועלכער קיין אנדערער האָט זיך ניט צוגעשטעקט. און ער איז געווען צופריעדען, האָטש קיין געלד האָט ער דערפאר ניט גענומען און האָט אפילו קיין דאנק ניט בעקומען. נאָר וואָס דארף ער האָבען דאָס געלד און דעם דאנק? ער האָט דאָס געצאָהלט און דעם דאנק אלע ווייל, ווען ער געהט פארביי די געלעגערם און זעהט, ווי אויבען אין דער הויך פינ־קעלט דאָס ווייסע ברעטעל, וואָס ער האָט אליין גע־מאכט. א שאָד נאָר, וואָס אויך אין דער דאָזיגער ארבייט זיינער האָט זיך עמיצער ארייננעמישט, דער ראָטנער־שרייבער האָט מיט שווארצע טינט יעדעס ברעטעל פערשריעבען מיט א

נאַמען און פאַמיליע און א נומער. נאָר וואָס זאָל ער טהאָן, אז קיין שרייבער איז ער ניט, אי א סטאָליער, אי א שרייבער קען א מענש ניט זיין... געשריעבען האָט אבער דער שרייבער אויף ז י י נ ע ברעטלעך, וואָס ער האָט אליין געמאַכט. דאָס איז געגנוג פאָר איהם.

מעהר קיין ארבייט האָט זיך אבער דעם גאַנצען ערשטען ווינטער פון זיין דיענסט ניט געמאַכט, און חיים, גלייך מיט אלע „נאָוואָבראַנצעס", האָט זיך געלערענט מאַרשירען, לויפען, ציעלען מיט'ן ביקס און נאָך אזעלכע זאכען. און אז זיין „צייט" פלעגט קומען, פלעגט ער דארפען געהן אין קיך שיילען קאַרטאָפעל, טראָגען וואסער און זעגען האָלץ, און ער האָט שוין כמעט פערגעסען אז ער איז א סטאָליער געוועזן. נאָר די ברעטלעך איבער די געלעגערס פלעגען עס איהם דערמאָהנען. דעם פריהערדיגען נחת אבער האָט ער שוין ניט געפיהלט.

דער פעלדפעבעל האָט אלץ ניט פערגעסען, אז ער האָט אין זיין ראָטע א אידעל א סטאָליער, און א פּאָר וואכען נאָך פסח האָט ער איהם געשיקט מיט א קאָמאַנדע סאָלדאַטען מאכען פּאַלאַטקעס פאַר'ן לאַגער.

א גל קליבער, א שטאָלצער איז חיים אוועק מיט דער קאָמאנדע אין לאַגער. דער עלטערער פון דער קאָמאנדע, אן אלטער קריסטליכער סאָלדאַט, פון טווערער גובערניע, א געלער, מיט גרויסע וואָנסען, זעהר א שטרענגער, האָט געפיהרט די קאָמאנדע אין דער בעסטער אָרדנונג און דערזעהענדיג פון ווייטען אן אָפיציער, פלעגט ער זיך מיט מעהר שטרענגקייט נעהמען צו יעדען בעזונדער. חיים'ן אבער האָט ער גאָר נישט געזאָגט. חיים האָט עס בעמערקט און האָט דאָס ערשטע מאָל אין לעבען זיך געפיהלט, אז ער שטעהט העכער פון אן אנדערן און ער האָט פאַר זיך אליין בעקומען רעספּעקט...

קומענדיג אבער אין לאַגער אויפ'ן אָרט, איז חיים'ס גדולה אין גאַנצען אראָב. דאָרט האָט שוין געארבייט די גאַנצע פּלאָט-

ניע פון פּאָלק, און חיים האָט דאָ ווידער געשפּילט די אַמאָליגע ראָליע ווי ביי ראובן יוסל׳ן זיין בעל־הבית. ער האָט נאָר צוגע־האַלטן קליינינקייטן, און אַז די פּאָלאָטקעס זיינען פאַרטיג גע־וואָרן, האָט ער ווידער זיין ארבייט ניט דערקענט, זי איז פאַר־שלונגען געוואָרן אין דער אַרבייט פון די אַנדערע סטאָליאַרעס, פון די בעסערע, פון די עלטערע, און ער איז געוואָרן דער זעל־ביגער אונבעמערקטער חיים ווי געווען, גלאַט אַ חיים, וואָס איז אַמאָל אַ גאָרנישט אַ פּועל ביי ראובן יוסל׳ן געווען און היינט אַ גאָרנישט אין פּאָלק.

און חיים איז אומעטיג געוואָרן.

2.

עס איז געווען ערב מאַנעווערס. אין די פּאָלאָטקעס האָט מען זיך געגרייט צו דעם לאַנגען שווערען וועג. חיים איז געשטאַ־נען ביי זיין פּאָלאָטקע און האָט גערייניגט דעם ביקס, וועלכען ער פלעגט אַלע ווייליע אויפהויבען, אויסציהען אין דער ברייט, אָנשטעלען קעגען איין אויג, דאָס צווייטע אויג פערזשמורענדי־ג אַג אַריינקוקען אינווענינ, צי עס איז שוין גענוג צו רייניגען. פּלוצים האָט ער דערהערט, ווי די דניעוואַלניע, וואָס שטעהען יעדער ביי זיין פּאָלאָטקע, גיבען איבער איינע די אַנדערע:

— אַרויסשיקען אַלע יונגע סאָלדאַטען אויפ׳ן מיטען פּאָלק!

חיים אַלס יונגער סאָלדאַט האָט זיך פון די דניעוואַלנעס געשרייען דערשראָקען, „ווער ווייסט וואָס פאַר אַ בעפעהל עס איז דאָ?"

— גיכער אויפ׳ן מיטען פון פּאָלק! — האָט איהם דער דעזשורני געטריעבען.

חיים האָט אין דער גיך צוזאַמענגעלעגט דעם ביקס, וועל־כען ער האָט געהאַט פונאַנדערגענומען, אויסגעשמירט אַלע מע־טאַלענע ערטער מיט פעטס, אוועקגעשטעלט אין דער „פּיראַמי־

דע", אנגעטהאן א כלומרש'דיג רייך העמדעל, וואס ער האט אליין נעכטען ביים טייך אויסגעוואשען, און האט זיך געשטעלט ביי דער „ליניע", וואו עס האט זיך צוזאמענגעקליבען די קאמאנדע פון די יונגע סאלדאטען און האבען דערווייל געשמועסט אין דער שטיל.

פון שמועס האט חיים געכאפט, אז מען וועט אויסקלויבען תלמידים פאר דער מוזיקאנטען־קאמאנדע.

זיין שרעק איז אין גאנצען אראב. פערקעהרט, ער האט זיך נאך דערפרעהט. ער וועט צורייבען א פאר שעה צייט. קיין מו־זיקאנט וועט ער דאך ניט זיין. ער ווייס אפילו ניט וואס מוזיק איז, ער קען אפילו קיין קלאנג ניט ארויסלאזען. ער האט קיינ־מאל אין זיין לעבען אפילו קיין זונג ניט געטהאן. ווי קומט ער דערצו? דער קאפעלמייסטער וועט אויף איהם אפילו זיך ניט אומקוקען. א קליינער, א דארער; א מוזיקאנט דארף זיין א גע־זונדטער, א שעהנער, א הויכער!

באלד זיינען צוזאמענגעקומען אלע יונגע סאלדאטען. אן אונטעראפיציער האט א קאמאנדעווע געטהאן:

— זיך אויסשטעלען! שאגאם מארש!

און די קאמאנדע האט זיך געלאזט געהן, אויפהויבענדיג א געדיכטען שטויב.

צוקומענדיג צום מיטען פאלק, האט חיים דערזעהן דעם קאפעלמייסטער שטעהן מיט'ן עלטסטען מוזיקאנט. דער לעצטער האט געהאלטען א פאפיער אין האנד.

דער קאפעלמייסטער, א הויכער, דארער דייטש מיט ברייטע לען אויף דער שמאלער נאז, האט געהייסען, זיי זאלען זיך אויס־שטעלען אין איין צייל. ער האט זיך געשטעלט פאראויס און מיט א פיערעל אין דער האנד האט ער אנגעהויבען יעדען איינ־ציגען עקזאמינירען.

אז ער איז צוגעקומען צו חיים'ן ווערכער איז געווען דער צעהנטער פון צייל, האט חיים'ן זיך געדאכט, אז די פיס און די

הענד זיינען ניט זיינע און די צונג איז אין מויל פערשטאַרט געבליעבען.

— דו זינגסט? — האָט דער קאַפּעלמייסטער איהם גע־פרעגט.

— ניין. וואַשע בלאַהאַראַדיע! — איז חיים קוים אין שטאַנד געווען צו ענטפערן.

דער קאַפּעלמייסטער האָט איהם א טאַפּ געטהאַן די ליפּען, און האָט זיך ערנסט אויף זיי פערקוקט.

— גוטע ליפּען — האָט ער זיך געווענדעט צום עלטסטען מוזיקאַנט מיט דעם פּאַפּיער אין דער האַנד.

דער עלטסטער האָט מסכים געווען.

חיים האָט ניט פערשטאַנען, וואָס דאָס בעטייט. ער איז שוין אלט 21 יאָהר און ער האָט קיינמאָל ניט געוואוסט, אז ער האָט גוטע ליפּען. ער איז רוהיגער געוואָרען און האָט געהאָפּט אויף עפּעס גליקליכעס.

דער קאַפּעלמייסטער האָט א פּיהר געטהאַן מיט'ן סמיק אי־בער'ן פּיעדעל און האָט געהייסען חיים'ן נעהמען דעם זעלבען טאָן. אַנפאַנגס האָט חיים עס ניט פערשטאַנען, נאָר אז דער קאַפּעלמייסטער האָט איהם דייטליך ערקלערט. וואָס ער מיינט, האָט חיים דאָס ערשטע מאָל אין לעבען געזונגען גלייך ווי די פּיעדעל האָט געשפּיעלט.

— ווי רופט מען דיך? — האָט חיים דערהערט אַן ערנסטע פראַגע.

— חיים קוגעל! — האָט ער הויך אויסגעשריען און איז רויט געוואָרען.

— פערשרייבט! — האָט זיך דער קאַפּעלמייסטער גע־ווענדעט צום עלטסטען. יענער האָט עס גלייך ערפילט.

— ביזט א מוזיקאַנט! — האָט א אידישער יונגער סאָל־דאַט איינגעשושקעט חיים'ן אין אויער מיט קנאה.

חיים'ן האָט זיך עס ניט געגלויבט. איהם חיים'ן זאָל

טרעפען אזא גליק ?... און אפשר איז די וועלט משוגע געווארען ? און אפשר איז ער אליין משוגע געווארען ?

קומענדיג צוריק אין פאלאטקע, האבען איהם די אידישע סאלדאטען אבגעגעבען „מזל טוב" ! און די קריסטליכע האבען דאסזעלבע אויף זייער אופן אויסגעדריקט:

— וואט זשיד, א רוח אין דיין מאמען ! — דארפסט גע־בען אהער.

און דערביי האבען זיי מיט די גראבע פינגער געפּוּיקט אי־בער זייערע העלזער און חיים'ען האט זעהר וועה געטהאן דאס הארץ, וואס ער קען זיי ניט געבען קיין ביסעל בראנפען.

ער האט זיי אבער צוגעזאגט, אז ווי ער בעקומט די „זשא־לאוואניע" 45 קאפּ. קויפט ער א האלבע פלעשעלע.

— נו, גוט ! — האבען די סאלדאטען געענטפערט: חיים קוגעל מאלאדיעץ, חאטש א זשיד !...

3.

דער אינסטרומענט, וואס מען האט חיים'ן געגעבען, האט געהייסען וואלדהארן. אין דער קאמאנדע האט ער געהייסען וואלטארנע, און חיים'ן איז עס די ערשטע צייט געווען שווער אויסצורעדען און ער האט ניט גוט געוואוסט, ווי זיין אינסטרו־מענט הייסט. אז ער האט געשריבען די ערשטע טעג פון דער מוזיקאנטישער קאמאנדע א בריעף זיין איינציגען ברודער — א שוסטער אין מינסק, און ער האט געוואלט איהם אויסשריי־בען אויף ריכטיג ווי זיין אינסטרומענט הייסט, האט ער עטליכע מאל איבערגעפרעגט ביי די עלטערע מוזיקאנטען. דאס אויס־זעהן פון דעם אינסטרומענט איז חיים'ן געווען געפעלען; די פיעל אויסגעדרעהטע מאשינדעלעך, די קלאפּענס און דער קליינער מונדשטוק האבען ביי איהם ארויסגערופען א צופריעדענעם שמייכעל. ניט געפעלען איז איהם נאר געווען דער טאן פון

אינסטרומענט, אדער ווי ביי איהם האט עס געהייסען: דער בלאז. דער בלאז איז א שוואכער, א שטילער און ניט קיין שעה־נער. חיים האט ניט געקענט פערשטעהן, צו וואס דארף מען אין ארקעסטער אזא אינסטרומענט. אויסשפיעלען אויף איהם אליין קען מען גאר נישט, אזוי זאגען די מוזיקאנטען. דער דאזיגער אינסטרומענט שפיעלט נאר „סעקונדע", ד. ה. האט מען איהם ערקלערט, אז ער האט תמ'וואטע אויסגעשטעלט די אויגען — עס־טא־טא. עס־טא־טא !...

חיים האט געשפירט, אז אין דער מוזיקאנטען־קאמאנדע וועט ער שוין אויך קיין ראליע ניט שפיעלען. און ער האט זיך דערמאהנט אן זיין אלטען בעל־הבית ראובן יוסל, אן זיינע ארבייט מיט איהם, און ער איז נאך אומעטיגער געווארען.

4.

די ערשטע צוויי חדשים האט חיים געבלאזען די גאממעס, וועלכע זיין „לעהרער" לייבע צארפין, וואס האט שוין געדיענט דאס לעצטע יאהר, האט איהם אנגעשריעבען מיט זיין ווילדען נאטען־כתב, און איהם געוויזען די ערשטע צייט ווי אזוי צו בלאזען. די ערשטע דריי נאטען האט חיים ווי עס איז גענומען. ביי דער 4טער אבער איז חיים שטעהן געבליעבען. נעהמען האט ער זי אפילו יא גענומען, נאר פאלש. „דו פאלסט ניט אויפ'ן טאן!" האט איהם דער לעהרער ערקלערט, און די נאטע האט חיים'ן אויסגעוויזען, ווי א בארג, וואס איז זעהר משופע'דיג און וואס ארויפגעהענדיג אויף איהם פאלט מען און מען צוברעכט די ציינער. און די נאטע האט איהם די ערשטע צוויי חדשים גע־שראקען און פערפאלגט און האט זיך פאר זיינע אויגען געטרא־גען, אין אויער געקלונגען, אויפ'ן וואהר און אין חלום.

אויסער זיין לעהרער צארפינען, וועלכער איז געווען מעהר סוחר ווי מוזיקאנט, ווייל ער האט זונטאג געהאנדעלט אויפ'ן

מערקעל, — אויסער צארפינען פלעגט אמאל צוגעהן צו חיים'ען דער עלטסטער מוזיקאנט, אויף וועלכען מען האט געזאגט, אז ער קען שפיעלען אויף אלע אינסטרומענטען אין דער וועלט... חיים, דערזעהענדיג נעבען זיך דעם עלטסטען, פלעגט זיך אי דערשרעקען, אי דערפרעהען זיך. דערשרעקען פלעגט ער זיך פאר'ן עלטסטענס בייזען און שטרענגען בליק, פאר זיינע בייז־פערדרעהטע וואנסען, און דערפרעהען פלעגט ער זיך, ווי עס דערפרעהט זיך א חולה, ווען ער געפינט זיך נאהנט פון א דאקטאר, אין וועלכען ער גלויבט, אז ער קען פון טויט לעבעדיג מאכען.

אומזיסט איז אבער געווען דער שרעק און די פרייד. דער עלטסטער האט נאר אויפ'ן קוק אויסגעזעהן בייז און שטרענג; און וואס אנבעלאנגט דער פרייד, וואס ער קען איהם לעבעדיג מאכען, אז ער, חיים, זאל קענען די 4טע נאטע און די העכערע נאטען נעהמען, איז זי אויך צורונען... דערהערענדיג, ווי חיים נעהמט די נאטען, האט דער עלטסטער אנגעשטרענגט דיביידע אויערן, זיך פערקרימט פון פאלשען טאן און אויסרעדענדיג: פאהאני אינסטרומענט! — איז ער אוועקגעגאנגען צו א צווייטען שילער, איבערלאזענדיג חיים'ן איין אראבגעפאלענעם און א פערצווייפעלטען...

5.

עס איז איבערגעגאנגען א יאהר. חיים האט שוין אויסער „מאליטווע" און „באזשע צאריא חראני", געשפיעלט עטליכע מארשען. די העכערע נאטען פון פיער און ווייטער האט ער „גענומען", אבער מיט מאטערניש, און צארפין זיין לעהרער, זי־צענדיג נעבען איהם אין ארקעסטער, פלעגט איהם ניט איין מאל א קלאפ טהאן פאר'ן פוס, ער זאל בעסער שוויינען. „אז א ד וועל זיך אויסדיענען און אוועקגעהן אהיים — פלעגט איהם

צארפין אריינשושקען אין אויער — וועסטו מעגען נעהמען. איצטער זיץ און שווייג!"

און חיים האט געשוויגען, נאר ווען ער האט אפילו גע־שפיעלט האט זיך איהם אויך געדאכט, אז ער שווייגט. ער האט נאר געהערט ווי דער טראמפייט קנאקט, דער באריטאן רוישט, די "בעסער" שיעסען, דער פויק דונערט, דער קלארנעט און פלייט הילכען, — נאר דער וואלדהארן זיינער און אפילו זיין חבר'ס שווייגען, און מען הערט זיי גאר ניט. און ער האט מקנא געווען די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען אזא גרויסע ראליע אין ארקעסטער, און ער גאר נ״ט.

ער האט זיך אמאל געפרובט אויסרעדען דאס הארץ פאר צארפינען:

— אונזער אינסטרומענט הערט מען גאר ניט, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם.

— ביזטו בדלות! — האט צארפין, וואס האט שוין געהאט נאך א חודש צו ענדיגען דעם דיענסט און האט מעהר געטראכט פון די היימישע געשעפטען, איידער פון מוזיק געלאכט: — מען דארף זעהן ענדיגען דעם חודש, ניט "אנרייסען זיך" און נאכ־דעם נעהם איך דעם וואלדהארן און זאג ברוך שפטרני. אז עסק האב איך מיט דער "מוזיק".

חיים האט איהם מיט'ן מויל נאכגעגעבען, פארט זיין לעה־רער און אן אלטער סאלדאט דערצו; אין הארצען אבער האט ער אנדערש געטראכט, און ער האט מקנא געווען די איבריגע מו־זיקאנטען, וואס זיצען מיט אינסטרומענטען וואס ליארמען, שרייען און פערנעהמען אז ארט אין ארקעסטער, און ער מיט זיין אינסטרומענט ווערט פערטומעלט אין זייערע הויכע שטארקע טענער און בלייבט אונבעמערקט...

6.

די אלטע סאלדאטען, וואס האבען געדיענט דאס לעצטע יאהר, זיינען ענדליך א היים צופאהרען. אין קאמאנדע איז ווע־

ניגער געווארען מיט פינף מוזיקאנטען. געפיהלט אבער האט מען נאר איינעם פון זיי, דעם באריטאניסט, און אויף זיין ארט האט מען געדונגען א ציווילנעם מוזיקאנט, ביז דער צווייטער באריטאניסט וואס איז נאך געבליעבען דיענען, וועט זיין אימ־שטאנד אליין צו שפיעלען. וואס אנבעטרעפט דעם פלייטיסט און קלארנעטיסט, וואס זיינען אויך אהיים אוועקגעגאנגען, האט מען געלעגט גרויסע האפנונגען אויף די צוויי איבערגעבליעבענע, וועלכע זיינען געווען זעהר פעהיג. נאר איין חיים, וועלכער איז געבליעבען דער איינציגער אויף וואלדהארן, איז אלץ געבליע־בען דערזעלבער אונבעמערקטער ווי פריהער, ווען זיין לעהרער צארפין איז נאך געווען! דער עלטסטער נאר האט איראניש א קוק געטהאן אויף איהם און חוזק געמאכט.

— נו, קוגעל, איצטער וועסטו זיין ביי אונז א סאליסט...

געזאגט האט עס דער עלטסטער, ווען דער ארקעסטער איז געזעסען גרייט צו שפיעלען א נייעם מארש, וועלכען מען האט פונאנדערגעלעגט ביי יעדען טישעל. — דער עולם האט זיך אומ־געקוקט אויף חיים'ן און יעדער האט געשמייכעלט אויף זיין שטיגער. חיים'ן האט דאס לאכען פערדראסען און הנאה גע־טהאן. מען מאכט פון זיין שפיעלען טאקי חוזק, אבער דאך וויים מען, אז ער עקזיסטירט. ער האט נאר געווארט, וואס וועט דער קאפעלמייסטער זאגען. דער קאפעלמייסטער איז אבער גע־ווען פערטהאן מיט'ן נייעם באריטאניסט, וועלכען ער האט עפּעס ערקלערט אין מארש און האט אין שמועס וועגען קוגעל'ן קיין אנטהייל ניט גענומען.

באלד האט דער קאפעלמייסטער גענומען „סטרויען" די אינסטרומענטען. ביי אייניגע אינסטרומענטען האט ער דעם „בע" געבעטען, ביי אנדערע דעם „צע". חיים האט מיט א קלא־פּענדען הארצען געווארט אויף זיין „רייהע". נאר אומזיסט האט ער געווארט. ביים „טראמבאן" האט זיך דאס „סטרויען"

געענדיגט און דער מארש האט זיך אנגעהויבען. חיים האט דאן ידערשפירט זיין קליינהייט.

דער אנהויב מארש איז געווען רוישענד און שטארק; גע־שפיעלט האבען אלע אינסטרומענטען. חיים האט געפיהלט ווי זיינע טענער ווערען פערלארען אין דעם ווילדען, געזונדען און אנגענעהמען ליארעם. ער האט געפרובט האלטען דעם מונדשטיק בלויז אין מויל און גאר ניט בלאזען, און ער האט קיין שום ענדע־רונג ניט בעמערקט. די זעלבע שטארקייט, דאס זעלבע רוישען, ווי מיט איהם, אזוי אהן איהם, און ער האט וויעדער גענומען בלא־זען, סטארענדיג זיך וואס שטארקער, אפשר וועט זיין שפיעלען דערגרייכען צום קאפעלמייסטער'ס אויער און ער וועט איהם שעצען ווי די איבריגע מוזיקאנטען, וואס שפיעלען די ערשטע שטימע. אומזיסט אבער!

אבער נאך דעם אבשפיעלען דעם ערשטען האלבען מארש איז עפעס געשעהן א מאדנע זאך. צוקומענדיג צום צווייטען האלבען מארש וואס הייסט „טריא", איז דער גאנצער ארקעס־טער שטיל געבליעבען און חיים האט גאנצע דריי טאקטען אליין געשפיעלט.

דער עולם מוזיקאנטען האט צום אנהויב פערוואונדערט אנ־געקוקט חיים'ן, און באלד זיך פונאנדערגעלאכט. חיים אליין איז צוטומעלט געווארען און האט ניט פערשטאנען, וואס דא איז פארגעקומען...

ענדליך האט דער קאפעלמייסטער, וואס האט פריהער דעם מארש ניט איבערגעקוקט, זיך געווענדעט צו חיים'ען:

— דו האסט דא דריי טאקטען סאלא — זעה־זשע! נו!..

ער האט אויפגעהויבען דאס טאקט־שטעקעל און גלייך, דאס ערשטע מאל זינט חיים שפיעלט, זיך געווענדעט צו איהם.

צו חיים'ס גליק זיינען די דריי טאקטען בעשטאנען פון די נידריגע נאטען און זעהר איינפאך און ער האט זיי בשורה

אבגעשפּיעלט, נאָר דער טאָן האָט פּאָר שרעק געציטערט, און דער קאַפּעלמייסטער האָט געקאָמאַנדעוועט:

— רייגער, רייגער, סאָליסט מייגער.

די מוזיקאַנטען האָבען געלאַכט, נאָר חיים וועלכער האָט שוין צייט געהאַט פאַרצושטעלען אין קאָפּ דאָס גליק, וואָס איהם האָט אונערוואַרטעט געטראָפען, האָט דאָס לאַכען ניט געהערט. ער האָט נאָר טיעף אַריינגערוקט די אויגען אין די נאָטען, פעסטער צוגעקוועטשט דעם מונדשטיק צו די ליפּען און גערופען פון דאָרט די טענער מיט זיין לעצטער ענערגיע, מיט'ן לעצטען קוראַזש.

7.

דער מאַרש, וואו חיים האָט די דריי טאַקטען געהאַט אַלס סאָלאָ, איז געווען אַ געראָטענער. די אָפיציערען און אפילו דעם פּאָלקאָווניק אין קלוב, וואו די מוזיקאַנטען האָבען איין מאָל אין וואָך געשפּיעלט, איז ער זעהר געפעלען געווען און מען האָט איהם אָפט געשפּיעלט, און חיים האָט גאַנצענע טעג געלערנט די סאָלאָ, זי זאָל, וואָס רייגער, וואָס גלאַטער אַרויס־קומען.

— אבער גענוג דיר שוין! — פלעגט איהר יעדער דע־זשורנע שטראָפען פאַר זיין איבריגע התמדה: דו קענסט דאָך שוין!

נאָר חיים, וועלכער איז, זינט ער האָט די דריי טאַקטען בעקומען, שטאָלצער געוואָרען, פלעגט ענטפערן:

— צו גוט איז קיין שיעור ניטאָ. אַ סאָלאָ דאַרף מען שפּיע־לען וואָס רייגער. איך בלייב דאָך איינער אַליין, אַלע האָבען פּאַוזען, נאָר איך איינער שפּיעל, איך איינער אַליין.

איינמאָל, אַז חיים האָט זיך אומגעטראָגען מיט'ן אינסטרו־מענט און געשפּיעלט פאַר זיך די דריי טאַקטען, האָט דער צווייטער טרומייטער, אַ יונגער שגצ'ל, וואָס דער פּאָלק האָט

איהם ערצויגען און פאר א מוזיקאנט געמאכט, ניט געקענט פער־טראגען חיים'ס רווישען, און ער האט זיך אנגערופען:

— וואס טהוסטו מיר, אז איך שפּיעל אויף די דריי טאקטען אין ארקעסטער.

חיים איז בלאס געווארען, האט פאר שרעק אין אנהויב ניט געוואוסט וואס צו ענטפערן, נאר באלד האט ער זיך גע־שטארקט און קוים ארויסגעזאגט:

— ווי הייסט, דו וועסט שפּיעלען? דו האסט דאך דריי פּאוזען.

— איך לאך פון די פּאוזען! — האט דאס יונגע מוזי־קאנטעל העזה'דיג אויסגערופען: אז איך וויל שפּיעל איך זיי, איך ווייס וועלכע נאטען: עס, גע...

און רעדענדיג דאס, האט ער ארויבגעכאפּט זיין טרומייט, וואס איז געהאנגען צווישען די איבריגע אינסטרומענטען און האט א קנאק געטהאן די דריי טאקטען, חיים'ס דריי איינציגע טאקטען.

— מאלאדיעץ איוואנאוו! — האט דער דעזשורנער גע־לויבט: אויף א טרומייט איז דאס טאקי שעהנער ווי אויף „וואלטארנע".

— היינט שפּיעל איך עס! — האט זיך איוואנאוו אויף אן אמת צוקאכט.

חיים איז געבליעבען שטעהן מיט'ן אינסטרומענט אין דער האנד און האט ניט געוואוסט וואס מען מאכט.

איוואנאוו האט דערשפּירט חיים'ס שרעק און דאס האט איהם נאך מעהר אויפגעמונטערט.

— חא־חא־חא! — האט ער זיך פונאנדערגעלאכט: קוגעל וועט היינט זיין אוים סאליסט...

— נו, הער אויף! — האט חיים זיך גענומען בעטען: וועניג סאליעם האסטו?

— איש, ווי ער האט מורא! איז איוואנאוו ערנסטער גע־ווארען: וואס וועסט מיר געבען, ווען איך ניט שפּיעלען.

חיים האט ניט געוואוסט, מיט וואס קויפט מען אונטער דעם קליינעם עשו. ער האט לאנג געטראכט און ניט געפונען. ער האט גאר נישט פערמעגט. ענדליך האט ער מיט א געפאלענעם קול ארויסגערעדט:

— איך וועל דיר רייניגען אלע שבת דיין טרומייט.

איוואנאוו האט זיך פערטראכט. ער איז געווען זעהר פויל און דאס איז איהם געפעלען געווארען: שבת נאך מיטאג־עסען וועט ער קענען גלייך אוועקגעהן אין שטאדט הוליען.

— אבער, געדענק — ריין ווי גאלד! — האט איוואנאוו אויסגעשטעלט אויף חיים'ן זיינע צוויי גרויסע גראהע אויגען.

— בעסער פאר מיין אייגענער וואלטארנע, — האט חיים פערזיכערט.

— וואס איז דיין וואלטארנע, — האט איוואנאוו חוזק געמאכט: איהר איז געגוג א ריב, מיין טרומייט דארף פינקלען! טרומייט רעכענט זיך ערשטע שטים, פערשטעהסט?

און חיים איז געבליבען דער איינציגער סאליסט פון די דריי טאקטען, נאר דעם פריהערדיגען חן האבען זיי ביי איהם פערלארען. דעם שטאלץ און די גדולה, וואס ער האט געהאט אין דער רגע, ווען ער האט זיי געשפּיעלט, איז בטל געווארען אין דער קנעכטשאפט, אין וועלכער ער האט זיך יעדען שבת געפּור־נעט א שעה נאכאנאנד, פוצענדיג איוואנאוו'ס טרומייט.

דער סאמאָוואר.

די אריסטאָקראטען פון פּאָלק רעכענען זיך די מוזיקאנטען. און אפשר דערפאר האָט מען זיי ניט ליעב. ניט נאָר די אָפּי־ציערען קוקען אויף זיי קרום און אפילו די סאָלדאטען אליין, וואָס געפינען זיך אונטער'ן ביקס, האלטען זיי ניט פאר „ברידער" מאכען פון זיי חוזק, ווי דער שטייגער איז פון מעהר געפאלענע צו א העכערן קלאס. די אָפיציערען רופען די מוזיקאנטען מיט דעם נאָמען „לאָדרען", ד. ה. פוילע יונגען, הולטאיעס, און די פראנט - סאָלדאטען האלטען זיי ניט פאר קיין ציווילע און ניט פאר קיין סאָלדאטען; אנשטאט מוזיקאנטסקע קאָ־מאנדע רופט מען זיי „צולאָזענע קאָמאנדע", ווייסען ניט פון דיסציפּלין און פון „סלוזשבע", חוץ זייער דודקע. דודקע הייסט ביי די אנדערע סאָלדאטען יעדער מעשענער אינסטרומענט, אפילו דער גרויסער באַס, וואָס ער וועגט פיעל מעהר פון א ביקס.

און געוויס זיינען די מוזיקאנטען, אין פערגלייך מיט די „פראנט־סאָלדאטען", אריסטאָקראטען. אויסער דעם, וואָס זיי טראָגען שעהנערע מונדירען, שלאָפען ניט אויף נארעס, נאָר יעדער האָט זיין אייגען בעטעל, — אויסער דאָס, האָבען זיי נאָך א סאמאָוואר.

דער סאמאָוואר איז אָפילו ניט קיין אריסטאָקראטישער. זיין גרויס און גרעב איז מעהר עהנליך צו א קעסעל, עהדער צו א סאמאָוואר, אָבער דאָך איז ער פאָרט א סאמאָוואר, האָט א קראַן און א קוימען און אז מען שטעלט איהם אויף, געהט א רויך, ווי פון אן אמת'ן סאמאָוואר.

און פון דעם גרויסען סאמאָוואר, וואָס ענטהאלט פיער עמער וואסער, טרינקען אלע מוזיקאנטען סיי אָרעם, סיי רייך, יעדען נאָך מיטאָג טיי.

טיי טרינקט אפילו דער ארעמסטער מוזיקאנט. פוהרמאן, וואס בעקומט פון דער היים קיינמאל קיין קאפיקע ניט צוגעשיקט און האט זיין אויסקומעניש בלויז פון די דריי גילדען זשאלאוואניע, וואס ער בעקומט, פערשטעהט זיך, פונקטליך אלע צוויי חדשים, געוועהנליך טראגט איהם ניט די זשאלאוואניע אויף מותרות — טיי און צוקער. אבער טיי טרינקט ער גלייך מיט אלעמען, און ניט נאר גלייך מיט אלעמען אפילו מעהר פאר אלעמען.

עס איז שווער צו גלויבען, אז דער קליינער פוהרמאן גיסט אין זיך אריין 7 גלאז טיי, דאס איז זיין פארציע, און אמאל, אז ער וויל זיך בריה'ן, — נאך א פאר גלעזער, ולא נודע כי באו אל קרבו. דער זעלבער קליינער, דארער פוהרמאן ווי געווען.

ווי געזאגט, פערמעגט ניט פוהרמאן צו קויפען טיי און צוקער, און דאך האט זיך נאך זיין קליינער שטערן קיינמאל ניט פערקנייטשט וואו מען נעמט עס. וואלט ער אזוי געווען בעזארגט מיט קאשע (קאשע איז איהם שטענדיג ווענינ. ניט ווייל ער איז הונגעריג, נאר צו קאשע פיהלט ער א בעזונדער שוואכקייט...) ווי ער האט גענוג טיי און צוקער, און נאך ווי האבען— מיט כבוד, מיט רעספעקט!

מיטאג עסען אב די מוזיקאנטען האלב איינס. דער קאשאוואר, במעט דער איינציגער פון פאלק, וואס בעציהט זיך גוט צו די מוזיקאנטען, ווייל ער איז א גרויסער ליעבהאבער פון מוזיק, שפיעלט אליין פיעדעל און לויט ווי מבינים זאגען — נאר ניט שלעכט—אט דער קאשאוואר, א קאזאנסקער געשטופעלטער טאטער, גיעט די מוזיקאנטען א גרעסערן און בעסערן מיטאג. די מוזיקאנטען זיינען מיט דעם מיטאג שטארק צופריעדן, שיער שיער רייסט זיך ביי מאנכען מוזיקאנט נאך יעדען מיטאג ניט ארויס, בעסער ווי אין דער היים! א חסרון אבער האט דער מיטאג: עס דארשט נאך איהם! ניט נאר עס דארשט — עס ברענט! דער דנעוואלניע, וואס איז מחויב צוצושטעלען

וואַסער, ווערט נעביך אויסגעריסן. אַ גרויסע כלי וואַסן יערט כהרף עין ווי אויסגעטריקנט, אָבער קאַלטע וואַסער, לויט אַ סאַלדאַט פון טווערסקי גוב. האָט ערקלערט, שטילט ניט דעם דאָרשט, דער עיקר איז טיי. אַ חדוש, וואונדערט ער זיך — טיי איז דאָך היים און עס לעשט.

אָבער אָנשטעלען דעם סאַמאָוואַר פוילט זיך יעדער. עס קען זיין, אַז פאַר זיך אַליין וואָלט זיך קיינער ניט געפוילט. נאָר ביי דעם געדאַנק, אַז פון דעם טיי וועט נהנה זיין די גאַנצע קאָ־מאַנדע, פאַלט אַן אַזאַ פוילקייט, אַז עס פערוווילט זיך גלייך שלאָפען.

פוהרמאַן איז אָבער ניט קיין פוילער. אַ געשעפט אָנצו־שטעלען דעם סאַמאָוואַר! עס איז, פערקעהרט, אַ פערגניגען, אַן אונטערהאַלטונג. ער זאָגט עס אָבער ניט ארויס. ארויסזאָגען פאַסט ניט. ער וואַרט מען זאָל איהם בעטען און קיין סך דאַרף ער ניט וואַרטען. אַז איין כלי וואַסער ווערט אויסגעלעדיגט, הערט ער, מען רופט:

— פוהרמאַן!

פוהרמאַן וויים שוין אויף וואָס מען דאַרף איהם: ער מאַכט זיך אָבער כלא ידע, ווי געפּגר'ט:

— שטאָ טאַקאָיע? — פרעגט ער ניט אָהן שטאָלץ, עס מעג איהם דאָן אפילו רופען אַן אונטער אָפיציער.

— נאַסטאַוו סאַמאָווארטשיק, גאָלובטשיק! פוהרמאַן גיט אַ קוק אויפ'ן גרויסען סאַמאָוואַר, וואָס מען רופט איהם בלשון סגי נהור „סאַמאָווארטשיק" און קווייקעלט זיך:

— אַלע טאָג — איך!

— נו, בראַטעץ, דערפאַר קריעגסטו טיי און צוקער!

— אַלע טאָג, אַלע טאָג איך! — קלאָגט ער זיך כלומרשט. און דער קליינער פוהרמאַן גיעט אַ חאַפּ דעם גרויסען סאַמאָ־וואַר צום ברונען, וואָס געפינט זיך אויפ'ן הויף און הויבט איהם אָן אָנגיסען.

אז ער גיעסט אריין פיער עמער, איז נאָך דער „סאַמאָוואַר־טשיק״ ניט גאַר פול. פוהרמאַן קוקט אין איהם אריין, און איהם דוכט זיך אז דער סאַמאָוואַר ווארט מען זאָל איהם אָנגיעסען ביז די ברעגען. פוהרמאַן ציהט אוים נאָך אַן עמער וואסער, דער־גיעסט נאָך בערך א פּאָר קווארט, און וויל מאַכען אויך א תכלית מיט דעם ביסעל וואסער, וואס איז געבליבען אין עמער:

— דנעוואַלנע! — שרייט ער הויך, געה, נעהם צו אַן אויסגעשעפּטען עמער וואסער!...

דער דנעוואלנע, וואָס איז פויל צו שעפּען אַליין, דערהע־רענדיג פון אַזא מציאה, לויפט ארוים מיט צוויי קעסעלעך, ערשט אויסגעוואַשען פון דעם באָרשט, גיסט זיי אָן, און טראָגט זיי אריין אין קאַמאַנדע, צו דערקוויקען די דאָרשטיגע מוזי־קאַנטען. אַז דער דנעוואַלנע געהט אוועק, נעהמט פוהרמאַן, גאַרטעלט זיך אונטער די לענדען און וויל אַבשלעפּען דעם סאַ־מאָוואַר פון ברונען און אוועקשטעלען אין מיטען הויף, וואו ער שטעלט איהם אַן סיי זומער סיי ווינטער. עס קומט איהם אַן שווער, זעהר שווער, אבער דאָס מאכט ניט אוים, דאָס איז איהם נאָך אנגענעהמער — וועט ער דעם טיי און צוקער מיט מעהר שטאַלץ פאַדערן!

אַז דער סאַמאָוואַר שטעהט שוין אין מיטען גרויסען הויף, בעט ער א מוזיקאַנט, וועלכער עס זאָל פערביי ניט דורכגעהן, ער זאָל א ווײַלע אכטונג געבען אויפ׳ן סאַמאָוואַר, ביז ער וועט קריגען ערגיץ האָליץ, ווייל אין דער מוזיקאַנטסקע קאַ־מאַנדע איז א טראַדיציע צו שטעלען דעם סאַמאָוואַר נישט מיט קוילען, נאָר מיט האָליץ. פוהרמאַנס בעפעהל איז הייליג, דער סאָלדאַט שטעהט שוין אויף קאַראַאול און פוהרמאַן זוכט טרו־קענע העלצעלעך, וועלכע ער צושפּאַלט מיט זיין „טשעסאַק״, וואָס יעדער מוזיקאַנט פערמעגט שפּאַלטענדיג קלאַפּט איהם אפילו גוט דאָס האַרץ פאַר שרעק ביים געדאַנק, אַז דער טשע־סאַק קען א פּגימה בעקומען און אַז עס וועט זיין א „סמאַטר״

קען ער האָבן דערפאַר א גרויסע שטראָף. אבער זיין שטעל, אלס „זאַוויעדוויושצי סאַמאַוואַראַם" ערוועקט אין איהם א מוטה פון א העלד און ער איז גובר יעדען שרעק.

אז די האַליץ איז שוין אין סאַמאַוואַר אריינגעלעגט, דער־מאָהנט זיך פוהרמאַן, אז דעם עיקר האָט ער ניט. איהם פעה־לען שוועבעלעך. א שוועבעלע איז אפילו ביי די סאָלדאַטען, חאָטש מוזיקאַנטען, א טייערע זאַך, אבער אז פוהרמאַן לויפט אריין אין קאַזאַרמע, לאַזענדיג אויף א ווייַלע אליין דעם סאַ־מאָוואַר און בעט נישט, נאָר פאָדערט מיט שטאָלץ: סקאַריי ספּיטשקאַ! טראָגט מען איהם ענטקעגען. נאָך מעהר, מען גע־טרויט איהם אפילו אויף די אייגענע הענד דאָס גאַנצע פּעקעל. מען האָט נאָר מורא פאַר זיין צוטראַגענקייט און מען בעמערקט איהם, אז ער זאָל ניט פערליערען און צוריק ברענגען, אויף וואָס פוהרמאַן שיקט לויפענדיג צוריק צום סאַמאָוואַר אין איילעניש א תשובה: גאָט בעהיט!

און חאָטש די שוועבעלעך זיינען ניט זיינע, פון דעסטוועגען סטאַרעט ער זיך, אז ער זאָל יוצא זיין מיט איינער און ניט פּטר׳ן קיין איבריגע, און דאָס רוב געלינגט עס איהם, סיידען, אז עס טרעפט א שטאַרקער ווינד.

אז ער צינדט אָן עטליכע זעהר דין צעשפּאָלטענע העלצע־לעך און וואַרפט זיי אריין אין סאַמאָוואַר צו די איבריגע גרע־בערע שטיקער האַליץ, הייסט שוין ביי איהם געפּטר׳ט א האַלבע ארבייט. איהם בלייבט נאָר צו בלאָזען. דאָס בלאָזען אליין איז אפילו ניט שווער, נאָר דער רויך איז דאָס ערגסטע. איהם וואָלט דאָס שוין אפילו ניט אזוי געאַרט, מילא איז א ביסעל ביטער אין די אויגען. שפּעטער וואַשט ער זיי אויס אין ווידער גוט. דאָס אונגליק איז נאָר דערין, וואָס ער מוז אויסשטעהן זידלערייען פון דער „שוואַלניע" וואָס געפינט זיך אויף אויפ׳ן דאָזיגען הויף אין שכנות מיט די מוזיקאַנטען. פוהרמאַן ווייס ניט צי אַרט זיי טאַקי דער רויך אָדער זיי פערגינען ניט די מו־

זיקאַנטען דעם סאַמאָוואַר. נאָר שרייען שרייען זיי און סטראַ־שען צו געהן „דאַלאָזשען" דעם אַדיוטאַנט.

פוהרמאַן ווייס אַפילו, אַז דער אַדיוטאַנט וועט דערפאַר גאָר נישט טהאָן, ווייל דער סאַמאָוואַר איז אַ קאַזיאָנער און טיי דאַרפען די מוזיקאַנטען טרינקען „פּאָ אוסטאַבו", פון דעסט־וועגען וויל ער ניט האָבען אויף זיך קיין „בעמערקונג"; פאַר אַן אַלטען סאָלדאַט פּאַסט עס ניט. און ער זוכט מיטלען צו פער־ניכטען דעם רויך, וואָס וואַליעט ווי פון אַ לאָקאָמאָטיוו און צע־לעגט זיך אין שוואַרצע שטיקער איבער'ן גאַנצען הויף, צו דער־שטיקט ווערען...

נאָר ביז וואַנען ער געפינט דעם מיטעל, איז שוין דער מי־טעל איבריג. דאָס פייער, גוט פענאַנדער ברענענדיג זיך, גיט שוין פון זיך אַרויס אַ קלענערן שיטערן און העלערן רויך; שפּע־טער אַ ווייַלע שפּאַרט בלויז אַרויס פון קוימען אַ ריין־העל־פייער און שטעלט אויס רויטע צינגער די סאָלדאַטען פון שוואַלניע.

דערזעהענדיג דאָס ריינע פייער אָהן רויך, ווערט פוהרמאַן דערפרעהט און זיכער: ערשטענס דאַרף ער שוין נישט בלאָ־זען! צווייטענס לאַכט ער שוין אויס פון דער שוואַלניע און דריי־טענס וועט שוין טאַקי באַלד זיין טיי.

איהם בלייבט נאָר יעצט שטעהן און אונטערלעגען פון צייט צו צייט אַן איינציג שטיקעל האָלץ, וועלכעס דאָס פייער אינווע־ניג חאַפּט מיט גרויס ליעבע אַרום, האַלזט עס, גלעט עס, קושט עס און פערברענט עס...

אַז עס געהט אַריבער די ערשטע האַלבע שעה, קומט אַרויס פון קאַזאַרמע אַן אַלטער סאָלדאַט־מוזיקאַנט און פרעגט מיט אַ בעל הבתי'שען טאָן:

— נו, פוהרמאַן! וואָס הערט זיך?

פוהרמאַן טאַפּט מיט אַ געניטקייט דעם סאַמאָוואַר, שמיי־כעלט און ענטפערט:

— עס וועט שוין קיין סאָף ניט געדויערן!

שפּעטער אַביסעל, שמייכעלט ער צופריעדענער און ענט־פערט:

— ער „רעדט" שוין.

רעדען הייסט אפילו ניט זידען, אבער קרוב דערצו. אין קאַ־זאַרמע פערשפּרייט זיך באַלד די ידיעה און דער עולם גרייט זיך שוין אַז ווער מיט אַ גלאָז, ווער מיט אַ לעהמענעם קריגעלע און ווער מיט אַ הילצערן לעפעל...

ענדליך קומט אַן אַ שליח פון פּוהרמאַנען, אַז דער סאַמאַ־וואַר איז שוין פערטיג און ער פאָדערט פיער „מענשען" צו געהן נעהמען איהם. די פאָדערונג ווערט גלייך ערפילט. פיער יונגע מוזיקאנטען, וועלכע וואָלטען אין ראַטע שוין זיך דערדיענט צום טיטעל „אַלטער סאָלדאַט" און דאַ הייסען זיי נאָך „נאָוואָ־בראַנצעס", געהען ארויס אויפ'ן הויף און זאַלבע־פיערט נעמען זיי דעם סאַמאָוואַר. פּוהרמאַן, מיט אַ מינע פון אַ „קאָמאַנ־דיוושצי־וואָיסקאַמי" געהט זיי נאָך און קאָמאַנדעוועט:

— אַסטראַזשנאַ! — פאָרזיכטיג!...

דעם סאַמאָוואַר שטעלט מען אוועק אויף אַ ברעג בעטעל, וואָס געהערט צום עלטסטען אונטער־אָפיציער. דאָס איז אַ מין כבוד פאַר דעם אונטער־אָפיציער; דאָס בעדייט, אַז נאָר איהם קען מען אַנטרויען אַזאַ מין אייגענס. און ווירקליך, ווען ארום סאַמאָוואַר קלויבען זיך צונויף די מוזיקאַנטען, אַנגעוואָפּענט מיט גלעזער, קריגעלעך און לעפעל, גיט דער עלטסטער אונטער־אָפיציער שטרענג אַ קאָמאַנדע:

— אַסטופּ! טרעט אָפּ צוריק!

נאָכהער רופט ער ארויס די רייכערע מוזיקאַנטען און איז גוזר זיי זאָלען געבען טיי. יענע לעגען זיך באַלד צונויף צו „שמעק־טאַבאַק" טיי, ביז עס ווערט אַ היבש־הייפעלע און מען גיט עס איבער דעם עלטסטען אונטער־אָפיציער. ער נעהמט עס אין האַנד, בעטראַכט און זאָגט: „זאַמאַלאַ"! — עפענט אויף דאָס דעקעל פונ'ם סאַמאָוואַר, דערטרינקט עס אין די קאָכיגע

וואסער און הייסט האבן געדולד 5 מינוט, ביז עס וועט אנציהען.

די 5 מינוט ציהען זיך אפילו לאנג, אבער דאך קומען זיי זיך איבער, די מוזיקאנטען דערהערען ענדליך דעם אויסרוף:

— גאטאווא.

און עס ווערט א געלאף, א שטופעריי, אז די קאמאנדע פון אונטער־אפיציער, העלפט שוין ניט, און אגב איז די קאמאנדע טאקי זעהר א שוואכע ווייל ער אליין האט שוין אנגעשעפט א קליין „קעסעלע", וואס האלט 10 גלעזער און טרינקט שוין, צובייסענדיג שווארצען ברויט.

די קאמאנדע נעהמט איבער פוהרמאן. ער ווייסט אפילו, אז טיי וועט פאר איהם געגוג זיין, פון דעסטוועגען קען מען זיך אויף נסים ניט פערלאזען. און דא זעהט ער ווי דער עולם צאפט דעם טיי, און ער האט זיך נאך ניט פערזארגט מיט א גלאז און מיט א פאר שטיקלעך צוקער, וואס ער דארף דאס נאך בעקומען פאר זיין ארבייט...

ענדליך בערוהיגט זיך דער עולם, יעדער זיצט שוין ארום זיין בעטעל און טרינקט די טיי, ווער מיט א נאהענטען פריינד, רעדענדיג וועגען סאלדאטישע פאליטיק.

דאן בעקומט שוין פוהרמאן די פאר שטיקלעך צוקער פון א מוזיקאנט, וועמעס „צייט" עס איז צו „צאהלען", און ער נעהמט זיך צו זוכען א גלאז, ער האט אפילו א לעפעל, נאר פאר איהם, סאמאוואר־אנשטעלער, פאסט ניט פון א לעפעל צו טרינקען, יעדער דארף וויסען זיין שטאנד...

און אט ווערט שוין ביי א מוזיקאנט, וואס טרינקט נאר צוויי גלעזער טיי, פערטיג זיין גלאז, וועלכע ער טראגט אונטער מיט גרוים דרך־ארץ פוהרמאנען. פוהרמאן נעהמט דאן דעם גאנצען סאמאוואר צו זיין בעטעל, גיט איהם א טאפ און בעמערקט צופריעדען! אקוראט צום טרינקען! און גיעסט זיך אן מיט בריטקייט די ערשטע גלאז!

ביים ערשטען זופּ דערמאהנט ער זיך, אז דער דאָרשט איז ביי איהם שוין לאַנג אריבער. ער וואָלט יעצט עפּעס ליעבער געגעסען... פון דעסטוועגען טרינקט ער אַ גלאָז נאָך אַ גלאָז, אַ שאָד — אזוי פיעל געארבייט...

אז ער טרינקט זיך שוין גוט אָן און בעמערקט, אז אין סאַמאָוואר איז נאָך גענוג געבליבען, רופט ער אויס:

— ווער וויל נאָך טיי? ס'איז דאָ!

נאָר קיינער רופט זיך נישט אָן. און פוהרמאַן זוכט ערגיץ נאָך אַ שטיקעל צוקער, ער זאָל האָבען צו טרינקען נאָך אַ גלאָז, אַ שאָד איבער צו לאָזען, אזוי פיעל געארבייט...

צוויי חברים.

זיי זיינען געווען דער געגענזאטץ איינער צום צווייטען. ספיר איז געווען א שטילער, א פערבארגענער אין זיך; בערמאן א פלאפלער, א פיעל רעדעווידיגער. אז ספיר פלעגט שוין יא אמאל עפעס זאגען איז דאס געווען מיט א לאנגע פאוזע פאר דאס געזאגטע און מיט נאך א לענגערער נאך דאס געזאגטע. בערמאן אבער האט פון פאוזען ניט געהאלטען. גערעדט האט ער נאכאנאנד און פון אלץ, וואס עס האט זיך אונטערגערוקט אונטער'ן אויג. דער פאר ווען ספיר פלעגט זאגען זיינע פאר ווערטער, פלעגט בערמאן אויסהערען מיט דער גרעסטער אויפמערקזאמקייט און ווען בערמאן פלעגט רעדען פלעגט ספיר קוקען אויף דער וואנד אדער אויף די נעגעל און טראכטען גאר פון אנדערע ענינים.

ספיר איז געווען א פילאזאף. געלעזען האט ער שווערע און דיקע ביכער. געוואוסט אלע פילאזאפישע סיסטעמען און יעדערע אבגעשעצט לויט איהר ווערט. בערמאן האט געלעזען בלויז לייכטע בעלעטריסטישע ביכער און דאס אבגעלעזענע גלייך פערגעסען.

אויך אין געלד ענינים זיינען זיי ביידע געווען דער געגענזאץ איינער צום צווייטען. בעשעפטיגענדיג זיך ביידע מיט לעהרעריי, האט בערמאן געהאט שילער דאס רוב ביי אויפגעקומענע מענשען. די שילער זיינע זיינען געווען לייכטזיניגע, שטיפער און די געגענשטעגדע, וואס ער האט מיט זיי געלערנט זיינען געווען ניט העכער פון אריטמיטיק און אביסעל געאגראפיע; ספיר האט זיינע לעקציעס געהאט ביי איינגעפונדעוועטע בעלי־בתים

און געלערענט האָט ער שווערע געגענשטענדע: שפּראַכען און די געשיכטע פון דער ערד...

אָבער חברים זיינען זיי געווען. בערמאַן האָט זיך מיט ספּיר'ן געמוזט זעהן אַלע טאָג און ספּיר האָט אויך געהאַט די איינציגע שוואַכקייט: זעהן זיך אָפט מיט בערמאַנען. כאָטש יע־דעם מאָל זעהן זיך האָט ספּיר'ן עפּיס געקאָסט. בערמאַן האָט זיין פערדיענסט פאַר'ן מאָנאַט פערשווענדט אין דער ערשטער וואָך פון צווייטען מאָנאַט, אין דער צייט, וואָס ספּיר האָט גע־האָט אָבגעשפּאָרט אַ קליינעם קאַפּיטאַל.

און אַט דאָס איינציגע האָט ספּיר'ן מאַנכמאָל בייז געמאַכט:

— בערמאַן, וויפיעל איז דער שיעור? אָבער בערמאַן פלעגט אַזוי פערזיכערן וועגען אָבגעבען צוריק און וועגען בע־קומען נייע לעקציעס, פון וועלכע ער וועט ווערען אַן עושר, אַז ספּיר פלעגט ניט קענען שוין אָבזאָגען, און פלעגט בערמאַן'ען ווידער אויסבאָרגען.

אַזוי האָבען זיך יאָהרען געצויגען.

בערמאַן האָט דורכגעלעזען אַ וועלט מיט ראָמאַנען און האָט זיי אַלע פערגעסען, ספּיר האָט פערשלונגען צעהנדליגע פי־לאָזאָפישע סיסטעמען און האָט זיי אַלע געהאַט טיעף אינווענ׳ג און האָט צו יעדער צייט זיי געקענט עמיצען דערלאַנגען.

און וועהרענד בערמאַן האָט קיינמאָל ניט געהאַט ניט קיין געלד און ניט קיין אינערליכען קאַפּיטאַל, האָט ספּיר פערמעגט צווייערליי קאַפּיטאַלען: מזומן געלד און צעהנדליגער סיסטעמען און טעאָריען.

אָבער בערמאַן האָט זיך נאָר אינטערעסירט מיט ספּירס געלד־קאַפּיטאַל, דעם פילאָזאָפישען און וויסענשאַפטליכען קאַ־פּיטאַל האָט ער ביי׳ן חבר קיינמאָל ניט אָנגעריהרט.

*   *

*

איינמאָל נאָך דעם ווי ספּיר האָט שוין מעהר ניט געוואָלט

איהם אויסהעלפען מיט געלד איז בערמאן אוועק פון זיין חבר א בייזער און א בעלעדיגטער.

ער איז געקומען צו זיך אין צימער, זיך אוועקגעשטעלט ביי'ן שפּיגעל און האט דערזעהן, ווי די שלייפען זיינע הויבען שוין אן גראהען: ער האט זיך דערמאנט, אז די צאהל יאהרען, וואס ער האט אבגעלעבט און ער האט זיך ערנסט פערטראכט.

ער האט גענומען זוכען ענטפערס אויף פראגען: ווי אזוי און מיט וואס לעבט מען ווייטער? האט ער זיך געשטעלט די פראגע.

אויף מארגען איז ער אוועק צו ספּיר.

— ספּיר, ווי אזוי לעבט מען ווייטער?

ספּיר, מיינענדיג, אז ער וויל ווידער געלד האט געשוויגען א ווייל און ענדליך קורץ אבגעענטפערט.

— היט דיינע לעקציעס און פערשווענד ניט קיין געלד.

— ניין, ניט דאס מיין איך... האט בערמאן זיך נערוועז פערקרימט... איך מיין מיט וואס לעבט מען ווייטער...

—איך וועל דיר שוין קיין געלד מעהר ניט געבען... האט ספּיר געברומט...

— איך מיין נישט דיין געלד...

— וואס דען? — האט איהם ספּיר אנגעקוקט.

— איך מיין דו זאלסט מיר ארויסהעלפען מיט א פּאר טעאריען...

— טעאריען? וועלכע טעאריען? — האט איהם ספּיר אנ־געקוקט...

— איך ווייס ניט ווי אזוי לעבט מען ווייטער... זעהסט, איך האב שוין גראהע האר אין די שלייפען... און דו ביזט דאך אזוי רייך...

— איך האב שוין ניט קיין סך... האט זיך ספּיר ווי בע־קלאגט.

— ניין, איך מיין נישט קיין געלד, איך מיין עפּעס א פּי־

ליזאפישע שיטה, א טעאריע ווי אזוי צו לעבען ווייטער...

— אך, אט דאס מיינסטו! — האט זיך ספיר אנגעכאפט און האט זיך קעגען זיין כאראקטער אויפגערודערט — דאס ברודער יא... לייבניץ זאגט...

— וואס זאגט לייבניץ — האט זיך בערמאן אנגעכאפט.

ספיר האט איהם ערקלערט.

בערמאן האט זיך אנגעשטרענגט אויפצופאסען דעם זין און אז ספיר האט געענדיגט, האט ער געבעטען נאך א טעאריע..

— שפינאזא למשל, זאגט אנדערש — האט ספיר גענומען אויסלעגען אן אנדער טעאריע...

נאכדעם האט ער זיך גענומען צו די גאר אלטע, צו פלאטאנען, צו סאקראטעס און צו אריסטאטעלן. ספיר האט איהם אויף אזא'ן אופן ארויסגעווארפען א פאר צעהנדליג טעאריען. בערמאן האט זיי אלע אויסגעהערט און א ווײלע געשוויגען, ווי ער וואלט זיך מישב געווען וועלכע אנצונעהמען, ער זאל קענען ווייטער לעבען. ענדליך האט ער זיך עפיס דערמאנט און מיט א געבעט זיך געווענדט:

— ספיר, איך וויים דאך, אז דו האסט נאך געװוג...

— דער רמבם, למשל, זאגט אין מורה נבוכים....

— אך, ניין, איך מיין, דו האסט דאך נאך גענוג געלד, בארג מיר נאך עטליכע רובעל... איך בעט דיך...

ספיר האט זיך דערפיהלט, ווי אבגעגאסען מיט קאלט וואסער... אבער א ברירה האט ער געהאט. ער האט דאך דעם לייכטזיניגען בערמאנען ניט געקענט פערליערען: מיט זיינע פילאזאפישע סיסטעמען אליין האט ער זיך געפיהלט מאנכמאל אונהיימליך.

זרח „שותפות".

אזוי האט ער געהייסען אין שטעדטעל — זרח שותפות, און ער האט זיך מיט דעם דאזיגען „צונאמען" ניט געשעהמט. אדרבא, מיט דעם דאזיגען נאמען איז ער געווען שטאלץ. אליין קען א מענש גאר נישט אויפטהאן, פלעגט זרח טענה'ן, און דער־פאר האט זרח אויסער ווייב און קינדער קיין אייגענע זאך נישט פערמעגט. דאס הויז זיינס איז געווען בשותפות מיט א ברו־דער. דער הויף איז געווען שותפות מיט'ן גויאישען שכן און צו דעם ברונען אויפ'ן הויף איז שוין געווען א דריטער שותף, חייקעל דער בעקער. די קראם וואס האט זיך געפינען אויפ'ן מארק, האט זרח געהאלטען שותפות מיט יענקעל דעם תבואה הענדלער'ס ווייב און אזוי ווי די דאזיגע קראם האט פאר צווייען ניט געקאנט טראגען קיין חיונה, האט ער צוגעהאנדעלט אין א מארקס־טאג אויפ'ן מארק בשותפות מיט איינעם א אידען זע־ליג הארחורים, א איד א דרעהער אבער מיט א גרויסען קאפ.

איז דאס געווען אין מסחר זאכען. אבער אין פריוואטלע־בען האט זרח אויך געמוזט צו אלץ האבען א שותף. קומט אז ערב פסח און עס מאכט זיך איהם א מציאה א בינטעלע חריין פאר צוויי קאפיקעס, זוכט ער א שותף און דעם ערשטען בעסטען אידען אדער אידענע לעגט ער פאר:

— ווער קויפט בשותפות א בינטעל חריין?

מאכט זיך איהם א מציאה פיש אויף שבת, קען זרח זיך ניט פערגינען אליין אבצוקויפען און ער זוכט א שותף, און אויב די קניה בעטרעפט א צו גרויסע סומע, איז דעמאלס איהם איין שותף אדער איין שותף'טע ווייניג.

און אפילו אז זרח פלעגט אז ערב שבת אדער ערב יום טוב געהן אין מרחץ, פלעגט ער אויך דארטען זוכען א שותף צו דעם בעזעם, וואס ער פלעגט קויפען ביים באד־גוי. אבער אזוי ווי דער

בעזים פלעגט ניט מעהר אנטרעפען ווי איין קאפיקע, פלעגט ער דערויף נישט אזוי לייכט געפינען א שותף און דאס שמייסען זיך איינער אליין מיט א בעזים פלעגט איהם דערפאר פערשא־פען גרויסע ענוים. דערפאר אבער פלעגט ער שוין דאס שטיקעל זייף קויפען בשותפות מיט נאך א אידען און אויף דעם איבערי־בענעם שטיקעל פלעגט ער זוכען נאך א שותף...

מאכט זיך א מאל אין גאס, איינער רעדט א צווייטען א שידוך און זרח דערוויסט זיך, ווארפט ער אריין א פאאר ווערטער רעכענט ער אוים א פאר מעלות פון דער כלה אדער פון חתן און זרח האלט זיך שוין פאר א שותף צום שדכן, טיילט זיך מיט איהם מיט די פאר רובעל שדכנות און מען געהט אריין אין א בעל־הבתישען שענקעל און מען מאכט בשותפות א טרינק בראנפען. יענער צאהלט פאר'ן בראנפען און זרח פאר'ן פאר־בייסען.

זרח איז א איד ניט קיין עם הארץ. אין די שווארצע פינ־טעלאך איז ער שטארק בעהאוועגט, און אהן א צייטונג קען ער זיך ניט בעגעהן. ער אליין איז נאטירליך ניט ביכולת אויסצור־שרייבען א צייטונג, אבער זרח איז א איד וואס קען קריגען שותפים. ער זוכט אוים א פאר מנינים משכילישע אידען, אויך וואויל־קענעוודיגע ווייבלאך, שלאגט צונויף א פאר רובעל פאר א האלב יאהר און די צייטונג קומט אן דערפאר אויף זיין אד־רעס... ענדע יאהר בלייבען די אלע נומערען ביי איהם. דאס ווייב לאזט איהם ניט לעבען, וואס זיי מאכען אן איין שטוב א הקדש או זרח זוכט א נייעם שותף די דאזיגע נומערען איינצור־בינדען.

אויך מיט גאט מאכט זרח זעלטען אליין געשעפטען. קומט שמחת־תורה, קויפט זרח שלישי. אבער אזוי ווי אין דעם דאזיגען טאג איז שלישי זעהר טהייער, קריגט ער א שותף. ער זאגט די ערשטע ברכות, דער צווייטער די לעצטע ברכות און דאס געשעפט איז געשלאסען.

זעלבסטפערשטענדליך, אז אויך אן אתרוג מיט א לולב וועט זרח אליין ניט קויפען. דערצו האט ער שוין עטליכע שותפים מיט א מאל. דערפאר אבער דער פטום, געהערט נאך סכות צו איהם, ווייל זיין ווייב געביהרט איהם בלויז מיידלעך און זי גארט שוין לאנג צו האבען א אינגעל.

ווענען א סוכה איז אבגערעדט! א סוכה מאכט זרח בשותפות מיט'ן ברודער און נאך צוויי שכנים, און איהם דאכט זיך שטענדיג, אז די סוכה קען ארייננעהמען א שכן — א שותף הייסט עס. אבער די איבעריגע שותפים דערלאזען עס ניט.

אין שטעדטעל איז קיין דאקטאר ניטא — דער גרויסער דאקטאר וואהנט אין דער אויעזדנער שטאדט און אז ברוך אדער זיין ווייב ווערט מסוכן קראנק, זוכט ער ווידער א שותף, אמאל צוויי, וואס זיינען קראנק אויף דער זעלבער קרענק וואס ער, אדער זיין ווייב און מען דינגט בשותפות א פוהר און מען מאכט א רייזע צום דאקטאר...

עס איז איבעריג צו דערצעהלען, אז ברוך האלט א לאָ־טערי צעטעל מיט א פאר שותפים און פערליערט דערפאר אלע יאהר א חלק. דערפאר אבער אז דאס צעטעל האט א מאל גע־וואונען א קליינע סומע, האט מען געמוזט אנקומען צום רב צו האבען א דין תורה ווי אזוי צו צוטהיילען דאס געלד און דאס פסק־געלד האט מען זיך צוזאמענגעלעגט בשותפות.

אזוי האט ברוך אבגעלעבט לאנגע יאהרען און איז געשטאָר־בען אן ארימאן. תכריכים האבען זיינע לעבענס־שותפים איהם געקויפט בשותפות און אויך די קבורה געלד האט מען בעצאהלט בשותפות, אזוי אז יעדער האט אויך אין זיין קבר געהאט א בע־דייטענדען חלק...

דער דיכטער און זיינע פריינד.

פערשעהמט האט דער יונגער דיכטער פארגעלעגט זיין ערשט ווערק דעם פערלעגער.

ער האט זיך ניט געשעמט מיט זיין ווערק, ווייל ער האט אין זיין ווערק ניט געגלויבט, פערקעהרט, ער איז אינערליך זי־כער געווען אין די הויכע מעלות וואס זיין ווערק בעזיצט. און דערפאר טאקי האט ער זיך געשעהמט. אזוי פערשעהמט זיך א שעהן מיידעל און דערצו נאך אין א שעהן קלייד אנגעטהאן, ווען זי ווייזט זיך פאר א ווילד פרעמדען...

— איהר וועט עס נעהמען? — האט דער יונגער דיכטער שטיל געפרעגט.

— דער פערלעגער האט דעם מאנוסקריפט געבלעטערט, גע־כאפט א צייל דא, א צייל דארט און מיט זיין טוחרישען הוש דערשפירט עפעס ווערטהפולעס.

אזוי גיט בלויז איין קוק א געניטער פערל־הענדלער אויף פערעל און ווייס שוין וויפיעל ריוח דערביי שטעקט.

— נו, יא... האט דער פערלעגער זיך געמאכט קאלט. מען דארף עס נאך דורכקוקען...

דאס ווערק איז אנגענומען געווארען.

וועגען האנאראר האט דער יונגער דיכטער ניט פיעל גע־רעדט: זיין ווערק איז איהם צו טייער.

אבער אויף איינס האט ער זיך, קעגען זיין כאראקטער, געשטעלט פעסט.

— פינף־און־צוואנציג עקזעמפלארען וועט איהר מיר גע־בען.

— צו וואס? — האט דער פערלעגער געשמייכעלט.

— צו פערטהיילען מיינע פריינד, האט דער יונגער דיכ־

טער מיט אַן אויפגעלעבט געזיכט געענטפערט.

— אַך! — האָט דער פּערלענגער ווי מיט שפּאָט אויסגע־רופן — האָט איהר אַזוי פיעל פריינד?

— יאָ! געוויס! — האָט דער דיכטער נאָך פעסטער בע־שטימט און גליקליך געשמייכעלט.

— אויב אַזוי — בעקומט איהר.

און אַז דאָס בוך איז ערשיענען, האָט דער דיכטער אַ ליעבע אָנגענעהמע ארבייט געהאַט:

צו פערטהיילען זיין ווערק צווישען די פריינד.

אַך, אַ שאַד! עס האָט איהם אויסגעפעהלט נאָך אַ צעהן עקזעמפּליאַרען.

אָבער ער וועט ניט געהן דולען אַ קאָפּ מיט בקשות צום פערלעגער.

די צעהן עקזעמפּליאַרען האָט ער געקויפט. אַך, עס האָט איהם ווידער געפעהלט.

דער יונגער דיכטער האָט אַזוי פיעל פריינד געהאַט.

* * *

ביי'ם צווייטען ווערק האָט ער זיך שוין וועניגער געשעמט.

— מיין איצטיג ווערק — האָט ער געמאָלדען דעם פערלע־גער — זאָל ווירקליך איבערטרעפענד זיין.

— נו, יאָ... מיר האָפען — האָט דער פערלעגער סוחר'יש אָבער גוטמוטיג געשמייכעלט — וואָס דען? איהר קענט נישט?!

און דער יונגער דיכטער, וואָס האָט שוין איבריגענס, בע־קומען אַ לייכטען קנייטש אויפ'ן הויכען שטערען, האָט גע־זאָגט:

— און וועגען האָנאָראַר?

מען איז מושוה געוואָרען...

— און דערצו וועט איהר מיר געבען אַ צאָהל עקזעמ־פּליאַרען...

— וויפיעל ? — האט דער פערלעגער ווי געזייטיג[illegible] גע־שמייכעלט.

דער דיכטער האט זיך א קליינע ווילע פערטראכט:

— א פופצעהן שטיקלעך.

— אך, זיינען אייך שוין אבגעקומען אזוי פיעל פריינד ? האט דער פערלעגער ווי בעדייטענד געשמייכעלט...

דער דיכטער האט געשוויגען.

* * *

ביים דריטען ווערק האט דער דיכטער זיך שוין מיט'ן פערלעגער אביסעל געאמפערט:

— אום גאטעס ווילען! עס וועט געהן אין די טויזענדער... איהר נוצט מיך אויס! ...

זיין שטערען האט זיך געקנייטשט און אין די אויגען איז געלעגען פערדרוס און אונצופרידענהייט...

מען איז דאך ענדליך מושוה געווארען. דער דיכטער האט שוין געזאלט ארויסגעהן.

— נו, און וויפיעל עקזעמפּליארען דאס מאל פאר אייע־רע פריינד?

דער דיכטער האט א מאך געטהאן מיט דער האנד:

— אך, לאזט צורוה... דאס וועל איך נאך זעהן.

און א פיהר טהוענדיג מיט דער האנד איבער'ן שטערען האט ער טרויעריג צוגעגעבען:

—— האב איך דען פריינד! ...

דער פערלעגער האט מיט נצחון געשמייכעלט...

צווייִ תקיעות.

די סאָלדאַטען פון דער זעכצענטער ראָטע האָבען סוף־זומער אין לאַגער געמאַכט א שמועס וועגען די קומענדיגע שווערע מאַנעווורעס. ש ו ב, א קליין נידעריג סאָלדאַטעל, מיט א בלייך פּנים, האָט זיך דערשראָקען, פענאַנדערגעפרעגט אקוראַט ביי די עלטערע סאָלדאַטען, ווען מען לאָזט מען איבער אויף קאראַאול און בעקומענדיג אנ׳ענטפער, אז אויף קאראַאול בלייבען די קראַנקע און שוואַכע, איז שוב׳ן אביסעל לייכטער געוואָרען אויפ׳ן האַרצען און ער האָט געזאָגט:

— ניטשעוואָ, מיך וועט מען לאָזען!

— אוודאי, — האָט איינער פון די גוי׳עשע סאָלדאַטען געלאַכט — אויף וואָסערע צרות וועט מען שלעפען אזא שלאַק ווי דו, א „ראַבין“.

„ראַבין“ האָט מען שוב׳ן גערופען דערפאַר ווייל ער האָט פון „קעסעל“ ניט געוואָלט בשום אופן עסען און פלעגט אמאָל אריינכאַפּען א „דאַווען טהון“.

ערב מאַנעווורעס, אז דער דאָקטאר האָט געמאַכט א „סמאָטר“ ווערען צו לאָזען, האָט שוב נושא חן געווען ביי׳ם דאָקטאר, ער האָט איהם א קלאַפּ געטהאָן איבער׳ן פּלייצע און געשמייכעלט:

— מאָלאָדיעץ! פּאָידיאָש.

שוב, וועלכער האָט זעלטען געהערט, זייט ער דיענט, מען זאָל אויף איהם זאָגען „מאָלאָדיעץ“, האָט דעם קאָמפּלימענט אנגענומען מיט שמחה און אז ער איז ארוים צוריק פון „אקלאָ־ראָק“ און די סאָלדאַטען האָבען איהם געפרעגט:

— נו, שוב?

האָט ער פרעהליך געענטפערט:

— איך געה! דער דאָקטאָר האָט מיר א קלאַפּ געטהאָן א בער'ן פּלייצע און געזאָגט: „מאַלאָדיעץ"!...

ארוים אויף די מאַנעוורעס איז מען אין דער פריה, אכט א זייגער. עס איז געווען א חמארנער אלול־טאָג; דער וואלד, וואו דער לאַגער האָט זיך געפונען איז געשטאַנען טרויעריג און האָט'שטיל גערוישט, ווי ער וואָלט בעדויערן, וואָס זיינע סאָלדאַטען, צו וועלכע ער האָט זיך פאר אזא זומער צוגע־וואָהנט, געהען אוועק, זיין נע ונד עטליכע וואָכען, שלאָפען אויף דער ערד אונטער'ן אָפענעם הימעל, געשיצט פון רעגען, ווינד און קעלט...

די מוזיקאַנטען האָבען אָנגעהויבען שפּיעלען א מארש אין א. מינאָר, דער „באַריטאָן", וועלכער האָט אין מארש געהאַט א סאָלאָ, האָט זעהר טרויעריג געברומט, און שוב האָט זיך דער־מאָהנט אין אלול, אין די קומענדיגע „ימים נוראים"; זיך דער־מאָהנט אן זיין שטעדטעל, וואו אידען שטעהען איצט אין די בתי־מדרשים און דאווענען, און א שווערע בענגשאַפט, א גוואַל־דיגע ציהעניש ערגיץ האָט דורכגענומען זיין נשמה.

— וואָס ביזט דו אומעטיג, שוב? — האָט איהם א שטופּ געטהאָן איוואַנאָוו, א גוי'עשער סאָלדאַט פון זיין „צייל", מיט וועלכען ער פלעגט שלאָפען אויף איין נאַרע און האָט מיט איהם בשלום געלעבט.

— אזוי! — האָט שוב טרויעריג געענטפערט.

— שווער? — האָט איוואַנאָוו ווייטער געפרעגט.

— נישקשה!

— באלד, ווערט מען מסתמא אָברוהען, אז מען געהט אויף מאַנעוורעס רוהט מען אָב אַלע צוויי שעה. אויף מאַנעווורעס היט מען דעם סאָלדאַט — האָט איוואַנאָוו, ווי געוואָלט בערוהיגען

שוב'ן, וועלכען ער האט געהאלטען פאר א „נאוואבראניעץ“ וואס שרעקט זיך.

— פאר א יאהרען איז געווען, צו אלדע שווארץ־יאהר, שווערע „מאנעווערס“ — האט איוואנאוו ווייטער גערעדט, ווי ער וואלט וועלען צושטרייען שוב'ס טרויעריגע געדאנקען — פאר א יאהרען האבען מיר, צום שווארץ יאהר, געדארפט געהן אלץ אויף בערג! אבער אונזער פאלק האט ניט „פאדגדאיעט“, מיר האבען בעקומען א „ספאסיבא“ פון קאמאנדויושטשי וואיס־קאמי אליין און צו גלעזלעך בראנפען.

שוב'ן האט דער ראניעץ, אין וועלכען עס איז געלעגען א משא, ניט נאך זיין געוואויהנהייט נאך, אנגעהויבען צו שטעכען אין רוקען, ער האט איהם געוואלט א רוק טהאן נידריגער, נאר איוואנאוו האט איהם איבערגעשלאגען:

—ווארט, באלד וועלען מיר קומען אויף „פריוואל“ וועסט דו פעררוכטען: אין „סטראי“ טאר מען ניט. „סטראי סוויטאיע מיעסטא — קענסט דאך גוט „סלאוויענסנאסט“?

דאס ווארט „סוויאטאיע מיעסטא“, האט שוב'ן ווידער דערמאהנט אין אלול, אין קומענדיגען ראש השנה, אין שופר און ער האט אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל. די וואלקענס אין פערשיעדענע געשטאלטען זיינען ווי צורודערט געשוואומען און שוב'ן האט זיך פארגעשטעלט דער גרויסער יריד יעצט אין הימעל.

— וואס קלעהרט מען דארטען וועגען איהם? איז פלוצים שוב'ן איינגעפאלען — צי ווייסט מען, וואו ער געפינט זיך היינט, וועט מען דאס נעמען אין זינען? וועלען די מלאכים איהם דערקענען אין זיינע סאלדאטסקע קליידער?...

און שוב האט בעשלאסען, אז ווי שווער איהם זאל ניט אנקומען, מוז ער געבען צו וויסען, וואו ער געפינט זיך. ער מוז אויסבעטען א גוט יאהר! אויפ'ן פעלד וועט ער האטש דאווענען, האטש אהן א טלית נאר מען זאל איהם דארטען ־ערקע־

נען, מען זאל וויסען, אז ער איז דער זעלבער איד, ווי מיט א יאהר צוריק אין דער היים!

ערב ראש השנה פאר נאכט איז דער פאלק אנגעקומען אויף א פעלד. פון וויטען האבען זיך געזעהן קליינע הילצערנע דע־כער, ווי צוזאמענגעגאסען אין איינעם און שוב האט זיך דער־מאהנט, אז ווען ער פלעגט אמאל אוועקגעהן אויף א וויערסט פון דעם שטעדטעל, וואו ער האט געוואוינט און קוקען פון דארט צום שטעדטעל צו, פלעגען דארט אויף פונקט אזוי די דעכער צוזאמען־געגאסען אויסזעהן. און שוב'ן האט דאס הארץ געצויגען אהין צו דעם שטעדטעל.

— אידען! — האט שוב, נאכדעם ווי דער פאלק האט די פאלאטקעס צונויפגעשטעלט אויף צו איבערנעכטיגען ביז מאר־גען פריה — זיך געווענדעט צו די עטליכע סאלדאטען פון זיין ראטע — מארגען איז ראש השנה...

— מיר וויסען! — האבען די אידען ווי פערדריסליך גע־ענטפערט.

— ווילסט אפשר א ראש השנה'דיגען קוילעטש? — האט איין סאלדאט זיך געוויצעלט—נעהם ארוים פון ראניעץ, דאר־טען ליעגען א סך סוחארעס...

— ביזט א גוי. — האט שוב זיי געזידעלט — לאמיר בעסער זעהן צו געהן דאווענען — דא איז ניט ווייט א שטעדטעל.

— דאווענען, ווי דאווענען! — האט דער סאלדאט זיך ווייי־טער געוויצעלט — עסען וועטשערע צו א אידען האט מען גע־דארפט טאקי געהן, א וועטשערע וואלט איצט געוויס ניט גע־שאדט...

— עס איז ווייט! — האט איינער געזאגט, — מען קען זיך מיאוס „אנרייסען"...

שוב האָט זיך פֿערטראַכט. אין קאָפּ האָט ביי איהם געאַר־בייט איין געדאַנק: ער וועט בעטען איוואַנאָווען אויסריינינגען זיין ביקס און ער וועט געהן דאַוונען אין שטעדטעל אריין.

— זאַ חליעבאַם! — האָט ער דערוויילּ דערהערט הינטען אַ געשריי פֿון זיין זוואָדנעם אונטער־אָפֿיציר.

און פֿון זיין דאַוונען געהן איז גאַר נישט געוואָרען... נאָך ברויט האָט מען געדאַרפֿט געהן אין צווייטען פּאָלק, דאָס אָב־וועגען, דאָס ארויסגעבען דאָס ברויט געדויערט לאַנג, און שוב איז מיט עטליכע אידלעך אוועק מיט אראָפּגעלאָזענע קעפּ נאָך ברויט.

— אָט האָסטו דיר ראש השנה, — האָט איינער געהענ־דיג געזאָגט.

— סלוזשבע! — האָט אַ צווייטער געטרייסט.

— מאָרגען אפילו קיין שופר ניט הערען! — האָט שוב, ווי פֿאַר זיך געזאָגט.

— וואָס איז? יעמעליאַנאָוו אונזער סיגנאַליסט בלאָזט שלעכט שופר? — האָט דער סאָלדאַט זיך ווייטער געוויצעלט.

שוב האָט אָבער ניט געהערט, האָט ניט געוואוסט, וואו ער איז אין הער וועלט. עפּיס געהט ער נאָך ברויט? צו וואָס דאַרף ער דאָס ברויט?... היינט איז דאָך ראש השנה...

— ווען וועט מען מאָרגען ארויסגעהן? — האָט ער גע־פֿרעגט ביי'ם „עלטסטען", וואָס האָט געפֿיהרט די קאָמאַנדע נאָך ברויט.

— האַלב צעהן, שטעהט אין פּריקאַז...

— האַלב צעהן! — האָט שוב אויסגעשריען מיט שמחה.

און ער האָט זיך דערמאָהנט, אז דאַמאָלס בלאָזט מען שופר... „שופר"! „שופר"! האָט איהם גערוישט אין קאָפּ. ער מוז הערען מאָרגען שופר... ער וועט לויפֿען אין שטעדטעל אריין, ניש טקשה, ער וועט „פֿאַר סוד" ניט אוועק געהן...

— מאָרגען געה איך אין דער פֿריה אין שטעדטעל, — האָט

ער זיך געווענדט צו די פּאָר אידען, ניט אנדערש...

שוב איז אויפגעשטאַנען אין דער פריה, נאָך איידער מען האָט געוועקט אויף פריהשטיק, האָט אויפגעוועקט זיין שכן „איוואַנאָווען", איהם געבעטען מיט טרערען אין די אויגען, ער זאָל היטען זיין ראַניעץ מיט דער ביקס.

— און דו וואוהין געהסט דו? — האָט איוואַנאָוו פערשלאָפען געפרעגט...

— איך... איך... האָט שוב געענטפערט מיט האַלבע ווערטער — איך געה אין שטעדטעל, איך וועל דיר ברענגען חלה...

— נו, געה, איך וועל היטען, — האָט איוואַנאָוו געענטפערש.

שוב איז ארוים פון פּאַלאַטקע און האָט זיך געלאָזען געהן.

— אַ, גוט ברודער, וואָס איך זעה דיך! — האָט ער דערהערט אַ קול.

ער האָט זיך אומגעקוקט און האָט דערזעהן דעם דעזשורנע, אַן אונטעראָפיציער.

— אוים שופר! — האָט איהם אַ קלאַפּ געטהאָן אין קאָפּ.

— געה, ברודער! — האָט דער דעזשורנער זיך געווענדט צו איהם מיט אַ ווייכען טאָן, וועלכער האָט שוב'ן געשניטען איבער'ן הארץ ווי אַ שארפער מעסער, געה, ברודער, אויפ'ן קיך — עס פעהלט דאָרט גראָד אַ „מענש".

— גאָספּאָדין דעזשורנע! — האָט שוב אָנגעהויבען בעטען מיט טרערען אין די אויגען.

— נארעלע, איך האָב ניט וועמען צו שיקען — עס איז דיין „אָטשערעד". עס וועט ניט געדויערען.

— פערפאַלען, פערפאַלען! — האָט שוב געהענדיג אין קיך געקרעכצט.

אז שוב האָט געענדיגט די ארבייט אויפ'ן קיך איז געווען

האלב ניין. עס איז נאך געווען פאר פריהשטיק און ער האט אויסגערעכענט, אז ער וועט נאך קענען געהן הערען שופר.

ער האט זיך געלאזען לויפען מיט אימפעט אין שטעדטעל. דאס הארץ האט איהם געקלאפט, אין קאפ גערוישט און יעדער קלאנג אויפ'ן וועג האט זיך איהם אויסגעוויזען ווי א תקיעה.

און אט זעהט ער שוין אין גאנצען דאס שטעדטעל. די קליינע אידישע געסלעך זיינען שטיל, ווי אויסגעשטארבען, נאר עפעס פון א הויז הערען זיך קולות, בעקאנטע קולות... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער צו די קולות וועלכע דערמאהנען איהם דעם ניגון פון למנצח...

באלד... באלד...

און אט דערהערט זיך א תקיעה... ער לאזט זיך לויפען געשווינדער... ער וועט שופר הערען!

און פלוצים דערהערט ער קלאפען פון פויקען, א רופען פון סיגנאלען פון דער ווייט, מען רופט דעם פאלק!...

דער פאלק געהט אוועק.

און שוב ווערט צוטומעלט.. נעבען איהם הערט ער די תקיעות און דארט ווייט, א האלב ווערסט פון איהם — סיגנא־לען און פויקען...

און שוב ווארפט זיך אהער און אהין.

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? רייסט זיך ביי איהם ארויס א געשריי.

און די סיגנאלען און די פויקען רעש'ן מיט כעס, און ציהען איהם, און רופען איהם: גיכער, גיכער צו אונז, צו אונז — א טרעוואגע!

און די תקיעות פון די אידישע שוהל בלאזען אזוי שוואך, אזוי טרויעריג... עס צופט איהם די נשמה — עס ציהט איהם אהין, צו די שוואכע אידישע תקיעות...

— גוואלד, וואוהין לויפט מען? — ווערט ער צוטומעלט און בלייבט שטעהן.

און אַט ווערען די סיגנאַלען שטאַרקער, די פּויקען ווּנערן און רופען מיט קראַפט: אהעררר — אהעררררר — גיכער דררר!

און שוב'ן טראָגט עס אהין וואו עס הערען זיך שטאַרקער די סיגנאַלען... עס טראָגט איהם ווי א שטאַרקער ווינד און ער לאָזט זיך לויפען, צוריק, צוריק, צום פּאַלק...

דער אלטער ארבייטער.

וואיטעק האט זיך צוזאַמענגעזעצט מיט זיין בעל הבית, דעם אייגענטהימער פון א גרויסער דרוקעריי.

— אז עולה! מוסר'ט ער זיך אליין דעם גאַנצען טאָג. גע־דאַרפט פערשווייגען. 25 יאהר געדיענט, געדיענט, געוועזן גע־טריי ווי א הונד, און איצט, אז דו האסט שוין גראָהע האָר — נא דיר, געה זוך אנדערע בעלי־בתים!

עס פאַלט ביי איהם די ארבייט פון האנד און דער מאשיניסט פון דער דרוקעריי, א הויכער דייטש, מיט פערדרעהטע וואָנסען, בייזערט זיך:

— דו ביזט, וואיטעק, היינט בעטרונקען, צי וואָס?

אויפגערעגט פון אזא שלעכטע מיינונג וועגען איהם, פער־געסט וואיטעק ווידער ווער עלטער ער איז און ברומט בייז ארויס:

— איך וויים ניט ווער טרינקט, איך צי דער העררי?

— אזוי גאָר, דו רעדסט שוין מיר אויך ענטקעגען — צינדט זיך אן דער מאשיניסט — גוט! גוט!

פאר'ן דאָזיגען „גוט־גוט!" דערשרעקט זיך וואיטעק אזוי, אז עס שווינדעלט איהם. ער וויים, אז מיט דעם זעלבען גוט־גוט איז מיט א יאהר צוריק אבגעזאגט געוואָרען נאָך אנ'ארבייטער אין דרוקעריי, ס ט א ך, און האט נאָך עד היום קיין ארבייט ניט. ער האט איהם שוין געזעהן פאַריגע וואָך וואַלגערן זיך נעבען בריק מיט אלע שכורים און באָסיאַקעס.

און וואיטעק בעגראבט טיעף, טיעף אין הארצען דאָס ביסעלע שטאָלץ, וואָס עס איז איהם נאָך פערבליעבען פאר די 25 יאהר, וואָס ער דיענט דאָ אין דרוקעריי, און מיט א הכנעה־דיגען קול ווענדט ער זיך:

— איך ווייס גאר ניט, וואס דער הערד איז בייז. עס איז דען אנ׳עולה, אז מען נעמט א מאל א ביסעל בראנפען...

נאר אנשטאט צו פעררייכטען דערמיט די מערכה, האט ער קאליע געמאכט. דער מאשיניסט שטעלט אויף איהם אויס די פאר בייזע שארע אויגען און שרייט:

— ווערסט ענטשווייגען! צי ניט, לומפ!

„אלץ איז פערלארען!" טראכט וואיטעק אין אנגסטען און נעמט זיך צו דער ארבייט. דערלאנגען פאפיער צו דער דרוק־מאשין.

דער מאשיניסט שרייט אויס ווידער:

— וועלכע פאפיער, לומפ, האסטו געבראכט?

„דאס אונגליק הויבט זיך אן!" טראכט וואיטעק און עס לאזען זיך ביי איהם אראב די הענד...

געקומען אהיים פיזיש און גייסטיג מיעד, האט זיך וואי־טעק א ווארף געטהאן אויפ׳ן טאפטשאן, וואס האט געדיענט אלס א בעט פאר איהם און זיין ווייב, און האט שטאר געקוקט.

— ווערסט עסען? האט דאס ווייב, א פאר דער צייט פערעלטערטע פויערטע מיט אויסגעלאשענע אויגען און א דאר ברוסט — געפרעגט.

וואיטעק האט ניט געענטפערט.

— וואס ביזטו אזוי צוטראגען? — האט זי בעזארגט געפרעגט קוקענדיג מיט טרייע בליקען אויפ׳ן מאן.

וואיטעק האט ווידער ניט געענטפערט.

דאס ווייב איז ווידער געווארען אונרוהיג און איז צוגע־שטאנען:

— ביזט, זאל גאט היטען, עפעס קראנק?

— קראנק! — האט זיך וואיטעק אנגעכאפט — ניט

דערהארען וועלען מיינע שונאים.

ער האט ביין אנגעקוקט דאס ווייב און געברומט:

— קיין אנדער ווארט, ווי קראנק, איז ביי איהר ניטא.

דאס ווייב האט זיך געפרובט פערטיידיגען:

— שונאים זאלען קראנק זיין, איך מיין גלאט... ביזט עפעס צורודערט...

— צורודערט... האט וואיטעק געמורמעלט, וואס בין איך צורודערט... איך לאף פון זיין באבען... איך האב זיך צוזאמער־טעלט מיט'ן בעל הבית... פאר 25 יאהר, ניש־קשה, איך מעג מיר ערלויבען איין מאל פאר 25 יאהר אבענטפערן א בעל־הבית. איך בין אין איינע יאהרען מיט איהם און געארבייט האב איך מעהר פאר איהם...

דאס ווייב האט פערשטאנען, אז וואיטעק איז היינט ארויס־געשפרונגען פון העזה. איהר הארץ האט זיך שטארק געשראקען און זי האט געוואלט מוסר'ן איהם: אלמאי? נאר א ביסעל אוים מורא פאר וואיטעק'ס כעס און א ביסעל אוים מיטגעפיהל האט זי ווייך געזאגט:

— לאף זיך אוים פון איהם, נישקשה, ער וועט דיך ניט אבזאגען...

— אבזאגען... זאל ער אבזאגען... האט וואיטעק גע־כעס'ט, וויפיעל איז דער שיעור! 25 יאהר אבגעדיענט און גע־נוג!... איך וועל אליין זיך אבזאגען...

אויסגערעדט האט ער עס נאר צו שטילען זיין צארן, אבער באלד האט ער ערנסט אויסגערופען:

— גענוג! 25 יאהר! איך וועל פרובען מיין מזל ערגיץ אנדערש...

אויף מארגען איז וואיטעק אויפגעשטאנען פריהער ווי גע־וועהנליך. אוועק ארבייטען איז ער אבער מיט א שעה שפעטער. ווי אזוי ער האט די שעה פערשפעטיגט ווייס ער אליין ניט: דער

טייוועל האָט זיך אויך היינט אריינגעמישט. ער זעהט בעשיינ־פערליך, אז דאָס גאנצע שטיק, וואָס די 25 יאָהר האָבען אויס־געוועבט, הויבט זיך אָן צו רייסען... עס איז געווען א גראָהע שטיק, אבער דאָך א גאנצעס און א זיכערעס. וואָס וועט איצט זיין? — גאָט אליין, דאכט זיך איהם, קען אזא הארבע זאַך ניט וויסען.

צוקומענדיג צום הויף, וואו די דרוקעריי האָט זיך גע־פונען, האָט ער זיך אָבגעשטעלט, געקוקט אויף די פיעלע פענסטער, וועלכע, אָנשטאָט א פריינדליכע בעגריסונג, ווי ער האָט פון זיי אַלע אין דער פריה בעקומען, האָבען איהם יעצט בייז אָנגעקוקט, ווי נעבעטען די אויגען פון בעל הבית, ווען ער האָט איהם כלומרשט בעליידיגט. דער גערויש פון די דרוק־מאשינען האָבען ווי אויסגעלעגט א שווארצען פינסטערען סוף. ער האָט זיך דריי מאָל איבערגע'צלם'ט, געמורמעלט: „גאָט, זיי מרחם דיין קנעכט!" און איז אראָפּ אונטען אין פאבריק...

צום שלימזל איז גראָד אונטען געווען דער בעל הבית. דערזעהענדיג איהם, האָט וואָיטעק ניט געהאָט וואו זיך צו בע־האלטען און איז געבליבען שטעהן אין אַנ'אומגעלומפּערטער פּאָזע, ווארטענדיג אויף עפּעס אַן אויסרעד פון בעל־הבית.

יענער אבער האָט איהם ניט בעמערקט און גערעדט עפּעס מיט'ן מאַשיניסט.

וואָיטעק האָט געפיהלט, אז דאָס שטיק, דאָס גראָהע לאַנ־גע שטיק, צורייסט זיך אויף שטענדיג, אויף אייביג; פער־ריכטען עס קען מען שוין ניט און ער האָט געפיהלט, אז ער דארף עפּעס טהאָן. שטעהן אזוי איז קיין שכל ניט, און בעגי־סענדיג זיך מיט א קאַלטען שוייס, האָט ער ארויסגערעדט:

— בעל הבית, איך וויל אַ רעכענונג...

געוואָרט האָט וואָיטעק אויף א שטארקען עפעקט. נאָך א 25 יעהריגער ארבייט בעטען א רעכענונג איז ניט פון די מעשים, וואָס מען הערט אַלע טאָג. זיין ווענדונג האָט אבער

ניט געמאכט קיין איינדרוק. ער וועט פרובען העכער זאגען:
וואס האט ער אייגענטליך מורא — ער איז ניט קיין יונגעלע:

— איך האב געוואלט בעטען דעם הערר א רעכנונג! —

האט ער נאך אמאל שוין שטייפער ארויסגעהערט, און דאס הארץ האט געקלאפט, ווי ביי א גזלן.

— איך האב געהערט... האט דער בעל הבית קאלט גע־ענטפערט — וועסט קומען שפעטער...

„הייסט עס — ער נעמט אן מיין אבזאגען זיך"... האט וואיטעק זיך איין געדאנק געחדוש'ט און ניט געקענט עס בע־גרייפען.

ער האט זיך דערפיהלט אזוי קליין, אזוי ארגבגעפאלען, אז איהם האט געוואונדערט, ווי אזוי האט ער, וואי־טעק, געקענט אבדיענען ביי אזא פיינעם בעל - הבית גאנצע 25 יאהר. עס איז געווען קענטיג א טעות. עפיס א מאדנער טעות.

ער האט א קוק געטהאן נעבען זיך אויף א קאסטען, וואס ער וואלט געדארפט איהם ארויסטראגען אויפ'ן הויף. זיין קאסטען, הייסט עס. יעצט אבער איז די קאסטען איהם אזוי פרעמד געווען, ווי דער בעל הבית, ווי די גאנצע דרוקעריי און ער האט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי איז דאס מעג־ליך, אז ער האט דא אבגעארבייט 25 יאהר... עס איז א טעות, א גרויסער טעות.

נידערגעשלאגען איז ער ארויס צוריק אויפ'ן הויף, וואו ער איז שטעהן געבליבען און ניט געוואוסט וואוהין צו געהן... אהיים געהן, ווייס ער דארף ער ערשט 1 א זייגער... עס איז דאך אונמעגליך איצט צו געהן א היים, ער וועט דאך דארטען משוגע ווערען. אפשר זאל ער אריין צוריק צום בעל הבית, פא־לען איהם צו די פיס און זאגען:

— הערר לעבען, איך האב עס א שפאס געמאכט, צו וואס זאל איך אוועקגעהן, איך האב דיך ליעב, איך האב ליעב די דרו־

קעריי, איך האָב ליעב די קאסטען, וואָס מען דאַרף אַרויסטראָ־גען, איך האָב אַלץ אַזוי ליעב, אַלץ איז מיר אַזוי אין הארצען איינגעבאַקען... 25 יאָהר, אַ קלייניגקייט... איך האָב עס אַ שפּאַס געמאַכט, הערר־לעבען, זיי מוחל...

איהם דיענען אָבער די פיס ניט צו מאַכען אַ שריט און קראַצענדיג זיך אין פּאַטיליצע מורמעלט ער פערלאָרען אַרויס:

— עט, צו אַלדי טייוועל, זאָל זיין! זאָל זיין!

ער לאָזט זיך געהן אַרויס פון הויף. וואוהין וועט ער אָבער געהן? זוכען אַרבייט ערגעץ אַנדערש טאָר ער נאָך ניט, ער האָט נאָך אייגענטליך ניט געהערט קיין רעכטע תשובה פון בעל־הבית, ער האָט קיין רעכט ניט... ער דאַרף זיך מיט איהם ערש־טענס אָבזעגענען פיין, דאַנקען איהם פאַר זיין זאַלץ און ברויט, זאָל ער ניט מיינען, אַז וואַיטעק איז טאַקי עפּעס אַ לאָבוס, אַ יונגאַטש... ניין! וואַיטעק פערשטעהט, ווי צו בעגעהן זיך...

יאָ, ער וועט וואַרטען נאָך אַ ביסעל, ער וועט אַריין נאָך אַ רעכנונג, עס קומט איהם פאַר צוויי טעג: מאָנטאַג, דיענסטאַג, עס מאַכט אויס אַ...

דער קאָפּ איז איהם אָבער שווער און ער קען ניט אויסרע־כענען.

— ניש־קשה — מאַכט ער אַ חניפה אונטער די אויגען — דער בעל הבית וועט ניט פערלאַנגען מיינע געלד... ער וועט ניט צודרעהען...

עס פערדריסט איהם, וואָס דער בעל הבית קען ניט וויסען, ווי גוט ער טראַכט פון איהם יעצט. נאָר ער וועט איהם זאָגען:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט...

יאָ, אַזוי וועט ער איהם זאָגען.

ער ווערט בעגייסטערט, און עס פאַלט איהם איין אַ גליקלי־כע אידעע: נאָך דעם ווי ער וועט צונעמען די ביסעל געלד, וועט ער איהם אַ קוש טהאָן אין האַנד, ווי עס פּאַדערט זיך.

— עס וועט זיין גאָר פיין! ווערט ער ענטציקט.

ער האָט אָבער מורא פאַר איין זאַך: דער קאָפּ איז איהם פערדרעהט, ער קען נאָך פערגעסען...

און ער חזר'ט זיך איין עטליכע מאָל:

— בעל הבית, איך האָב צו אייך גאָר נישט! און נאָך דעם א קוש טהאָן אין האַנד...

ער ווערט גאָר פרעהליך און איז זיכער, אַז עס וועט אַרויסקומען אויפ'ן בעסטען אופן...

ניט לאַנג אָבער האָט איהם די פאַנטאַזיע געמאָלט דאָס דאָזיגע בילד. אַרומגעהענדיג הין און צוריק ניט ווייט פון דער דרוקעריי, וואוהין ער האָט אַלע ווייַלע געוואָרפען פערליעבטע בליקען, האָט ער ביסלעכווייז, ביסלעכווייז אָנגעהויבען צו זעהן די נאַקעטע ווירקליכקייט, א הונגעריגע, אַן עלענדע, און עס האָט איהם געשווינדעלט.

— נאַרישקייט! האָט ער געמורמעלט פאַר זיך — איך קען דאָך אַזוי ניט אוועקגעהן... עס איז דאָך אונמעגליך... אָבגע־וועזען 25 יאָהר און גלאַט אוועקגעהן... עס קען דאָך ניט זיין!

מען דאַרף זעהן פעררייכטען, פערהאַפּען צוריק. ער וועט שוין אַריינגעהן און וועט זאָגען: — איהר טאָרט מיך ניט אוועק־לאָזען... איהר קוילעט מיך... וואָס הייסט, 25 יאָהר אָבגעוועזען ביי אייך... ווער וועט מיך נעהמען ערגעץ... אַלט, קראַנק...

אָ, ניין! פערהאַפּט ער זיך... זאָל איהם גאָט אויסהיטען אַזוינס צו זאָגען... אַלט איז ער ניט... ער איז אַלט אין גאַנצען 60 יאָהר, זיין טאַטע האָט געאַרבייט ביז 75. קראַנק אודאי ניט... וואָס הייסט קראַנק? טאָמער האַפּט איהם אַמאָל ברעכען דער קאַרק, נו, וואָס געהט עס אָן דעם בעל הבית, וואָס דאַרף ער עס וויסען? זיין טאַטע איז ער, וואָס ער זאָל זיך פאַר איהם קלאָגען?...

אָבער דער געדאַנק, אַז עס טהוט איהם די לעצטע צייט צו־האַפּט ווען דער קאַרק, לאָזט איהם ניט אָב.

„עס איז אייגענטליך" — טראַכט ער — פון מיין זייט

ניט עהרליך — פערלייקענען אזא זאך טאָר איך ניט... אן אר־בייטער דאַרף זיין א געזונדטער, בפרט ביי מיין ארבייט... צו טראָגען די פעק פאפיער און די קאסטענס דאַרף מען טאקי האָ־בען כח. מיר פעהלט דאָס שוין... יאָ! יאָ! מיר פעהלט! אזא זאך טאָר מען ניט פערלייקענען... איך וועל זיין ערגער פון א גנב, ווען איך וועל דאָס פערלייקענען, ער דאַרף אלץ וויסען, וועט ער וועלען וועט ער מיך האלטען, ניט — ניט! אַנוואַרפען זיך אויף א בעל הבית טאָר מען ניט...

און ער בעשליסט, אז ער וועט באלד ארייננעהן צום בעל הבית און ארויסלאָזען דעם גאנצען אמת און זאָל ער זעהן מיט וועמען ער האָט געהאט צו טהאָן...

לאָזענדיג זיך געהן צום בעל הבית האָט ער בעגעגענט די איבריגע ארבייטער געהן פון דער דרוקעריי.

— גוט־מאָרגען! — האָט ער זיך פערנייגט פאר זיי מיט גרוים הכנעה... שוין „וואָרמעס“־צייט?

— וואָס, דו ביזט ניט קיין היגער? — האָט איהם אן אר־בייטער אָנשטאָט צו ענטפערן, פער'חדוש'ט געפרעגט.

— איך... האָט וואיטעק אויסגעשטאמעלט... איך, ברידער, געה אוועק פון פאבריק... חי־חי־חי — שוין צייט! כ'בין שוין א זעכציגער....

— אזוי, ביזט שוין צוגעשטאנען? — האָט דער ארבייטער געלאכט — מיאוס!

— וואָס הייסט צוגעשטאנען? — האָט וואיטעק זיך פער־ענטפערט — עס האָט זיך אזוי געמאכט, — גאָט וויל אזוי... זייט געזונד, קינדערלעך... איך געה זיך זעגענען מיט'ן בעל הבית... 25 יאָהר אָבגעדיענט... איך האָב צו איהם גאָר נישט... מיר קומט נאָך פאר צוויי טעג... א קלייניגקייט — ער וועט נישט־קשה, בעצאָהלען... ער האָט פאר 25 יאָהר בעצאָהלט, וועט ער פאר צוויי טעג אויך בעצאָהלען...

ער האָט זיך תמעוואטע פונאנדערגעלאכט, דער יונגער אר־

בייטער האָט געוואָלט איהם וואָס ענטפערן, נאָר א צווייטער האָט איהם איבערגעהאקט:

— קום, וואָס האָסטו זיך געשטעלט טענה'ן ?...

— געהט, געהט, ברידער, עסען! האָט וואָיטעק פריינדליך זיך געווענדעט — מיר וועלען זיך אמאָל טרעפען... אָ, יאָ! מיר וועלען זיך נאָך זעהן...

ער האָט אבער געפיהלט, אז ער גלויבט אליין ניט אין זיינע ווערטער און ער האָט געמערקט, ווי ווייט ער איז יעצט פון אָט די יונגוואַרג, וואָס זיינען אוועק מיט שנעלע טריט און איהם געלאָזען אליין...

— זאָל זיי גאָט העלפען! איך האָב צו זיי גאָר ניט! — האָט ער ארויסגעמורמעלט און זיך געלאָזט געהן צום בעל הבית נאָך א רעכענונג...

די פאָטאָגראַפיע.

....קונסט זאָגט איהר — האָט דער אינטעליגענט מיט'ן אידישען פּנים, האַלב איראָניש און האַלב פערבענקט געשמייכעלט צו די געסט, וואָס זיינען בעשטאַנען פון קינסטלער און שריפטשטעלער — קונסט איז פאַר מיר נאָך ביז היינטיגען טאָג א ניט קלאָהרע זאַך און איך רעד דעריבער נישט דרייסט, איך זאָל חלילה נישט אריינפאַלען. איך האָב זעהר ליעב בילדער, באַרעליעפען, סטאַטוען. אבער צו זאָגען מבינות אויף דער ראַזיגער קונסט זאָג איך מיר אָפּ. מיינער א פריינד, א שטיקעל שריפטשטעלער, האַלט זיך דוקא פאַר א גרויסען מבין, בעזוכט אַלע קונסט־אויסשטעלונגען און בעטראַכט יעדעס בילד לויט אַלע כללים פון א קונסט־בעטראַכטער, צום ביישפּיעל: איין אויג נעהמט ער אריין אין האַלב אָפענעם פויסט און מיט דער אנדער אויג קוקט ער אויפ'ן בילד פון א וויטען שטח... נאָכדעם רעדט ער עפּעס וועגען ליכט און שאַטען, ניואַנסען, שאַטירונגען, ליניען, און דאָס גלייכען ווערטער, וואָס מען דאַרף האָבען פיעל מוטה זיי ארויסצורעדען צווישען אמת'ע קינסטלער. יאָ, מיין חבר האָט דעם מוטה, איך בין איהם מקנא, אבער א מבין איז ער פונקט ווי איך“...

„און פון וואַנען, מיינע פריינד, זאָל איך זיין א מבין. שטאַמען, שטאַם איך, ווי מיר אַלע; פון בעלי־בתישע קליינשטעדטעלדיגע עלטערען. ביי אונז אין הויז למשל איז געווען שטענדיג ריין און זויבער, אבער אַלעס איינפאַך. די ווענד זיינען געווען הויל; בלויז אויף איין וואַנד איז געהאַנגען א פויגעל, וואָס די שוועסטער האָט אַליין אויסגענעהט מיט בלאָ־

הע, רויטע און געלבע „בלאטשקע“, בלויז די אויגען מיט שווארצע. דער דאזיגער פויגעל האט געהאט אן אויסזעהן פון א חיה, אויסער דער עק איז געווען ווי ביי א פיש... אמת, דער „מזרח“, וואס איז געווען געהאנגען אויף דער מזרח־וואנד האט פערמאגט צוויי חיות. אבער דער מזרח איז געהאנגען אזוי הויך, אזש נעבען דער סטעליע, אז מיר קינדער האבען קיינ־מאל ניט געהאט די מעגליכקייט צו בעטראכטען זיי, סיידען מען זאל זיך שטעלען אויפ׳ן טיש, וואס דאס איז געווען שטרענג פערבאטען. מיר האבען זיך אבער משער געווען, אז דאס זיי־נען לעמפערטען“...

„בלייבט די פסח׳דיגע הגדה, וואס האט פערמאגט פיער געמאלטע פנים׳ער: דאס איז געווען דער חכם, דער רשע, דער תם און דער שאינו יודע לשאול, אבער די דאזיגע פנים׳ער זיי־נען געווען אזוי פארשמירט — נייערהייט פון דער דרוק אליין און שפעטער פון דעם פערגאסענעם וויין, אז היינטיגע צייטען וואלט מען די דאזיגע „געמעלדען“ געקענט אננעהמען פאר פוטוריסטישע“...

„וועט איהר פרעגען: דער מאמעס טייטש חומש מיט די עטליכע בילדער, וואס זיי זיינען שוין אונז קינדער בעסער געפעלען געווארען: האט אבער די מאמע דאס טייטש־חומש געהיט ווי דאס אויג אין קאפ און האט איהם א גאנצע וואך געהאלטען פערשלאסען צוזאמען מיט איהרע פערעל און אויי־רינגלעך, און שבת און יום־טוב, צוזאמען מיט איהרע פעריל און אוירינגלעך, איהם אליין אין די הענד געהאלטען און מיר האבען צו איהם קיין צוטריט ניט געהאט...

ווען איך זאל נאך דערמאהנען די „מענשעלעך“ וואס מיר קינדער פלעגען ווינטער מאכען פון שנעע און **א י ן שנעע**, וואס דאס איז געווען, אזוי צו זאגען, אונזער בילד־הויערישע קונסט, — שעפט זיך שוין אוים אלץ, אויף וואס אונזערע אויגען האבען זיך ערצויגען“...

„איך וויל אבער זיין פּינקטליך און זיך אָבשטעלען אויף דער איינציגער פאָטאָגראַפיע, וואָס האָט זיך אין אונזער הויז געפונען. די דאָזיגע פאָטאָגראַפיע איז געווען ניט געפּאַסט אין אַ רעהמעל, חלילה. פון אַזוינס האָט מען אין יענער צייט אין בעלי־בתּישע הייזער ניט געוואוסט. די פאָטאָגראַפיע איז געווען פון טאַטענס אַ יוגענד־חבר, וועלכער האָט געוואָהנט, ווי עס האָט דאַמאָלסט געהייסען, טיף אין רוסלאַנד, סף הכל אין טשערניגאָוו און איז געווען דאָרטען אַ פּאָדריאַטשיק. אַזוינער האָט זיך שוין געקענט ערלויבען אין יענער צייט צו פאָטאָגראַפירען. די דאָזיגע פאָטאָגראַפיע איז אָבגעהיט געוואָרען, ווי דאָס אויג אין קאָפּ. געהאַלטען האָט זי דער טאַטע פערשטעקט צווישען די סאַמע נויטיגסטע פּאַפּיערען, וואו עס האָט זיך געפונען דער מאַמעס כתובה, דער שטר חזקה אויפ'ן הויז, אַ פּאָר אַלטע שטר חובות און די קוויטען, וואָס מען האָט יעהרליך בעקומען נאָכ'ן איינצאָהלען די אַכט גילדען נאָלאָג אין דער אופּראַווע. אָט צווישען די דאָזיגע „הייליגע" און נויטיגע פּאַפּיערען איז געלעגען די איינציגע פאָטאָגראַפיע, וואָס האָט זיך געפונען אין אונזער בעזיץ. און געהייסען האָט זי ניט „די פאָטאָגראַפיע", נאָר „דאָס בילד"... זעהן עס פלעג איך זעהר זעלטען. אָהן דעם טאַטענס רשות אַרויסנעהמען פון קאָמאָד, וואו „דאָס בילד" איז געלעגען פערבונדען מיט אַ שטאַרקען פּאָדים מיט אַ קנופּ, וואָלט געווען אַ צו געוואָגטער שריט אפילו פון אַזאַ מזיק אַ אינגעל, וויאַ איך בין געווען. עס איז בלויז אויסגעקומען צו וואַרטען אויף אַ גוטער שטימונג פון טאַטען אין אַ לאַנגען ווינטער אָוועגד, ווען עס איז ניט געווען קיין אַרבייט. דעמאָלט פלעגט דער טאַטע, נאָך אַ ברייטען געניץ און נאָכדעם ווי ער פלעגט זיך אויסקנאַקען די פינגער, אַ זאָג טהאָן:

— לאָמיר גאָר אָנקוקען יוסף'ס בילד.

אין הויז איז דעמאָלט געוואָרען אַ שטאַרקערע בעוועגונג

און מיט הארץ קלאפעניש פלעג איך ווארטען אויף דער דאזי־גער צערעמאניע.

און נאכדעם, ווי דער טאטע האט דאס בילד ארויסגע־קריגען פון איהרע שכנים — דער מאמעס כתובה, דעם שטר חזקה און פון די קוויטען פון דער אופראווע פאר'ן איינגעצאהל־טען נאלאג, פלעגט ער זי בעטראכטען פאר'ן שיין פון לאמפּ, ווי גרויסע קריטיקער בעטראכטען היינטיגע צייטען א קונסט־ווערק...

— א שעהן קאפעליושעל טראגט ער דארטען! פלעגט דער טאטע ארויסמורמלען צופריעדען, בעטראכטענדיג אויפ'ן „בילד" דעם חבר'ס קאפעליוש.

— גיב מיר אויך א קוק... פלעג איך אויסשטרעקען די הענד.

דער טאטע, בטבע א גוטער, פלעגט דאך נאך דער ערש־טער בקשה נישט געבען, עס איז געווען א צו גרויסע זאך, אז ער זאל עס געבען באלד. איך האב געמוזט בעטען נאך אמאל.

ביין צווייטען מאל פלעגט ער נאך אלץ ניט געבען, פלעגט זיך מוזען די מאמע אריינמישען:

— גיב איהם שוין א קוק טהאן... ער וועט ניט אבבייסען..

ערשט דעמאלט פלעגט דער טאטע בעטראכטען מיינע פינגער, צו זיינען זיי גענוג ריין און אנזאגענדיג מיר אז איך זאל זי האלטען בלויז ביי די זייטען און ניט טאפען מיט די הענד, פלעגט ער מיר ענדליך אנפערטרויירען דאס בילד מיט'ן פנים פון טשערניגאווער פאדריאטשיק"...

„אויפ'ן דאזיגען פנים האב איך געקוקט מיט א הייליגען ציטער: א קלייניגקייט, א בילד פון א מענשען וואס לעבט ער־געץ אין דער גרויסער וועלט אזוי ווייט און אט האלט איך איהם אן אבגעמאהלטען אין די הענד, אפילו מיט'ן קאפעליוש און מיט די הויזען אין קעסטעלעך"...

„אבער קיין סך האט דער טאטע מיר ניט ערלויבט צו

שפּיעלען זיך. דאָס דאָזיגע בילד איז איהם צו טהייער געווען און אַרויסמורמלענדיג: גענוג געקוקט! פּלעגט ער עס אוועק־נעהמען פון מיר און בעהאַלטען עס ווידער צווישען די נוי־טיגע פּאַפּיערען אויף אַ לאַנגע, לאַנגע צייט"...

„עס איז געווען נאָך אַ געלעגענהייט צו זעהען דאָס בילד, ווען אַ קינד אין הויז פלעגט קראַנק ווערען. אַ קראַנק קינד קען מען גאָר נישט אַבזאָגען, פאַר אַ קראַנקען קינד נעהמט מען אפילו אַראָפּ פון בוידעם דעם סלאָי מיט סאָק און מען גיט עס אַביסעלע. און ווי באַלד אַז דאָס קינד איז שוין אַזוי מסוכן געווען און מען האָט איהם געמוזט געבען סאָק, האָט מען שוין אויך געמוזט געבען זיך שפּיעלען מיט'ן טשערניגאָווער פּאָד־ריאַטשיק. מען האָט בלויז זיך געבעטען רחמים ביי'ן קינד, ניט צורייסען עס... אַ קינד אַז עס איז קראַנק איז קאַפּריזנע"...

„דאָס דאָזיגע בילד האָט אויך געדיענט אַלס צייכען, ווי וויית דאָס קינד איז קראַנק: פּלעגט עס דאָס בילד פערלאַנגען און ביי'ן האַלטען עס פרעהען זיך, איז אַ סימן, אַז די קראַנק־הייט איז אָהן סכנה, טאָמער חלילה, פּלעגט עס זיך פון בילד אָפּזאָגען, האָט עס געהייסען, אַז די קראַנקהייט איז ערנסט: עס וויל אפילו ניט די פאָטאָגראַפיע וואָס דער טאַטע אליין האָט זיך ליעב דערמיט צו שפּיעלען! דעמאָלט האָט מען שוין גע־מוזט שיקען נאָך דוד דעם רופא...

— געהערט אַביסעל! — פּלעגט די מאַמע אויסדערצעה־לען פאַר'ן רופא די קראַנקהייט — מען האָט איהם שוין גע־געבען „דאָס בילד" און דאָס קינד וויל ניט, ווי מיינט איהר רבי דוד... מסוכן?...

און דוד דער רופא, אַ איד אַ גרויסער מומחה פּלעגט פּרו־בירען אַליין געבען דעם קינד די פאָטאָגראַפיע און איבערצייי־גענדיג זיך, אַז עס נעהמט טאַקי ניט, פּלעגט ער שטעלען די דיאַגנאָזע:

— ער האָט היטץ!...

דאָס קינד, גאַטירליך, ניט דאָס בילד פון דעם פּאַדריאַטשיק...

„אַט אַזוי מיינע פריינד — האָט דער בלייכער אידישער אינטעליגענט פאַרענדיגט זיינע עראינערונגען פון דער ווייטער קינדהייט — אַזוי איז דאָס איינציגע בילד אין אונזער הויז בעשטאַנען פון עפּעס א פאָטאָגראַפיע פון איינעם א מענשען אין א קאַפּעליוש און קעסטעלדיגע הויזען און זי האָט בעפריעדיגט אונזערע נייגונגען צו שעהנהייט און קונסט — היינט פון וואַנען זיינען מיר פּלוצים געוואָרען אַזוינע מבינים וואָס מיר זאָלען בעטראַכטען די אמת'ע קונסט בילדער דוקא מיט איין אויג, דורך א האַלב פערמאַכטען פויסט?“

„מיר קענען בילדער ליעב האָבען, אָבער שטיל, בעשיידען. צו וואָס דער אָנשטעל?... איך האָב עס פיינט!“...

די געסט האָבען זיך דערפיהלט בעליידיגט, האָבען אָבער אַלע געשוויגען, ווי פערשולדיגטע...

א וויץ.

הירש איז געווען א מענש פאר זיך. גערעדט האט ער זעהר וויניג כמעט ווי גאר ניט. דערפאר האט ער געהייסען ביי די נאהענטע בעקאנטע און ביי די מיטגליעדער פון דער משפחה „דער שווייגער". דער דאזיגער צונאמען האט הירשען ניט בע־ליידיגט. אמאל פלעגט ער נאך שטאלצירען דערמיט. „וואס דען? פלעגט ער טראכטען — ווי זיי, די פלאפלער!"

געווען איז ער א איד א סוחר. כמעט נאר שווייגענדיגער־הייד פלעגט ער דורכפיהרען די גרעסטע געשעפטען.

מאכט זיך קויפען א מציאה א שטיקעל רעשטעל וואלד און עס קומען אן די מעקלער, ריידען זיי נאכאנאנד, מען ריהמט דעם ארט, דעם פריז, די בוימער. הירש זיצט, הערט אוים און שווייגט. ענדליך, אז די מעקלער האבען שוין ארומ־גערעדט אי דעם פריז, אי דעם ארט, אי די בוימער צו עטליכע מאל און וויעדערהאלט אלץ איינע און אין די זעלבע מעלות, גיט הירש א מאך מיט דער האנד. דאס הייסט — גענוג שוין צו פלאפלען, ער ווייס שוין!

— ווער איהר, ר' הירש, פאהרען אנקוקען?

און הירש פלעגט געבען בלויז א שאקעל מיט'ן קאפ.

מיט'ן פריז פלעגט ער שוין מוזען זיין ריידעוודיגער. שאק־לען מיט'ן קאפ פאסט ניט. ער פלעגט שוין מוזען זאגען יא און ניין און זעלטען צולייגען דעם טיטעל וועלמאזשני־פאן...

שמייכלען פלעגט ער אויך זעלטען, כמעט ווי קיין מאל ניט. בלויז ווען דעם פרייז פון א סחורה וואס ער האט געהאנדעלט, האט מ'זי געשטעלט צו הויך פלעגט ער אנשטאט דינגען זיך א שמייר־

בעל טהאָן. דאָס דאָזיגע שמייכעל האָט מעהר געווירקט אויפ'ן פערקויפער, ווי אַן אַנדערער וואָלט זיך צובייזערט און דער פערקויפער האָט גלייך געמוזט אַראָבלאָזען דעם פּרייז אַ סך ביעדעריגער. טאָמער איז דאָס אויך לויט הירש'ס מיינונג גע־ווען צו טהייער, פלעגט ער ווידער אַ שמייכעל טהאָן, אָבער שוין אַ שמעלערען און וויינינגער בעמערקבאַרען. ביז וואַנען ער פלעגט אַרויסקריגען דעם ריכטיגען פּרייז. דעמאָלט פלעגט ער ווערען ערנסט, אַ שאָקעל טהאָן מיט'ן קאָפּ אויף יאָ און זיך נעהמען צום טאַש, אויסצעהלען האַנד־געלד...

אַמאָל אין אַן אָבענד פלעגען קומען צו איהם מענשען. די שטוב איז געווען אַ גרויסע, אַ פרייע. דער סאַמאָוואַר אַן אויס־געשייערטער איז געשטאַנען אויפ'ן מיטען טיש און יעדער האָט פון איהם געצאַפּט קאָכיג וואַסער אין גלאָז, דערגיסענדיג פון טשייניק מיט טהעע. איהם אַליין פלעגט מען מוזען אָנגיסען און דערלאַנגען. אַמאָל פלעגט עס טהאָן דאָס ווייב, אַ שעהנע, פולע אידענע, אַמאָל איינע פון די טעכטער, שפּעטער איינע פון די שניר, פאַרמאָגט האָט ער אי טעכטער אי זיהן, פון וועלכע עס האָבען זיך אויסגעבילדעט איידעמס, שניר און איי־ניקלעך.

אין אַזוינע אָבענדען פלעגט הירש, אַלס איידעלער מענש, מוזען זיין בערעדטער. דאָס איז איהם אָנגעקומען שווער. וואָס זאָגט מען זיי? דרויסען איז אַ פראָסט? נאַרישקייט. דאָס האָט שוין געזאָגט דער הויכער מאָגערער יונגערמאַן, וואָס טרינקט שוין די אַכטע גלאָז טהעע.. זאָל ער אפשר נעהמען אויפ'ן שויס דאָס דריי יעהריגע אייניקעל?... ניין, מען וועט איהם אָנקוקען פערוואונדערט... פאַר איהם פּאַסט עס ניט... ער האָט איהר איין גלעט געטהאָן, האָבען זיך אויך אַלע פערחידושט...

און אַזוי טראַכטענדיג וואָס צו טהאָן, וואָס צו ריידען מיט די אַלע מענשען, אייגענע און פרעמדע, געהט אַריבער דער אָבענד. הירש האָט קוים פאַר'ן גאַנצען אָבענד אויסגערעדט פינף

ווערטער. ער האט זיי אויסגערעכענט. איין מאל „יא", איין מאל ניין, איין מאל „נישקשה" און צוויי מאל נגנו...

אבער קיין חרטה וואס ער האט ווייניג גערעדט, האט ער ניט. אדרבא, עס טהוט איהם הנאה. צו וואס מאכען זיך נאריש ווי זיי. צו וואס דארף מען גלאט אין דער וועלט אריין פלאפּ־לען... עס איז חלשות!...

איין מאל איז אבער געווען אין הויז א גאסט, א סוחר פון דער ווייט... געווען א שעהנער און קלוגער איד. דער דאזיגער איד האט שוין גערעדט ווי א מענש. דערצעהלט מעשיות, משלים און וויצען. הירש האט אויסגעהערט מיט גרויס אויפמערק־זאמקייט. „א קלוגער איד!" האט ער אין געדאנק געלויבט. דער דאזיגער גאסט האט איהם צושרויפט, עס האט זיך איהם גע־וואלט אויך עפּעס רעדען, דערצעהלען, אויסזאגען זיך!... עס איז אבער איהם שווער געווען... ער האט יא געדענקט פון זיין יוגענד, ווען ער איז נאך א ישיבה בחור געווען, איין וויץ... ער געדענקט: עס איז געווען א וואויהלער וויץ. א וויץ וועגען א ישיבה בחור, וואס פרעגט דעם צווייטען: פאר וואס זאגען לייט, אז עס פאלט שטענדיג מיט'ן פוטער אראב, און ביי איהם איז עסענדיג אויפ'ן „טאג" דוקא דאס ברויט אראבגעפאלען מיט'ן פוטער ארויף... און דער חבר האט איהם געענטפערט: מן הסתם האסטו פארקעהרט אנגעשמירט... עס איז דאכט זיך א וויץ... האט הירש נאכגעדענקט צו זאל ער עס איצט דא איי־בערדערצעהלען צו ניט...

ביסלעכווייז, ביסלעכווייז האט איהם דער חשק צו דער־צעהלען דעם וויץ אזוי בעהערשט אז ער האט זיך שוין ניט געקענט גובר זיין. ער האט געהייסען אנגיסען א שטארקע גלאז טהעע.

איינע פון די טעכטער האט איהם אנגעגאסען און דער־לאנגט.

— שטארקער! — האט ער בעפויהלען.

די שנור האט אבגעגאסען א האלבע גלאז, דערגאסען מיט סענס און אוועקגעשטעלט נעבען שווער.

הירש האט עטליכע שלוק געהאן און זיך אנגערופען צום גאסט:

— שעהנע ווייצען אייערע...

די הויזיגע און די נאהענטע בעקאנטע האבען זיך אומגע־קוקט.

עס איז געווארען שטיל און מען האט געווארט אויף עפּעס...

— איך וועל אייך עפּעס דערצעהלען... האט הירש גע־מאלדען און איז רויט געווארען — א וויץ!...

— א וויץ! — האבען אייניגע אויסגערופען פערוואונ־דערט.

— נו, יא... א וויץ... האט הירש געשמייכעלט און אננעה־מענדיג זיך מיט מוטה האט ער אנגעהויבען...

„אמאל האבען צוויי ישיבה בחורים"... ער האט זיך עט־ליכע מאל פערהאלטען, אבער דער וויץ איז ארויס קיילעכדיג און מיט דער אמת'ער שארפקייט... דער ערפאלג איז געווען זעהר גרויס. אלע האבען הויך און שטארק געלאכט...

אזא'ן ערפאלג האט הירש ניט ערווארטעט. ער איז געזע־סען ווי א צוטומעלטער און האט תמ'עוואטע געשמייכעלט...

דאס איז געווען דער איינציגער וויץ, וואס ער האט אין זיין לעבען דערצעהלט... עס האט געדויערט א לענגערע צייט ביז דער רושם, וואס די דאזיגע ענדערונג אין זיין לעבען האט אויף איהם געמאכט, איז אריבער. ער איז ענדליך געווארען צו־ריק שווייגענדיג, ערנסט און געפיהרט די געשעפטען אויפ'ן

אַלטען שטייגער: יאָ, ניין, אַ קוים־קוים באַמערקבאַרען שמייכעל...

עס זיינען אַוועק פיעל יאָהרען, אַז דעם וויץ האָט ער אין גאַנצען פערגעסען. הירש איז געוואָרען אַלט, געגאַנגען שוין אַביסעל איינגעבויגען און געמוזט נוצען אַ שטעקען און ברילען, וואָס ער האָט ביידע זאַכען פיינד געהאַט...

ענדליך האָט ער זיך דערפיהלט זעהר שוואַך. עס זיינען געקומען די לעצטע טעג און אפשר די לעצטע שעה'ן. וואָס ווייסט דען אַ מענש?... מען דאַרף מאַכען אַ חשבון הנפש...

און ליגענדיג איינגעגראָבען אין די ווייסע ווייכע קישענס האָט זיך אין זיין שוואַכען קאָפּ זיך דורכגעטראָגען בילדער. ווערטער און טהאַטען פון זיין לעבען... די געזיכטער פון פריצים. מעקלער, בוימער און וואַסערען... נאָכדעם דאָס געזיכט פון אַמאָליגען ראש הישיבה, פון די ישיבה בחורים... און פּלוצים האָט ער זיך דערמאָנט אַן וויץ, וועלכען ער האָט דערצעהלט מיט יאָהרען צוריק פאַר'ן גאַסט... ביין דאָזיגען וויץ איז ער שטעהן געבליעבען און אופן בשום ניט געקענט מיט'ן געדאַנק אַוועקגעהן פון איהם ווייטער. ער האָט זיך אָנגעשטרענגט צו טראַכטען פון שעהנע ערהאַבענע מעשים, פון צדקה, תורה, אָבער דער דאָזיגער וויץ האָט זיך איהם געבאַמבעלט אין קאָפּ: „מסתמא האָסטו פאַרקעהרט אָנגעשמירט"... ער האָט זיך ניט געקענט איינהאַלטען און אַ שמייכעל געטהאָן און מיט הנאה האָט ער געמורמעלט צוויי מאָל: אַ וויץ... אַ וויץ... און האָט פערמאַכט די אויגען.

פערשטערטע מיליאָנערען.

עס איז געוועזען אַ שעהנער זומער־טאָג. די זון האָט געטריקענט די קליינע הייזעלעך פון גאס און איהרע שטראהלען האָבען זיך געשפּיעלט אויף די שויבען פון די פענסטער. די פּאָר בוימעלעך, וואָס האָבען זיך געפונען ערגעץ אין די גויאישע הויפלעך, האָבען זיך לאַנגזאַם געשאָקעלט, ווי זיי וואָלטען ניט געהאַט קיין העזה מאַכען אַ גערויש מיט זייערע בלעטער. קליינע קינדער האָבען זיך געשפּיעלט אין מיטען דער גאס מיט'ן זאַמד און זיך צולאָפען דעמאָלט, ווען אַ פוהר האָט זיך בעוויזען אויפ'ן שפּיץ בארג פון מארק און נאָכדעם ווי די פוהר פלעגט פערשווינדען, האָבען זיי זיך צוריק אנידער געזעצט און פאָרטגעזעצט זייער שפּיעל.

אויף יענקעל לייבע'ס גאניק איז געזעסען די עלטערע טאָכטער שרקה און עפּעס גענעהט. די מוטער, זלאַטע, אַ פרואין די מיטעלע יאָהרען, איז געזעסען גענענאיבער מיט אַ זאָק אין דער האנד און האָט דאָ געקוקט אויף די שפּיעלענדע קינדער, דאָ אויף דער טאָכטער און פון צייט צו צייט גוטמוטיג געגעניצט.

אין גאס איז געוואָרען שטילער און רוהיגער. עס האָט זיך בלויז געהערט אַ דומפּער קלאַפּען פון אַ האַמער איבער אַ קאָוואַדלע ערגעץ אין אַ ווייטער קוזניע. און ענדליך זיינען אויך די דומפּע קלעפּ פערשוואונדען.

די גאס האָט אזוי ווי איינגעהאַלטען איהר אָטהעם און האָט אויף עפּעס בעדייטענדעס געוואַרט.

די טאָכטער האָט ענדליך אוועקגעלעגט די שטיקעל שטאָף,

וואָס זי האָט גענעהט, אויפ׳ן שוים און זיך פּערקוקט.

פון ווייטען האָט זי דערזעהן געהן א אידען מיט א פּאַק אויף די פּלייצעס.

זיין גאנג און זיין אויסזעהן איז געווען פון א פרעמדען, א ווייטען...

— מאמע, ווער געהט עס דאָרטען?

די מוטער האָט זיך אומגעקוקט און ניט זעהענדיג איהם ווי געהעריג, האָט זי געדריקט מיט די פּלייצעס:

— אפשר אן אָרימאַן.

אָבער וואָס מעהר ער האָט זיך דערנעהענטערט, אַלץ מעהר האָט די מוטער און די טאָכטער זיך פעראינטערעסירט. ענדליך איז דער פרעמדער פארבייגעגאנגען ניט ווייט פון גאניק און בעגעגענדיג די בליקען פון די צוויי פרויען האָט ער העכער אויפגעהויבען זיינע געדיכטע רעטזעלהאפטע ברעמען און שטו־מערהייט עפּעס פאַרגעלעגט.

— מאמע, דאָס איז א פּאקענטרעגער.

— איך דארף גאָר נישט! — האָט די מוטער קאַלט ארויסגעזאָגט.

אָבער אז דער פּאקענטרעגער איז פארבייגעגאנגען הארט פארביי דעם גאניק און אָנגעקוקט זיי מיט זיינע סודות׳דיגע אויגען, האָט די טאָכטער זיך ניט געקענט בעהערשען און איהם אָבגעשטעלט:

— וואָס פערקויפט איהר, ר׳ איד?

דער איד איז שטומערהייט ארויף אויפ׳ן ערשטען טרע־פּעל פון גאניק, זיך אנידערגעזעצט, אָבגעווישט דעם שוויים מיט דעם ווייסען ארויסגעשטאַרטען ארבעל פון העמד און אָבגע־בונדען דאָס פּעקעל.

אָנפאנגס האָט ער געוויזען פערשיעדענע ציצית. דער דאָזיגער סחורה האָט די מוטער און די טאָכטער ניט געשענקט קיין אויפמערקזאמקייט. האָט ער געוויזען א קמיעה׳לע, א

סגולה פאר קינדער ווען עס שניידען זיך צייהנדלעך. אויך דאס האט די מוטער ניט געדארפט, די קינדער זיינען שוין דער־וואקסען. דער פרעמדער איז ניט נתפעל געווארען, האט גענר־מען צונויפלעגען די סחורה אין ארדנונג. דערווייל האט די טאכטער דערזעהן א ביכעל.

— וואס איז דאס ? — האט זי נייגעריג געפרעגט.

— דאס איז א מעשה־ביכעל.

— ווייזט נאר אנקוקען... — האט די טאכטער אויסגע־צויגען די האנד.

— צו וואס ? — האט די מוטער נישט ערלויבט.

דער פאקענטרעגער האט אבער זיך ניט גערעכענט מיט דער מוטער און שטומערהייד ארויסגענומען פון א פעקעל פער־בונדענע ספרים דאס פערלאנגטע מעשה־ביכעל.

די טאכטער האט זיך גענומען לעזען דאס פאדערבלאט:

דער רייכער בעטלער. ראמאן אין צווי טהייל.

דער טיטעל איז איהר שטארק געפעלען געווארען. ווי איז דאס מעגליך, אז א בעטלער זאל זיין רייך ? עס איז זעהר טשיקאווע. דא מוז זיין א גוואלדיגע ליעבע. עס מוז אבער קאסטען זעהר טהייער.

— צוויי גילדען... — האט דער פאקענטרעגער אויסגע־ברומט...

— מאמע, איך וועל קויפען... — האט זיך שרעק געבע־טען...

— קויפען ?... הא ? — האט די מוטער שוין אויך בעקר־מען חשק. אבער די סומע איז דאך געווען צו גרויס און זי האט זיך געסטארעט אבשוואכען דעם איינדרוק :

— עס איז א פנים אן אמת'ע מעשה ?

— אמת, ווי גאלד ! — האט דער פאקענטרעגער פער־זיכערט.

— און אז אן אמת — האָט די מוטער שוואַך נאָכגעגע־בען — דאַרף עס קאָסטען אזא פערמעגן?

מען האָט זיך גענומען דינגען. די מוטער האָט געהייסען געבען א פערציגער, די טאָכטער האָט שוין געוואָלט געבען פון איהר אייגענע געלד א פערטעלע:

— מאַמע, איך גיעב פון מיינע געלד א פערטעלע...

— דיינע, מיינע... וואָס מאַכט עס אויס? — האָט די מוטער זיך נאָך אלץ געקווייטשעלט — דער טאַטע וועט זיך בייזערן.

— דעם טאַטען וועלען מיר זאָגען, אז עס קאָסט א גיל־דען...

— וועט ער אויך שרייען! — האָט די מוטער מורא גע־האָט.

אָבער דער חשק צום מעשה־ביכעל איז שוין ביי ביידען שטאַרקער געוואָרען ווי די מורא פאַר׳ן מאַן און טאַטען. עס איז געקויפט געוואָרען פאַר א פערטעלע. נאָכ׳ן אָבצאָהלען האָט די מוטער ווידער געצווייפעלט:

— עס איז א פנים אן אמת׳ע מעשה? מיינע שונאים זאָלען אזוי לעבען...

דער פאַקענטרעגער האָט שוין די פערטעלע אריינגעלעגט טיעף אין א ווייטער קעשענע. דאָך האָט ער די מוטער בערו־היגט:

— עס איז אן אמת׳ע מעשה. איך נאַר אייך ניט אָפּ...

די מעשה איז געווען אין צוויי טהייל. אין ערשטען טהייל האָט זיך דערצעהלט פון איינעם א בעטלער און פון איינעם א מיליאָנער. דער בעטלער האָט זיך געווענדעט צו זיין משפחה נאָך הילף, האָבען איהם די רייכע פון דער משפחה ארויסגע־וואָרפען פון הויז, די אָרימע האָבען איהם געגעבען עסען און טרינקען פון דעם לעצטען. דער מיליאָנער, ווידער, האָט גע־

טהאָן טובות. אין צווייטען טהייל האָט זלאַטע און שרהקע ער־פאהרען, אז דער בעטלער איז דאָס געווען דער מיליאָנער און דער מיליאָנער איז דאָס געווען דער בעטלער.ביידע זייגען געווען איין מענש און דער מענש האָט זיך פארשטעלט דאָ פאַר א בעטלער, און דאָ פאַר א מיליאָנער... דאָס האָט זיי אזוי פער־באַפט, אז זיי פלעגען צווישען זיך אָפט שמועסען:

— נו, מאַמע, קען מען שוין וויסען, ווער עס איז א בעט־לער?

— מען קען טאַקע ניט... — פלעגט די מאַמע פיליזאָ־פירען...

און אז דאָס מעשה־ביכעל איז שוין געווען איבערגעלעזען, האָט זיך ערשט אָנגעהויבען די איבערקעהרעניש אין זייערע מוחות. געדאַכט האָט זיך זיי, אז יעדער פרעמדער אָרימאַן, וואָס געהט אריין צו זיי נאָך א נדבה, איז א פערשטעלטער. אין דער אמת'ען מוז ער זיין א מיליאָנער.

— מאַמע, וואָס זאָל איך געבען דעם אָרימאַן?...

— גיב איהם א שטיקעל ברויט...

— הא?... ברויט? מאַמע... אפשר...

— טאָ גיב איהם א קאָפּיקע...

— מאַמע, זאָל איך איהם אפשר געבען א טעלער זופּ...

— אוואַדע...

און נאָכדעם האָט די מוטער און די טאָכטער געוואַרט, אז עס זאָל צו זיי אריין א מיליאָנער און זיך אָנרופען:

— דערפאַר וואָס איהר האָט מיר געגעבען א שעהנע נדבה און עסען, בין איך אייך געקומען צו בעלויהנען. זייט ווי־סען, אז איך בין געווען בלויז א פארשטעלטער... איך בין א מיליאָנער, אייערע אַן אָנקעל... בין פערלוירען געגאַנגען ווען איך בין געווען א קליין אינגעלע, איך האָב אוצרות מיט גאָלד און בין געקומען אייך איצט גליקליך צו מאַכען...

און אזוי האָבען די צוויי לעזעריננס אין יעדען בעטלער געזעהן א מיליאָנער. ער איז בלויז א פערשטעלטער. ענדליך וועט ער אראָבוואַרפען זיינע בעטלערישע קליידער און וועט זיי זאָגען, אז ער איז זייער אָנקעל. וואָס איז אמאָל אלס אינגעל פערלוירען געגאנגען...

דער גבירה'שער אָרעמאַן.

דער איינציגער פערלאַנג, וואָס יאשע בער האָט די לעצטע יאָהרען געטראָגען טיעף אין הארצען, איז בעשטאַנען אין דעם, אַז ער זאָל ווערען אַן ארימאַן, גלייך מיט אלע אָרימע אידען וואָס געפינען זיך אין שטעדטעל.

— רבונו של עולם! — פלעגט ער אמאָל פאַר זיך אליין קלאָגען — וויפיעל איז דער שיעור זיך אליין און א וועלט צו נאַ־רען... מען קען דאָך פון דעם דאַזיגען ליגען צופּלאַצט ווערען!

— און וואָס העלפט מיר דאָס נאַרען? — פלעגט ער ווידער צו זיך אליין ריידען — ווייס מען דען ניט, אז יאשע בער איז א געבראָכענער מענש, א געפאַלענער, אַז קוים—קוים וואָס ער לעבט זיך דורך?

און יאשע בער האָט שוין ניט איינמאָל בעשלאָסען אראָפּ־וואַרפען פון זיך דעם יחוס פון אמאָליגע גוטע צייטען. אנהויבען זיך פיהרען כמנהג בעלי־בתים־אביונים און דעמאָלט ערשט וועט איהם דאָס לעבען ווערען לייכט.

און צו וואָס לוינט איהם דאָס בעהאַלטען זיך, אז אָרימ־קייט איז ניט אזא זאַך, וואָס לאָזט זיך בעהאַלטען: איהם דאַכט זיך, אַז עס טאַרטשעט ארויס פון אונטער'ן קאַפּעליוש, וואָס ער טראָגט סיי וואָך און שבת, פון אונטערן שוואַרצען, שטענדיג יום־טוב'דיגען סורדוט, און אפילו אַז ער טהוט ווינטער אָן דעם סאַבאָלנעם פוטער מיט'ן שרייענדיגען אויבערשלאַק דאַכט זיך איהם, א אַט דער פוטער, דער זכר פון אלטע גוטע צייטען, ליגט אויף איהם ווי א פרעמדער. ווי א בגד, וואָס ער האָט ערגעץ

געבאַרנט און היינט מאַרגען וועט ער איהם צוריק מוזען אומ־קעהרען...

מיט זיין אָרימקייט מוז ער זיך היטען ווי מיט אַ גנבה. ער מוז אַפּט שמייכלען. אָבער דער שמייכעל איז ניט וואָס אַמאָל, עס פעהלט אין איהם יענער חן פון די גוטע צייטען. ס'איז אַ שמייכעל, נאָך וועלכען דאָס פּנים ווערט גלייך פער־וואָלקענט און די אויגען בעקומען אַ פערצווייפעלטען גלאַנץ. און ניט ער אַ זיפץ, ווי דער שטייגער איז פון אַ שעהנעם אי־דען, איז דער זיפץ גאָר ניט דער וואָס אַמאָל. עס שטעקט אין איהם ניט יענע רחבות, יענע ברייטקייט. עס איז אַ זיפץ, נאָך וועלכען עס ווילט זיך פערברעכען די הענט און צושרייען זיך: אוי, וועה איז מיר געשעהן!...

און שטענדיג מוז ער זיין פאַרזיכטיג, היטען זיך, ער פיהלט זיך ווי עמיצער וואָלט איהם געבונדען און לאָזט איהם ניט פריי צושפּרייטען די הענט און אויסשרייען:

— אידען, איך בין געבראָכען, געפאַלען! איך בין אַן עני ואביון און טשעפּעט זיך אָפּ פון מיר!...

עס וואָלט פון איהם אַ באַרג אַראָפּ, ער וואָלט ווי נייע גע־בוירען געוואָרען.

קען ער נישט זיין קיין עכטער גביר, זאָל ער כאָטש זיין אַן עכטער אָרימאַן!...

אָבער ווערען אַן אָרימאַן איז ביי יאשע בער'ען נישט פון די לייכטע זאַכען. ער ווייס ניט ווי אַזוי מען הויבט דאָס אָן צו טהאָן. אַט ווייסט מען אַז ער איז אַן אָרימאַן און אַט פערגעסט מען זיך... אמת, קיין נייע מלבושים האָט ער שוין לאַנג ניט געמאַכט, אָבער די מלבושים פון די גוטע צייטען זיינען אַזוי פיעל און אַזוי שטאַרק (אַמאָליגע סחורות!) און אַזוי זויבער, אַז וועלכען מלבוש דו זאָלסט ניט אָנטהאָן זעהסטו פאָרט אין איהם אויס אַ נגיד, אַ שעהנער מענש, אַ בעל־צדקה... טהוט ער אַמאָל אָן, ווי אויף צו להכעים, דאָס סאַמע אַלטע בגד, איז די

באַרד אַ נגידישע, די אויגען — גבירישע, און אַפילו די קנייטשען זיינען ניט אַבי וועלכע, ער זעהט בעשיינפּערליך, אַז קיין אָרימער איד אין שטעדטעל האָט ניט אַזעלכע קנייטשען, די קנייטשען פּאַסען איהם צום פּנים!... און אַפילו די האָר וואָס זיינען גראָה געוואָרען פאַר זאָרג, זעהען אויס גאָר ניט ווי אַנדערע גראָה־געוואָרענע האָר — עכטע זילבער. כאַטש נעהם און טראָג זיי פערזעצען!...

און זיין ווייב, אסתר־ביילע כאַטש די פּערעל איז שוין לאַנג פערזעצט — טראָגט זי אויפ'ן האַלז אַ שוואַרצען, ביליגען בענדעל, פּאַסט עס איהר מעהר ווי פּערל. טהוט זי אָן אַ ביליגע טיכעל אויפ'ן קאָפּ, דאַכט זיך אַלעמען, אַז דאָס טיכעל איז אַ זיידענס. נעהמט זי סחורה אויף אַ קלייד פאַר עטליכע גילדען און נעהט עס אַליין בשתיקה אויף, קומט זי שבת אין שוהל, ווינשט מען איהר: „טראָגט געזונד“ און מען שאַצט עס אָפּ אין די שווערע רובעלס... און באמת זעהט זי אויס, וואָס זי זאָל ניט אָנטהאָן, ווי אַ שררה'טע, דער גוף איז אַ הויכער, אַ פולער, די אויגען ווי צוויי דימענטען, לויכטען מיט שטאָלץ, רוהע און פאַרנעהם.

און אַפילו דאָס עסען אין הויז! מען עסט דאָס זעלבע וואָס אַלע אָרימע אידען, נאָר אַנשטאָדט אָן איינציגען הערינג צו קויפען אין קראָם און גלייך מאַכען מיט ציבעלע, ווי די אָרימע לייט, קויפט אסתר־ביילע אַ פונט הערינג מיט אַמאָל און זי מאַרינירט זיי איין. קאָסטען — קאָסט עס איהר ניט טהייערער, אָבער די הערינג זיינען געמאַרנירט אין אַ גלעזערנעם סלאָי און קיינער פון די אָרימע ווייבער וועט זיך ניט ערלויבען צו עסען ווען אַזאַ מאכל, ווי אסתר־ביילע'ס מאַראַנירטע הערינג...

— גלויבט מיר, עס קאָסט ניט טייערער!... שמייכעלט גוטהערציג אסתר־ביילע פאַר אַן אָרימער שכנה, ווען יענע בעטראַכט דעם סלאָי מיט די מאַראַנירטע הערינג.

—יא... — מורמעלט די שכנה ווי מיט קנאה — מ י ר קענען זיך דאס ניט פערגינען...

און דאס עסען אליין געהט צו ווי ביי א נגיד: גאפלען, מע־סער און א פלאש וואסער... ברויט אנגעשניטענע אין א ספע־ציעלען געפלאכטענעם ברויט־טעלער, דער גרויסער טיש אין עס־שטוב איז געדעקט מיט א קלאהרען סערוועט, די צוויי קינדער, וואס זיינען נאך ניט „אויסגעגעבען", א בחור'ל מיט א מיידעל, זיצען ארטיג און ווארפען זיך דורך מיט א פריינדליך ווארט: אסתר־ביילע, כאטשע קיין אידישע דיענסט האלט זי שוין לאנג נישט, האלט זי כאטש א קליין שיקסעלע, וואס האט דוקא א אידישען אויסזעהן און רעדט גוט אידיש און וויים אפילו די דינים, וואס זיינען שייך צום קיך...

יאשע־בער וויל אפט אנהויבען צו ענטפלעקען זיך מיט זיין ארימקייט פון דער קליינער שיקסעלע...

— און צו וואס האלסטו דאס שיקסעלע?... עס איז שווער... מאכט ער פארווירפע זיין ווייב.

גיט אסתר־ביילע א שמייכעל, און ענטפערט איהם גוט־מוטיג:

— וואס קאסט זי מיר? שטיינס געזאגט, אויף דעם סמך וואס זי העלפט אין שטוב פערשפאר איך אנדערע זאכען. דו וועסט קייז גביר ניט ווערען, אז דו וועסט זי אפזאגען.

— איך וויל ניט ווערען קיין גביר, פערשטעהסט, איך וויל ווערען אן ארימאן — ענטפערט יאשע־בער צוריק מיט א שמיי־כעלע...

— דאס ביזטו דאך שוין! — לאכט גוטמוטיג אסתר־ביילע...

— ניין, איך בין דאס ניט... איך וויל טאקע, די וועלט זאל וויסען, געננוג זיך בעהאלטען... עס דריקט מיך, פערשטעהסט? און עס קאסט טאקע איבעריגע געלד... ווען איך בין אן אפע־נער ארימאן וואלט איך געקענט א סך זאכען פערשפארען.

— למשל וואס? — פרעגט אסתר־ביילע.
— אט... איך מיין, א נדבה... אן עליה... א שישי, א שלישי... א משולח, א הכנסת כלה... מען קומט צו מיר נאך אלץ, ווי אמאל...
— טא גיב ניט... — זאגט אסתר־ביילע ניט צופריעדען.
— איך קען נישט נישט געבען... מען מוז אנדערש אנהויבען לעבען דעמאלט...
דערווייל טראגט צו דאס שיקסעל אין א שעהן געשניצטע פארצעלייען שיסעלע קאמפאט.
— ווידער קאמפאט... — בייזערט זיך יאשע־בער.
— אז עס קאסט מיר א שיבוש... גאר נישט... פון אן עפעל מיט אביסעל צוקער...
— אבער רייד מיט דער וועלט, בין איך א גביר, מען קאכט ביי מיר קאמפאט...
— ווער הייסט דיר דאס רופען קאמפאט?...
— ווי דען זאל מען עס רופען? — בייזערט זיך יאשע־בער.
— רוף דאס א געקאכטע עפעל! — לאכט אסתר־ביילע, אבער יאשע־בער איז בייז און מורמעלט:
— צו וואס דארף מען קאמפאט?...

אויב א גאנץ יאהר ווארפט מען זיך ווי עס איז דורך, און יאשע־בער פלאצט אלץ נישט ארויס פאר דער וועלט מיט זיין געדריקטע לאגע — קומט אבער א פאר וואכען פאר פסח, שפרינגט ער פון הויט! דאס יאהר וועט ער זיכער זיך ארויסגעבען, מודה זיין זיך... און ער מעלדעט זיין בעשלוס פאר אסתר־ביילע'ן:
— אסתר ביילע! איך וועל הייי־יאהר קיין מעות חטים ניט געבען. ניטא קיין מעות חטים! אוים מעות חטים!
— איך הייס דיר דען געבען? — בערוהינט איהם אסתר־ביילע.

— ניט געבען! — קלאַפּט יאַשע־בער איבער׳ן טיש — איך האָב שוין ניט וואו צו נעהמען און וואָס צו פערזעצען... מען וועט קומען וועל איך זאָגען: איך קען נישט, איך האָב ניט... גיט איהר מ י ר מעות חטים! איך האָב אליין ניט אויף פּסח!...

— נו, נו, דאָס וועסטו ניט זאָגען... שמייכעלט אסתר־ביילע טרויריג און ווישט זיך מיט א ווייס טיכעל די אויגען.

— אסתר־ביילע! איך וועל זאָגען... איך וועל געוויס זאָגען! עס מוז דאָך האָבען אלץ א שיעור! ווי לאַנג קען מען זיך שטיקען... איך וועל געוויס זאָגען! אידען, גיט א י ה ר מיר מעות חטים... איך האָב אליין ניט אויף פּסח...

דאָס איז אבער סתם גערעדט... אז ער יועט אפילו ווי־סען, אז ער וועט ברויכען צו עסען חמץ אום פּסח, וועט ער קיין מעות חטים ניט נעהמען. ער וועט היי־יאָהר בלויז ניט געבען... און זאָל מען וויסען קודם אז יאַשע־בער גיט נישט קיין מעות חטים, און וועגען נעהמען מעות־חטים, האָט ער נאָך צייט... עס וועלען נאָך זיין פּסח׳ס א סך... אָנהויבען וועט ער זיך צו ענטפּלעקען מיט דעם, וואָס ער וועט קיין מעות חטים ניט געבען און נאָכדעם וועט שוין געהן ווי א מזמור...

א וואָך פאַר פּסח פּאַקט יאַשע בער איין אין א קלאָרער ווייסער ליילעך דעם סאַבאָלנעם פוטער, גיט עס איבער אין אבענד דער קליין שיקסעלע און זאָגט: קום מיט מיר!

ער לאָזט זיך געהען צו חיים דעם וואָכערניק. א איד א גרויסער בעל סוד. פערזעצט מען ביי איהם עפּעס, זאָגט ער קיינעם ניט אוים, סיידען מען לייזט עס ניט אוים און ער מוז עס פערקויפען... פאַר׳ן סאַבאָלנעם פוטער בעקומט יאַשע בער פופצעהן קערבלעך, צאָהלט ער דריי רובעל אב גלייך דעם פּראָ־צענט, און מיט צוועלף רובעל לאָזט ער זיך אהיים...

ער איז שוין אביסעל פרעהליכער. וועגען מעות חטים נעה־מען טראַכט ער שוין ניט. אפילו איבער א יאָהר אויך ניט... ער

וועט זיך ווי עס איז דורכשלאגען אהן לייטישע הילף... ער האט נאך מלבושים, אביסעל זילבער אין הויז... אבער געבען וועט ער זיכער ניט... ער וועט פשוט זאגען: אידען איך קען ניט!...

אז עס קומען אבער אויף מארגען אריין צוויי חשוב'ע בעלי בתים, ווען ביי יאשע בער'ן בלייבט שוין פון די צוועלף קערב־לעך ניט מעהר ווי א פינפער'ל, איז ער זיי מקבל פנים מיט א גוטמוטיגען שמייכעל און רופט אויס גאסטפריינדליך:

— זיצט אידען, זיצט!

די בעלי בתים אבער איילען זיך. עס איז פאר פסח און ארימע לייט זיינען דא א סך, און זיי מעלדען גלייך זייער כונה.

— מיר זיינען געקומען, ר' יאשע בער, נאך מעות חטים!

— געוויס! געוויס! — זאגט יאשע בער ארויס מיט צו־פריעדענהייט — איך פערשטעה, אז נאך מעות חטים.

— וואוהין דען זאל מען געהן? — שמייכעלט איין בעל־בית פון די צוויי — איהר זייט פון די ערשטע...

דאכט זיך יאשע בער'ן, אז ער לאכט דאס פון איהם, צינדט זיך אן זיין פנים און אין קאפ ווערט איהם היים און ער מור־מעלט:

— אודאי, אודאי אזוי... צו מיר דעם ערשטען... געוויס! הייסט עס דארף מען אייך געבען מעות חטים... וועט איהר מיר אזוי גוט זיין צובייטען אן אסיגנאציע...

— א הונדערטער? — פרעגט בתמימות איין בעל־הבית.

— אויב א הונדערטער האבען מיר נאך ניט...

— ניין, — שטאמעלט ארויס יאשע בער... א הונדערטער דוקא ניט... א קלענערע...

— א פופציגער? — פרעגט בתמימות דער צווייטער בעל־הבית.

— חלילה... — שטאמעלט צוטומעלטערהייט יאשע בער, און שלעפט פון טאש דאס פינפעריל.

— אך, א פינפעריל... אין גאנצען!... וואונדערט זיך איין

בעל־הבית... — איהר מאכט שוין א שפּאס פון אונז... מיר ווי־לען טאקע איהר זאָלט אונז געבען דאָס גאנצע פינפעריל: א סך אַרמע לייט היי־יאָהר ברויכען מצה, וויין, קארטאפעל...

יאשע בער ווערט נאָך מעהר צוטומעלט, ער זוכט מיט די אויגען הילף, ווי א בעפאלענער פון צוויי גזלנים... עס איז אבער אין הויז קיינער גראד ניטאָ... און ער רוקט אריין איינעם פון די צוויי דאָס פינפעריל מורמלענדיג:

— האָט איהר עס טאקע אין גאנצען...

— שעהן, שעהן! — ריהמט איין בעל־הבית!

— א פיינע נדבה! ר' יאשע בער! גאָט וועט אייך העל־פען! — בענטשט איהם דער צווייטער.

און אז די צוויי בעלי הבתים געהן ארויס, קושענדיג די מזוזה, כאפּט זיך ערשט יאשע בער וואָס ער האָט דאָ געטהאָן... ער לויפט אום פערצווייפעלט איבער דער גרויסער שטוב, צופּט פערצווייפעלט זילבערנע פעדים פון באָרד און קרעכצט:

— אוי, וועה, וואָס האָב איך דאָ אָבגעטהאָן!... ווי אזוי מאכט מען איצט פּסח?...

עס קומט אריין אסתר ביילע...

— אסתר ביילע — מורמעלט ער — זיי האָבען מיר בדלות געשטעלט.

— ווער? שטעלט אסתר ביילע אוים די אויגען אויפ'ן מאָן.

— אָט די צוויי גבאים פון מעות חטים, זיי האָבען ביי מיר אויסגענארט די גאנצע פינפרובעלדיגע...

אסתר ביילע וויים שוין אבער פון אזוינע מעשיות, וואָס טרעפט מיט יאשע בער'ן און זי שמייכעלט ביטער:

— נו, מילא וואָס קענסטו איצטער טהאָן? מען וועט מוזען פערזעצען דעם גאָלדענעם בעכער... עס איז א חרפּה פאר דעם פּראַצענטניק...

און אז עס ווערט פינסטערליך, נאָך מעריב טהוט זיך יאשע

בער אַז און געהט דורך פערוואָרפענע געסלעך ווידער צום פּראָ־צענטניק...

דער פּראָצענטניק קען שוין דעם בעבער גוט... דאָך בע־טראַכט ער איהם אויף דאָס ניי און באָרגט אויף איהם אַ פּינ־פעריל און רעכענט אָראָב גלייך דעם פּראָצענט: אַ רובעל...

אַז יאָשע בער קומט מיט די פיער רובעל אהיים הויבט ער אַן צו טענה'ן מיט אסתרביילע'ן:

— איך בעט דיך, קויף ניט קיין גביר'ישע מאכלים... מאַך דעם פּסח אבי ווי... איך שעהם זיך ניט, פערשטעהסט, איך וויל טאַקע, אַז די גאַנצע וועלט זאָל וויסען אַז איך בין אַן אָרימאַן...

אסתר ביילע שאָקעלט מיט'ן קאָפּ און שמייכעלט מיט אַ טרויריגען, אָבער נגיד'ישען שמייכעל.

און יאָשע בער צופּט די זילבערנע פעדים פון זיין באָרד און קרעכצט:

— געוואַלד, ווי אַזוי ניט מען זיי צו וויסען, אַז איך האָב ניט, אַז איך קען ניט... ווי אַזוי דערלעבט מען שוין די צייט ווען איך וועל אַליין נעהמען מעות חטים... קומען וועט זי דאָך מוזען.. .היינט וואָס טויג דאָס נאַריש מאַכען זיך מיט חיים דעם פּראָצענטניק, אָוועקטראָגען צו איהם דעם פוטער און אויסלייזען פון איהם דעם פוטער, פער'משכון'ען דעם בע־כער און צוריק אויסלייזען?... אַ נאַרישע שפּיעל!...

אָבער אַז עס קומט פּסח און יאָשע בער זיצט אין שוהל אויף זיין „שטאָדט" אין מאַמע מזרח, אין די זייבערנע קליידער, פערגעסט ער זיך ווידער... עס איז פאַר קריאת התורה. אַט הויבט דער שמש אַן אויסצורופען די מקחים פאַר עליות, דער קורס איז הויך, דער „שלישי" ווערט שוין אַריינגעשטייגט אַזש ביז צוועלף גילדען און יאָשע בער'ס שכנים, אין מזרח וואַנט, קוקען איהם אַן, ווי געזאָגט: און איהר ר' יאָשע בער? ניט

יאשע בער א וואונק צום שמש, ס'הייסט: ער גיט דרייצעהן...
און דער שמש רופט אוים מיט זיין קלינגענדיגען נגון:

— דרייצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און יאשע בער האט שוין גלייך הרטה: וואו וועט ער נעה־מען צו בעצאהלען, אז צו פערזעצען איז שוין באלד ניטא וואס? און ער הויבט אן בעטען גאט, הלואי זאל איהם עמעצער איבערשטייגען...

געפינט זיך צום גליק א בעלן און שטייגט איבער. פער־דריסט שוין ווידער יאשע בער'ן און ווי ניט ווילענדיג, אבער מיט א שטאלץ פון א מענשען, וואס פערשטעהט זיין ווירדע, ווינקט ער ווידער צו צום שמש.

און דער שמש קלינגט אוים קוקענדיג מיט א שמייכעל צו יאשע בער'ן:

— פופצעהן... גיל—דיין אום שלי—שי!...

און די שכנים פון מזרח וואנט קוקען זיך איבער און מורמ־לען:

—יאשע בער איז נאך ניט צו פערזינדיגען...

און יאשע בער — קוים וואס ער האלט זיך ער זאל ניט אויסשרייען:

— גוואלד, אידען, האט רחמנות! כ'בין אן ארימאן!...

און אז ער געהט פון בית המדרש טראכט ער מיט וועה־טאג:

גיין, איך בין שוין א פערפאלענער... קיין ארימאן וועל איך שוין קיינמאל ניט ווערען... איך וועל מוזען נאך יום־טוב פערזעצען די לייכטער און בעצאהלען פאר'ן „שלישי“.

וואָס האָט זיי פערבונדען.

יוסף פונק, א בחור פון עטליכע און צוואנציג יאָהר, געהט שוין באלד צוויי יאָהר ארום מיט ראָזע שטיין, א מיידעל פון א יאָהר צוואנציג. די בעקאנטשאפט איז געווען א צופעליגע, ווי דאָס רוב בעקאנטשאפטען אין א גרויסער שטאָדט: געזעסען צוזאמען אויף איין באנק אין טהעאטער, דורכגעווארפען זיך מיט א ווארט, א בעמערקונג, צוזאמען „געפּאטשט" דער פּרימאַדאָנע, נאָכדעם בעגלייט זי אהיים און פאר אוועקגעהן געפרעגט:

— זעהט מען זיך נאָך א מאָל?

און ביים צווייטען מאָל זעהן זיך האָט מען זיך שוין אָנגעקוקט, ווי גוטע בעקאנטע, געגאנגען געארמט און זיך איינע די אנדערע געדריקט און מיט ליעבשאפט איינע די אנדערע אין די אויגען אריינגעקוקט און ביים שיידען זיך שטעהן געבליבען און געפרעגט, ער זי, נאַטירליך:

— וואוינט איהר, הייסט עס, אויפ'ן דריטען שטאָק...

— איז דאָך איצט פינסטער אויף די טרעפּ. זאָל איך אייך אפשר בעגלייטען ביז'ן טיהר?

— אויב אייך איז ניט שווער, ביטע — שמייכעלט זי.

און אויף די טרעפּ איז ווירקליך פינסטער. עס איז שוין איינס א זייגער ביינאכט און דער הויז־ווירט איז קארג.

אבער אין דער פינסטערניש בליצט דורך אין זיין קאָפּ א ליכטיגער געדאנק:

ער וועט זי קושען.

און גלייך ווערט אַ קוש אַרויסגעפּרעסט אויף איהרע יונגע בליהענדע, אָבער דורשטיגע ליפּען.

און דער קוש, אַ לאַנגער אַ בערוישענדער, וועקט אויף אין איהר האַרץ דעם שטאָלץ פון דער פרוי. זי ווענדעט זיך בייז:

— עס איז ניט ריכטיג פון אייך.

ער פערטיידיגט זיך:

— איך האָב קיין שלעכטע געדאַנקען ניט געהאַט דערביי.

זי ווערט גערירט און פרעגט איבער, ווי דורך טרעהרען:

— ווירקליך?

און אום צו בעשטעטיגען עס, דריקט ער איהר פעסט די האַנד, וועלכע ברענט ווי פייער.

ביים דריטען מאָל קומט גאָט אליין צו הילף. אַרויסגע־הענדיג אויף די טרעפּ, דערהערט מען איבער'ן דאַך עפּעס אַ פּויקעריי.

— עס רעגענט! — זאָגט ער ווי מיט שרעק.

— אַה, ווירקליך! — ענטפערט זי מיט מיטלייד — וואָס זשע וועט איהר טהאָן? קיין רעגען־שירם האָט איהר ניט.

— וועל איך געהן אָהן אַ רעגען־שירם — לאַכט ער.

נאָר ער האָט שוין בעוויזען מיט זיין פריינדשאַפט אָבצור־קויפען איהר האַרץ. זי ווערט גערירט און זאָגט שנעל אַרויס:

— ניין, איך וועל אייך ניט לאָזען געהן אין רעגען... איהר וועט אַריין צו מיר, איהר וועט איבערוואַרטען.

אַה, דאָס איז ניט קיין רעגען געוועזען, טראָפּען גאָלד האָבען פון הימעל געטריפט, טראָפּען פון גליק און זעליגקייט האָט אַריינגעטריפט דער הימעל אין צוויי יונגע הערצער.

און די ליעבע האָט זיך צובליהט.

און אַזוי האָט מען זיי נאָכדעם שטענדיג צוזאַמען גע־זעהן: אין טהעאַטער, אויף אַ באַל, אויף אַ קאָנצערט, אויף אַ פערזאַמלונג.

און קיינער האָט ניט געוואוסט, וואָס זיי זיינען איינע די אַנדערע: ברודער און שוועסטער, חתן כלה, געליעבטער און געליעבטע?

און ענדליך האָבען זיי אַליין אויך אויפגעהערט צו וויסען.

זיי זיינען געוואָרען אַזוי נאָהענט איינע די אַנדערע, אַז זיי האָבען פערלאָרען דעם זין פון זייער צוזאַמענזיין, און האָבען זיך דערפיהלט פרעמד.

גליקליך איז ער געווען, אַז ער האָט געקענט אַמאָל זיך אויסדרעהען אַן אַוועקגעגאַנגען זיין אַהן איהר.

זי האָט אויך יענעם אָוונד ניט שטאַרק געבענקט.

זאָלען זיי זיך גאָר שיידען?

נאָר דאָס איז שווער געווען.

זאָלען זיי זיך פערבונדען אויף אייביג, ווי עס פּאַסירט דאָס רוב אין אַזוינע פאַלען.

האָט אָבער געפעהלט דער צופאַל.

שטומע זיינען זיי געגאַנגען אויפ'ן באַנקעט, וואָס איז געגעבען געוואָרען פאַר זייער אַן אַלגעמיינעם פריינד.

מיט אַ שטונדע צוריק האָבען זיי זיך אַביסעל געהאַמפּערט, ער, פּונקט, האָט געזאָגט, אַז זי, שטיין, זאָל אַנטהאָן די ווייסע בלוזע.

זי אָבער האָט געפונען, אַז די רויטע פּאַסט איהר בעסער.

— די רויטע איז צו אויפפאַלענד! — האָט ער גע'כעס'ט.

— דו פערשטעהסט ניט... האָט זי זיך מיט איהם גערייצט.

און האָט אָנגעטהאָן די ווייסע. און דעם גאַנצען וועג האָט יעדער זיינע געדאַנקען געטראַכט.

זי: וואָס איז דער צוועק פון דער דאָזיגער ליעבעניש.

ער: עס איז שוין ווירקליך צייט אַ פעסטען שריט צו מאַ־כען. זאָגען איהר, עס האָט ניט קיין זין.

אויפ'ן באנקעט איז געווען א פרעהליכע שטימונג.

פונק'ען מיט שטיינ'ען האט מען געזעצט איינע נעבען די אנדערע. זיי זיינען געזעסען שטום.

ענדליך האט דער פארזיצענדער גענומען טיילען טאסטען:

פונק האט געזאגט א פאר ווארימע ווערטער.

דער עולם האט געפאטשט.

דער פארזיצענדער האט א קלונג געטהאן און מיט א שמייכעל זיך אבגערופען:

— איצט האט דאס ווארט מאדאם פונק.

זי איז רויט געווארען און האט קוים ארויסגערעדט:

— איך בין נישט מאדאם פונק... ענטשולדיגט.

— פריילין שטיין, מיינט איהר — האט אויך פונק פערריכט, און איז דוקא בלאס געווארען.

דער עולם האט גוטמוטיג געלאכט...

נאכ'ן באנקעט האט פונק אין מיטען וועג זיך צולאכט:

— מאדאם פונק.. כע־כע־כע... געפעלט עס דיר..

זי האט איהם אנגעקוקט פריינדליך און קינדיש ארויסגעשמאמעלט:

— אן אידיאט א פארזיצענדער!

— א שוטה! — האט פונק מסכים געווען — אמת, ראזע?

— געוויס... האט ראזע מיט א האלבען מויל צוגעגעבען.

זיי האבען שמייכלענדיג געשוויגען.

אין א ווייל ארום:

— עס האט דאך געקלונגען זעהר אנגענעהם: מאדאם פונק! כא־כא־כא!...

ראזא האט זיך אויך פרעהליך צולאכט.

— זעהר קאמיש!

— פאר וואס איז דאס קאמיש? — איז פונק ערנסט געווארען.

— ווייל איך הײם דאך שטײן... — האט זי מיט א גע־מאכטער נאאיוויטעט געענטפערט.

— אבער ווי הײם איך?... — האט ער שעלמיש גע־פרעגט.

— דו? — האט זי איהם ליעב אנגעקוקט — דו הייסט הערר פונק.

— און דו — האט ער פלוצים שטארק אויסגערופען — און דו וועסט הייסען מאדאם פונק...

און אזוי ווי אויפ'ן גאס איז קײנער ניט געווען, האט ער זיך אבגעשטעלט, זי פעסט צוגעדריקט צו זיך און האט זי הײם געקושט.

אזוי האט ער זי געקושט דאס ערשטע מאל אויף די טרעפ.

ראזע האט זיך צואוויינט... ער האט זי פעסט געדריקט צו זיך און געגלעט און געווישט איהר די טרעהרען און גע־פליסטערט:

— וויין נישט, מאדאם פונק...

זי האט זיך פרעהליך צולאכט...

בלומען.

(בערלינער סקיצע)

דאבין, א געבוירענער אין טראקי, ווילנער גובערניע, גע־עקסטערנעט אין סובאלק, אטעסטאט בעקומען אין קאוונא — האט געהאלטען אין ענדיגען דעם מעדיצינישען פאקולטעט אין בערלין, ער האלט שוין ביים שרייבען די דיסערטאציע. אזוי ווי ער איז א געוועזענער תלמודיסט, און היינט א נאציאנאליסט, האט ער ברעה צו נעהמען אלס טהעמא: די היגיענע און דער תלמוד...

אבער כאטש די דיסערטאציע איז נאך ניט אנגעהויבען גע־ווען, האט ער שוין געדרוקט אויף זיינע וויזיטקארטען: „דר. מע־ריצין, בארים דאבין, בערלין". צווישען די סטודענטען, זיינע קא־לעגען, ריזיקירט ער ניט צו ווייזען די דאזיגע וויזיט־קארטע. פאר זיי האט ער אן אנדערע, וואו עס איז בלויז געדרוקט: „סטודענט מעדיצין".

די קארטע מיט'ן טיטעל „דאקטאר" פערטהיילט ער צווי־שען די רוסישע אידען, זיינע פריינד און בעקאנטע, וואס פאה־רען דורך אמאל אין בערלין.

— שוין, הייסט עס, א דאקטאר? — קוקט איהם אן דער פריינד זיינער פון רוסלאנד.

און דאבין שמייכעלט צופריעדען און ענטפערט:

— נענוג געשוויצט — שוין צייט:

דער עיקר אבער איז ער אויסען מיט דער נייער וויזיט־קארטע א רייכען שדוך.

דאבין איז שוין לאנג „צום שכל געקומען" — ווי ער אליין דריקט זיך אויס — און קוקט אויף די הייראט מיט די־

זעלבע אויגען ווי אויך א דיפלאם. די הייראט וועט איהם פער־זארגען מיט א קאפיטאל צו קענען איינארדענען זיך און דער דיפלאם וועט איהם געבען דאס רעכט אויפצונעהמען פאציענ־טען...

ליעבע איז נאר פאר דער סטודענטען־צייט. ער האט שוין גענוג געליעבט, אפילו איצט, ווען ער איז שוין אזוי ערענסט־גע־שטעמפעלט געשטימט, האט ער נאך צו טאן מיט א „שאץ", טאקע די טאכטער פון דער ווירטהין, וואו ער האלט א צימער. די אכצעהניעהריגע לענא.

אבער קיין לאסט פאר איהם איז זי ניט. זי וויסט אלע זיינע פלענער און זי אליין ראטה איהם צו נעהמען א כלה מיט מעהר געלד.

א גוט מיידעל די דאזיגע לענא!

זי בארגט איהם אמאל אויס א פאר מארק, פאר'ן ערש־טען, איידער ער בעקומט דאס ביסעלע געלד. וואס ער קריגט פון דער היים, איבריגענס, נישט פינקטליך.

אבראם וולאדימיראוויטש מאנעוויטש, איז אייגענטליך א געבוירענער אין טראקי. נאר אזוי ווי ער האט בעקומען א פער־וויגילדע, וואוינט ער שוין א יאהר פופצעהן אין ראסטאוו נא דאנו, און פאהרט יעדען זומער קיין קיסינגען.

די לעצטע פאר יאהר נעהמט ער מיט זיין טאכטער טא־ניא, א מיידעל, וואס איז נאך יונג, אבער ראוי צו א שידוך.

חתונה האבען דורך א שדכן וועט זי זיכער ניט, דערצו האט זי צופיעל טורגעניעוו'ען געלעזען. דער אלטער אבראם וולא־דימיראוויטש מאנעוויטש פערשטעהט עס, און אזוי ווי ער איז א ליבעראלער מענש, וועט ער זיין טאכטער חלילה ניט צווינ־גען.

נאר עס זאל זיך אונטערדרוקען עפעס א קלוגער יונג א דאקטאר, וואלט געווען ווי געוואונשען.

ער האָט גאָר נישט געגען פּערליעבען זיך. אָבער אין אַ דאָקטאָר קען מען זיך דאָך אויך פערליעבען.

אמת, ער צאָהלט אָב דערפאַר צוואַנציג טויזענד. אָבער דערפון דאַרף מען דאָך הויך נישט רעדען. מען קען דאָס מאַכען בשתיקה: דו, דאָקטאָר, פּערליעב זיך און דערפאַר וועסטו בעקומען צוואַנציג טויזענד.

פון דעם דאָזיגען סוד האָט דאָבין ערפאָהרען.

דאָבין האָט זיך מיט זיינע לאַנדסלייט אינטערעסירט, בפרט מיט אזא לאַנדסמאַן, ווי מאַנעוויטש, וואָס האָט אַ טאָכטער, און צום גליק מאַכט ער אויף איהר אַן איינדרוק.

זי ברויכט גאָר נישט צו מערקען זיין מיין...

דאָבין קען שוין גוט דעם דאָזיגען טיפּ.

מיט דעם ערשטען שפּאַציער אין „טיער־גאַרטען" האָט ער שוין אַ קליין ווינקעלע אין איהר האַרצען געוואונען.

— איהר ווייסט אין וועמען איהר זייט עהנליך?

זי האָט אויסגעשטעלט איהרע אויגען אויף איהם און נייגעריג געוואַרט.

— צו אַסיאַ'ן...

— אַך, צו טורגעניעוו'ס אַסיאַ'ן! — האָט זי מיט פייכטע אויגען פאַר פרייד אויסגערופען און האָט איהם אָנגעקוקט מיט דאַנקבאַרקייט און פריינדשאַפט.

— ווירקליך! — האָט זי געפּליסטערט — מיר דאַכט זיך מאַנכע מאָל, אַז איך בין איהר שאָטען...

— נישט איהר שאָטען! איהר זיינט אַסיאַ אַליין! — האָט דאָבין מיט אַקטיאָרישער פעהיגקייט געשפּיעלט זיין ראָל...

זי האָט זיך דערפיהלט אַזוי גליקליך, אַז זי האָט בעקומען דרייסטקייט און זי האָט דעם „דאָקטאָר" דאָבין גענומען אונטער'ן אָרים און שטיל געמורמעלט:

— קומט אַהין... דאָרט זיינען אַזוינע שעהנע בלומען...

* * *

ענדליך איז ער איינגעלאדען פֿון פּאָמער און פֿון איהר צו קומען צו נאכט־מאָל אכט אַ זייגער פּאַר נאכט.

דאָס געשעפֿט איז ווי זיכער געמאכט, ער מוז בלויז האָ־בען אַ „מארק" קאפּיטאַל אריינצולעגען אין דעם דאָזיגען גע־שעפֿט. ער מוז איהר ברענגען בלומען...

אָבער ווי אויף צו להכעיס האָט ער היינט קיין גראָשען געלד ניט. קוים אַ פּאָר גראָשען פֿאַר'ן טראַמוויי.

און די קאָלעגען זיינען אַלע אויסגעבייטעלט. עס איז פֿאַר'ן ערשטען!

אַך, ווען ער בעקומט נישט קיין מארק, פֿערשפּילט ער צוואנציג טויזענד רובל, 45 טויזענד מארק!

און אָט איז שוין באַלד האַלב אכט...

און דער מארק, בלומען צו קויפֿען איז ניטאָ און ניטאָ.

ער האָט שוין געבעטען ביי דער הויז־פֿרוי. האָט זי איהם ענטזאגט. און דאָ איז די צייט אזוי קורץ.

דאַרף מען געהן זוכען לענא'ן אפשר האָט זי.

ער לאָזט זיך געהן צו דער ריכטונג, פֿון וועלכער זי דאַרף אנקומען פֿון וואַרעןֿ־הויז, וואו זי איז אַ פֿערקויפֿערין.

ער איז אין גאַנצען אויפֿגערעגט און ערשיטערט.

דער ווייזער פֿון רעקלאַמען־זייגער ווייזט שוין צעהן מי־נוט צו אכט.

צום גליק בעמערקט ער פֿון ווייטען לענא'ן.

ער לאָזט זיך געהן זעהר שנעל.

ער בעמערקט זי שוין, זי שמייכעלט אזוי פֿריינדליך. אין האַנד האַלט זי אַ שמאָלע, לאַנגע זאַך פֿערוויקעלט אין אַ ווייס פּאַפּיער.

— לענאַ!

— הערר דאָבין! זעהען זי, וואָס איך האָב בעקומען!

און זי בעווייזט איהם א שעהנעם בלומען־בוקעט.

דאבין גלאצט אוים פאר איבערראשונג זיינע אויגען....

לענא מיינט, אז ער איז אייפערזיכטיג. זי בערוהיגט איהם:

— נישט פון א „שאץ“ — פון א חבר׳טע — ביי גאט! ענדיגט זי מיט א הייסער שבועה.

דאבין איז פון קראנץ נאך אלץ איבערראשט, אבער באלד קומט ער צו זיך, בעטראכט איהם שוין רוהיג און ווערט ענט־ציקט; מיט דעם בוקעט וועט ער זיכער געווינען דעם גרויסען גע־ווינס — צוואנציג טויזענד!...

ער פערוואנדעלט זיך אין אן אקטיאר און הויבט אן שפיע־לען:

— לענא! — רופט ער זיך אן בייז — דער בוקעט איז פון א „שאץ“! איך וועל עס דיר ניט פערגעבען.

— ביי גאט פון א חבר׳טע! — שווערט לענא מיט הארץ.

— איך גלויב דיר ניט! — זאגט דאבין און ציהט אויף זיך אן א שטרענגקייט.

— מיט וואס קען איך דיר איבערצייגען? — פרעגט לענא כמעט ווי מיט טרעהרען.

— גיב מיר אוועק דעם בוקעט, דאן גלויב איך דיר.

לענא קוקט אן מיט ליעבע דעם בוקעט, נאכדעם דאבין׳ס בייז געזיכט און ציהט איהם אוים מיט אראבגעלאזטע אוי־גען דעם בוקעט.

— איצט גלויב איך דיר... — שטאמעלט ער פאר פרייד.— א דאנק!... איך בין זעהר פערנומען... אדיע, לענא! איך מוז שנעל לויפען...

און ער לאזט זיך מיט די בלומען צו מאנעוויטש׳ן, צו „אסיא׳ן“, צו די צוואנציג טויזענד...

מיט לענא׳ס בוקעט...

דער קדיש.

הינטער'ן פארהאנג האט זיך געהערט לייכטע שטילע קרעכצען און שטילע טרייסט־ווערטער פון דער אלטער געניטער „באבע". אין שטוב איז געווען אומעטיג ביז צו דערשטיקט ווע־רען. די זיבען קינדער — אלע מיידלעך. די עלטסטע — דריי און צוואנציג, די אינגסטע — פיער יאהר — זיינען שטיל מיט אראבגעלאזענע קעפ געזעסען אין בעזונדערע ווינקעלעך און האבען אויף עפעס שרעקליכעס געווארט..

ביי א קליין טישעל נעבען א גרויסען אלמער ספרים איז געזעסען דער „פאטריארך" ר' זעליג חאנעס, א הויכער דא־רער איד מיט א געלען שווינדזיכטיגען פנים. ער האט מיט א שטילען צובראכענעם ניגון געזונגען איבער א גרויסער גמרא און האט אלע ווייל׳ע אויפגעהויבען דעם קאפ, א ווארף גע־טהאן נערוועזע בליקען צום פארהאנג, און אויסער שטילע קרעכ־צען, מעהר גענויערעס ניט ערקונדיגענדיג זיך, האט ער זיך ווי־דער גענומען זינגען מיט'ן טרויעריגען באנגען ניגון, און עס האט זיך גערעכט, אז איהם אליין טהו מעהר וועה ווי דער קינפעטארין.

— רבונו של עולם! — האט די עלטערע טאכטער איבער־געריסען די שטילקייט — זאל שוין דאס מאל זיין א אינגעל! גוואלד, רבונו של עולם, האב רחמנות!

— אוי, הלואי רבונו של עולם! האט א צווייטע טאכטער אונטערגעהאלטען.

און די אלע מיידלעך פון קליין ביז גרויס האבען מיט צובראכענע הערצער, מיט אראבגעפאלענע געמיטער שטיל גע־בעטען, אז עס זאל א אינגעל געבוירען ווערען.

ר׳ זעליג האָט אָבגעריסען דיאויגען פון דער גמרא, האָט אַ קוק געטאָהן אויפ׳ן פּאָרהאַנג, נאָכהער אויף די זיעבען מיידעלעך, האָט אַ אַרויסגעלאָזען אַ טיעפען „אוי״, אַ מאַך געגעבען מיט׳ן האַנד און מיט אַ יאוש אַרויסגעזאָגט:

— זי וועט אייך האָבען נאָך אַ שוועסטער!...

די זיעבען מיידלעך האָבען פערצווייפעלט זיך איבערגעקוקט, דעם טאַטענס יאוש האָט זיי אין גאַנצען דערשלאָגען און זיי האָבען שוין אפילו קיין מוט ניט געהאַט צו בעטען גאָט. נאַר דאָס קלענערע פיער יעהריגע מיידעלע אין אַ צורייסען קליידעלע האָט שטיל געבעטען:

— „אוי, הלואי מאַמע האָבען אַ ברודערל!״...

— איך וועל שוין שטאַרבען אָהן „אַ קדיש!״... האָט ר׳ זעליג געקרעכצט.

די צייט האָט זיך געצויגען, די קרעכצען הינטערן פּאָרהאַנג האָבען זיך געשטאַרקט, ר׳ זעליג און די עלטערע מיידלעך האָבען שוין פון פּרעקטיק געוואוסט, אַז באַלד - באַלד שרייט אויס די באָבע מיט אַ פערצווייפעלטען קול: אַ מיידעל! און ר׳ זעליגען דוכט זיך, אַז אַזאַ מין אויסגעשריי וועט איהם טרעפען ווי אַ קויל גלייך אין האַרצען און ער ראַטעוועט זיך צו ענטלויפען.

ער נעהמט אַרום אויפ׳ן הויף און הויבט אויף די אויגען צום הימעל. עס איז האַלבע נאַכט. די לבנה שווימט אַזוי רוהיג און גלייכגילטיג. די שטערענדליך שפּרינגען און וויעגען זיך, דאַכט זיך, ווי קליינע יונגע קינדער און ר׳ זעליגען קלינגט אין די אויערען דער באָבעס הייזעריג קול: „אַ מיידעל!״

— מילא, איז אָהן אַ קדיש! פערפאַלען! רעדט ער, אומגעהענדיג איבער׳ן הויף, מיט גוואַלד נעמט מען ניט!

עס העלפט אָבער ניט זיין בערוהיגען זיך: דער שרעק, טאָמער אַ מיידעלע, נעמט איהם דורך וואָס ווייטער אַלץ

שטארקער. ער פערליערט די געדולד און געהט אריין צוריק אין שטוב.

נאר די שטוב האט זיך איבערגעביטען. וואס איז עס? הא?

— א אינגעל!... טאטע, א אינגעל, טאטינקע, זאל איך אזוי געזונד זיין! — זיינען איהם די זיעבען מיידלעך בעפאַלען מיט דער בשורה, מיט שטראהלענדע פנימער.

— הא, א אינגעל? — האט ר' זעליג צוטומעלטערהייט איבערגעפרעגט — הא? וואס?...

— א אינגעל, ר' זעליג, א קדיש! — האט די אלטע באבע אנגעזאגט. באלד וועל איך איהם אויסבאדען, וועל איך אייך איהם ווייזען...

— א אינגעל!... — האט ר' זעליג געשטאמעלט, ווי צוטומעלט, האט זיך אנגעשפארט אן וואנד און האט זיך פענאנדער געוויינט, ווי א אידענע.

די זיעבען מיידלעך האבען זיך דערשראקען.

— דאס איז פון שמחה, — האט די באבע זיי בערוהיגט— דאס טרעפט מיר ניט דאס ערשטע מאל!

— א אינגעל, א אינגעל, — האט ר' זעליג געחליפעט פאר גרויס שמחה... א אינגעל... א אינגעל, א קדיש!

2.

א נאמען געגעבען האט מען דאס אינגעל יעקב, נאר צוליעב א סגולה האט מען איהם גערופען אלטער. ר' זעליג איז אפילו געוועזען א איד א למדן און האט ניט געהאלטען פון אזוינע סגולות און האט געלאכט פון זיין חייקען, וואס זי גלויבט אין אזעלכע נארישקייט; אין הארצען אבער איז ער געוועזען צופריעדען: ווער קען וויסען, וואס דערין שטעקט; א מאל ווייסען ווייבער בעסער פון מאנסבילען.

און אז אלטערקע איז אלט געווארען דריי יאהר, האט זיך ר' זעליג'ס הוסט פערשטארקט, אין ברוסט האט איהם אנגע־

הויבען אפטער צו דריקען, נאר גייסטיג איז ער ביי זיך שטאר־
קער געווארען און האט געקוקט דעם טויט אין פנים אריין מיט
רוהיגקייט, ווי ער וואלט געזאגט: איצט לאך איך פון דיר, איך
לאז א קדיש...

— ווי רעכענסטו, חייקע, פלעגט ער נאכ׳ן אויסהוסטען
זיך, ווענדען צום ווייב — אלטערקע וועט שוין קענען נאכזאגען
קדיש, אז איך זאל למשל היינט, מארגען שטארבען.

— געה שוין, געה, פלעגט חייקע זיך דערשרעקען —
וועסט נאך לעבען און לעבען! א נאווינע, אז דו הוסט...

זעליג האט געשמייכעלט: א נארישע אידענע, זי מיינט,
אז איך האב טאקע מורא פאר׳ן טויט — אז מען לאזט א קדיש,
איז דער טויט פון די קלייכע זאכען...

און אלטערקע איז געזעסען און געשפיעלט זיך מיט א
סדור, און געמאכט מינעס, ווי דער טאטע דאווענט: א נום—
נום — א נום — נום...

— זעהסט, זעליג, ווי ער דאווענט — האט חייקע מיט
שמחה זיך געווענדט צום מאן, עס וואקסט א רב!...

זעליג האט גאר נישט געענטפערט, נאר מיט שטראהלענדע
אויגען געקוקט אויף זיין קדיש. באלד האט זיך איהם אין קאפ
אריינגעגנב׳עט א רעיון:

— אלטערקע וועט זיין א צדיק... ער וועט איהם ארויס־
שלעפען פון אלע צרות אויף יענער וועלט...

— מאמע, וויל עסע... — האט זיך פלוצים אלטערקע צע־
ווינט...

מען האט איהם דערלאנגט א שטיקעל חלה, וואס מען לאזט
איבער אלע מאל פון שבת נאר פאר איהם. אלטערקע האט זיך
גענומען עסען.

— המוציא, המוציא! — האט דער טאטע אנגעהויבען
שרייען.

— טען ניט — האט דאס קינד געענטפערט!

— שוין צייט טאקי זאלסט איהם אויסלערנען המוציא— האט חייקע גע׳מוסרט — דריי יאהר א בחור!

און ר׳ זעליג האט גענומען אלטערקען צו זיך און האט אנגעהויבען מיט איהם חזר׳ן:

— זאג: ברוך...

— באוך... — האט דאס קינד נאכגעזאגט אויף זיין לשון.

— אתה...

— אתה...

אז אלטערקע האט געענדיגט די המוציא, האט חייקע פרום געענטפערט „אמן" און ר׳ זעליג׳ען האט זיך פארגעשטעלט, ווי אלטערקע שטעהט אין בית־מדרש, און זאגט קדיש און דער עולם ענטפערט אמן... און ער האט זיך געפיהלט, ווי ער זיצט שוין אין גן־עדן.

עס איז פערגאנגען נאך א יאהר, ר׳ זעליג האט זיך גע־נומען פיהלען זעהר שלעכט. באלד איז געקומען דער פריה־לינג, דער שנע האט געלאזען, און די נאסע וועטער איז דאס יאהר איהם שווערער געווען צו פערטראגען, ווי אלע יאהר. ער האט זיך קוים פערשלעפט אין דער פריה אין בית־מדרש, פאר נאכט אבער צו מנחה איז איהם שוין שווער געווען צו געהן, און ער פלעגט מנחה און מעריב דאווענען אין דער היים און דעם גאנצען אבענד פערברענגען מיט אלטערקען.

עס איז געווען שפעט ביי נאכט, די הויזיגע זיינען שוין אלע געשלאפען. ר׳ זעליג איז געזעסען ביי זיין קליין טישעל און האט געקוקט אויפ׳ן ווינקעל, וואו חייקעס בעט איז גע־שטאנען און וואו אלטערקע איז געשלאפען נעבען איהר. זעליגען האט זיך גערדאכט, אז ער וועט היינט ביי נאכט שטארבען. עפעס האט ער זיך געפיהלט זעהר מיעד און שוואך און מיט בעטענדע בליקען איז ער קוים צוגעגאנגען צו אלטערקען און האט איהם גענומען וועקען.

דאָס קינד האָט זיך אויפגעכאַפּט...

— אַלטערקע... האָט זעליג איהם גענומען גלעטען דאָס קעפּעלע — קום צו מיר א ווײַלע.

דאָס קינד, וועלכעס האָט זיך שוין אויסגעשלאָפען, האָט זיך פלינק אויפגעשטעלט און איז אוועק צום טאַטען.

ר' זעליג אַליין האָט זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן שטוהל, וועל־כער איז געשטאַנען בײ'ן טישעל מיט דער אָפענער גמרא, האָט אַלטערקען אוועקגעזעצט אויפ'ן טיש און איהם געקוקט אין די אויגעלעך.

— אַלטערקע!

— וואָס, טאַטע?...

— ווילסט, איך זאָל שטאַרבען?...

— וויל, האָט דאָס קינד געענטפערט, ניט וויסענדיג וואָס שטאַרבען איז און מיינענדיג אודאי, אז דאָס איז עפּעס זעהר א גוטע זאַך...

— וועסט זאָגען נאָך מיר קדיש? — האָט זעליג געפרעגט מיט א פערשטיקטען קול און האָט זיך פענאַנדער געהוסט.

— זאָגען! — האָט דאָס קינד פערשפּראָכען...

— וועסט קענען?

— טענען...

— נו זאָג: יתגדל.

— יתדדל... האָט דאָס קינד אָנגעהויבען אויף זיין לשון.

— ויתקדש...

— ויתתדש...

און ר' זעליג האָט מיט איהם עטליכע מאָל איבערגעזאָגט דעם קדיש...

דאָס קליין לעמפּעלע האָט שוואַך געצאַנקט און האָט קוים בעלייכט דאָס געלע, טויטע געזיכט פון ר' זעליגען און דאָס

קליין פּנימ'ל פון אלטערקען, וואָס האָט מיער נאָכגעזאָגט די שווערע ניט פערשטענדליכע ווערטער פון קדיש. ער האָט מאָד־נע געקוקט אין ווינקעל, וואו דעם טאַטענס שאָטען און זיינער האָבען אויסגעזעהן אזוי פאַנטאַסטיש און מורא'דיג גרויס...

דער אויפגעקומענער.

מען רופט איהם חיים און זיין פאמיליע־נאמען איז ראַ־בינאָוויטש.

מיט זיין פאמיליע־נאמען איז ער שטארק צופריעדען. עס געפעלט איהם: „ראבינאָוויטש"! — חזר'ט ער אָפט, געהענ־דיג מיט'ן שטעקעלע איבער'ן גאס, און עס קלינגט איהם זעהר אנגענעהם.

— א שעהנע פאמיליע מיינע! — שמייכעלט ער אין געדאנק.

און ער דערמאָהנט זיך, אז בער דער סרסור, זיינער א נאָהנטער בעקאנטער, הייסט אויפ'ן פאמיליע־נאמען „קוגעל", און ער דאנקט גאָט, וואָס זיין פאמיליע איז ניט אזא — וואָס וואָלט ער, בעהיטע גאָט, געטהאָן, ווען זיין טאטענס טאטע וואָלט אויך אויסגעקליבען א מאָל אזא מיאוסע פאמיליע ווי קוגעל צי „לאָקשען"? (ער דערמאָהנט זיך, אז עס איז פאראַן א פאמיליע „לאָקשען" אויך...) דאָס איז אזא מכה, וואָס מען מוז זיך האַלטען — פערפאַלען, אפילו א משומד קען די פאַ־מיליע ניט איבערטוישען...

אויך צופריעדען איז ער מיט זיין וואוקס — ער איז א הויכער. אין פאספּאָרט שרייבט ער זיך „העכער פון מיטעלן". און אז ער געהט אין גאס, פיהלט ער זיך שטאָלץ מיט זיין וואוקס קעגען אנדערע בעקאנטע וואָס זיינען נידריגער געוואַק־סען.

וואָס וואָלט ער געטהאָן, אז ער וואָלט זיין געוואַקסען ניד־ריג? דערצו איז דאָך אויך קיין שום רפואה ניטאָ.

ווייטער איז ער צופריעדען מיט זיין בילדונג. ער האָט

זיך יונגעל־ווייז אויסגעלערענט לייענען אביסעל אין א רוסיש ביי־בעל און שרייבען האלב מיט גרייזען אנ'אדרעס און יעצט קומט עס איהם שטארק צו ניץ. ער שרייבט אוים די „בירשזעוויע" און קוועלט, לעזענדיג אלע טאג אויפ'ן באנדעראל מיט געדרוקטע רוסישע ווערטער: „צו ח. ראבינאוויטש'ן". דער „ג" — ווייסט ער — הייסט: „גאספאדינו" און דארטען אין דער רעדאקציע, ווייסען אלע, אז אין דער און אין הער שטאדט געפינט זיך א איד, וואס הייסט ח. ראבינאוויטש, און אלע אין דער פריה דרוקט מען לכבוד איהם, אזוי מיינט ער, א פרישעס בלאט מיט אן אדרעס...

דאס בלאט לעזט ער אין דער פריה צו טיי און מאכט בשעת מעשה א מינע פון אן עכטען מיניסטער, דהיינו — ער פערלעגט א פוס אויף א פוס, דאס בלאט האלט ער פון דער וויט מיט אויסגעשטרעקטע הענד און קוקט מיט ערנסטע, שטרענגע בליקען אויף די אותיות, וואס זיינען נאך שטרענגער אלס זיינע בליקען און לאזען זיך בשום אופן ניט איינבייסען... חאפענדיג א מאל א בעקאנטעס ווארט, ווי „דרייפוס", בעוויזט זיך שוין א שמייכעל אויף די ליפען און ער ווענדט זיך מיט גדלות צו דעם ווייב, וואס זיצט און קוקט מיט דרך ארץ אויפ'ן מאן מיט'ן בלאט אין דער האנד — און ער זאגט איהר:

— היינט איז ווידער דא מיט דרייפוסען. די „דיעלא" הויבט זיך ווידער אן.

און ער פערטיעפט זיך ווידער אין בלאט און קוקט, קוקט מיט שטרענגע בליקען אויף די נאך שטרענגערע אותיות און ווער־טער, וואס לאזען זיך ניט איינבייסען.

אז ער ענדיגט „לעזען", זיפצט ער לייכט אב, זינגט אונטער צופריעדען א ניגונדעל און ווענדט זיך ווידער צום ווייב:

— נו, וואס עס צוטהוט זיך היינט אין פראנציע!...

און דאס ווייב, פון נעבווירען א דערשלאגענע, האט מורא איבערצופרעגען אויף קלאר: וואס טהוט זיך עס אזוינס, און

כדי זי זאל זיך ניט דארפען ארייננמישען אין דער פאליטיק, נעהמט זי זיך אנגיסען איהם נאך א צווייטע גלאז טיי, ווייל די ערשטע גלאז איז שוין אבגעקיהלט געווארען, לייענענדיג ־אם בלאט...

צופריעדען איז ער אויך מיט די קינדער. דריי קינדער האט ער — אקוראט „מעשה־נגיד". א סך קינדער איז ניט שעהן צו האבען. דאס עלטערע מיידעל איז אלט 15 יאהר און געהט שוין אין דריטען קלאס גימנאזיום. אויף דעם גימנאזיום איז ער כמעט ווי צומישט און ער פערדולט סיי די שטוביגע, סיי פרעמדע דעם קאפ דערמיט.

—עפעס שווערע לעקציעס האסטו היינט? פרעגט ער אלע טאג ביי דער גימנאזיסטקע.

און די גימנאזיסטקע, א מיידעל מיט לאנגע בלייכע באקען, מיט א לאנגער נאז און מיט א לאנגען צאפ, ענטפערט דער־שראקען:

— אודאי ניט גרינג!

— פאטעמו? — פרעגט ער זי שוין אויף רוסיש, און דריקט דעם „טצע" כדי צו ווייזען זיין טאכטער, אז איהר „פאפא" איז אויך ניט פון די פראסטע אידען...

— שווערע „זאראטשעס" איז היינט, — ענטפערט דאס מיידעל אויף אידיש — דעם פאטערס רוסיש מאכט איהר דוקא נערוועז...

— אנו, זאג מיר אקארשט דיינע א זאדאטשע.

און די טאכטער געהט צו צו איהר „ראנעץ", גראבעלט זיך דארטען א ווײַלע און נעהמט ארויס עפעס א ביכעלע און הויבט אן פארצולעזען א זאדאטשע: א וויינהענדלער האט גע־קויפט הונדערט פעסער....

און דער „פאפא" הערט, הערט און זיין פנים שטראהלט. איהם דאכט זיך, אז ער זאל זיין מיט הונדערט קעפ, וואלט ער

עס קיינמאל ניט אויפגערעכענט, און איהם טהוט הנאה, וואס זיין טאכטער איז עס יא ביכולת צו בע׳חשבונ׳ען.

— נו, און דו וועסט עס טאקי מאכען? — פרעגט ער מיט שטראהלענדע אויגען.

— אודאי וועל איך דאס „רעישען", ענטפערט די טאכטער פערזארגט.

און ער קוועלט פון דעםווארט „ריעשען" מעהר ווי פון דער גאנצער זאדאטשע.

„וואו האב איך דאס אמאל געוואוסט פון אזא ווארט אין דער היים?" קלערט זיך איהם, און ער דאנקט גאט, וואס ער האט איהם אזוי דערהויבען...

ער האלט צוויי דיענסטען, א אידישע און א קריסטליכע. פאר דער קריסטליכער האט ער אביסעל אבשיי און רעדט מיט איהר וואס וועניגער, נאר פון דער אידישער מאכט ער ניט קיין גרויסען פירוש און רופט זי סיי אין די אויגען, סיי אונטער די אויגען: די מויד!

אויך פון זיין ווייב האלט ער ניט צופיעל: ער ווייסט דאך, ווער זי איז פון דער היים: דאך אז די דיענסט געהט אונטער צו איהם, און זאגט איהם „די מאדאם האט געזאגט", איז ער צופריעדען און טראכט בשעת מעשה:

— אודאי איז זי א מאדאם, ווי דען אנדערש?...

טאמער נעהמט זיך די „מאדאם" צו טהאן א לייכטערע ארבייט, לאזט ער ניט:

— קיין חרפה און קיין בושה האסטו גאר ניט — ווענדט ער זיך צו איהר — די מויד קען דאס ניט טהאן, וואס?

און ער גיט א רוף די מויד און מוסר׳ט זי:

— וואס טראכסטו זיך? ווילסט, אז די „מאדאם" זאל דיין דיענסט ווערען — איך פערשטעה דאס ניט!...

און דער הערר סטאַרעט זיך צו מאַכען װאָס שטרענגערע בליקען, אַז די מויד זאָל פיהלען, זאָל גלױבען, אַז ער איז גאַס־פּאַדין ח. ראַבינאָװיטש.

און די מויד נעהמט צו די אַרבייט און גערט אַוועק דער־מיט אין קיך און שטיקט זיך דאָרט פאַר געלעכטער פון דעם נאַרישען הערר. נאָר דער „הערר" מיינט, אַז זי האָט דאָרט חרטה און בערעכענט דאָרט יעצט די עולה, װאָס זי האָט געטהון...

און ער איז װידער צופריעדען.

זומער פאָהרט ער אַרױס אױף אַ זומער־װאָהנונג און דאָרט פיהלט ער זיך ערשט פאָלקאָמען גליקליך. אָבער ניט װײל די לופט איז דאָרטען גוט און די נאַטור איז אַזױ שען... זײן גליק איז, װאָס ער װאָהנט דאָרט כמעט נעבען די גרעסטע גבירים, און אַזױ װי דאָרט איז זײ אומעטיג און זײ האָבען ניט װאָס צו טהאָן, נעהמט מען איהם אַרײן אין זײער קאָמפּאַניע און מען שפּיעלט אַ מאָל מיט איהם אין קאָרטען...

אמת, יעדעס מאָל שפּיעלען קאָסט איהם עטליכע רובעל, שטילערהײד זיפצט ער אונטער דערױף, אָבער אין שטוב קו־מענדיג פיהלט ער זיך װי נײ געבױרען און קען זיך ניט אײנ־האַלטען ניט צו דערצעהלען דעם װײב זײן גדולה:

— איך האָב נעכטען פאַרבראַכט אַ גאַנצען אָבענד — װײסט בײ װעמען?

— בײ װעמען? — פרעגט דאָס װײב.

— בײ עלקינדען... ענטפערט ער, אױסשטעלענדיג די אױגען אױף'ן װײב, װי גערעדט: פערשטעהסט װאו דאָס האַלט?...

אײנס פערדריסט איהם נאָר: בײ די אַלע גבירים, מיט װעלכע ער פערברענגט אױף דער „דאַטשע", איז אין מיטען קאָפּ אַ פּליך און בײ איהם איז דאָס ניטאָ — עס איז עפּעס

ניט מעשה גביר, נאָר ער האָפּט, אַז זיינע געשעפטען וועלען נאָך אָנהויבען בעסער געהן און ער וועט אָנהויבען מעהר ווײַן טרינקען וועט אַ פֿליך ביי איהם אויך ווערען, און דאַמאָלס וועט ער ערשט זיין אַנ׳עכטער גביר.

די איינע.

דער יונגערמאן, וואס איז געווען בעקאנט פאר א וואנדערער, האט שטיל און געהיימניספול דערצעהלט:

„ווי איהר ווייסט אלע, האב איך א בעדייטענדען טהייל פון מיין לעבען ארומגעוואנדערט אין פערשיעדענע שטעדט, לענדער און וועלט־טהיילען. עס קומט מיר ארויף אויפ׳ן זינען היינעם עצה צו א בעטראגענעם פערליעבטען: ער הייסט איהם זיך גלייך פערליעבען אין א צווייטער מיידעל אדער ער זאל וואנדערען.

איך האב געטהאן ביידע זאכען: דאס וואנדערען אליין האט מיין בענקשאפט ניט געהיילט; איך האב אין צווייטען ארט זיך געמוזט אויף דאס ניי פערליעבען. ערשט דאן בין איך נענעזען געווארען פון דער פריהערדיגער ליעבע...

ליעבע!... ביי די אמאליגע מענשען וואלט עס ניט געהייסען קיין ליעבע... ליעבע איז ביי זיי געווען א גרויס און אייביג ציהענדיגעס געפיהל. אויב דאס מיידעל האט דיך ניט ליעב געהאט, זיינען שוין קיין אנדערע ניט געווען... מיט דער ליעבע איז מען שוין געשטארבען און מען האט די ליעבע מיטגעגענומען אין גרוב אריין...

ביי דעם היינטיגען מענשען איז די ליעבע ניט אזוי. דער עיקר מוז דאס הארץ מיט אימיצען זיין פול און אויב איינע האט דיין הארץ פערלאזט, טהוט דיר וועה נאר אזוי לאנג, ביז וואנען א צווייטע ציהט זיך אהין ניט אריבער... ציהט זיך אריין א צווייטע, איז דיין הארץ ווידער פול און גליקליך...

אין איין שטאָדט בין איך פערפאָהרען אין אַ האָטעל. עס איז געוועזען אַ שעהנער אַנשטענדיגער האָטעל. מיין צימער האָט געהאַט צוויי פענסטער צו אַ רייכען הויף. אויפ'ן הויף האָבען געבליהט בלומען. איך בין געלעגען אויסגעצויגען אויף דער קליינער זאָפע און גע'חלומ'ט וועגען עפּעס שעהנעס און בלאָנדעס... איך האָב געפיהלט אַז אין דעם דאָזיגען צימער איז די ליעבע בלאָנד... גאָלדיג־בלאָנד... איך האָב זיך אויפגעהויבען, צוגעגאַנגען צום טיהר, וואו ביי דער זייט איז געווען אַן עלעקטרישער קנעפעל, איהם אַנגעדריקט און געוואַרט...

איך האָב באַלד דערהערט אַ קלאַפּ אין טיהר... איך האָב דערקענט אַ מיידעלשע האַנד...

— אַריין!...

זי איז אַריין... ווירקליך אַ בלאָנדע! די פריהערדיגע געליעבטע מיינע איז דוקא געווען אַ ברונעטע... איך האָב יענע שטאַרק ליעב געהאַט, איך בין צוליעב איהר אַוועקגעפאָהרען. צוליעב איהר געפין איך מיך אין דעם דאָזיגען האָטעל. און אַט איז אַריין אַ בלאָנדע...

— וואָס פערלאַנגען זי?...

— אַך! איך פערלאַנג... יאָ... טהעע... קענט איהר מיר ברייגנען טהעע... איך בין דורשטיג...

— יאָ... געוויס... — האָט דאָס בלאָנדע געשעפּף געענטפערט מיט אַ גוטמוטהיגען שמייכעל...

און איז אַרויס, אום צוריק צו קומען...

זי איז געקומען מיט אַ זילבערנעם קאַן טהעע אויף אַ זילבערנעם טעצעל...

זי האָט מיר אַנגעגאָסען אַ גלאָז טהעע, עפּעס פריינדליכעס אַ מורמעל געטהאָן און האָט שוין געוואָלט אַוועקגעהן.

איך האָב זי פערהאַלטען:

— וואָרום אַנטלויפט איהר?...

— אַך, איך אַנטלויף ניט... איך בין בלויז בעשעפטיגט.

דאָס צווייטע מאָל איז זי שוין געבליעבען לענגער. דאָס דריטע מאָל האָב איך זי שוין געקושט...

זי איז געוועזן אַ שעהן בלאָנדע מיידעל! איהר וועט לאַ־כען... אבער איך האָב זי באמת ליעב בעקומען... זי האָט אַזוי שעהן גערעדט און האָט זיך אַזוי שעהן ניט געלאָזט קושען... בלויז פאר'ן אַוועקגעהן האָט זי אַזוי ליעבע־פול אויף מיר גע־קוקט...

איך בין אַוועקגעפאָהרען... די ערשטע דריי סטאַנציעס אין צוג האָב איך אַזוי שטאַרק געבענקט נאָך דעם דאָזיגען ליעבען מיידעל. געבענקט און געטראַכט צו זעהן זי ווידער אַמאָל. אבער ביי דער פיערטער סטאַנציע איז אַריין אַ נייער פּאַסאַ־זשיר: אַ יונגע, שלאַנקע ברונעטקע... גראַד האָט זי זיך געזעצט נעבען מיר... עס איז געוועזן אַ וואונדערבאַרעס קינד... יונג און פריש. זי איז געפאָהרען אהיים פון ערגיץ אַ ווייטען לאַנד...

זי האָט געהאַט מיט זיך שווערע פּעק. איך האָב איהר ניט געקענט לאָזען אַליין אַראָב פון וואַגאָן. איך האָב גענומען אַ פיאַ־קער און זי בעגלייט אהיים און בין שוין צוליעב איהר געבליע־בען דריי טעג אין איהר שטאָדט...

געזעהן מיט איהר האָב איך זיך צוויי מאָל. אבער אין די צוויי מאָל האָב איך געהאַט ערפאָלג... יאָ, גרויס ערפאָלג... זי איז געוועזן אַ שענע ברונעטע מיידעל, אַ ליעבענדע נאַטור... איך האָב איהר געזאָגט די שעהנסטע ווערטער און זי האָט מיר גע־גלויבט, ווייל איך האָב איהר געזאָגט דעם אמת. די פריהערדיגע האָבען ווירקליך פאַר מיר ניט עקזיסטירט. זי איז געוועזן די איינציגע וואָס איך האָב אין מיין גאַנצען לעבען ליעב געהאַט...

איך בין אַוועקגעפאָהרען און געבענקט נאָך איהר. גע־בענקט אַ לענגערע צייט, ווייל די נעכסטע רייזע איז שוין גע־ווען דורך וויסטע, ווייטע שטרעקען... ענדליך האָב איך זיך גע־

זעצט אויף א שיף, וואס האט מיך געפיהרט ערגעץ אין א ווייטען לאנד...

אויפ'ן שיף האב איך זי ווידער געפונען... ניין, ניט זי — עס איז געווען אן אנדערע. זי האט אויסגעזעהן ווי דאס מיידעל פון האטעל... איך האב מיך שטארק דערפרעהט... דאס הארץ איז ווידער פול!...

איך האב לאנג געוואנדערט... ווער קען די אלע פאסירונגען געדענקען. יעדערע איז געקומען ווי א זונן נאך א כמארע. אט שווימען זיי אלע ארוים און פילען מיר אן מיט גליק, מעהר מיט בענקשאפט... ווער איז געווען די אמת'ע, די ריכטיגע, די שעהנסטע... איך קען ניט בעשטימען. אפט דאכט זיך מיר, אז אלע האבען מיר גלייך גליק געגעבען... זיי זיינען אלע געווען ליעבע, שעהנע און גליק־ברענגענדע און האבען יעדע שטאדט און יעדעס לאנד מיר געמאכט בעליעבט. ווארים, וואס פאר א חן און רייץ וואלט געהאט א שטאדט אדער לאנד, ווען דו וואלסט פון דארט אוועקגעפאהרען און קיינעם ניט געהאט דארטען ווענען צו ליעבען...

איצט זיינען זיי אלע פערשוואונדען. איצט האב איך ליעב זי... און אז איך פערטראכט מיך, דאכט זיך מיר גאר, אז די אלע אונזערע פריהערדיגע און אויך די שפעטערדיגע, וואס מיר האבען געזעהן און וועלען זעהן איז בלויז איינע און די זעלבע... דאס איז יענע איינציגע, נאך וועלכע אונזער הארץ בענקט שטענדיג, און אויב אין פערלויף פון יאהרען בעגעגענען מיר זיך. ליעבען, ליידען און זיינען גליקליך פון פערשיעדענע ברונעטע און בלאנדע, שטילע און רוישיגע, מיינען מיר אבער גאר איינע...

די איינע, וועלכע זאל אונז גליקליך מאכען, רוה געבען און פערהאלטען אונז אין לאנד און שטילען דעם דורשט צום וואנדערען און צום זוכען.

עס איז בלויז די איינע, וועלכע מיר זוכען דאס גאנצע לעבען...

בענקען ווען מיר פערלירען זי און פרעהען זיך, ווען מיר געפינען זי, די איינע!"...

אזוי האט הערצעהלט דער וואנדערענדער יונגערמאן און זיינע אויגען האבען ווייט געקוקט...

די בארמהערציגע שוועסטער.

אין דעם אינטימען קאבארעט זיינען אריינגעקומען דריי יונגע לייט. עס איז שוין געווען צוועלף א זייגער ביי נאכט און דער קאבארעט האט שוין אנגענומען זיין היימישען כאראקטער. די זייטיגע געסט זיינען שוין צוגאנגען. געבליבען זיינען נאר די שטענדיגע געסט, וואס זיצען דארט ביז עס ווערט טאג, און דערצו עטליכע מיידלעך, וואס סיי לויט זייער קליידונג און סיי לויט זייער האלטען זיך האט מען גלייך דערקענט, צו וועלכען מין פרויען זיי געהערען.

די דריי נייע אריינגעקומענע האבען אנפאנגס זיך דערפיהלט ווי פרעמדע. די בליקען פון די קעלנער און פון די עטליכע געבליבענע געסט זיינען אויף זיי געפאלען פון אלע זייטען. עס האט אנפאנגס אויסגעוויזען, אזוי ווי עס וואלטען אריינגעקומען פרעמדע געסט אויף א היימישע חתונה.

ארויסגעהן אבער איז שוין געווען צו שפעט און ניט פאסיג. די דריי יונגע לייט האבען אויסגעקליבען ווי עס איז א טישעל, וואס האט זיי אויסגעוויזען זעהר פערדרוקט אין א ווינקעל און האבען זיך אנידערגעזעצט אין זייערע מאנטלען.

באלד איז צו זיי צוגעקומען א קעלנער און האט זיך שטום נעבען זיי אוועקגעשטעלט.

זיי האבען בעשטעלט צו גלאז ביער און בעקומענדיג עס אין א מינוט ארום, זיינען זיי נאכ'ן ערשטען בליק ווי פרייער געווארען. זיי האבען געשמייכעלט איינע צו די אנדערע און נאכדעם דרייסטער געווארען.

אבטרינקענדיג א האלבע גלאז ביער, האבען זיי זיך שוין

דערפיהלט ווי היימיש אין דעם דאָזיגען נייעם פּלאַץ. יעדער האָט בעטראַכט דאָס, וואָס האָט מעהר געצויגען זיין אויפמערקזאַמ־קייט, און אַזוי ווי דער עלטסטער פון זיי איז אויך געווען דער דרייסטערער, האָט ער זיך אָנגערופען:

— איהר ווייסט, אַז דאָ זיינען פאַראַן אַ פּאָר זעהר שעהנע מיידלעך.

— וועלכע? — האָט דער מיטעלסטער געפרעגט.

דער עלטסטער האָט אָנגעוויזען אויף אַ הויכער שלאַנקער בלאָנדינקע, וועלכע איז געזעסען מיט אַ יונגען מאַן ביי אַן אַנט־קעגענדיגען טישעל און האָט פון צייט צו צייט אויך געשענקט איהרע בליקען צו די דריי יונגע לייט און געשמייכעלט.

דער אינגסטער פון די דריי יונגע לייט האָט זיך גערויי־טעלט און האָט מיט'ן שמייכעל פון דער דאָזינער בלאָנדינקע זיך געפיהלט דערוואַרעמט.

די יונגע לייט האָבען זיך צורעדט, אוז בעמערקענדיג, אַז די גלעזער ביער זיינען שוין לעדיג, האָבען זיי נייע גלעזער בע־שטעלט. ביי דער דריטער גלאַז איז דער אינגסטער אויפגעלעבט געוואָרען און זיך אָנגערופען:

— די דאָזיגע פרויען זיינען פּעראַכטעט ביי דער גאַנצער וועלט. איך קוק אבער אויף זיי אַנדערש. אָפטמאָל דאַכט זיך מיר, אַז זיי זיינען אין אַ געוויסען זין עהרליכער פּאַר אַנדערע...

אַמאָליגע צייטען האָבען זיי דאָך געהייסען „הייליגע"...

האָט דער מיטעלסטער יונגער מאַן פון זיין זייט זיי פערטיידיגט.

— הייליגע ווי הייליגע — האָט דער עלטסטער זיך אָנגע־רופען — אָבער אום אַזוי צו פּאַלען, מוז מען אין אַ געוויסען זין זעהר הויך זיין... ניט יעדע פרוי האָט דעם מוטה צו פּאַלען אין אבגרונד.

— איך טראַכט אויך דעריבער — האָט דער אינגסטער זיך מיט היץ אָנגערופען — מען דאַרף דאָך האָבען מוטה... אָב־

געזאגט זיך פון דער גאנצער געזעלשאפט און פריי געווארען פון אלע איהרע צאמען.

אבער דערמיט איז דער מיטעלסטער שוין ניט געווען איינ־פערשטאנען. צופיעל פערטיידיגען זיי האט ער זיך ניט ער־לויבט. מעהר ווי רחמנות קען ער צו זיי ניט האבען. זייער טהאט קען קיין פערטהיידיגונג נישט געפינען. און האט צום סוף צו־געגעבען, אז זייט ער איז רייך געווארען האט ער מיט זיי קיין שום בעקאנשאפט נישט געמאכט. אויב זיי אינטערעסירען איהם אמאל, איז בלויז אלס פראבלעם.

דאן האט זיך דער עלטסטער אנגערופען:

— איך האב אויך אמאל פון זיי אזא מיינונג געהאט, און אייגענטליך נאך ביז היינט בעציה איך זיך צו זיי מיט א גע־וויסען געפיהל פון עקעל, כאטש איך לייקען נים, אז זיי בעזי־צען אפט יענעם רייץ, וואס אנשטענדיגע פרויען וועלען עס ניט בעזיצען נאך אלערליי אנשטרענגונגען. נאטירליך, רעד איך דא פון די בעסערע, פון די מעהר ראפינירטע. אבער מיינט ניט, אז זיי זיינען ווירקליך אזוי געפאלען און אויסער פערקויפען זיך זיינען זיי ניט אין שטאנד. זיי האבען זייערע טוגענדען, און עס געפינען זיך צווישען זיי אויך אזוינע וואס אין געוויסע מאמענ־טען דערהויבען זיי זיך ביז הייליגע.

ער איז אנשווייגען געווארען, האט זיך פערטראכט, א קנייטש געטהאן דעם שטערען און, שמייכלענדיג, האט ער צוגעגעבען:

— איין פאסירונג מיט אזא מין פרוי האט פיעל בייגע־טראגען, אז איך זאל אויף זייערע „שוועסטער" קוקען מיט אנ־דערע אויגען. אויב איהר האט געדולד אויסצוהערען, וואלט איך אייך איצטער דערצעהלט. דוקא אין דעם פלאץ פאסט זיך אזוי דאס צו דערצעהלען.

— געוויס, מיר וועלען הערען מיט געדולד, — האט דער מיטעלסטער אויסגערופען.

און דער אינגסטער האט אויסגעשטעלט זיינע אויגען און איז געווארען אין גאנצען אויפמערקזאם.

דער עלטסטער האט אנגעהויבען.

— דא סאיז געווען מיט עטליכע יאהר צוריק, אין איינער פון די גרויסע אייראפעאישע שטעדט. עס איז געווען א ווארימער זומערדיגער אווענד און איך האב געשפאציערט מיט מיינעם א פריינד, וועלכער איז מיט עטליכע טעג בעפאר געקומען צו א פראפעסאר. דער יונגער מאן איז געווען שווינדזיכטיג, דאס האט ער מיר אליין דערצעהלט. דער פראפעסאר האט איהם געוויסע אינסטרוקציעס געגעבען, און ער האט געזאלט אין א פאר טעג ארום פאהרען אהיים, און פון דארט אין א דארף.

די גאס וואו מיר האבען שפאציערט האט גערוישט מיט לעבען און ליעבע. די טראטואהרען זיינען געווען שווער דורכצוגעהן, און איך האב ענדליך בעמערקט מיין פריינד, אז איהם איז שוין צייט צו געהן אהיים.

ער האט זיך געקווינקעלט. דאס לעבען האט איהם גערופען און געשמייכעלט פון אלע זייטען. מיט זיינע גרויסע אויגען, ווי דאס רוב ביי די דאזיגע קראנקע, האט ער זיך איינגעטרונקען אין דער מענגע, ווי ער וואלט געוואלט איינזאפען אין זיך וואס מעהר פון זייער גליק.

איך האב עס דערפיהלט, און כאטש פון איין זייט האב איך געוואוסט, אז פאר איהם איז דאס שעדליך, האב איך פון דער צווייטער זייט ניט געהאט קיין מוטה צו בערויבען איהם פון דעם קורצען גליק, וואס ער זעהט פאר זיך יעצט און ציהט זיך אזוי מיט די לעצטע כחות זיינע.

אבער, אריינקירעווענדיג זיך אין א גאס, האט ער זיך אבגעשטעלט, מיך בעטענדיג אריינגעקוקט אין די אויגען און זיך בעוועגדעט:

— איך וואלט געוואלט, איהר זאלט מיר פיהרען ערגעץ אין א פלאץ, וואו מען קען אביסעל פערברענגען... עס איז דאך

אזא גרויסע שטאָדט... איך וויל אויך געניסען... איך בעט אייך, קומט מיט מיר ערגעץ, וואו עס איז שטארק פרעהלאך...

איך האָב אנפאנגס ניט פערשטאַנען וואוהין ער ציעלט. איך האָב איהם געפרעגט:

— וואוהין אייגענטליך?

ער האָט מיך אָנגעקוקט מיט בעטענדע בליקען, און ווי ניט קענענדיג דייטליך אויסרעדען זיין פערלאנג, האָט ער געשטאַמעלט:

— איך... מיין... אזא גרויסע שטאָדט... מען דערצעהלט אזוי פיעל... איך וויל אויך זעהן... פערברענגען...

דערביי האָט ער אזא שמייכעל געטהאָן, אז איך האָב גלייך פערשטאַנען, וואוהין דער צום טוידט־פעראורטיילטער יונגער מאַן ציעלט.

— איהר מיינט צו פרויען...

— אך, ניין... יא... — האָט ער ווידער געשטאַמעלט... בלויז זעהן... אנקוקען... זיצען... פיהרט מיך, איצ בעט אייך...

— אָבער עס איז דאָך פאר אייך אזוי שעדליך... בעטראַכט זיך נאַר...

— יא... געוויס... זעהר שעדליך... דער פּראָפעסאר האָט מיר שטרענג אָנגעזאָגט... אָבער וואָס הער איך איהם? עס ציהט מיר אזוי צום לעבען, צום גענוס. קומט, איך בעט אייך...

איך האָב איהם אריינגעפיהרט אין א קאפע, וואו עס קו־מען זיך צוזאמען די דאָזיגע פרויען. ביי קליינע מארמאָרנע טישלעך זיינען געזעסען צו עטליכע פון זיי. אין גאנצען האָט עס געמאכט דעם איינדרוק פון א מארק, וואו עס ווערט פער־קויפט לעבעדיגע סחורה... דער האַנדעל איז פאָרגעקומען נישט פארשטעלט...

א שרעקליכער ווידער־געפיהל האָט מיך ארומגענומען.

— ווילט איהר דען דאָ בלייבען? — האָב איך איהם גע־פרעגט.

— יאָ... יאָ... ניט לאַנג... לאָמיר זיך צוזעצן... אַברוהען.

איך האָב ניט געהאַט קיין כח, איהם ווידערצושטעהן. דער דאָזיגער קראַנקער מענש האָט מיך גובר געווען. איך האָב איהם געמוזט פאָלגען.

מיר האָבען זיך אַנידערגעזעצט ביי דעם איינציגען פרייען טישעל, וואָס עס איז נאָך געבליבען, און איידער איך האָב צייט געהאַט וואָס צו בעשטעלען, איז צוגעגאַנגען צום טישעל א הויכע, שלאַנקע מיידעל און האָט מיט א זיסען שמייכעלע זיך גע־ווענדעט:

— קען איך מיר אוועקזעצען נעבען די הערהען?

איך האָב געוואָלט זאָגען: ניין. אָבער דער קראַנקער האָט מיך אָנגעקוקט. און ווי היפּנאָטיזירט־ייערענדיג פון זיינע גרויסע דורשטיגע אויגען, האָב איך געגעבען די ערלויבעניש.

זי האָט זיך געזעצט נעבען איהם. מיט איהרע אויסגע־בלויזטע נאַקענס האָט זי אויסגעזעהן, ווי די זינד אַליין. דערצו די פּערפיום, וואָס האָט געזעצט מיט א שטאַרקייט פון איהרע קליידער און לייב האָט ווי פערדולט.

דעם קראַנקען יונגען מאַן אָבער האָט עס ווי פער'שכור.ט. ער האָט זיך איינגעזאַפּט מיט זיינע אויגען אין דעם ענטבלויז־טען האַלז, בריסט און נאַקען, און האָט בעוואונדערט און בע־געהרט.

— קען איך שאַמפּאַניער בעשטעלען? — האָט זי צו איהם געשמייכעלט.

— שאַמפּאַניער וויל זי — האָט ער זיך צו מיר אַי מיט א פראַגע, אַי מיט א געבעט געווענדעט.

— ניין, — האָב איך איהם איינגערוימט אין אויער. — עס איז א שאָד דאָס געלד.

— אָבער איידער איך האָב צייט געהאַט וואָס אַנדערש צו בעשטעלען, אום צו פערהיטען זיין געלד, האָט שוין דער קראַנקער געגעבען זיין בעפעהל צום קעלנער:

— שאמפאניער!

מיט גליקליכע בליקען האט ער זי בעטראכט, ווי זי טרינקט מיט א געוויסען רייץ פון הויכען שוימענדען בעכער.

— און דו? — האט זי ליעבליך איהם געפרעגט, איננאַ־ ריירענדיג מיך אין גאנצען.

ער האט ווידער זיינע בעטענדע אויגען אויף מיר אנגע־ שטעלט און האט ווידער מיך בעזיעגט.

— איהר טארט נישט!... נעהמט א ביסעלע...

— געוויס... א ביסעלע... — האט ער מיר מיט די אויגען בעדאנקט.

ער האט א שלוק געטהאן פון דעם שוימענדען גלאז און גלייך זיינען זיינע צוויי בלאסע באקען מיט רויטע פלעקען בע־ דעקט געווארען. די אויגען האבען געגליהט.

— ווענסט געהן צו מיר?... — האט זי איהם אין אויער אריינגעשושקעט...

דא אבער האב איך זיך געפיהלט פערפליכטעט צו רעטען איהם פון טוידט.

איך האב איהם אבגערופען אן א זייט און איהם געווא־ רענט:

— איהר ווייסט, וואס דאס בעדייט פאר אייך!

— טוידט! — האט ער זיך אנגערופען. — נו, וואס איז, איך וועל דאך סיי ווי סיי שטארבען... איך וויל לעבען!...

עס האט ניט געהאלפען. מיר זיינען אלע דריי ארויס פון קאפע.

איך האב אבער געפיהלט, אז מיין פליכט איז נישט צו דערלאזען...

איך האב זי אנגערופען אזא זייט און איהר געווארענט:

— דו זאלסט ווייסען, דער מאן איז קראנק...

זי האט זיך דערשראקען און שוין געוואלט אוועקגעהן, דאן

האָב איך איהר ערקלערט, אז ער איז הארצליידענד און די מינדסטע אויפרעגונג קען איהם דעם טוידט ברענגען.

זי האָט אויף מיר אויסגעשטעלט איהרע אויגען, אין וועל־כע איך האָב גלייך ענטדעקט עפּעס מענשליכעס, און זי האָט צו מיר געזאָגט:

— האָט נישט קיין מורה... איך וויים וואָס איך האָב צו טהאָן.

מיר זיינען אלע דריי אריין אין איהר צימער. מיין פריינד איז געווען מיעד, זעהר מיעד. אבער די אויגען האָבען נאָך אלץ געגליהט.

זי האָט ארויפגעדרעהט דעם לאָמפּ, וואָס איז געווען ביי'ן אריינגאנג פארדרעהט, און אין צימער איז ליכטיג געוואָרען.

מיין פריינד איז געשטאַנען נעבען איהר און האָט זי געגע־סען מיט זיינע גרויסע ברענענדע אויגען.

זי האָט איהם אוועקגעזעצט נעבען זיך אויף א סאָפע, און האָט איהם געגלעט איבער'ן שטערען.

— איהר פערלאַנגט עפּעס ? — האָט זי שוועסטערליך גע־פרעגט. און גלייך איז זי איבערגעגאַנגען אויף דו.

— ווילסטו וואָס פון מיר ?

ער האָט זי ארומגענומען און זיך צוּוויינט...

— וואָס זשע וויינסטו, מיין ליעבער, — האָט זי איהם צערטליך געפרעגט.

און בעטראַכטענדיג, ווי אזוי די דאָזיגע האלב־נאַקעטע פרוי זיצט נעבען דאָזיגען האלב־לעבעדיגען מענשען, האָט זיך מיר געדאַכט, אז איך געפין מיך אין א צימער פון א שפּיטאל און זי איז א בארמהערציגע שוועסטער...

זי האָט איהם געגלעט איבער'ן קאָפּ, איבער'ן שטערען, אי־בער די באַקען, ווי א גוטע בארמהערציגע שוועסטער, ביז וואַ־נען דער קראַנקער איז איינגעשלאָפען און זי האָט איבער איהם געוואַכט...

אז ער איז אויפגעשטאַנען, האָט ער זיך אומגעקוקט, און דערזעהענדיג זי קענען איבער, האָט ער זיך פערשעהמט.

אָבער זי איז צוגעגאַנגען צו איהם און האָט פריינדליך גע־פרעגט:

— נו, מיין ליעבער — זענט איהר גוט געשלאָפען?

און האָט איהם ווידער ווי א בארמהערציגע שוועסטער געגלעט איבער'ן קאָפּ און געשטילט אלע זיינע בענעהרען...

אינהאלט:

די לעצטע שיף — — — — — — — — — — 7
דאס בילד — — — — — — — — — — 11
דער אפיציער — — — — — — — — — — — 16
די געפלאצטע סטרונע — — — — — — — 24
די פיער העלדען — — — — — — — — 28
ביים סטרוזש — — — — — — — — — 31
דורך א שפאלט — — — — — — — — — 35
אין בריסטאל — — — — — — — — — 40
דער מילכיגער טשאלענט — — — — — — 48
מיין חבר — — — — — — — — — — 58
די בעגעגעניש — — — — — — — — — 61
בלעטער — — — — — — — — — — 64
די בעטלערין — — — — — — — — — 66
דער איינציגער — — — — — — — — 68
די ערפינדערין — — — — — — — — — 70
דער פראליטאריער אויף דער פרישער לופט — — 76
די שפייזערין — — — — — — — — — 81
דער געהער — — — — — — — — — — 87
די לעצטע האפנונג — — — — — — — — 91
די פאבריק — — — — — — — — — — 95
דריי שונאים — — — — — — — — — — 104
דער פראלעטארישער רעדאקטאר — — — — 111
דער נייער חסיד — — — — — — — — — 116
דער באהן־בילעט — — — — — — — — — 122

די דריי טאָקטען	126
דער סאַמאָוואַר	141
צוויי חברים	150
זרח „שותפות"	154
צוויי תקיעות	160
דער אַלטער אַרבייטער	168
די פאָטאָגראַפיע	177
אַ וויץ	183
פערשטעלטע מיליאָנערען	188
דער גבירה'שער אָרימאַן	194
וואָס האָט זיי פערבונדען	204
בלומען	209
דער קדיש	214
דער אויפגעקומענער	221
די אויגען	227
די באַרמהערציגע שוועסטער	232

כראָנאָלאָגישער אינהאַלט

— פון —

אַלע ערצעהלונגען

לויט דעם אלף־בית.

א.

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
אמאליגע מענשען	1915	צוויי
אברהם דער שוסטער	1900	״
אריה־לייזער׳ס פערד	1914	״
אויף די הויכע בערג	1908	״
אויף מבינות	1902	דריי
אין סאד	1903	״
אין קריעג	1903	״
א פארגרעבט שטעדטעל	1908	״
א שטעדטעל אהן ווייבער	1913	״
אידישע מטבעות	1911	״
איוב	1902	״
אין זומער מאנטעל	1902	פיער
אהן ליעבע	1906	״
אין גאס	1903	״
א גאנצע נאכט	1903	״
אהן אן אדרעס	1911	״
אויפ׳ן גרינעם גראז	1907	״
אויף א חתונה (איינאקטער)	1908	זעקס
א רוהיגע דירה	1909	״
אייזען	1912	זיבען
און דער עולם האט געפאטשט	1906	״
אייפערזוכט	1911	״
אין אויטאמאביל	1915	״
אין יענער צייט	1911	״
א שפיעל	1911	״
א היים	1907	״
אט דאס איז דאס	1916	״
א דראמא איבער 5 קארטאפעלס	1902	אכט
אויפ׳ן בוידעם	1903	״
א אידיש הארץ	1905	״
א פסח׳דיגער טאטע	1912	״
ארימע לייט	1907	״
אין א אידיש געוועלב	1900	״

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
אלע טאג	1902	אכט
אויגען	1905	ניין
א שאפ מיידעל	1909	"
אין א אידישען קאבארעט	1916	צעהן
א גרויסער מענש	1910	"
אונזער אננא איסאקאװנא	1906	"
אנזיכטס־קארטען	1906	"
אין בוכהאנדלונג	1915	"
אין בריסטאל	1903	צוועלף
א וויץ	1916	"
ב		
ביים דאוונען	1900	דריי
בעליידיגט א פרוי	1911	זיבען
ביכער	1911	"
בעצאהלטע טעכטער	1915	"
בולקעס	1904	אכט
ביי דאקטוירים	1904	"
ביים שוי־פענסטער	1908	ניין
ביים סטרוזש	1905	צוועלף
ביי'ן פרעמדען פייער	1912	זיבען
בלעטער	1900	"
בלומען	1914	"
ג		
גוטע ברידער (איינאקטער)	1906	זעקס
גבירה'שע מצה	1901	אכט
געבליעבען אליין	1901	"
געשלאסען א געשעפט	1904	"
גלייכהייט	1915	ניין
גאלד	1916	צעהן
געשפיעלט פאר'ן קייסער	1916	"
גאלדע'ס פריינד	1916	"
ד		
דעם זיידענס לאמטערן	1914	צוויי
דער בוים	1901	"
דער מאדערנער אליהו הנביא	1915	"
די נייע קטעלונג	1914	"
די פערשפעטיגטע מלוכה	1915	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
דער עבור	1901	צוויי
די קליאטשע	1911	"
דאס טייבעל	1913	"
דער וויימער יאריד	1916	"
דער פרוש	1912	"
די צווייטע מוטער רחל	1914	"
דער נגיד	1909	"
דער העברעאישער לעהרער	1915	"
דער פרומער שניידער	1913	"
דער ערוואריבענער בית־עולם	1915	"
דאס קליינע שטיבעל	1910	"
דער וואלד אין שטוב	1916	"
דער מאמעס פעדערען	1916	"
דער טויטער־לעבעדיגער	1916	"
די לעצטע געסט	1914	"
דער קוש	1904	"
דער גמילות חסד	1901	"
די גרויסע סוכה	1904	"
די צוויי ברידערלעך	1902	"
דער אריסטאקראט	1904	"
דער רב און זיינע ספרים	1905	"
דער פוילישער גלח	1904	"
דער אלטער מגיד	1903	"
דער ברית חדשה	1910	"
די ערציהונג	1909	"
די כלי־זמר	1912	"
די חברה כלי־זמר	1902	"
די געשיכטע פון א קראם	1903	"
דער לינען	1903	פיער
די קאלטע האנד	1902	"
דער מאדנער	1904	"
די ברידער	1906	"
די ציגיינעריןן	1904	"
דער קארעקטאר	1906	"
דער זשילעט	1903	"
דער הונט	1902	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דאָס אינטעליגענטע הויז	1909	פיער
די פערנומענע גאַסען	1904	"
די פערצווייפלונג	1902	"
די מלכה	1911	"
דער ניי־געבוירענער	1907	"
דער סוד	1909	"
דער פערביטערטער	1901	"
די נייע שאלה	1904	"
דער באַיקאָטירטער	1904	"
דער פּ. פּ. ס'ניק	1905	"
די פּראָבע (איינאַקטער)	1902	זעקס
דעם שדכנ'ס טאָכטער (איינאַקטער)	1911	"
די אורזאַכע (דיאַלאָג)	1912	"
דאָס נייע צימער (סצענע)	1911	"
דער שפּאַניער (סצענע)	1911	"
די שיידונג (סצענע)	1916	"
דער הומאָריסט (סצענע)	1912	"
די מצולה (סצענע)	1911	"
דריי מיידלעך (איינאַקטער)	1915	"
די צוויי געפאַנגענע (דראַמ. פראַגמענט)	1911	"
דער טויטער פעלדמאַרשאַל	1915	"
דער פּאָפּולערער מאַן	1915	"
דער פּאַטער	1916	"
דער פּאַסאַזשיר	1915	"
דער משפּט	1914	"
די גנבה	1911	זיבען
דער קעלנער	1911	"
דער טויט אין „רענעסאַנס"	1911	"
די צווייטע ראָזע	1908	"
דאָס פּאָלקס קינד	1905	"
די ענטוישטע	1908	"
דער נייער יחוס	1915	"
דער איינציגער בחור	1915	"
די ענטדעקונג	1915	"
די אויסגענאַרטע קוילען	1914	"
דער קליינער מענש מיט'ן גרויסען קאָפּ	1911	"
דאָס גאָלדענע טראָמפּייטעל	1911	"
דער פאַלשער פערצינער	1901	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
דער פּראָטעסט	1910	זיבען
די דרייצעהנטע	1911	"
דער לעהרער	1902	"
די האנד	1916	"
די אָרעמע קהלה	1902	אַכט
די קנעטעריין	1902	"
דער שמעק טאבאק	1900	"
דער אַלטער טשעסלער	1900	"
דער אורח	1902	"
דער קראַנקער פינגער	1902	"
דעם טאַטענ'ס שטיוועל	1904	"
די אידענע מיט'ן באָב	1904	"
די מרידה ביי אקדמות	1903	"
דער קליין רעדלער'ל	1906	"
דער גימנאַזיסט	1909	"
די נאַשערין	1909	"
די הייזער	1907	"
די רעוואָלוציע אין קליינעם בית־מדרש	1908	"
דער אַרעסטירטער קרעמער	1907	"
די נייע לאָטע	1903	"
דער הענדלער און זיין האָפנונג	1904	"
דאָס בענשער'ל	1903	"
דאָס אייביגע לעבען	1908	"
דער פאַלשער טאָן	1904	"
דער מאָלער	1901	"
דער סטאַטיסטיק	1904	"
דאָס שליחות	1902	"
דער הייליגער	1906	"
די לשון־קודש'דיגע	1908	"
די ריהרענדע דרשה	1900	"
די אַמעריקאַנער אייראָפּעאישע	1916	ניין
די אילוזיע	1915	"
דעם ברועדר'ס טשעק	1915	"
דער גענאָסע מיט'ן וויין	1916	"
דעם באַרבערס ווייבעל	1908	"
די הינקענדיגע טענצעריין	1910	"
דער אַלטער	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
די צוויי ארבייטער מיידלעך	1911	נייַן
דער מאן קומט	1916	"
דער רב	1916	"
דער זין פון ארבייט	1915	"
דער אויטאָמאָביל	1914	"
דער נייער לעזער	1915	"
די פרעמדע	1916	"
די צוויי מוטערס	1916	"
די געשטאָרבענע	1916	"
די „עלעגיע“	1914	"
די טובה	1916	"
דער אונפעהיגער כלל טהוער	1916	"
דער בעזוך	1913	"
דער בעגלייטער	1916	"
די געשיכטע פון צוויי קאסעס	1914	"
די אבשפיגלונג	1916	צעהן
די מוטערס	1916	"
דער שריפטשטעלער און זי	1916	"
די פרוי וואָס ארבייט	1915	"
די לעזערין פון „וואָירלד“	1916	"
דער שלום	1916	"
די תשובה	1911	"
די מציאה	1916	"
דעם ברודער'ס קוילען	1916	"
די פערטיידיגונג	1913	"
דער אפטייקער	1916	"
דער יוניע־היטער	1916	"
די גרעניצען	1914	"
דער ערשטער שאָס	1914	"
דער געפונענער נאָמען	1916	"
די נקמה	1910	"
די לבנה	1906	"
דער משכון	1900	"
דער רויבער	1916	"
דער ליטעראַרישער פעטער	1908	"
די וועטשערענקע אין פאַריז	1910	"
דער גרויסער מענש	1910	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
דער פערלארענער שטאלץ	1916	צעהן
דער פראלעטאריער	1905	"
די פרעמדע תפלה	1904	"
דער שכור	1901	"
דער פרומער	1905	"
דער רעוואלוציאנער	1908	"
דער בדחן	1915	"
די טראגעדיע פון רייכקייט	1915	"
די לעצטע שיף	1914	צוועלף
דאס בילד	1915	"
דער אפיציער	1915	"
די געפלאצטע סטרונע	1915	"
די פיער העלדען	1915	"
דורך א שפאלט	1903	"
דער מילכיגער טשאלענט	1899	"
די בענגעניש	1910	"
די בעטלערין	1911	"
דער איינציגער	1904	"
די ערפינדערין	1900	"
דער פראלעטאריער אויף דער פרישער לופט	1905	"
די שפייזערין	1901	"
דער געהער	1903	"
די לעצטע האפנונג	1904	"
די פאבריק	1901	"
דריי שונאים	1901	"
דער פראלעטארישער רעדאקטאר	1907	"
דער נייער חסיד	1907	"
דער באהן־בילעט	1908	"
די דריי טאקטען	1903	"
דער סאמאוואר	1904	"
דער דיכטער און זיינע פריינד	1913	"
דער אלטער ארבייטער	1909	"
די פאטאגראפיע	1916	"
דער קדיש	1902	"
דער אויפגעקומענער	1902	"
די איינע	1916	"
די בארעמהערציגע שוועסטער	1916	"

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
ה		
הנאה געהאט	1906	אכט
ו		
ווייבערשע שרעק	1901	דריי
ווען עס חיים מלמד א בויגעל	1903	אכט
וויכטיגע מיטינגען	1915	ניין
וויסענשאפטליכע ליעבע	1915	"
וואו איז די גערעכטיגקייט	1916	צעהן
ווי אזוי איך בין געווארען א ציוניסט	1914	"
ווארשאווער בלוט	1916	"
וואס האט זיי פערבונדען	1913	צוועלף
ז		
זאל שטעהן ווי געשטאנען	1903	דריי
זומערדיגע בענקשאפט	1909	זיבען
זיין רייזע נאך אמעריקא	1915	ניין
זיי האבען מורא	1916	"
זיי און ער	1909	צעהן
זרח „שותפות“	1915	צוועלף
ח		
חתן־כלה בריעף	1902	דריי
חברים	1906	פיער
ט		
טעכטער	1909	דריי
טויט־שרעק	1913	זיבען
י		
יאזעף אין דער אידישער גאס	1902	צוויי
יענער בריעף	1915	"
כ		
כלות	1915	זיבען
ל		
לייכטער	1915	צוויי
ליידען	1913	זעקס
ליעבעס־שטייער	1914	זיבען
ליעבע אחן א חיים	1911	ניין

טיטעל	געשריבען אין יאָהר	באַנד
מ		
מען קויפט ניט — — — — — — — —	1903	פיער
מיין מאַמע — — — — — — — — — —	1903	"
מאַכט (איינאַקטער) — — — — — — —	1916	זעקס
מיינע ערשטע האָנאָראַרען — — — — —	1909	אַכט
מיין באָבעס גליק — — — — — — —	1900	"
מענשען ליעבע — — — — — — —	1915	ניין
מיידעלשער שפּאַס — — — — — — —	1915	"
מענדעל'ס פעלדער — — — — — — —	1915	צעהן
מיין חבר — — — — — — — — — —	1911	צוועלף
נ		
ניטאָ קיין עצה — — — — — — — —	1908	זיבען
ניט קיין איד — — — — — — — — —	1900	אַכט
נויטיגע ווערטער — — — — — — —	1910	ניין
„ניטשע" — — — — — — — — — —	1914	צעהן
ניט אין פּוס — — — — — — — — —	1916	"
ס		
ספרים — — — — — — — — — — —	1901	צוויי
„סטאַרס" פון פרייד, גליק און שעהנקייט	1915	צעהן
ע		
עס פּלאַצט — — — — — — — — —	1903	פיער
ערשטע ליעבע — — — — — — —	1915	זעקס
ער און יענער — — — — — — —	1916	זיבען
ערשטע רייהען — — — — — — — —	1915	ניין
ער האָט געלאַכט — — — — — — —	1916	"
עס שאָקעלט זיך — — — — — — —	1903	צעהן
פּ		
פּלאַמעס — — — — — — — — — —	1909	פיער
פ		
פלאַקס — — — — — — — — — —	1914	צוויי

טיטעל	געשריבען אין יאהר	באנד
פער'משכנ'ט זיך אליין	1903	פיער
פערמאכט	1902	אכט
פערשטעלטע מיליאנערען	1916	צוועלף
פערלארען דעם קול	1901	דריי
פערשפעטיגט	1902	"
צ		
צוריק אויף דער שטעל	1901	דריי
צו שפעט (איינאקטער)	1907	זעקס
צוויי שוועסטער	1902	אכט
צוקונפטס־ארטיקלען	1915	ניין
צוויי חברים	1915	צוועלף
צוויי תקיעות	1902	צוועלף
ק		
קאלט	1901	דריי
קרובים	1906	פיער
קינדער (סצענע)	1911	זעקס
קאמפלימענטען	1911	זיבען
קליינע ערצעהלונגען	1904—1915	ניין
ר		
רחמנות	1901	אכט
רייזעלע	1901	"
ראטשילד און ראקאפעלער	1909	ניין
ש		
שטענדיג א בעל־חוב	1916	צעהן
שטילע טריט	1901	פיער
שליפעס	1903	"
שכנים	1910	זיבען
שותפים	1915	"
שכר למוד	1902	דריי

*

* *

אנשטאט א גענויע כראנאלאגישע אינהאלט פערצייכניס פון יעדען ליעד בעזונדער — גיט דא אן דער אויטאר די כראָנאלאגיע פון יעדען איינציגען באנד. אין דעם ערשטען באנד ליעדער, וועלכער איז אויך דער ערשטער באנד פון די אלע 12 בענדער (אלע ווערק) זיינען אריין יענע ליעדער און באלאַדען, וואס דער אויטאר האט געשריבען אין די לעצטע דריי־פיער יאהר (1913־1916). אן אויסנאהם זיינען נאר די ליעדער: „אומעטיג", „א בלום", „טעג", „ווי לאנגווייליג", „נאך א מאנטאג", „שפוך חמתך", „אויפ'ן גרינעם גראז". וועלכע זיינען געשריבען צווישען 1902 — 1905. דער צווייטער באנד ליעדער (אין די אלע ווערק איז ער דער 5־טער באנד) ענטהאלט יענע ליעדער וואס דער אויטאר האט געשריבען פון יאהר 1908 ביז 1912, מיט דער אויסנאהמע פון א קליינע צאהל, וועלכע זיינען געשריבען אין דעם יאהר 1916. צווישען זיי זיינען די פאלגענדע ליעדער: „איך האב ליעב א שיף", „די גרינע", „פרייד און טרויער", „די ביבעל", „ביכער" און אייניגע ליעדער וועגען וועלט־קריג. דאגעגען די לעצטע אבטהיילונג פון דעם זעלבען צווייטען באנד מיט דעם נאמען „צייט־ליעדער" זיינען געשריבען אין 1891־1901. דער דריטער באנד ליעדער (דער עלפטער פון די „אלע ווערק") באשטעהט פון די אלע ערשטע ליעדער, וואס זיינען געווען פערעפענטליכט אין „יוד", ווארשאווער פאלקס־צייטונג „פריינד" און אנדערע פעריאדישע אויסגאבען און זיינען נאכדעם ערשיענען אין קראקוי דורך דעם פערלאג פראגרעס אין יאהר 1907 אונטער'ן טיטעל „געזאַמעלטע ליעדער" — זיי זיינען געשריבען געווארען אין פערלויף פון יאהר 1891 ביז 1907.